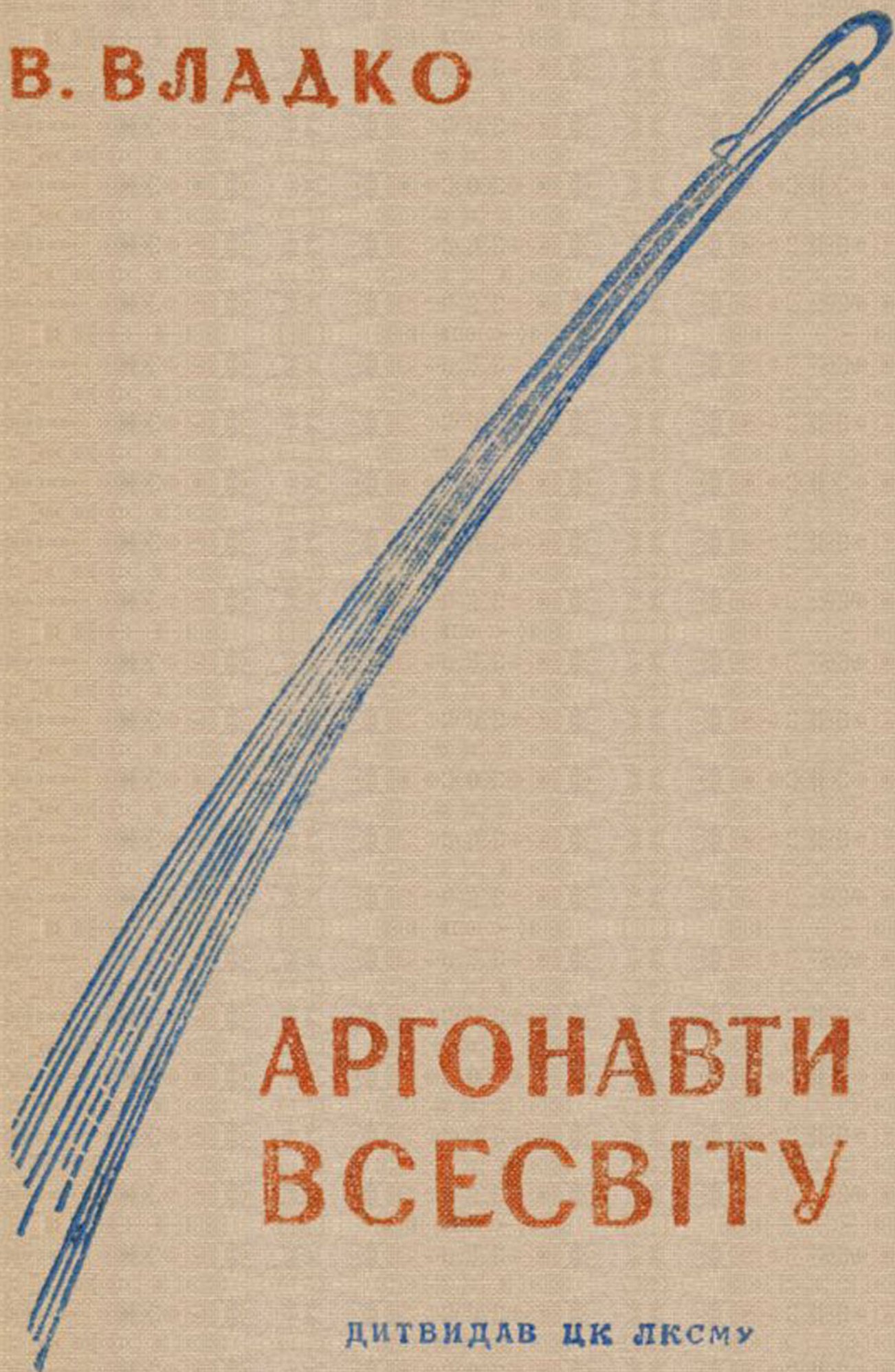

В. ВЛАДКО

**АРГОНАВТИ
ВСЕСВІТУ**

ДИТВИДАВ ЦК ЛКСМУ

Книгу повернув українському читачеві бібліограф
Микола КОВАЛЬЧУК (2014).

ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА

В. ВЛАДКО

АРГОНАВТИ ВСЕСВІТУ

РОМАН

*ВИДАННЯ ДРУГЕ,
ВИПРАВЛЕНЕ І ДОПОВНЕНЕ*

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ
ЛЕНІНСЬКОЇ КОМУНІСТИЧНОЇ СПІЛКИ МОЛОДІ УКРАЇНИ
ВИДАВНИЦТВО ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ
1938

I. РАКЕТА ВИХОДИТЬ НА ОЗЕРО

- І все таки, яка вона гарна, ця наша старенька Земля! - задумливо мовив інженер Вадим Сокіл. - От дивисься, можливо, востаннє на ці краєвиди... згадуєш: багато цікавих хвилин і годин дала вона мені!..

Він стояв на високій вишці, тримаючись обома руками за поруччя. А навколо, справді, було на що подивитись.

Ліворуч, на заході - ліси, що раптово обривалися, звільняючи місце для великого майдану, де стояла велетенська споруда. Вона підносилася вгору розлогими своїми стінами, нагадуючи гігантський намет. На сході, за кілька десятків метрів від головних воріт споруди, починалася срібляста поверхня великого Іван-озера. Спокійне й тихе, озеро розляглося поки око сягало, зливаючись із далеким обрієм. Крізь відчинені ворота споруди видно було опуклі контури своєрідного апарата, що трохи нагадував дирижабль. Очевидно, цей апарат стояв на рейках, що виходили з воріт і йшли далі, до озера, зникаючи там під його сріблястим дзеркалом.

Весь майдан навколо великої споруди і вздовж рейок був оточений вартовими, охоронялася й частина озера. А поза рівною лінією вартових шуміли, гомоніли люди, тисячі глядачів, що з'їхалися сьогодні до цього кутка, ушлявленого газетами цілого світу.

З раннього ранку спеціальні поїзди і нескінченні процесії автомобілів привозили сюди делегації робітників, колгоспників, наукових діячів з усіх республік і країв неосяжного Радянського Союзу. Делегації з'їжджалися з урочистими прапорами й барвистими гаслами, радісні і схвилювані тим, що вони будуть свідками небаченої і нечуваної в історії людства події. І тепер Сокіл із своєї вишки бачив ці тисячі людей, що стежили з берегів Іван-озера за кожним рухом велетенської споруди.

Високий, спокійно зосереджений мандрівник і мисливець Борис Гуро відповів Соколові не зразу. Він поглянув на геолога своїми гострими й холодними очима, акуратно прим'яв попіл у незмінній коротенькій люльці, поглянув удруге - і ледве помітна усмішка пробігла по його енергійному обличчю.

- Щодо середини землі, - мовив він нарешті, - заперечень немає. Її ви знаєте добре, Вадиме. Здається, вас можна привести з зав'язаними очима до першої-ліпшої печери, будь-якого провалля у найневідомішому ведмежому закутку земної кулі, - і ви навпамацки визначите, що то за місце, які в ньому є породи, шари й прошарки.

- Дякую за комплімент!

- Чекайте, я ще не скінчив. А ось щодо пригод і досвіду на поверхні нашої Землі, - мені думається, я зазнав більше вашого. Європа, Азія, Африка, Америка, Австралія... як шкода, що частин світу у нас усього лише п'ять! Бо коли людина добре навчилася влучати десь в Африці, то її куля бездоганно влучить у тварину й десь в Азії... Знаєте, вже кілька років тому я почав мріяти про якусь шосту частину світу, де все буде не так, як у відомих мені вже п'ятьох. Щоб усе було не так... навіть закони природи!

- От і матимете нарешті.

- Сподіваюсь, принаймні. І, слово честі, я охоче пополюю на тих страховищ, що їх, як і ви запевняєте, здибаємо ми на нашій далекій сусідці. Ніколи ще, смію сказати, не доводилось мені влучати кулею в груди якогось там ігуанодона чи бронтозавра.

Вадим Сокіл різко повернувся до Гуро. Очі його під круглими окулярами палали, він нервово пригладив рукою пасмо волосся, що спадало йому на лоба.

- Ви черства людина, Борисе, - запально мовив він, - ви не поет, не лірик!..

- Хм... справді, віршів не писав ніколи, - погодився той.

- Та не про вірші мова! Річ у тому, щоб відчувати справжню красу такої надзвичайної хвилини. Зрозумійте нарешті, що сьогодні ми востаннє дивимось на нашу Землю. Прощаємося з нею, розумієте? Востаннє спостерігаємо ці суворі й розкішні водночас краєвиди, ліси й гори, безліч людей, наших братів, товаришів, які залишаються тут...

- Щодо друзів і товаришів, - погоджуюсь. А от краєвиди...

Сокіл, здавалося, не чув його. Він говорив натхненно, він робив широкі жести руками, немов закликаючи в свідки собі і озеро, і ліси, і небо. Гуро з усмішкою слухав його палкі слова:

- Востаннє бачити все це, востаннє... і не знати, чи побачимо ще колись!

- А я ж бо сподівався завтра й позавтра ще спостерігати цю саму Землю, правда, з трошки іншої точки зору, - іронічно відповів мисливець. - Хіба скло у вікнах нашої ракети перестало бути прозорим? Хіба, віддаляючись, не дивитимемося ми крізь нього на стару Землю? Хіба... хм, хіба не слухатиму я ще багато ліричних зітхань одного мого доброго приятеля, зітхань за милою старою Землею, яка, мовляв, залишилася десь у глибинах космосу?..

- Можливо, і зітхну ще, і не один раз. Бо я всюди відчуваю красу. А ви - сухар, ви...

Гуро насупив брови:

- Можна було б і не розпалюватись так, Вадиме. Адже я погодився з вами, коли мова зайшла про друзів, товаришів. І коли б ви замість таких загальників, як ліси й небо, згадали, скажімо, про вашу наречену, я ніколи не наважився б...

- І не рекомендую наважуватись. Я вам ось що хочу сказати...

Борис Гуро усміхнувся й спинив геолога:

- Зачекайте, Вадиме. Відкладімо нашу дуже цікаву розмову. Ви ще матимете час досхочу виляяти мене. Ось Микола Петрович. Акуратний, як завжди. Зараз, мабуть, починатимемо.

Привітальні вигуки долинули до них знизу. Люди на березі вітали академіка Риндіна, який, вийшовши з автомобіля, поспішав до вишки. За ним ішов чоловік з фотоапаратом, на ходу записуючи щось у блокнот.

Микола Петрович швидко зійшов крутими східцями на вишку. Очі академіка задоволено спинилися на постатях двох його майбутніх супутників.

- Привіт, товариші! Здається, я не запізнився? Починаймо! Вадиме, подайте сигнал.

Сокіл поклав руку на панель із кнопками, натискаючи на одну з них. І зразу ж голосно завилала сирена. Спинився всякий рух. Люди внизу застигли на своїх місцях, не відриваючи очей від великої споруди з широко відчиненими ворітьми. Навіть Гуро, завжди спокійний і стриманий Борис Гуро, трохи захвилювався.

Сирена змовкла. Над майданом запанувала тиша. Не чути було жодного звука внизу. Була хвилина урочистого мовчання. Мовчання це порушив тонкий сюрчок. Потім затріщав якийсь механізм на березі озера.

Від рейок, що з'єднували розлогу споруду з озером, підстрибнули вгору сталеві троси. Досі вони непомітно лежали на рейках - тепер вони натяглися, як струни. Здавалося, троси мали тягти до озера всю споруду, бо йшли кудись далеко в її широку пашу.

Тиша тривала, напружена тиша чекання. І ось пролунав глухий стукіт, немов велетенський вагон пройшов колесами по стику рейок. І знов мовчання. Глибоке мовчання багатотисячного натовпу, в якому, здавалося, кожен з людей боявся не тільки промовити слово, а навіть дихати.

Ще один глухий стукіт. І десь унизу, з натовпу, пролунав схвильований дзвінкий вигук:

- Іде!.. Іде!..

Фоторепортер, що стояв на вищій біля академіка Риндіна, метушливо клацнув затвором. Микола Петрович пробубонів:

- Так... іде рівно...

З велетенської розлогої споруди повільно, - так повільно, що його хотілося підштовхнути руками, - виповзав гігантський апарат. Його довге тіло виблискувало, немов шліфоване, поліроване срібло. Тупий опуклий ніс, що раніше нагадував дирижабль, вийшов із споруди цілком. Він ширшав, виповнював собою все, затуляючи широчезні ворота споруди. На його блискучій поверхні можна було розглядати круглі великі вікна, які дивились вперед, немов очі. З боків апарата відходили суцільні металеві виступи, що тримали на собі кожен по великій блискучій сигарі - тупим кінцем уперед.

Це була ракета, ракетний корабель, який завтра вранці мусив відірватися від Землі і поплисти у Всесвіт. Міжпланетний корабель академіка Риндіна!

Борис Гуро з погаслою люлькою в зубах дивився на ракету так само схвильовано, як і ті, що бачили її вперше. Навіть сам Микола Петрович Риндін, творець ракети, відчував якийсь неспокій. Йому самому це було трохи дивно: адже все йшло саме так, як було передбачено, він знав не лише кожен рух ракети в майбутньому, він знав її до найменшого гвинтика, до найдальшого її закутка. Але видовище було таке грандіозне, що примушувало хвилюватися кожного.

Ось уже ракета вийшла з ангара цілком. Її довге сигароподібне тіло помітно звужувалося до кінця. Дві менші сигари по обох боках ракети закінчувалися великими отворами. Три рівні стабілізатори, як плавці, закінчували головний корпус. Один з них дивився вгору, два скеровані були на боки, з помітним нахилом униз. Ракета повільно посувалася по рейках до озера, підтягувана сталевими тросами.

- Не можу позбутися враження, що вона зараз потоне, - розгублено звернувся до Риндіна чоловік, який прийшов разом із ним, не перестаючи, проте, клацати затвором фотоапарата. - Здається, вона така важка... Як може вона триматися на поверхні води?

Риндін усміхнувся:

- Цього таки не легко було досягти. Тому й довелося робити ракету з нового цікавого стопу металів - супермагнію. Цей стоп легший від усіх знайомих нам досі металів і стопів. Ось чому мій корабель не може потонути в воді, - звісно, якщо він не наповниться водою цілком. Але така можливість, як ви сами розумієте, мало ймовірна.

- Проте, чого вам обов'язково легіти з поверхні води? - не вгавав його співбесідник. - Адже можна було відрядити ракету, скажімо, з високого помосту, з естакади... ну, от як ви відряджали ту ракету на Місяць...

Академік Риндін не встиг відповісти. Вадим Сокіл роздратовано обернувся до незнайомця:

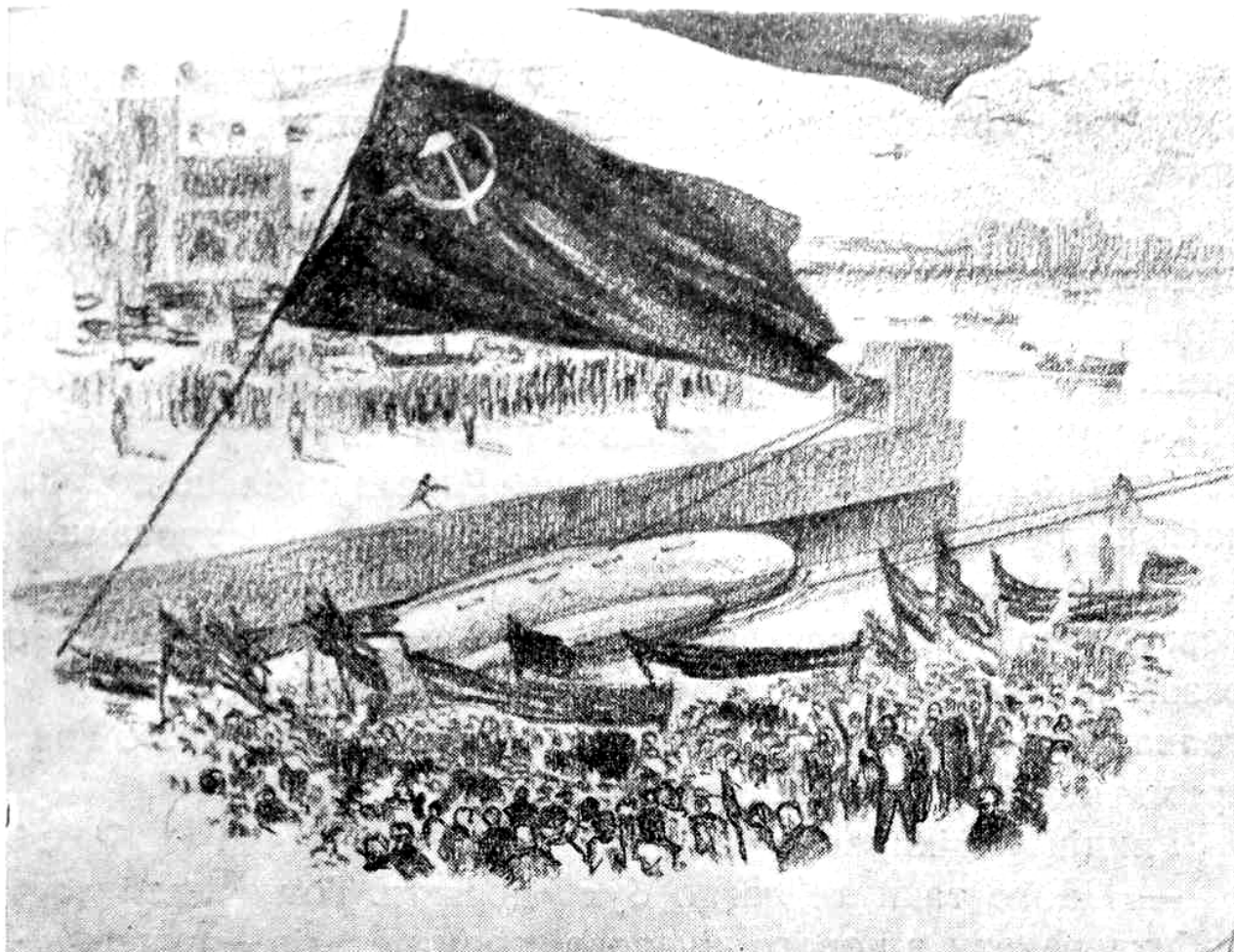
- А там, на Венері, нам так само хтось збудує естакаду? Чи, може, на вашу думку, нам краще просто залишитися там - без найменшої спроби повернутися назад?

Гуро доторкнувся до руки Сокола:

- Вадиме, - тихо сказав він, - чого ви так дратуєтесь? Незручно...

Сокіл знизав плечима і повернувся знову до поруччя. Микола Петрович тим часом з'ясовував:

- Перші ракети ми відряджали порожні. Вони не повинні були повертатися назад, крім останньої. Але, як ви знаєте, ця остання облетіла навколо Місяця і, не спускаючись на нього, повернула назад і прилетіла знов на Землю. А тепер перед вами пасажирський ракетний корабель. Ми спустимося, як ви знаєте, на Венері. Потім нам треба буде знов-таки вилетіти, щоб повернутися на Землю. А на Венері, як сказав товариш Сокіл, для нас естакади немає,

Сталеві троси тягли ракету далі.

ніхто її не приготував. Отже, ми гадаємо стартувати і на Венері з водної поверхні... якщо пощастить нам знайти її. А не буде води - тоді, звісно, доведеться стартувати просто з суходолу. Хоч це й не так безпечно, але ми готові і до цього. Мій корабель має схований всередині механізм, який дозволяє поставити всю ракету на колеса. Розумієте? Щоб не було потреби в естакаді - ми й зробили наш ракетний корабель якнайлегшим.

- Он як... - пробубонів чоловік. Він подумав хвилинку і потім замріяно додав: - Ви знаєте, я так захопився вашою справою, що навіть провів кілька вечорів у обсерваторії... роздивлявся крізь телескоп Венеру. Чарівна зірка! Я просто не відривав очей, розглядаючи кожен її промінчик...

Гуро цмокнув згаслою люлькою; в очах його промайнула іронічна усмішка.

- Уважно розглядали, товаришу?

- А звісно уважно.

- І як воно, за вашими спостереженнями, не помітно на поверхні Венери якихось штормів, бур тощо? Мені дуже цікаво було б довідатись про це. Боюсь, якби не завадили нам там якісь атмосферні ускладнення.

Чоловік з фотоапаратом знімав, не знаючи, жартує чи серйозно говорить Гуро, бо обличчя мисливця було цілком спокійне. Микола Петрович розсміявся.

- Киньте жарти, Борисе! Дивіться краще: ось ракета вже наближається до води.

Справді, спідня частина корабля вже доторкнулася до води. Поверхню озера вже побігли широкі півкола. А ракета повзла далі. Ось вона вже зсунулася передньою частиною в озеро, ось заколивалася, гойдулася. Сталеві троси тягли її далі. Почувся плескіт.

- Пливе!.. Пливе!..

Це був той самий схвилюваний, молодий і дзвінкий голос, що свого часу сповістив уже всіх про вихід ракети з ангару. Борис Гуро підніс до очей бінокль і подивився туди, звідки лунав голос. Мисливець побачив невисокого хлопця в юнгштурмовці, який штовхав руками дівчину, що стояла перед ним, і вигукував:

- Дивись! Дивись! Пливе!

Гуро опустил бінокль: якийсь захоплений юнак, та й годі. З породи тих ентузіастів, що не спали всі ці ночі, мріючи про майбутній старт ракетного корабля. Скільки їх таких у цьому натовпі? І кожен мріє про те, щоб узяти участь у польоті, кожен пише закохані листи Риндіну, Соколові, йому - Гуро, кожен вимагає негайної відповіді, надсилає свої власні пропозиції й поради... Молодь, молодь!

Чоловік з фотоапаратом перестав, нарешті, клацати затвором. Він дивився тепер на Риндіна, обмірковуючи, очевидно, ще якесь запитання. За всіма ознаками, йому дуже хотілось ще про щось запитати Миколу Петровича. Але академік не відривав очей від ракети, уважно спостерігаючи кожен її рух. І чоловік перевів погляд на Гуро:

- Пробачте, кажуть, що там, на Венері, живуть всякі потвори... Мені... гм, мені дуже цікаво було б довідатись, як саме ви озброєні на випадок зустрічі з страховищами, яких ви, можливо, побачите там? - Він непевно показав рукою кудись у небо.

- На Венері? - перебив люльку в другий куток рота Гуро. - Можу, можу вам сказати. Я особисто завжди віддавав перевагу автоматичним гвинтівкам. Отже і в цьому разі я покладаю свої надії на таку тридцятизарядну гвинтівку. Коли додати, що в її магазині лежатимуть до того ж не звичайні, а розривні кулі, то...

Він недвозначно всміхнувся і поклав руку на поруччя. Його дужі пальці стиснули метал. Поруччя захиталося. Його співбесідник з цікавістю й пошаною поглянув на руку, перевів погляд на самого Гуро, знов на руку. Мисливець додав:

- Там, де треба, візьме розривна. Можливо, вживатиму й бронебійні. Взагалі, я думаю, як-небудь упораємося...

Розкотисте «ура» пролунало над озером. Ракета спинилась. Вона несподівано легко погойдувалася на поверхні води. Сталеві троси послабшали й упали в воду. Погойдавшись трохи, супермагнісвий корабель спокійно застиг на воді.

- Якщо ми так само спокійно вилетимо завтра в ефір, я нічого більше й не бажатиму, - сказав академік Риндін, обертаючись до інших. - Борисе, як вам здається? Вадиме, чого це ви посмутнішали? З Землею не хочеться розлучатися, чи що?

В голосі Риндіна прозвучала лагідна нотка. Сокіл за своєю давньою звичкою потер собі ліве вухо:

- Ні, Миколо Петровичу.

- А що ж тоді?

- Так, настрої якийсь такий... - Сокіл вагався.

- Він хоче сказати, Миколо Петровичу, що він лірично настроєний, - кинув з посмішкою Гуро. - Він і мені на це скаржився. Така вона, каже, ця старенька Земля лагідна, така ніжна... просто лягай на неї і вмирай, замість летіти кудись там... Я спробував заперечувати, доводити, що ми ще маємо надію не тільки побачити знов усю цю красу, а навіть роздивлятися інші, небачені людством краєвиди. Та куди там! Як розсердився наш Вадим, як почав мене лаяти: і сухар я, і хто зна що...

Тепер Сокіл розсердився остаточно:

- І справді, Борис ніскільки не розуміється на красі, Миколо Петровичу. Такі тут краєвиди з цієї вишки, а йому байдужісінько. Суха людина! Звик бути суто практичним. Йому б тільки влучати кулями в живі істоти. Звісно, я нічого такого про вмирання на Землі й не думав говорити. То він вигадав. Тільки на такі дурниці він і здатний. Не розуміє, що коли вже вигадувати, то треба принаймні вигадувати щось поетичне. Справді, сухар!

Риндін засміявся:

- Нічого, нічого, не сперечайтесь, друзі мої. Ви, Борисе, не чіпайте Вадима. Ми ще встигнемо захопити його чарівними картинами Всесвіту, дивними краєвидами на Венері. А ви, Вадиме, не лайте Бориса сухарем. Запевняю вас, дещо він відчуває дуже гостро, іноді захоплюючися красою...

- Де? Коли? - широко здивувався Сокіл.

Навіть Гуро зацікавлено поглянув на Риндіна: що він хоче цим сказати?

Микола Петрович весело всміхнувся:

- Ну, наприклад, коли він, наш поетичний мисливець, розглядає чудесну нову гвинтівку або вивчає нову систему розривних куль. Ви знаєте, Вадиме, у нього тоді такий захоплений вигляд, так блищать очі, що, здається, ось-ось вірші почне писати. Тільки й заважає йому, що не вміє рими знаходити, слово честі!

Загальний сміх був йому відповіддю. Гуро, що шукав рими для вірша, ліричного вірша про нову систему розривних куль... Так, це дійсно важенько було собі уявити.

- Проте, - продовжував Микола Петрович, - хто знає, в кому раніше прокинеться поет, коли ми опинимося в міжпланетному просторі. Відкладімо поки що ці сперечання, друзі мої. Пішли! Треба востаннє все перевірити.

Вони вже спустилися східцями, коли чоловік з фотоапаратом вирішив запитати дещо.

- Пробачте, Миколо Петровичу, я от ніяк не розумію, як саме ваша ракета відірветься від землі. Крил у неї немає... як?

Вадим подивився на Гуро: той підморгнув йому - ну чого, мовляв, чекати від недосвідченої людини? Але Микола Петрович обняв фоторепортера за стан і терпляче заговорив:

- Навіщо нашому кораблеві крила? Адже це не літак. Ви, мабуть, забули про скеровану дію наших ракетних двигунів. Ми відштовхнемося від води так само, як могли відштовхнутися від землі або від повітря. Вірніше, ми відштовхнемо самих себе. Спочатку попливемо по воді, як глісер підстрибнемо над водою, потім полетимо в повітрі по геометричній дотичній лінії, потроху віддаляючись від Землі. А потім... потім переженемо Землю в її рухові навколо осі - і все!

Бачачи, що співбесідник все ще не зрозумів як слід, Риндін додав:

- Про мету нашої подорожі, ви знаєте, я сьогодні доповідатиму цілому світові. А завтра... завтра ви ж прийдете сюди зафіксувати своїм апаратом наш старт. От і побачите все на власні очі. Ну, будьте, я поспішаю.

І він, поплескавши співбесідника по плечу і всміхнувшись іще раз майбутнім своїм супутникам - Соколові й Гуро, - швидко збіг східцями на майдан, де вже нетерпляче сигналіла машина, яка чекала на нього.

Вітальні вигуки міцною хвилею прокотились по лавах людей, що стояли на березі. Мабуть, тут не було жодної людини, яка не знала б знайомого всім обличчя всесвітньо відомого академіка Миколи Петровича Риндіна, творця першого міжпланетного корабля, сміливого ініціатора цієї першої в історії людства міжпланетної подорожі.

Автомобіль повільно їхав у широкому коридорі, створеному натовпом. З усіх боків в автомобіль летіли квіти. Микола Петрович усміхався, вітаючи натовп рукою.

Гуро поглянув на годинник:

- Еге, вже пів на дванадцятую! Ану, Вадиме, швидше. Маємо всього півгодини до початку доповіді. Поїхали!

II. ДОПОВІДЬ ЦЬОМУ СВІТОВІ

Радіохвилі оббігли навколо всієї земної кулі й повернулися назад. Їх повернення відзначили найточніші й найчутливіші прилади потужної радіостанції імені Комінтерну. Черговий технік поглянув на годинник: так, до останнього сигналу залишилося ще п'ятнадцять хвилин. І, хоч радіохвилі принесли до кожного радіоприймача світу лише короткий, різкий звук дзвоника, - не було на старій Землі людини, яка, сидячи біля репродуктора, не сказала б собі те ж саме:

- Ще п'ятнадцять хвилин!

По всіх країнах, по всіх містах і містечках людство чекало на цей сигнал, що облетів Землю рівно о дванадцятій без чверті. Ті, хто був дома, востаннє старанно підстроювали приймачі; люди, що проходили вулицями, шукали очима найближчий репродуктор, щоб спинитися біля нього й слухати.

Стара Земля слухала.

Безперечно, за найшасливіших слід було вважати тих, хто мав можливість увімкнутися в велетенський людський потік, віддатися йому цілком аж до тієї секунди, коли той потік внесе людину до гігантського Палацу Науки і Культури, посуне щасливця до місця на одному з незчисленних концентричних кіл найбільшої в світі його головної зали - і залишить там. Проте, для цього треба було бути в столиці Великого Радянського Союзу, в червоній Москві, де височів палац.

Хвилини текли нестерпно повільно. Здавалося, вони обернулися на години. Вже не було жодного місця в головній залі, від стола президії і до верху, до найвищих рядів стільців. Надзвичайна тиша панувала в залі, дарма що тут зібралося близько п'ятдесяти тисяч чоловіка; така ж тиша, яка панувала біля кожного приймача світу, настроєного на Москву.

І ось упали в вічність останні секунди. Хвилинна стрілка накрила годинникову; обидві разом вони вказали на цифру «XII». І вся зала, все людство, що принишло біля приймачів і репродукторів, - почули ще один короткий різкий звук дзвоника. Останній сигнал!

За ним пролунали дванадцять гучних і тягучих ударів годинника. І поки було чути ці удари, жовтогарячим світлом засяяли екрани телевізорів по всій Землі, чіткими і яскравими рисами виникли на них обриси великої зали Палацу.

В напруженій тиші розтанув останній удар годинника. І, мабуть, ніколи ще не вслухалася так Земля в тихе шарудіння, що долітало з гучномовців. Ще секунда... дві... три...

- Всесвітні збори оголошую відкритими! Слово має академік Микола Петрович Риндін.

Вибух, смерч, буря оплесків розірвали тишу і промчали штормом по Землі. Люди в залі, люди по містах і містечках, що їм досі нестерпно тягучими здавалися секунди, забули про час, про секунди й хвилини, намагаючись якнайгучніше, якнайдовше плескати в долоні.

І в цій бурі не чути було вже нічого, бо люди й не слухали нічого, вони лише дивилися, як твердими рішучими кроками на трибуну в центрі зали пройшов чоловік, як він спинився, поклав руки на бар'єр, уклонився.

Майже водночас з різних боків ударило біле проміння прожекторів. Проміння схрестилося на трибуні, залило своїм світлом малесенький здалеку силует чоловіка. І вмить цей силует неймовірно зріс, перетворився на велетня, що сягав головою майже до стелі Палацу. Силует трохи вібрував у повітрі, він був немов з якоїсь напівпрозорої речовини - придивляючись, можна було бачити крізь нього протилежні стіни, що танули десь у даліні. Це було останнє досягнення оптичної техніки: освітлювані прожекторами дзеркала на трибуні відкидали вгору велетенський світляний силует, рельєфне зображення промовця.

Тепер уже кожен бачив гігантськи збільшені знайомі риси обличчя всесвітньо відомого академіка Миколи Петровича Риндіна. Ось характерна шапка його сивого волосся, енергійні, навислі над гострими очима брови, рівний ніс, вуса і підстрижена борідка. Нова буря оплесків пронеслася по залі, розляглася по цілій Землі: це він, він!..

Але ось академік Риндін рішуче підняв руку. Вона, здавалося, пронизала стелю і зникла за нею. Академік вимагав тиші. Цього було досить: за кілька секунд зала змовкла так, що кожен міг чути дихання свого сусіда. Академік зіперся зручніше на бар'єр трибуни:

- Шановні товариші! Моя місія сьогодні не дуже складна, і я спробую виконати її якнайшвидше - адже я мушу коротко й стисло розповісти вам про те, що всі ви вже читали. Ви знаєте, що сьогодні ми зустрічаємося востаннє, - принаймні, востаннє перед розлукою на довгий час. Коли ми ще побачимось з вами? Це буде, я сподіваюся, через два роки і п'ятдесят шість днів. Може статися, що нам не пощастить використати слушний момент; тоді ми повернемося через чотири роки і сто дванадцять днів. Але може бути й інше...

Коротка, насичена якоюсь тривогою пауза примусила здригнутися всіх. Так, може бути й інше... Невідомі небезпеки чекають відважних мандрівників у незаних просторах космосу; що чекає на них на далекій сусідці Землі?..

- Проте, ми певні, що виконаємо наші завдання. Цього вимагає наш Великий Радянський Союз, наша велика Батьківщина. Для чого ми покидаємо завтра нашу стару планету, для чого подаємося ми у безмежні простори Всесвіту? Відповідь дуже коротка, всього два слова: корозія і енергія. Спочатку про перше, про корозію. Що це

таке? Як ви знаєте, корозією називається хемічне руйнування металу під різними впливами. Іржа на залізі, зелений оксид на міді - все це корозія. Це великий злодій, що краде у нас неймовірну кількість металу. Ми втрачаємо щороку близько сорока процентів, мало не половину того металу, що встигаємо здобути протягом року. Ми боремося з корозією, ми винаходимо різноманітні стійкі стопи металу, - з нікелем, з хромом тощо. Але цього мало. Злодій однаково краде метал. І ми хочемо остаточно перемогти його. Як?..

Академік Риндін оглянув притихлу залу.

- Згадайте відому таблицю елементів великого хеміка Менделєєва. І, згадавши її, ви відразу побачите, що вона, в її сучасному вигляді, якось несподівано обривається на елементі номер дев'яносто два, на урані. Елементів, важчих від урану, на Землі досі знайти не пощастило. Але - чи можна з цього зробити висновок, що таких надважких елементів не існує взагалі? Ні. Вчені вже давно мріяли про можливість розширення таблиці Менделєєва. Дехто навіть висував недвозначну думку про те, що надважкі елементи мусять існувати в природі Всесвіту. Чому ж їх не знайдено? Тому, що, як ми знаємо, деякі елементи самі повільно розкладаються (це стосується до радіоактивних елементів), деякі ж із них є на Землі в надто малій кількості, або в зовсім неприступних для людини сферах земної кулі, скажімо, в її розпечених надрах. Подивіться сюди!

У блискучому світлі зі стелі спустилося велике полотнище, на якому кожен міг пізнати знайомі граfi таблиці Менделєєва. Але таблиця мала все ж трохи незвичайний вигляд. Її рівні рядки не закінчувалися ураном, елементом номер дев'яносто два. Ні, ці рядки продовжувалися далі й нижче, в їхніх клітках виднілись умовні позначення ще невідомих нових елементів. Академік показав на ці позначення:

- Дивіться! Ми продовжили цей ряд елементів. Поминемо деякі з них, вони зараз нецікаві нам. Але ось ми дійшли до елементу номер дев'яносто сім. Ось тут, ліворуч, під незаповненою ще кліткою елементу номер вісімдесят сім. Гляньте уважно: ще вище, одним лише рядом вище, ви побачите клітку золота, клітку елементу номер сімдесят дев'ять! Які висновки ми можемо зробити відносно властивостей цікавого для нас елементу номер дев'яносто сім? За загальними даними, цей елемент мусить повторити в собі властивості золота, тільки всі ці властивості в ньому мусять бути виявлені значно яскравіше. Ми маємо всі підстави гадати, що це - найбагатородніший метал, який не тільки сам не піддається корозії, але й врятовує від неї всі інші метали, якщо його домішати до них у найменшій кількості. Оце - наша можлива зброя проти корозії, цей надзвичайний елемент номер дев'яносто сім, який ми умовно називаємо ультразолотом.

По залі пролинув тихий гомін. Ультразолото!.. Таємничий, загадковий метал... Чи не про нього колись мріяли стародавні алхіміки? Адже вони намагались знайти свій «філософський камінь», за допомогою якого можна було б перетворювати на золото всі інші метали... І саме ультразолото дає, як каже академік Риндін, можливість надавати всім металам властивості благородного золота - не піддаватися корозії...

- Проте - де взяти цей уявлюваний елемент, це ультразолото? Досі, як я сказав, нам не пощастило знайти його на нашій Землі. Ми можемо лише припустити, що ультразолото ховається від нас десь у глибині землі, в її розжарених надрах. Дістати його звідти ми не можемо, навіть озброївшись усією нашою сучасною технікою.

Аудиторія відповіла глибоким зітханням: не можемо!..

- Облишмо на хвилину ультразолото. У нас є ще одна велика загроза. Це - нестача енергії. Ми витрачаємо надто багато енергії. Ми витрачаємо її в формі вугілля, нафти, торфу тощо. Правда, ми використовуємо ще біле вугілля - енергію води, блакитне вугілля - енергію вітру, використовуємо вже жовте вугілля - енергію сонячного проміння. Проте, всього цього не досить. Ми прагнемо використати енергію, що звільняється при розкладі атомного ядра. Але це надто складне завдання. Енергія атомного ядра звільняється так швидко, таким блискавичним вибухом, що ми ніяк і досі не навчимося використовувати її. Є ще один вид енергії - енергія чудесного елементу, що весь час руйнується сам і звільняє енергію, - радіо. Але її ми так само неспроможні використати для наших енергетичних потреб, бо радій розкладається надто повільно - і ми не знаємо способів прискорити його розкладання. Енергію радіо ми використовуємо лише для потреб медичних. Де ж знайти нові джерела енергії?

Академік Риндін усміхнувся і знову вказав на велике полотнище з таблицею Менделєєва.

- Отут! Ось, щоб не перелічувати елементи, уявимо собі, що ми продовжили і цей додатковий ряд, на початку якого стоїть позначення нашого ультразолота. Закінчивши його, ми знов повертаємось назад і тут, на другому місці зліва, якраз через один ряд від радіо, ми знаходимо клітку уявлюваного елементу номер сто шість. Що це за елемент, який ми називаємо умовно інфрарадієм? Знов-таки, ми знаємо, що, за загальними законами, цей елемент мусить повторити властивості радіо, тільки виявити їх значно яскравіше. І от ми вважаємо, що наш, уявлюваний поки що, інфрарадій - це наймогутніше джерело енергії. Так! Інфрарадій мусить виділяти енергію в мільйони разів повільніше, ніж зруйноване атомне ядро, але в сотні тисяч разів бурхливіше, ніж радій. Ми вираховували: однієї десятиї частки грама інфрарадію вистачить на те, щоб живити енергією великий завод протягом десяти років!

Глибока напружена тиша була відповіддю на сміливі твердження академіка Риндіна.

- Але й цей елемент, на превеликий жаль, нам і досі не пощастило знайти. Чи є він на Землі взагалі? Ми не знаємо. Можливо, він уже цілком встиг розкластися за мільйони років існування нашої старої планети. Але, можливо, що він, як і ультразолото, теж захований глибоко в розжарених надрах нашої Землі. Чи не він саме й підігріває досі ці надра? Цього ніхто не знає. Проте - ось факти. Коли ми припустимо, що уявлювані нами елементи номер дев'яносто сім і сто шість сховані від нас у глибинах земної кулі, то ми примушені визнати, що дістати їх звідти сучасна техніка неспроможна. І від такої думки можна було б впасти в одчай. Адже нам неприступні саме найдорогоцінніші елементи, один із яких дав би нам остаточно визволення від потреби платити велику щорічну данину нашому ворогові - корозії, а другий - був би нам новим, наймогутнішим джерелом енергії.

Академік Риндін випив води. Його велетенський силует заколивався. Очі цілого світу стежили за його рухами по екранах телевізорів.

- Але не така наша радянська наука, щоб зупинитись і скласти зброю. Гаразд, ми не можемо поки що знайти ці елементи в глибинах нашої Землі. Але - чому б не пошукати їх у Всесвіті? Адже є планети, молодші від Землі. На них інфрарадіє, можливо, не встиг ще настільки розкластися, як на Землі, він не сховався так глибоко. Адже всі планети нашої Сонячної системи народилися з однієї первісної велетенської вогненної кулі. Хімічний склад їх мусить бути однаковий - чи майже однаковий, пропорціонально віку планет і зв'язаному з ним процесу розкладання елементів. Найкраще зберегтися всі елементи мусили б на Сонці, нашому розжареному сяючому світилі.

Нове полотнище спустилося зі стелі. Тепер на ньому барвисто грали спектри - довгі різнобарвні смужки, на яких яскраві кольори переходили один в один красивою веселкою.

- Насамперед, наша радянська наука вирішила перевірити свої припущення на Сонці. І новий спектральний аналіз відкрив нам, що ці елементи - і ультразолото, і інфрарадіє - є на Сонці. Це сталося точнісінько так, як свого часу з елементом гелієм. Адже ви знаєте, що наука за допомогою спектрального аналізу знайшла спочатку цей елемент на Сонці, і вже потім на Землі. Тому й названо цей елемент гелієм, бо стародавня грецька назва Сонця - Геліос. От, в такий саме спосіб, з допомогою удосконалених спектроскопів, ми встановили, що ультразолото та інфрарадіє є на Сонці. Але - хіба ми можемо навіть мріяти про те, щоб узяти їх колись з бурхливої, клекочучої вогнем велетенської кулі центрального світила нашої системи? Думки про це були б безглуздою фантастикою. Ми ж із вами - люди реальні, ми мріємо лише про те, що можна здійснити, чого можна досягти хоча б найсміливішими діями. І ось ми задумалися над новою проблемою. Наші дорогоцінні елементи можуть бути на інших планетах - чи є вони там?

У паузі було чути, як хтось нервово закашляв.

- І ми встановили, що вони є на інших планетах! Насамперед, на нашій найближчій сусідці - Венері. Вона молодша від Землі, вона зберегла ці елементи в зовнішніх своїх шарах. Ви всі чули про загадкове блакитнувате сяйво, що обгортає час від часу Венеру. Століття вчені не могли розв'язати загадку цього сяйва. Але ми знаємо спектр інфрарадіє. І ми встановили, що це сяйво є наслідком бурхливого випромінювання інфрарадіє. Ми розкрили цю таємницю нашими радянськими спектроскопами за допомогою потужних тристадіймових рефлекторів. Ми знайшли в цьому таємничому досі випромінюванні так само сліди газоподібних сполучень ультразолота. Ми впевнено кажемо: так, наші уявлені елементи є на Венері! Ми продовжили нашу думку: якщо вони там є, - ми, радянські вчені, мусимо їх дістати!..

Вперше за весь час промови зала знов вибухла оплесками. Нервові напруження слухачів, вражених сміливими твердженнями Риндіна, мусило знайти собі вихід. Академік Риндін переcheкав, трохи всміхнувся і підняв руку: досить!

- Та й справді, чому нам не вирудитись на Венеру? Ми маємо такий надзвичайний засіб пересування, як ракетні кораблі, які ще п'ятдесят років тому навіть багатьом ученим здавалися лише сміливою фантастикою. Тільки п'ять років тому ми відрядили наш перший ракетний корабель на Місяць. Правда, він летів без пасажирів, нам треба було лише перевірити свої розрахунки. Ми начинили його вибуховими речовинами, перетворивши його таким способом на гігантський снаряд, велетенську бомбу. І цей ракетний снаряд ствердив всі наші розрахунки. За передбачений нами час він долетів до Місяця, він упав на нього - і астрономи цілої земної півкулі бачили в свої телескопи блискавичний вибух на Місяці. То розірвався на супутнику Землі наш перший корабель-снаряд, подавши нам урочистий сигнал: міжпланетне сполучення відкрито!

Знову по залі пронеслася буря оплесків.

- Два роки тому другий наш ракетний корабель вилетів з Землі. Він облетів навколо Місяця, підкоряючись нашим розрахункам, і, повернувши назад, прилетів на Землю. Всі ви знаєте про це. Ви бачили фотографії, зроблені автоматичним апаратом, що був у ракетному кораблі. З цих фотографій ми встановили остаточно, що на Місяці немає і не може бути життя. Тепер ми маємо великий досвід, назбираний нашою соціалістичною наукою. Ми можемо летіти на Венеру, щоб знайти там ультразолото та інфрарадіє, взяти їх і привезти на Землю. Кілька років ми готувалися до цього польоту. Ми обрахували все, ми зважили всі можливості, які тільки можна було передбачити. Ми озброєні нашим знанням, нашим досвідом, озброєні відповідальним довір'ям до нас нашої великої радянської Батьківщини. Експедиція, на чолі якої я стою, виконає своє завдання!

Ще вибухли оплески. Проте академік Риндін відразу ж спинив їх.

- Друзі мої, зачекайте. Краще збережіть ваші оплески до того часу, коли ми повернемося. Перед нами - велика важка і довга подорож невідомим океаном Всесвіту. Чи пам'ятаєте ви стародавній грецький міф про аргонавтів? Я нагадаю вам його. Відважні стародавні легендарні герої, грецькі моряки, вирудилися з Греції в далеку путь. На своєму маленькому кораблі «Арго» вони пропливли Середземним морем, перепливли невідоме їм бурхливе й страшне Чорне море. Вони шукали казкове золоте руно чарівного барана, що, як вони були певні, могло творити чудеса. Вони, каже міф, знайшли своє золоте руно в Колхиді, як називалося тоді сучасне Закавказзя. Героїчні плавіці на кораблі «Арго», відважні аргонавти перемогли. Чи не такі самі аргонавти й ми?.. Ми, що вируждаємось, на нашій маленькій мікроскопічній для Всесвіту ракеті? Адже ми так само попливемо невідомим і безмежним океаном космосу, шукаючи наше золоте, ультразолоте руно. Нові аргонавти, аргонавти Всесвіту!..

Академік Риндін схвилювано спинився і подивився навколо.

- Проте це, звісно, лише поетичне порівняння. Друзі мої, сьогодні ми прощаємось з вами. Як ви вже знаєте, завтра ми вилітаємо. Завтра відбувається старт нашого ракетного корабля, що тепер уже плавко похитується на поверхні великого Іван-озера. Все готове. Три чоловіка будуть пасажирами цього корабля. Я керую експедицією. Зі мною летить Вадим Сокіл, відомий інженер і геолог, що має завдання розшукати й здобути на Венері дорогоцінні елементи. Третій наш супутник - уславлений мандрівник і мисливець, дослідник далеких невивчених кутків нашої земної кулі, Борис Гуро. Я знаю, дехто з вас дивується - навіщо до складу експедиції увіходить мисливець, а не

науковий працівник? Зараз ви все зрозумієте. Насамперед, товариш Гуро такий самий науковий працівник, як і ми з Соколом. Але крім того він має надзвичайно цінний досвід мандрівника, мисливця, людини, яка вміє не втрачати мужності під час найнесподіваніших небезпек. А наша експедиція мусить бути готова до всього. Навіть до зустрічі з тими допотопними страховищами, які, мабуть, існують ще на Венері. Так, так, ця молода планета настільки молодша від Землі, що там напевно тепер відбувається період, аналогічний земному юрському. Як і колись на Землі, там немає ще людини. Серед диких хачів папоротей та інших доісторичних рослин там вільно блукають дивні страховища - напівфантастичні ігуанодони, бронтозаври, мегалозаври... Ми побачимо їх, зустрінемося з ними. І Борисові Гуро доведеться взяти на себе оборону своїх товаришів від небачених ніколи потворних хижаків. Ось чому він летить з нами. З його допомогою ми витримаємо можливий напад на нас допотопних чудищ. Більше того, ми можемо лише шкодувати, що наш ракетний корабель не вмістить у собі якесь отаке страховище. Бо напевне Борис Гуро допоміг би нам спіймати, привезти сюди і показати вам, як зразок, хоча б одного мегалозавра...

Академік Риндін перечекав, поки спиниться викликаний його жартом сміх, і закінчив:

- Всі ми, пасажери нашого ракетного корабля, знаємо й любимо один одного, довіряємо один одному. Наша велика ракета вмістить у собі все, потрібне нам під час подорожі. За сто сорок шість днів ми будемо вже на Венері, на цій молодій і невідомій ще нам планеті. Ми вивчимо її, ми дістанемо там потрібні нам дорожочинні елементи і привеземо їх сюди на користь нашої радянській Батьківщині. Я не хочу затримувати вашу увагу переліком наших спеціальних наукових завдань, як от вивчення умов міжпланетної подорожі, впливу космічного проміння, вивчення фауни і флори Венери. Але я хочу підкреслити: ми щасливі, бо певні, що виконаємо всі наші завдання. Я радий, що ми закінчуємо наше з вами прощання веселим сміхом. Бадьорість і певність своїх сил - ось що є запорукою успіху нашої справи. До побачення, мої друзі і товариші, до побачення! Я сподіваюся, що з допомогою інфрарадію, який ми здобудемо на Венері, ми перевиконаємо наш план і повернемося не за два роки і п'ятдесят шість днів, а значно раніше. Проте, ми готові мандрувати весь цей час і навіть більше, щоб повернутися з успіхом. Завтра старт нашої ракети. Завтра ми вилітаємо у Всесвіт. До побачення, друзі і товариші!

І знов оплески розляглися по всій земній кулі. Академік Риндін сховався з трибуни. Його гігантський силует сховався з ним разом, повільно розпливаючись у повітрі. Велетенська зала гула.

І так само гули всі радіоаудиторії світу, де щойно лунав голос академіка Риндіна. Вже згасли екрани телевізорів, уже змовкли репродуктори, а люди сиділи і сиділи, дивлячись на екрани і немов чекаючи ще чогось.

Двадцять чотири години відокремлювали людство від великої, неймовірної події - вираджання великої космічної ракети з трьома пасажирами навкруги Сонця, на перегони з Венерою, на боротьбу з невідомими небезпеками, на здобування загадкових дорожочинних елементів, ультразолота та інфрарадію.

Двадцять чотири години.

III. СТИБОК У НЕВІДОМЕ

Тримаючись руками за краї верхнього люка, що виходив на дах ракети, Микола Петрович дивився на обрій. Легенький вітерець коливав його сиве волосся. З далекого берега до нього долинули приглушені звуки - немов десь рокотав прибій. Микола Петрович подивився туди. Звуки трохи посилювались і злилися в неясне гудіння. Десятки тисяч біноклів і підзорних труб, скеровані з берега на ракету, знайшли на ній сиву голову академіка Риндіна. І власники цих біноклів і підзорних труб гаряче вітали вигуками відважного командира ракетного корабля. Проте, Микола Петрович не чув жодного слова: до берега було дуже далеко, все зливалось у дивний гомін.

Так, Микола Петрович розумів хвилювання Вадима Сокола, про яке йому вчора розповідав Борис Гуро. Справді, дивне почуття охопило і його зараз, коли він востаннє вийшов на дах ракети. Звісно, він був цілком певний успіху подорожі, цієї великої мети його наукового життя. Він знав, що летить разом із сміливими, відважними товаришами. І проте - він почував якийсь неспокій, бачачи востаннє на кілька років цей натовп, що вітав його. Тисячі друзів, тисячі товаришів! І за кілька хвилин всі ці товариші залишаться тут, на Землі, а він із своїми супутниками мчатиме в космосі!.. Ракетний корабель понесе їх, відрізаних від життя Землі, в невідомі простори Всесвіту, далі й далі, в безкраї ефірні океани. Хвилювання Сокола було цілком зрозуміле. Риндін теж залишав на Землі товаришів, друзів. Але Сокіл, крім цього, залишав ще наречену... Смілива, відважна людина!

Неясне рокотання, що долиняло з берегів, посилювалося. Риндін підвів руку, відповідаючи на привітання. Погляд його впав на годинник-браслет на піднесеній руці. І враз зникли всі особисті думки, залишилося тільки почуття відповідальності, почуття командира експедиції.

- Одинадцять сорок п'ять... через п'ятнадцять хвилин - старт, - мовив він і, кинувши останній погляд на берег, спустився всередину, зачинаючи за собою люк.

Автоматичний механізм притиснув кришку люка до стіни, криві важелі вистрибували з стіни і, впавши в свої гнізда, герметично замкнули верхній люк. Микола Петрович усміхнувся: автоматичне устаткування ракети почало діяти. Так, так, якнайбільше автоматизації, якнайбільше волі пасажирам - це було лозунгом академіка Риндіна при конструюванні й будівництві ракетного корабля...

Східці вели нижче, проходили ще через один люк. Микола Петрович, поминувши його, повернув рукоятку. Другий люк зачинився, як і перший, кривими важелями. Тепер ракета була справді закрита й ізольована від усього. Жодна бульбашка повітря не могла вийти з неї, жоден звук не долітав у середину корабля, до його великої центральної каюти, де чекали Миколу Петровича Вадим Сокіл і Борис Гуро.

- Через десять хвилин рушаємо, - звернувся до них Риндін, увиходячи в каюту, - і спинився.

Пильні очі його помітили стривоженість на обличчі в Сокола й похмурість обличчя Гуро. Обидва стояли один проти одного; поява Риндіна, очевидно, спинила їхню розмову.

- Що трапилося, друзі мої? - підкреслено спокійно запитав Риндін, оглядаючи обох уважним поглядом.

Помічники мовчали. Нарешті, Гуро заговорив:

- Я не хотів вас турбувати, Миколо Петровичу. Саме про це ми й говорили з Соколом. Але... але мені здається, що це досить важлива річ. Я мушу сказати вам про неї. Дивіться!

Він простяг уперед руку. На його долоні лежав звичайний чорний гудзик, відірваний від одягу разом із шматком тканини сіро-зеленого кольору. Риндін здивовано подивився на цю річ:

- Що це означає? - запитав він.

- Миколо Петровичу, цієї ночі в нашій ракеті хтось був, - сказав значущо Гуро. - Цього гудзика я знайшов на підлозі. Ні в мене, ні в кого з нас немає такого сіро-зеленого костюма. Гудзик залишив невідомий відвідувач, який зачепився за щось і обірвав його.

- Чи не могло це лишитися після кого-небудь з прибиральників? Адже вчора ввечері тут прибирали, - нерішуче висловив думку Сокіл.

Микола Петрович похитав головою. Похмуре обличчя академіка свідчило, що несподівана новина вразила його. Кілька секунд він мовчав, обмірковуючи становище. Нарешті, він повільно, але рішуче сказав:

- Не буду приховувати від вас, що все це мені дуже мало подобається. Проте, у нас, друзі мої, зараз немає часу обговорювати подію. Поговоримо потім. На місця! Через дві хвилини - старт. Адже ви знаєте, що час нашого старту точно обумовлений взаємним станом планет, який не повториться кілька років. Хвилина запізнення означатиме для нас потім важкі ускладнення й зрив розрахунків, зрив маршруту. Земля й Венера не чекають, вони мчать своїми орбітами. На місця!.. Пам'ятайте, дзвоник повідомить вас про перший вибух.

Він із задоволенням побачив, як слухняно виконали його наказ помічники, як спокійно підійшли Сокіл і Гуро до пневматичних гамаків, лягли в них, закріпилися широкими пасами. Пружини й гумові амортизатори гамаків натяглися.

- Ми готові! - пролунали водночас голоси Сокола й Гуро.

- Гарзд, - відгукнувся Риндін і вийшов до навігаторської рубки, що містилася в носовій частині ракетного корабля.

Десятки тисяч біноклів і підзорних труб з далеких берегів Іван-озера стежили за ракетою. Люди схвилювано чекали на перший порух міжпланетного корабля. Але ракета спокійно погойдувалася під подухами вітру на сріблястій поверхні води. Її довге блискуче металеве тіло фіксували в сталому напрямі на схід тонкі троси, закріплені на якорях. Міцності тросів вистачало тільки на це: перший раптовий і сильний рух ракети мусив обірвати їх, як нитки.

І знов, як напередодні, хвилинна стрілка тягуче повзла до дванадцятої. І знов люди схвилювано чекали, боячись блимнути оком, щоб не пропустити першого вибуху... А хвилинна стрілка мов глузувала, - вона, здавалося, втратила всю свою здатність рухатися... Час застиг, час мов спинився...

Академік Риндін спокійно-зосередженим поглядом оглянув ще раз таку знайому йому навігаторську рубку. Просто перед ним крізь двоє широких округлих вікон з товстого скла, яке не поступалося щодо міцності перед сталлю, - праворуч і ліворуч - було видно чисте блакитне небо. Риндін підійшов до вікон, зазирнув униз. Побачив безкраю поверхню озера, що зливалася з далеким обрієм.

- Так, - мимоволі проговорив він, відходячи від вікна.

Широке зручне пневматичне крісло прийняло його тіло в свої обійми. У цьому кріслі не було жодного виступу, жодної твердої частини. Опуклі, надуті повітрям м'які подушки з усіх боків створювали враження, що Микола Петрович просто висить у повітрі, ні на що не спираючись. Це теж було передбачено: хоча під час польоту у міжпланетному просторі не потрібні були не тільки подушки, а й взагалі речі для сидіння, - проте, навігаторові малося відчуті всі поштовхи від прискорення руху, аж доки цей рух стане плавким, за самою інерцією, без жодного вибуху. Сокіл і Гуро лежали, прив'язані пасами, у м'яких пневматичних гамаках, що приймали на себе всі поштовхи. Крісло мусило замінити Миколі Петровичу гамак і дати можливість вільно керувати апаратами.

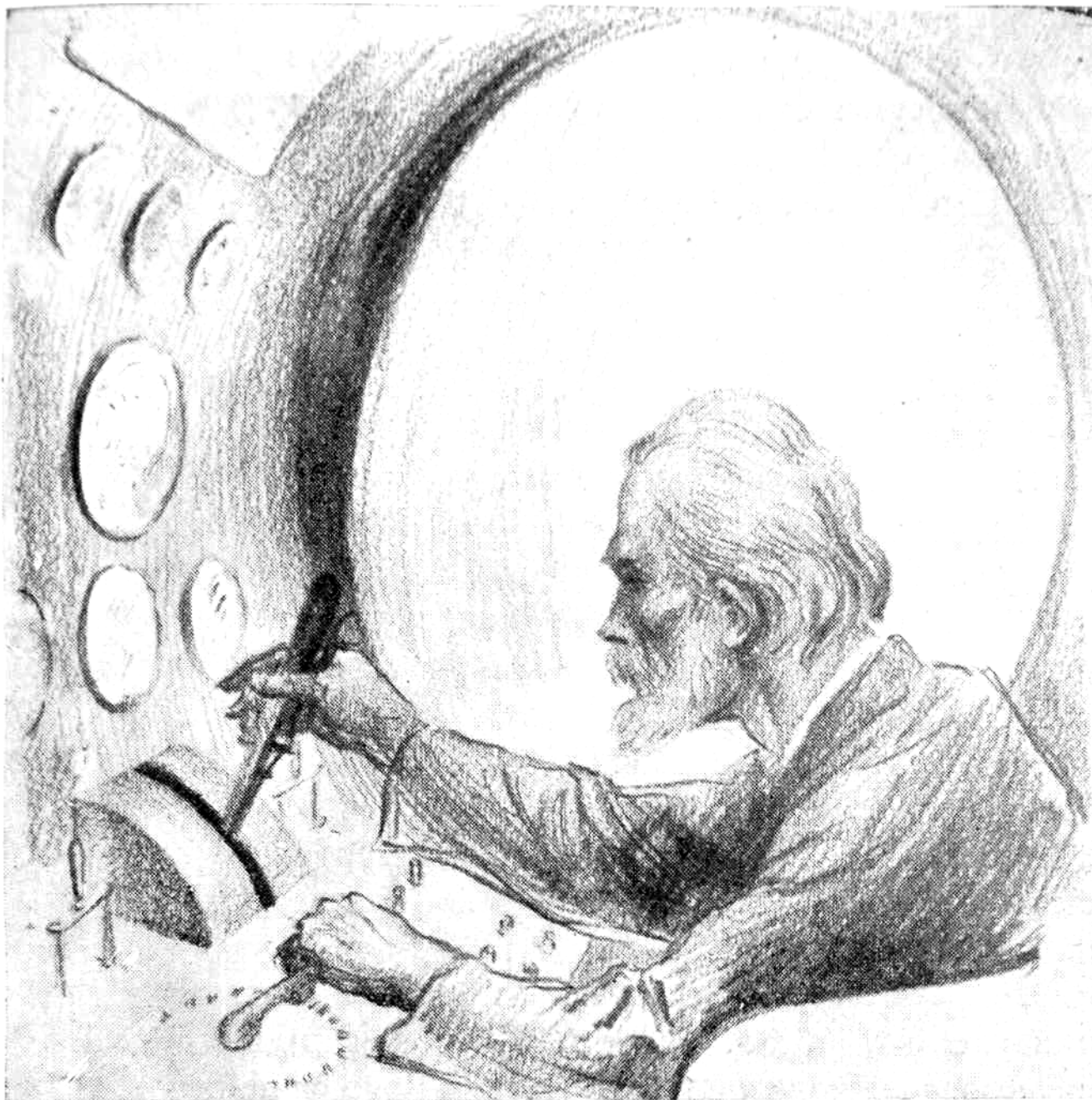
Спокійним рухом Риндін поклав руки на похилий пульт із рукоятками, пересувками й кнопками керування ракетою. Правою рукою він пересунув до себе центральний важіль. Вихідні отвори ракетних труб, дюзи, відповідно пересунулися вниз, скеровані тепер під невеликим кутом до поверхні води.

Потім Микола Петрович узявся до кнопок, що керували автоматичними механізмами, які подавали до вибухових камер ракети потрібні порції прототритилу - неймовірної сили вибухової речовини, складеної інститутом хемії спеціально для космічних ракет.

Тепер залишалось тільки натиснути оцю червону кнопку з написом «вибух». Микола Петрович підвів від пульта своє зосереджене обличчя. Погляд його спинився на циферблатах, розміщених у простінку проміж круглими вікнами. Три маленьких циферблати вгорі, вище них - прямокутний екран перископів ракети, що давала навігаторові змогу, коли він схоче, бачити проти себе все, що відбувалося навколо ракети; один великий циферблат посередині і ще три маленькі нижче. Швидким поглядом Риндін перевіряв стан стрілок. Все було гарзд. Годинник показував одинадцятую годину п'ятдесят дев'ять хвилин і сорок п'ять секунд.

Рука Миколи Петровича повільно лягла на кнопки. Різкий звук дзвоника сповістив Сокола і Гуро в центральній каюті про старт. Обличчя Риндіна закам'яніло, очі примружилися, губи стиснулись. З цього моменту від нього, від його пильності і самовладання залежала дальша доля ракетного корабля та його пасажирів. Його рука, що лягла на пульт і лежала досі нерухомо, ледве помітно здригнулася...

І майже водночас здригнулися десятки тисяч людей на берегах Іван-озера. Крізь тремтять біноклі й підзорні труби люди побачили тоненькі цівки диму, що з'явилися з обох бокових металічних сигар корабля. Спершу це

Правою рукою він пересунув до себе центральний важіль.

нагадувало звичайний димок, що виривається з вихлопної труби автомобіля чи мотоцикла. Але це тривало одну мить. Суцільні туманні стовпи прозорого диму чи пари вирвалися з кінців сигар, завихрюючи спокійну до того поверхню води. Міжпланетний корабель повільно рушив уперед. Тонкі троси натяглися як струни - і тієї ж секунди порвалися, звившись угору, і впали в воду. Стовпи диму перетворилися на велетенські вихрі. Від них завирувала вода. І, набираючи дедалі більшої швидкості, ракетний корабель помчав поверхнею води на схід.

Лише тепер до людей на берегах озера долинули громоподібні звуки вибухів. Наче грізний грім, що розлягався по всій Землі, на людей упали гуркіт, гудіння, тріск. Немов подув урагану вдарив в обличчя людей - такої сили були повітряні коливання, викликані вибухами прототротилю. Люди насилу утримали перед собою біноклі; зірвані шапки летіли назад. А навкруги, здавалося, розривалося на шматки небо, рушилася земля, вибухали її надра... Глибокі водяні яри з крутими стінами виростили слідом за ракетою, що мчала на схід.

Ще секунда, дві - і ракетний корабель легко відірвався від водної поверхні і слизнув у повітря, як робить це звичайний гідроплан. Стовпи диму перетворилися в повітряні рейки, що ними ракета мчала вище й вище, у безкрає небо, кудись за обрій. Це був чудесний стрибок у невідоме.

Довгі сліди туманного диму ще якийсь час стояли в повітрі, зникаючи за обрієм і повільно розпливаючись у блакитному просторі.

Ракета вже зникла за обрієм. Але її швидкість перевищувала швидкість звуку, і вона, невидима, ще довго гримотіла вибухами.

Та от, нарешті, завмерли останні відлунки вибухів. І стихло все. Глибокі хвилі води докотилися до берегів озера, на яких рокотали інші хвилі, - хвилі багатотисячного людського моря. Люди дивилися на розбурхані хвилі озера, вдивлялися в задимлений обрій, посилаючи востаннє привіт трьом відважним синам Батьківщини, що полинули в холодні простори Космосу...

Права рука академіка Риндіна міцно стиснула ручку регулятора швидкості й пересунула її далі. Микола Петрович відчув як поважчало його тіло, як втиснулося воно в м'які подушки. Немов важив він зараз не звичайні свої шістдесят п'ять кіло, а принаймні кіло із сто-півтораста. Важка, немов олив'яна, рука майже безсило лежала на регуляторі. Напруживши всю свою волю, Микола Петрович опанував себе. Його мускули набрякли, руку він прибрав геть: адже так можна було випадково натиснути на інші кнопки керування й згубити все - ракету, пасажирів... В голові стояв дивний шум, щось стискало виски.

Перед очима пливли фіолетові кола, розходячись як жмурки на воді.

- Наслідок бурхливого прискорення руху, - прошепотів Микола Петрович. - Нічого не зробиш, скоро вже кінець... Проте, як там почувають себе вони?..

Його ліва рука натиснула крайню кнопку. Засяла жовта сигнальна лампочка. Микола Петрович голосно запитав:

- Як почувате себе?

- Все гаразд, Миколо Петровичу, - відразу ж почув він голос Гуро.

Гучнотелефонна установка, що з'єднувала навігаторську рубку й центральну каюту, працювала бездоганно.

- Лежіть, лежіть, - розпорядився Риндін. - Ще трохи треба потерпіти. Маємо вже швидкість шість тисяч метрів на секунду... ні, тепер уже більше, - додав він, знов поглянувши на вимірник швидкості. - Тепер уже майже сім тисяч метрів.

- Близько до космічної швидкості, - відгукнувся Вадим Сокіл. - Тож-то я почуваю, що немов свинцевим зробився...

Замість відповіді, Микола Петрович посунув ще далі ручку правого регулятора. І знов його тіло втиснулося в подушки. Немов хтось велетенською рукою шарпнув ракетний корабель уперед. Стиснувши зуби і напружуючи волю, Риндін стежив за стрілкою спідометра - показника швидкості. Тремтяча стрілка перескочила з свого поділу на восьмий. Ще один рух ручкою - автоматичний механізм подавав до камер вибухів дедалі більші порції прототротилу. Нові й нові вибухи штовхали ракету вперед, перемагаючи силу земного тяжіння. Швидкість зростала. І ось стрілка повільно доповзла до цифри «11.000» - і спинилася на ній. Ще один рвучкий поштовх - і рука академіка Риндіна швидким рухом повернула регулятор назад, до вихідного стану. Від цього тіло Риндіна втиснулося в протилежний бік крісла. Ліва рука відштовхнула центральний важіль - і Микола Петрович відчув, що він і сам немов відштовхується від важеля назад.

М'які до того подушки його крісла немов відразу розширилися, перетворилися на тугі пружини. Ці пружини раптом відштовхнули від себе Миколу Петровича вгору. Він ледве встиг схопитися обома руками за шкіряні петлі в передній стінці рубки. Але все його тіло, не зважаючи на це, вилетіло вгору, відштовхнуте подушками.

Риндін звис у повітрі в неприродній позі. Він тримався руками за петлі і дивився з подивом на свій пульт, що, здавалося, опинився над ним.

- А цікаво виходить! - вигукнув він нарешті.

Микола Петрович заздалегідь передбачав усі ці відчуття: вони були пов'язані з утратою ваги. Цілком зрозуміло: адже низ у людини буває там, куди скерована вага. Якщо немає ваги, - низ завжди буде там, де ноги людини, інших показників нема. І все ж - дивно!

Він лежав у повітрі цілком вільно, не роблячи жодного руху і ні на що не спираючись. Ракета ніби спинилась і завмерла - жодної вібрації, жодного погойдування. Тиша і спокій.

Микола Петрович вперше весело всміхнувся. Пульт керування все так само висів над ним. Це було смішно. Однією рукою Риндін доторкнувся до сигнальної кнопки.

І враз пролунав дзвоник. А разом з тим і пульт гойднувся і відплив убік. Власне, це відплив убік сам Микола Петрович, але здавалося, що рушив пульт, а не Риндін.

Начальник експедиції подивився у вікна рубки. За ними була ніч - чорна глибока ніч, оксамитна ковдра якої була всипана блискучими іскрами сяючих зір. Космос! Всесвіт!..

Микола Петрович ще раз усміхнувся і голосно промовив:

- Можна вилізати з гамаків, товариші. Все гаразд. Ми - у міжпланетному просторі!

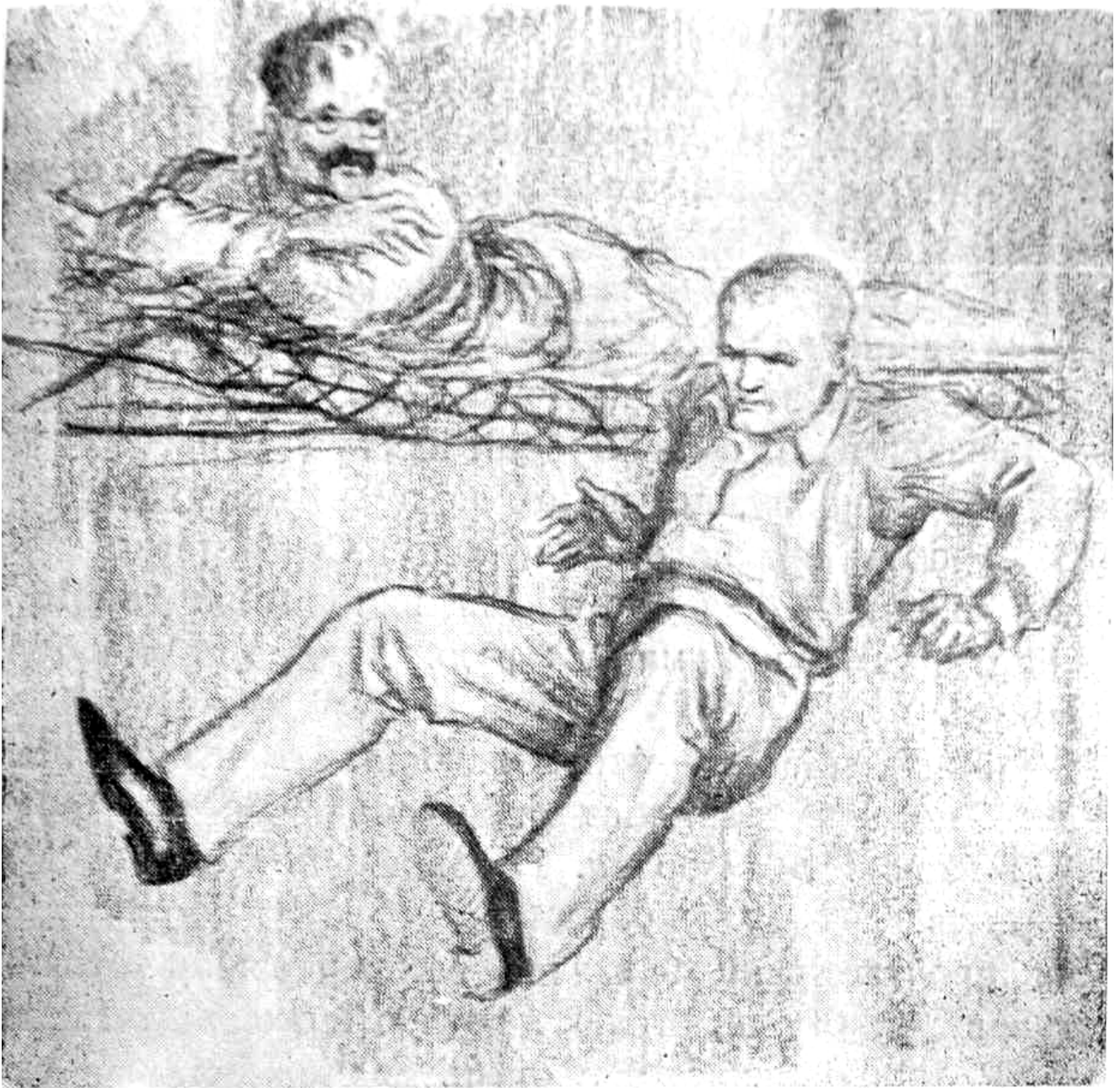
IV. ЖИТТЯ БЕЗ ВАГИ

Коротка пауза. І лише після неї Микола Петрович почув трохи здивований голос Бориса Гуро, що відповідав йому.

- Не так-то легко вилізти з гамака. Він наче сказився, Миколо Петровичу. Підкинув мене вгору, та й застиг у такому стані...

- Зараз, зараз, я допоможу вам, - відгукнувся Риндін.

Кинувши ще один погляд на вимірювальні прилади, Микола Петрович почав пересуватися до центральної каюти. Він узявся однією рукою за шкіряну петлю в стіні навігаторської рубки, підтягся до неї. Другою рукою взявся за дальшу петлю, - петлі йшли вздовж усіх стін, - і знов підтягся, ні на мить не випускаючи другої петлі, доки підплив у повітрі до неї так, що міг перехопити першою рукою третю петлю. Це дуже скидалося на рухи плавця, що пливе вздовж берега, тримаючись руками за каміння.

...Гуро спинився, похитуючись, як човник на хвилях. Вадим Сокіл сміявся на весь голос.

Підтягтись до дверей, Риндін випустив з рук петлю й зробив руками рух, дуже подібний до того, який робить плавець, відштовхуючись від води. Цього було досить. Микола Петрович повільно вплив на середину центральної каюти й спинився, легко погойдуючись у повітрі. Ноги його не спиралися ні на що, він немов лежав у густому в'язкому повітрі.

- А це навіть красиво, Миколо Петровичу, - озвався зацікавлений Гуро.

Він лежав іще в гамаку. Власне, здавалося, що гамак виштовхнув його з себе, неприродно вигнувшись угору і тримаючи велике тіло Гуро на своєму горбку. Микола Петрович, побачивши це, всміхнувся:

- Цілком зрозуміло. Так само й мене виштовхнуло крісло. Ну годі, впливайте сюди всі!

Першим спробував вилізти з гамака Гуро. Він щосили відштовхнувся від гамака, а гумові амортизатори в свою чергу відштовхнули його від себе. Гуро вилетів як куля. Він пролетів через усю каюту й гучно вдарився об протилежну стіну.

- Ой! - пролунав його голос.

- Та за петлі тримайтеся, за петлі! - гукнув Риндін, ледве стримуючи сміх.

Але було пізно. Гуро, вдарившись об стіну, вже відлетів од неї назад. Він гойднувся назад, мов маятник. Завжди спокійне, його обличчя на цей раз було роздратоване. Різким рухом Гуро схопився за край гамака і спинився, похитуючись, як човник на хвилях. Вадим Сокіл сміявся на весь голос.

- Ой, не може!.. Ой, яка красива картина... Славнозвісний мандрівник, уславлений своїм досвідом, хитається в усі боки й не може знайти рівноваги!..

- Гаразд, гаразд, - пробубонів похмуро Гуро. - Виласьте, шановний товаришу, побачимо, як це вийде у вас.

Втім, проти всіх його сподіванок, Сокіл легко залишив гамак і спинився біля нього. Він використав досвід Гуро і не повторив його помилок: рухи Вадима були обережні й повільні.

- Нічого, нічого, - заспокоюючим голосом зауважив Риндін, - це все трапилося лише спочатку. От побачите, зразу ж звикнете, Борисе. Головне - повільність і плавкість рухів.

Він простяг руку і взявся за дерев'яний стояк, що з'єднував підлогу й стелю каюти. Легко підтягшись до нього, Риндін опинився біля стіни. Вздовж неї, як і вздовж інших стін пороблені були дерев'яні поруччя. Тримуючись за них, дуже легко було посуватися в бажаному напрямі. Риндін спинився біля стіни.

- Як бачите, зовсім не важко. Тепер, друзі мої, прошу вас приготувати сніданок. Таку урочисту подію, як утрата ваги, слід відсвяткувати. Я на хвилинку зайду до навігаторської, а ви тут зробіть усе, що треба.

Посуваючись уздовж поруччя, Микола Петрович зник за дверима. Борис Гуро поглянув на Сокола:

- Ну, давайте влаштовуватись...

Роблячи непевні рухи, він наблизився до однієї із стін. Тепер він пересвідчувався, як дотепно сконструював усі дрібниці устаткування Риндін. Дерев'яні поруччя, шкіряні петлі, металеві ручки - все це давало змогу вільно пересуватися в бажаному напрямі.

Щоб перевірити себе, Гуро спробував відпустити поруччя і стати на ноги. Відразу ж він відчув, що каюта повільно обертається навколо нього. Вона гойднулася в один бік, на хвилинку спинилася, гойднулася в другий. Це дратувало. Адже Гуро добре знав, що це - лише своєрідний обман почуття. Насправді гойдався він сам. Але, навіть розуміючи це, він не міг, чесно кажучи, встановити такої дрібниці, де справді був верх, а де низ. Здавалося, не було нічого: ні верху, ні низу. Все переплуталося. Тільки одне лишалося певним: кожної наступної хвилини низ був саме там, де в цю мить були його ноги. От і все.

Гуро знов схопився за поруччя. Здавалося, він ішов вертикально. Але замість підлоги під ногами Бориса була стіна...

- Чортове колесо якесь, - вилаявся він. - Вадиме, вам доведеться скласти гамаки самому, ви ближче до них.

- Гаразд.

Сокіл, який до цього уважно спостерігав усі рухи Бориса, очевидно, робив з його досвіду висновки для себе. Не випускаючи поруччя з лівої руки, він натиснув правою рукою на кнопку в стіні. Відразу обидва гамаки підстрибнули вгору. Складна система тросів і амортизаторів підтягла їх і притиснула до стелі каюти. Стало просторіше.

Тим часом Гуро готував сніданок. Все устаткування каюти було механізоване й автоматизоване. Від легкого повороту рукоятки частина стіни каюти беззвучно впала на важелях вниз, створивши невеликий стіл. В отворі стіни з'явився буфет, де на полицях стояли пляшки дивної форми, коробки і бляшанки з консервами. Пружинисті кільця на столі тримали прибори - тарілки й чашки своєрідної форми. Так само спеціальні пристрої затискували виделки і ножі. Ложок не було зовсім.

Гуро вийняв з буфету дві пляшки, поставив їх у пружинисті кільця на столі. Він оглянув критичним оком стіл:

- Ніби все гаразд. Як вам здається, Вадиме?

- Приемна картина. Зокрема - для мене, бо щось мені дуже хочеться їсти.

- Тільки ось незвично якось, що немає стільців... - додав Гуро.

Але веселий голос заспокоїв його:

- Повірте мені, Борисе, що повітря буде вам за найм'якший стілець. Сідаймо, друзі мої, сідаймо до столу!

Це була дивна, небачена картина. З трьох боків стола у повітрі сиділи три мандрівники Всесвіту. Щоправда, їхні пози не можна було цілком вважати за пози людей, які сидять. Певніше, мандрівники висіли в повітрі, не спираючись ні на що. Але це було так зручно, так вигідно, що через кілька хвилин про стільці ніхто і не згадував. Риндін попередив:

- Тільки без різких рухів, друзі мої. Пам'ятайте - дія дорівнює протидії. Натискуючи на щось, ви відштовхнетеся від речі з такою самою силою.

- Як Борис від стінки, - засміявся Сокіл.

Гуро всміхнувся й собі, згадавши, як його кидало по каюті.

- Ну, починаймо.

Микола Петрович узяв одну з пляшок. Вона була гумова, дивної грушовидної форми. Риндін відкрутив пробку, перекинув пляшку шийкою вниз. З неї не витекло ні краплини, як і слід було чекати. Тоді Риндін підніс її до чашки, що звужувалася в верхній її частині. Він устроїв шийку пляшки в чашку і натиснув боки пляшки. Чашка наповнилася вином, видавленим з пляшки. Так само зробив Микола Петрович і з чашками помічників.

- Наш перший тост за щасливий старт із Землі, - урочисто промовив він.

Кожен вийняв з пружинистого затискача скляну трубочку і крізь неї висмоктував вино з чашки.

Першим відірвався Сокіл.

- Дуже смачно. Дуже, - промовив він. - От тільки дратує ця трубочка. Мені значно більш сподобалося б пити вино просто з чашки, без неї.

- Спробуйте, - лукаво відповів Риндін.

Сокіл поклав трубочку просто в повітря. Вона хитнулася кілька разів - і спинилася, звиснувши в повітрі. Гуро з цікавістю стежив засухами Сокола, який підніс чашку до рота, потяг з неї. Його руки здригнулися. Чашка хитнулася.

І в ту ж мить із неї вилетіла червона рідка куля. Коливаючись, вона пролетіла повз Сокола і подалася по каюті.

- Тримай, тримай, - вигукнув Гуро, - вино полетіло!

Куля, коливаючись, пливла в повітрі.

- Ну, ловіть тепер її, Вадиме, бо інакше вона розтечеться по першій-ліпшій речі, - сміючись, сказав Риндін.

Сконфужений Сокіл кинувся навздогін за кулею з вина, але спіймати її було не легко. Від найменшого руху повітря куля відхилилася вбік. Сокіл летів за нею, перехоплюючись руками за поруччя й петлі, але куля, немов жива істота, змінювала напрям, відштовхувана повітрям.

- Ротом, ротом ловіть! - сміявся Гуро.

Сокіл, видно, розгубився. Різким рухом руки він спробував спіймати кулю, забувши, що це - рідина. Йому пощастило зачепити її. І враз куля зникла. Червоне вино обліпило руку Сокола, швидко розтеклося по ній, по пальцях, під рукав. На сорочці в нього з'явилися червоні плями. Пальці були немов у червоній рукавичці - вино тонким шаром укрило їх.

Черга глузувати була тепер за Борисом Гуро, що він і зробив, не стримуючи веселого сміху. Навіть Риндін засміявся, коли розгублений Сокіл повернувся до стола, витираючи руку хусткою.

- Тепер переконалися, що з трубочкою краще? - спитав Риндін.

Сокіл мовчки нахилив голову. Так, з трубочкою було певніше і безпечніше.

Гуро відкрив бляшанку з консервами. Тут несподіванок не було. Кілька хвилин мандрівники їли мовчки. Нарешті Гуро, який весь час щось обмірковував, звернувся до Риндіна:

- Миколо Петровичу, - сказав він, - значить, ми вже далеко від Землі? Якщо я нічого не важу... Я трохи не розумію, адже Місяць тяжіє до Землі... чому ж не тяжію я?..

- Дуже просто, - відповів Риндін, продовжуючи їсти. - Наше тяжіння до Землі компенсується тією швидкістю, з якою ми летимо. Адже тепер ми пересуваємося в просторі з швидкістю понад одинадцять тисяч метрів на секунду. Це - космічна швидкість. Ми віддаляємося від Землі. Коли наша ракета дедалі прискорювала швидкість, це прискорення створювало для нас перебільшену вагу. Тепер прискорення немає. Ми летимо, або, якщо хочете, падаємо у Всесвіт по інерції, не зменшуючи і не прискорюючи швидкості. І за таких умов тяжіння Землі для нас не існує.

- Ми самі собі планета, - пожартував Сокіл.

- Якщо хочете, то так. Наша ракета, звісно, має власну силу тяжіння. І, коли б ми викинули щось із нашого корабля, це «щось» тяжіло б до нього і летіло б разом з нами - внаслідок однакової з кораблем швидкості цього самого «чогось». Зараз ми нічого не важимо - практично, принаймні. Але теоретичне тяжіння існує і для нас. Наприклад, коли б ми заснули в каюті, вільно повиснувши в повітрі, то відчули б до ранку тяжіння усієї нашої системи. Наші тіла поволі пересунулися б до центра ракети. Вранці ми опинилися б усі вкупі десь посередині каюти. Так само припливли б до центра каюти і всі речі, які ми забули б прикріпити до стіни.

- Складна механіка, - процідив Гуро. - Якось, знаєте, легше воно на старій Землі, хоч там і є вага.

Він змовк і, відсунувши від себе прибор, щось обмірковував. Потім витяг з кишені свою люльку, набив її тютюном. Узав у рот, витяг сірники...

- Е, ні, - спинив його Риндін. - Мушу нагадати вам про нашу умову. Дві люльки на добу. Ми не можемо витрачати повітря на ваше паління.

- Так я ще ж не перебільшив норми, - відповів Гуро. - Це перша сьогодні. Принаймні, в ракеті.

Він запалив сірника, як завжди вичікуючи, поки згорить його голівка. Але, на його здивування, сірник, як тільки згоріла голівка, погас, хоч на нього ніхто не дмухав. Гуро запалив другий. Цей погас так само швидко. Гуро здивовано поглянув на Риндіна. Він побачив на обличчі Миколи Петровича лукаву посмішку.

- Та що це, зачаровані вони, чи що? - сердито запитав він.

- Цілком нормальна річ для нашого невагомого світу. Сірник за звичайних умов вільно горить лише тому, що нагріте ним повітря підіймається вгору. Воно від нагрівання розширюється, стає легшим, підіймається, звільняючи місце навколо сірника для нового, свіжого, в якому ще не згорів кисень. А тут, у ракеті...

- ...нагріте повітря не стає легшим, бо ваги не існує! Воно залишається навколо сірника і не пускає свіжого кисню до полум'я. Ясно, що сірник гасне! - закінчив Сокіл.

- Так що ж мені треба робити? - розгублено запитав Гуро.

З таким дивним явищем уславленому мандрівникові доводилось зустрічатися вперше.

- Я думаю, треба легенько обмахувати полум'я сірника, постачаючи йому в такий спосіб свіже повітря.

- На жаль, у мене всього тільки дві руки.

- Ми допоможемо вам. До речі, тепер ми знаємо, що ви не зможете запалити люльку без нашої допомоги. Значить, можна контролювати, скільки люльок на добу ви палитимете.

Гуро запалив третій сірник, Риндін легенько обмахував його рукою. Полум'я не згасло, а, навпаки, розгорілося яскравіше. Гуро обережно запалив люльку і з насолодою затягся.

Пахучий дим звис у повітрі. Зосереджене мовчання панувало в каюті. Кожен думав про своє. Сокіл, дихнувши диму з люльки, закашлявся. Гуро дивився на нього з усмішкою. Нарешті Сокіл навіть чхнув.

- Будьте здорові, Вадиме, - почав був Гуро - і спинився: від протилежної стіни каюти долинула, як здалося Гурові, луна.

Гуро здивовано поглянув на товаришів:

- Такі акустичні ефекти теж наслідок утрати ваги? Звідки така гучна луна?

Йому відповідали не менш здивовані погляди товаришів. Ні, луну не можна було пояснити нічим!

Гуро вийняв люльку з рота. Спокійно поклав її просто в повітря, де вона й залишилася висіти, погойдуючись і випускаючи з себе тоненьку цівочку диму. Гуро притулив палець до рота - і тихо рушив уздовж стіни туди, звідки долинула дивна луна.

У тій стіні виднілася висока ніша, закрита згори донизу рухомою кришкою, які бувають по американських конторських столах. Всі знали: у ніші стояв удосконалений легкий скафандр з апаратом для дихання. Обачний

Риндін узяв з собою в корабель три такі скафандри на випадок потреби працювати на Венері в воді або в атмосфері, непридатній для дихання. Ці скафандри стояли по окремих нішах, закриті кришками.

Гуро наблизився до ніші, прислухався. Тиша. Дві пари очей уважно стежили за його рухами. Сокіл не витримав і спитав:

- Що ви хочете?..

Гуро спинив його помахом руки. Мабуть, у нього були свої власні плани. Тримаючись за шкіряну ручку, він натиснув на кнопку в стіні. Риндін і Сокіл не зводили очей з ніші. Шторка легко впала вниз, відкриваючи нішу.

В ній, як і слід було чекати, стояв скафандр, закріплений пасами. Сірий гумовий одяг з металевим шоломом. Великі скляні вікна шолома мертво дивилися на мандрівників. Крім скафандра, в ніші не було нічого.

Але Гуро і не шукав нічого. Все так само тримаючись за ручку в стіні, він натиснув ще одну кнопку. Яскраве світло електричної лампочки залило нішу.

За великими скляними вікнами шолома стало видно чиєсь молоде обличчя. Невідома людина широко відкритими очима дивилася на мандрівників, - людина, що ховалася досі в скафандрі.

V. НЕСПОДІВАНИЙ СУПУТНИК

- Ой! - скрикнув Вадим Сокіл, енергійно протираючи очі.

Від несподіванки він аж підстрибнув, забувши про свою невагомість. І відразу його підкинуло вгору, аж під стелю, стукнуло головою. Лише тут він встиг схопитися рукою за шкіряну петлю, щоб спинитися. Але очі його не відривалися від обличчя незнайомця, який в свою чергу дивився на нього крізь скло шолома.

Микола Петрович Риндін вражено похитував головою: от так дивна несподіванка!.. Проте Гуро, єдиний з усіх, що не втрачав спокою, принаймні зовні, - Гуро впевненим рухом узявся за шолом, підняв його вгору і ввічливо вимовив:

- Прошу, шановний товаришу, прошу. Будь ласка, виходьте без церемонії. Давайте знайомитися.

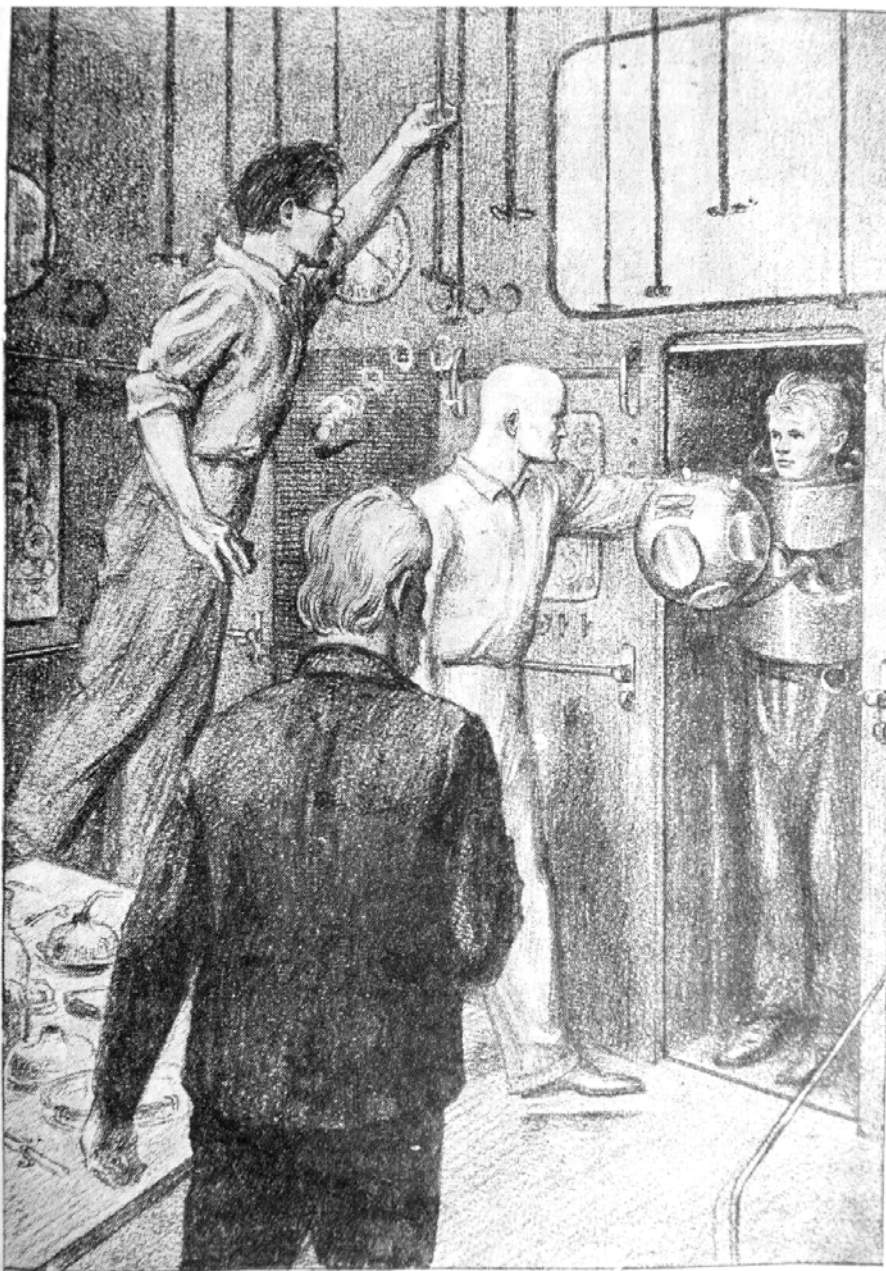
Лише Риндін помітив, як після цього права рука Бориса зціпилася в кулак, немов готуючись до можливих ще несподіванок. Втім, незнайомиць не сперечався. Він покірно вилазив із скафандра. Очевидно, він ніяк не сподівався, що втратить вагу. Вилязачи з металевого кільця скафандра, він надто різко відштовхнувся від нього - і пролетів уздовж усієї каюти, вдарившись об стіну.

- Ой! - скрикнув він, немов копіюючи вигук Сокола, що дивився на нього згори.

Незнайомиць незграбно борсався в повітрі, не знаючи, як спинитися. Нарешті залізна рука Гуро схопила його за плече й притиснула до підлоги.

- Ну, давайте знайомитися, чоловіче. Хто ви такий і чому опинився тут? - грізно спитав Гуро, придивляючись своїми гострими очима до незваного гостя. - Десь я неначе вже мав честь бачити вас...

За холодними сірими очима мисливця немов був схований фотоапарат. Це була своєрідна й

- Прошу, шановний товаришу, прошу! Будь ласка, виходьте! Давайте знайомитися!

рідкісна властивість Бориса Гуро: один лише раз побачивши десь людину, мандрівник пам'ятав її завжди. Він міг здибати цю людину потім, через кілька років - і відразу пізнати її, згадати її ім'я, риси, одяг. Наче кадри кінофільму пробігали й зараз у пам'яті Гуро: ракетний корабель виходить на озеро... вони з Соколом і Риндіним стоять на вищій... людина з фотоапаратом... корабель легко поплив по воді... так, так!.. Знайома юнгштурмівка, підперезана ремнем, короткі штани, панчохи!..

Золоте волосся юнака розкуйовдилось, на високому лобі червоніла гуля, мабуть від удару об стіну. Гуро свиснув:

- Еге, я знаю вас, дорогий товаришу. Що ж ви, один тут чи в супроводі вашої супутниці, що була з вами на березі Іван-озера?

Юнак здивовано дивився на нього, не розуміючи, очевидно, звідки Гуро знає його. Але і мандрівники були вражені не менше.

- Звідки, Борисе? Звідки ви знаєте його? - спитав здивовано Микола Петрович.

- Так, так, - мовив значущо удруге Гуро, ще раз оглядаючи юнака з голови до ніг.

Його проникливий погляд помітив на сорочці в юнака дірку - якраз там, де мав бути гудзик.

Юнак уважно стежив за поглядом Гуро. Він теж помітив дірку. Знімаючись, юнак враз затулює дірку рукою.

- Нічого, нічого, - спокійно зауважив Гуро. - Цю невеличку ваду вашого костюма легко можна ліквідувати. Ось, прошу. Чи не допоможе вам це? Здається, ви власник цього гудзика?

На його простягнутій долоні лежав гудзик, відірваний разом з клаптиком сіро-зеленої тканини, - тієї самої тканини, з якої була пошита сорочка юнака.

- Виходить, вам, юначе, було замало просто собі спостерігати, як виводили ракетний корабель на озеро? Адже саме ви, якщо я не помиляюся, були тим експансивним юнаком, що весь час сповіщав натовп про стан корабля, вигукуючи всякі там «іде», «пливе» тощо? Не пам'ятаю тільки, щоб хтось просив вас робити ці повідомлення... А потім ви пробралися навіть до середини корабля. Хм, здібна людина, здібна.

Гуро повернувся до Риндіна й Сокола:

- Так ось хто був у нас в ракеті перед стартом, - зловісно процідив він. - Я бачив цього приємного незнайомця з нашої вишки, коли виводили ракету на озеро. Він був у натовпі з якоюсь дівчиною і привернув мою увагу тим, що весь час вигукував щось. Шкодую, що тоді я не зацікавився ним більше, шкодую... Так що ж, правду я кажу? То були ви? - звернувся він знов до юнака, що збентежено перебирав пальцями ремінь на сорочці. - Ви були на березі разом із якоюсь дівчиною? Та відповідайте, нарешті!

Голос Гуро набув загрозливого тону.

- Почекайте, Борисе, здається, ви зовсім його перелякали, - спинив мисливця Микола Петрович. - Відповідайте, юначе. Адже тепер ховатися нема чого. Чи ви боїтеся?

Юнак несподівано сміливо підвів голову. Очі його блиснули.

- Я нічого не боюся. Можу відповісти на всі запитання. Так, я був на березі. Разом з дівчиною. То - моя сестра. І бачив, як виводили корабель. Ну, і тоді я остаточно вирішив здійснити те, про що мріяв весь час. От, коли побачив ракетний корабель, як він вийшов на воду, так і вирішив остаточно, до кінця...

Він змовк на хвилинку, немов збираючись із силами. Доторкнувся рукою до гулі на лобі, знизав плечима, ніби звільняючи їх від якоїсь ваги. Обличчя його скривилося. Він зблід і похитнувся. Гуро підхопив його своєю міцною рукою:

- Що таке?

- Це від хвилювання, - сказав Сокіл, з жалем поглядаючи на бліде обличчя юнака.

- Ні... не тому... - відповів той, через силу вимовляючи слова. - Просто... мене надто штовхало там... у скафандрі... товкло... і тепер мені дуже погано...

- Вадиме, дайте йому трохи вина, - сказав стурбовано Микола Петрович. - Хлопець зазнав на собі вплив прискорення руху ракети без ніяких полегшень! Товариші, адже він витримав усе це в жорсткому скафандрі. Ви були в ваших гамаках, я в моєму кріслі... а він... бідолаха, це було, мабуть, жахливо, - закінчив він, згадуючи про свої почуття під час того, як корабель прискорював рух.

Сокіл уже дав юнакові чашку з вином, трубочку. Той одпив трохи. На обличчі його з'явився рум'янець. Він поглянув збентежено на Сокола, на Гуро, на Риндіна і, клонившись йому, сказав:

- Звісно, я дуже винний перед вами, Миколо Петровичу...

- Звідки ви мене знаєте? - вражено запитав Риндін.

- Я знаю всіх вас. Вас, Миколо Петровичу, і вас, товаришу Сокіл, і вас, товаришу Гуро, - уклонився тепер юнак усім по черзі.

Щось подібне до усмішки промайнуло в його очах.

- Але чому ви тут, чорт візьми?.. - гримнув Гуро. - Чого вам тут треба? І що ви тут робитимете? Яка мета у вас була?

- Летіти разом з вами на Венеру, - спокійно відповів юнак.

Риндін знизав плечима:

- Цілком зрозуміло, що летіти. Не викинемо ж ми вас із ракети...

- І я сподіваюся, що не викинете, - підтвердив юнак.

- Нахаба! - гримнув знов Гуро. - Помиляється! Можу викинути!

І він зробив дуже виразний жест. Проте, Риндін спинив його.

- Друже мій, - мовив він, звертаючись до юнака. - Досить похвально, що ви не втрачаєте мужності. Але - невже ви не уявляєте собі всіх небезпек, що чекають нас і вас? Ви не уявляєте собі, як може відбитися на нашому

загальному стані ваша несподівана поява тут! Ракета розрахована лише на трьох пасажирів. На нас трьох розраховані й усі наші запаси. Чим, наприклад, ми годуватимемо вас?

- Я, Миколо Петровичу, звик їсти дуже мало. Весь останній місяць я звикав їсти якнайменше і згоден тепер їсти лише те, що залишатиметься після вас усіх. Мені вистачить, - переконливо відповів юнак.

Риндін не стримав посмішки: щось починало йому подобатися в цьому хлопцеві. Навіть оця наївна відповідь... «Він їстиме тільки те, що залишатиметься!...»

- Ну, про це потім, - сказав він. - Вас запитували, хто ви і чому опинилися тут?

- Звуть мене Василь Рижко. Маю сімнадцять років. Закінчив середню школу. Комсомолец...

- І пішов на такий недисциплінований вчинок, як потай залізти до корабля? Поставити під небезпеку успіх нашої експедиції? - докірливо мовив Риндін.

Рижко зашарівся. Його рука мимоволі схопилася за сорочку - в тому місці, де звичайно буває начеплений значок. Обличчя юнака було збентежене. Значка на грудях не було. І раптом він, згадавши щось, пошарив у ніші, де був скафандр, і витяг свій значок.

- Обірвався, коли мене вперше штовхнуло, - пояснив він. - Миколо Петровичу, слово честі, я добре розумію свою провину. Але ж іншого виходу не було. Я писав вам, просив вас узяти мене з собою...

- Писали?

- Так, писав. І навіть відповідь одержав, що це неможливо. Від вашого секретаря.

- І це вас не спинило?

- Спочатку спинило. А потім я все підрахував. А коли побачив корабель на воді, то й зовсім вирішив, що... що полечу з вами до Венери... і назад, - додав він по паузі.

- Чуєте? І назад! Далі?

- І в мене не було іншого шляху, як потай сховатися в ракеті перед стартом. Це було дуже важко, пробратися сюди...

- Ще б пак! - ствердив Гуро, згадавши про пильну охорону корабля.

- Ну, я їх перехитрив. Пробрався. І заліз у скафандр. А товариш Гуро знайшов мене... на щастя, вже тепер, коли ракета летить...

Риндін поглянув на своїх супутників. Ті поглянули на нього. Становище було таке, що, дійсно, нічого не лишилося робити. Бо й справді, ракета летить. На Землю цього юнака не вернеш...

Рижко тим часом задумливо крутив у руках гудзика, даного йому Гуро. Він помітив, що на нього дивиться Риндін, і зовсім спокійно пояснив:

- Коли я ліз у скафандр, то дуже поспішав. Боявся, що ви прийдете. І, мабуть, відірвав гудзик. Доведеться тепер пришивати...

Цей хлопчисько розмовляв так спокійно, так безтурботно, наче й справді він не зробив нічого загрозливого, нічого злочинного. Немов їхав у вагоні трамваю зайцем. Контролер знайшов його, примусив купити квиток. І все, справа закінчена, можна згадати й про пришивання гудзика, обірваного в натовпі. Саме так подумав Сокіл. Він сказав задумливо:

- Слухайте, чи розумієте ви справді, що наш ракетний корабель - це не вагон трамваю, куди завжди можна пустити ще одного зайвого пасажирів? Це ж ракета! Ракета, розрахована лише на трьох!

- І з якої вас тільки й лишається, що викинути! - додав безжалежно Гуро.

Навіть Риндін зауважив:

- І що в цій ракеті було місце лише для людей, цілком готових до важкої подорожі!

Рижко з готовістю відповів:

- Слово честі, я все це розумію. Але в мене не було іншого виходу. Я ж вирішив летіти на Венеру...

- Ні, чуєте? Він вирішив! Га? Він - вирішив! - безпорадно розвів руками Сокіл.

- Їсти я буду дуже мало, - вів далі Василь Рижко, - я ж сказав уже, що я добре тренувався. Важу я так само дуже мало. А за час подорожі ще схудну, от побачите, схудну. І до подорожі я так само підготований. Можу допомагати вам, Миколо Петровичу, вести спостереження над приладами. Вивчав це в обсерваторії...

- Що?

- Вивчав три місяці в обсерваторії. Ще перед тим, як написати вам листа. Моя мати там працює, в тій обсерваторії. От я й скористувався з цього. Звісно, їй я нічого не казав про свою мету. Вам, товаришу Сокіл, допомагатиму працювати під час шукання елементів на Венері. Хемія й геологія - мої найулюбленіші науки. Завжди мав у школі «відмінно». І вам, товаришу Гуро, допоможу. Маю звання ворошиловського стрільця. Ось, - знайшов він у ніші скафандра ще один значок. - Теж, певно, обірвався, коли штовхнуло... Ну й товкло ж мене там, у скафандрі! Думав, не витримаю, закличу від болю... Та це дрібниця. Я хочу тільки сказати, що я теж підготований до подорожі. Факт!

Гуро взяв з повітря свою люльку, з великими труднощами запалив її знов. Йому теж починав подобатися цей хлопець із безстрашним обличчям, що ледве помітно всміхнувся й додав, дивлячись просто в вічі Гуро:

- І ще: я не курю. Отже, не витрачати на себе багато повітря...

- Ну, що ви скажете, Миколо Петровичу? - всміхнувшись, покаржився Гуро. - Він навіть глузує, справді, цей хлопчисько!

- Почекайте, Борисе, - серйозно сказав Риндін. - Це все ж таки досить складна справа. Адже його треба буде годувати. Звідки ми візьмемо зайву їжу?

Але замість Гуро відповів знов Рижко. Він спокійно зауважив:

- Ракета летітиме до Венери, я пам'ятаю, сто сорок шість днів. На спуск до Венери ще, припустімо, п'ятнадцять днів. Разом - сто шістдесят один день. Продуктів ви маєте на п'ятсот днів, урахувуючи резервний недоторканий запас.

- Так, бо на Венері, можливо, діставати їжу буде важко, - підтвердив Риндін. - Проте, звідки ви все це знаєте?

- Читав про всі ваші розрахунки, Миколо Петровичу. Усе, що друкувалося. Отже, продуктів вистачить і на мене.

Сокіл злісно зиркнув на Василя - так, що навіть Гуро здивувався: звідки в мирного геолога стільки люті?

- А коли ми на Венері не поновимо запасів? Адже може бути й так? Що буде тоді?

- Цього не може бути, - відповів так само спокійно Рижко. - Адже на Венері ми зустрінемо страховищ такого розміру, що одного з них нам вистачить поповнити всі запаси. Я читав ваші статті про фауну Венери, про тварин, які живуть на ній, товаришу Сокіл. Одна потвора з ваших статей, товаришу Сокіл, одна куля з гвинтівки товариша Гуро - і все буде гаразд. Факт!

Гуро засміявся:

- Ні, таки його справді нічим не дошкулиш. От упертий хлопець! Миколо Петровичу, у мене є пропозиція.

- Яка?

- Давайте, перевіримо, що він дійсно знає. Хай кожен з нас запитає в нього щось із своєї спеціальності. І хай наш новий супутник відповідає. Чи доведе він свою підготованість до подорожі? Вихваляється він добре, а на ділі?..

- І на ділі доведу. От побачите, - упевнено відповів Рижко.

- Гаразд!

Почав цей своєрідний іспит Микола Петрович. Він кашлянув, зібрав у кулак свою борідку, як робив це тоді, коли ще читав лекції студентам. Подивився скося на Рижка і сказав:

- Е... побачимо, побачимо... Будь ласка, скажіть нам, яка відстань від Землі до Венери?

- Під час так званої сполуки, цебто, у найближчому стані, - сорок два мільйони кілометрів, - одним духом відповів Рижко.

- Хм... Правильно, га?

Микола Петрович поглянув на товаришів, немов демонструючи їм своє здивування з такої відповіді. Потім перевів погляд на Рижка. Той тримав голову сміливо піднесеною.

- Правильно, - повторив Риндін, задоволено поглажуючи борідку. - Тепер скажіть, чому дорівнює діаметр Венери?

- Дванадцять тисяч шістсот кілометрів.

- Швидкість руху Венери по орбіті?

- Тридцять чотири і вісім десятих кілометра на секунду.

- А Землі?

- Двадцять дев'ять і сім десятих кілометра на секунду, - випалив Рижко знов як з кулемета.

- М-да... - хитнув головою Риндін і рішуче промовив: - Більше запитань не маю. Досить!

Тепер виступив Сокіл. Він поправив свої окуляри, зиркнув з-під них на юнака й запитав:

- Чи не доводилось вам чути щось про висоту атмосфери на Венері? Що ви можете сказати з приводу цього?

- За непевними даними, які ми мусимо остаточно перевірити, атмосфера Венери трохи гущіша, ніж атмосфера Землі і тому мусить бути вищою від земної. Але я не вживав би виразу «висота атмосфери», бо, на мою думку, певної межі між найрозрідженішими шарами атмосфери і так званим ефіром не існує. Принаймні, практично.

Гуро всміхнувся: просто ріже цей хлопець!.. Тим часом Сокіл дав дальше запитання:

- Атомна вага радію?

- Двісті двадцять п'ять і дев'яносто п'ять сотих.

- Який геологічний період ви знаєте між тріасовим і крейдяним?

- Юрський геологічний період, - блиснув очима Рижко.

Сокіл махнув рукою:

- Нічого не можу зробити!.. Може ви, Борисе, щось знайдете у нього? Я зі свого боку змушений визнати, що цей громадянин дещо знає з хемії та геології.

Але Гуро, попихкуючи люлькою, лише всміхнувся:

- Немає в мене до нього запитань. Є тільки одна невеличка перевірка. Ось вона. Ви знаєте, хлопчику, що це таке?

Він витяг з кишені маленьку річ, що нагадувала пістолет, але без курка. Рижко уважно оглянув цю блискучу нікельовану річ, що лежала на широкій долоні мисливця. Потім він підвів зраділі очі на Гуро й відповів:

- Такого ще не доводилося бачити. Це, мабуть, якийсь пістолет - електричний або пневматичний.

- Молодець!

Міцна рука Гуро потиснула руку Рижка.

- Молодець! Так і є. Це електричний пістолет. От зараз...

- Почекайте, Борисе, - втрутився Сокіл. - Але навіщо він вам, цей пістолет, у ракеті?

- Навіщо ми маємо в ракеті бібліотеку з наукових книжок і довідників? - відповів запитанням на запитання Гуро.

- Ну, бібліотеку, щоб освіжати в пам'яті різні речі... щоб було де довідатися в разі потреби. Теж, порівняли до пістолета!

- Порівняв, бо пістолет мені так само необхідний, як вам той чи інший довідник. Справжній спортсмен-стрілець ніколи не поминає нагоди, щоб потренуватися. Треба, щоб рука ніколи не відвикала тримати зброю. Я й вас із Миколою Петровичем примушу тренуватися в стрілянні, - відповів серйозно Гуро. - Але про це потім. Ану, хлопчику, ходім. Ось тобі мішень.

Він прикріпив до стіни паперову мішень.

- Стріляй. Маєш десять пострілів. От, звідси, від цієї стіни. Рівно п'ять метрів. Ану, побачимо, який з тебе ворошиловський стрілець!

Василь узяв пістолет. Гуро з цікавістю стежив за його рухами. Здавалося, юнак і трохи не відчуває себе ніяково, немов саме такого прийому він і сподівався від складу міжпланетної експедиції. Він став на вказане йому місце, ще раз уважно оглянув пістолет. Підвів очі на Гуро:

- Ви його пристрілювали, товаришу Гуро? Бо, розумієте, це ж дуже небезпечна річ - складати іспит зброєю, яку до того жодного разу не тримав у руках...

- Стріляй, стріляй, - заспокоююче відповів мисливець. - Можу запевнити тебе, якщо не влучиш - пістолет не буде винний. Я його добре знаю. Пристріляв.

Рижко, не поспішаючи, старанно прицілювався. Всі уважно стежили за ним: хлопець складав останній іспит.

- Клац! - Маленька кулька врізалась у чорне яблучко мішені. Але в ту ж мить і сам Рижко різко хитнувся і ледве втримався на місці, схопившись за дерев'яне поруччя.

- Ой! - скрикнув він. - Який сильний відбій!.. Ну й штовхнуло!

Риндін весело засміявся:

- Ні, друже мій, не відбій. Правдивіше, відбій, тільки не звичайний, а властивий нашому невагомому світові. Куля штовхнула і пістолет і вас з такою самою силою, з якою вона відштовхнулася сама. На Землі ви б не помітили цього, а тут - бачите, який штовхан... Це тому, що ви нічого не важите. На щастя, маса вашого тіла дуже велика порівнюючи з масою кулі. Інакше вас відкинуло б до самої стіни і навіть могло б дуже вдарити об неї... Ану, до речі, ще одне запитання: що треба зробити, щоб надалі уникнути такої неприємності?

Рижко задумався, опустивши пістолет униз.

- А й справді, що робити? - задумливо промовив Гуро. - Вадиме, як ви гадаєте?

- Хм... зараз поміркую, - відповів той, зсуваючи окуляри на лоб.

Але Рижко вже відповідав сам:

- Треба дуже спертися спиною в стіну. І все.

Так він і зробив. І знову підвів дуло пістолета.

- Клац!.. Клац!.. Клац!..

Постріли йшли один за одним. А слідом за останнім, десятим, Гуро підніс угору прострілену мішень, подивився. Потім він не менш значущо поглянув на Рижка. Мовчки потиснув йому руку. І лише тоді сказав, звертаючись до Риндіна й Сокола:

- Радий буду, якщо за час подорожі і ви досягнете таких само успіхів. Але для цього вам доведеться сумлінно попрацювати, потренуватися. Такі наслідки даються не зразу й не легко. Бо цей хлопчик...

Він зробив багатозначну паузу:

- Цей хлопчик всадив усі десять куль, як одну, в саме яблучко. Жодного промаху, жодної кулі поза межами яблучка - як і слід ворошиловському стрільцеві!..

VI. НЕБЕСНИЙ МАРШРУТ

До вечора (власне, умовного вечора, бо в ракеті весь час був день) Василь Рижко остаточно завоював симпатії мандрівників Всесвіту. Щодо Гуро, то тут перемога Рижка стала остаточною зразу після надзвичайних наслідків стріляння. Микола Петрович теж здався після ще однієї невеличкої розмови про ракети й міжпланетні подорожі. Навіть Сокіл, що ставився до Рижка з помітним упередженням, поглядав тепер на юнака з цікавістю, думаючи: «Здібний хлопчисько, здібний...»

Вечеряли вже всі разом. Рижко чесно виконував узяті на себе зобов'язання, намагаючись їсти якнайменше. Проте, Риндін поставив перед ним велику бляшанку з консервами й розпорядився:

- Ану, їжте, хлопче. У нас тут, знаєте, треба добре їсти, бо до Венери ми мусимо з'явитися міцними й здоровими. Отже, досить з мене ваших розмов про «голодне тренування».

- Це розпорядження чи побажання, Миколо Петровичу? - серйозно спитав Рижко.

- Розпорядження. А що?

- Ну, коли розпорядження, то я, звісно, не маю права сперечатися. А коли б не розпорядження, то...

Проте, Василь не закінчив, уткнувши носа в бляшанку.

І тільки ритмічні рухи його щелепів показували, як він «натренувався голодувати»... Через п'ять хвилин Сокіл зазірнув у бляшанку. Він побачив чисте дно. Рижко з насолодою випив води і погладив свій живіт:

- Тепер можу тренуватися далі... Факт!

Умовна ніч минула швидко. Втомлені незвичними відчуттями мандрівники спали міцно: Риндін, Сокіл і Гуро по своїх гамаках, Рижко на найм'якшому з пуховиків - повітрі, прив'язавшись до стіни. Він устиг ще спитати:

- Зрештою, навіщо ті гамаки?.. Адже так само добре спати, як я - просто на повітрі...

На що Гуро відповів йому:

- Тільки внаслідок звички спати на ліжку, людині приємніше проводити ніч не так, як ти, а хоча б у гамаку. Однаково ж вони є - чого ж їм висіти даремно?..

Василь мовчав, бо вже спав.

Академік Риндін прокинувся першим. Він розклав у навігаторській рубці рисунки й схеми, небесні карти, розставив прилади, щоб перевірити шлях ракети. Супутники його ще спали, Микола Петрович не хотів будити їх. Він включив екран перископа, що дозволяв з допомогою складної системи дзеркал оглядати небосхил, і

...Так, це була стара Земля, від якої ракета невпинно віддалялася.

насамперед скерував перископ назад, туди, де залишилася стара Земля. На чотирикутному екрані перед ним світлими рисами позначилася своєрідна картина.

Темно-фіолетове, майже чорне небо, глибоке й бездонне. І на ньому - великий жовтувато-рожевий диск, укритий білими, неправильної, химерної форми плямами. Ці плями повільно, ледве помітно пересувалися по диску, то ховаючи під собою більшу частину його, то, навпаки, звільнюючи окремі частини. І тоді поза ними видно було знайомі обриси материків і океанів... Так, це була стара Земля, від якої ракета невпинно віддалялася, линучи складною кривою лінією до Венери...

Дивне, ніколи і жодною людиною не бачене видовище!.. Ось покручені береги Європи... Піренейський півострів... Британські острови... вони лише майнули і зразу ж знову сховалися за хмарами, за тими білими плямами, що пливли, вкриваючи земну кулю. Ось Апеннінський півострів... Але - як же й хочеться, просто тягне поглянути на велетенську Радянську країну... Вона мусить бути он там, праворуч заважають хмари, вони затягли весь суходіл...

Образ на екрані трохи здригався, коливався. Риндін повернув рукоятки, що встановлювали оптичний фокус. Образ пояснішав, застиг. Веселий голос з-за спини Риндіна промовив:

- І як же красиво, Миколо Петровичу!.. Просто дивно... Правда, це Земля?

- Правда, правда, Василю, - відповів Риндін, не повертаючись. - Наша стара Земля, оповита хмарами, відходить від нас, чи ми від неї - це однаково... Пізнаєте її?..

- Аякже. Це ж такий чудовий глобус вийшов, якого мені ніколи не доводилося бачити. Тільки от хмари заважають. Та скільки ж їх... мабуть, дуже погана погода сьогодні там, на Землі... і сонця зовсім не видно...

Риндін слухав це і зосереджено викреслював на небесній карті шлях ракети. Так, ось звідси він починається, цей шлях, від цієї точки земної орбіти... Ось він загинається ближче до Сонця.

- Миколо Петровичу...

Рижко поглянув ззаду на рисунок. В голосі його забриніла благальна нотка.

- Що таке?

- Миколо Петровичу... ох, і попросити ж вас про щось .хочеться...

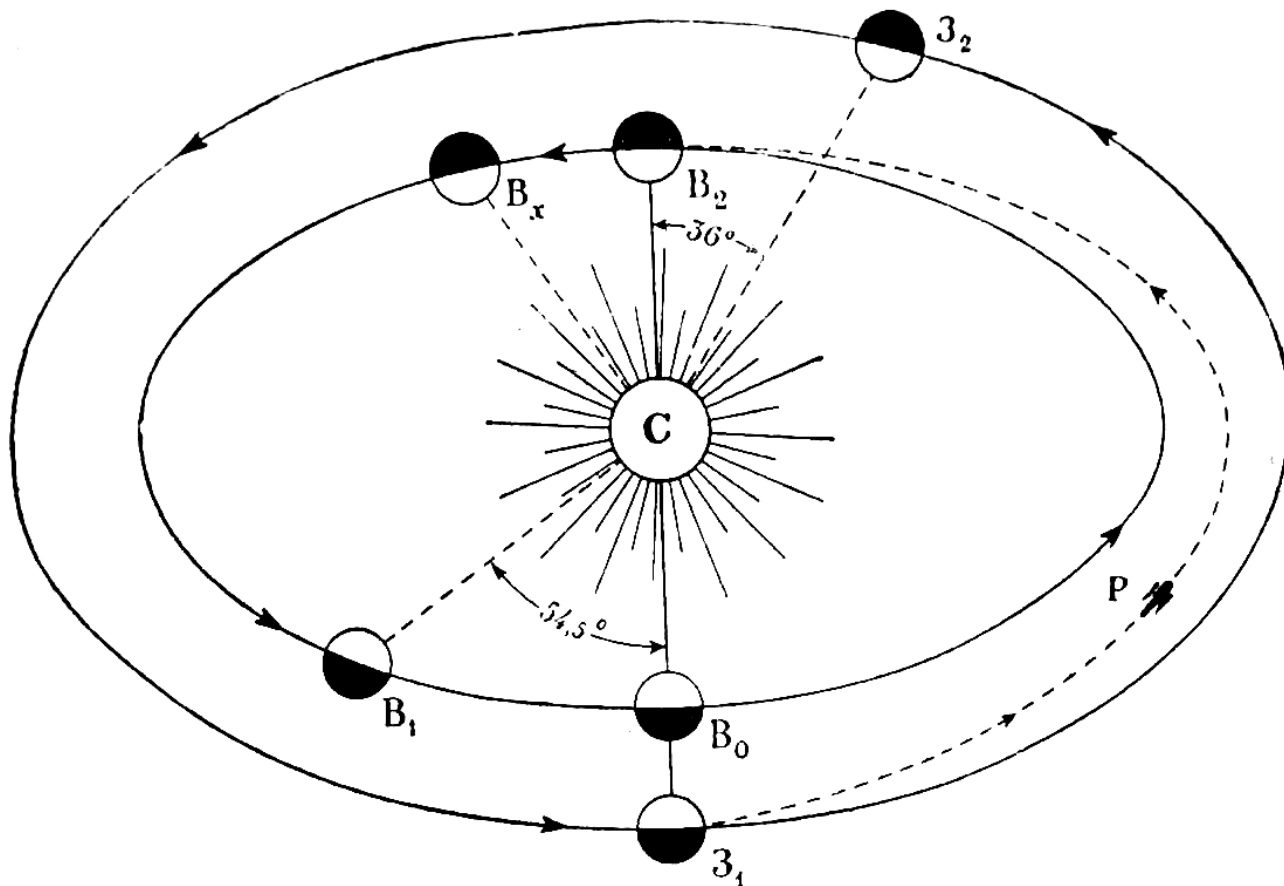
- Та кажіть уже.

- Що якби ви зараз ось думали вголос... щоб і я чув... дуже цікаво б послухати, факт!

Риндін усміхнувся: у цього хлопця була дуже своєрідна манера просити щось, просто не можна було відмовити.

- Ну, гаразд, можете слухати. Ось звідси починається шлях нашої ракети. Бачите? Втім, що ви можете взагалі сказати про цей рисунок?..

Рижко уважно подивився. Два великі кола, суцільні й пунктирні лінії... Ага!

Схематичний рисунок космічного шляху ракети Аргонавтів Всесвіту.

- Посередині, - швидко відповів він, - позначене літерою «С» - Сонце. Перше від нього, так би мовити, внутрішнє коло - орбіта Венери. Зовнішнє, більше коло - орбіта Землі. Кулька внизу, на більшому колі, позначена літерою «З» - Земля. Кулька на меншому колі, позначена «В» - Венера. Але чому на кожній орбіті по дві й по три кульки?..

Він замислився. Та Микола Петрович уже пояснював:

- Нижня кулька, позначена «З₁», це Земля в той момент, коли з неї вилетіла наша ракета, «В₁» - Венера в той самий момент. Бачите шлях ракети? Він іде пунктирною лінією. Він збігається з орбітою Венери у точці «В₂». Отут, угорі. Зрозуміло? Ну, а тепер я думатиму, слухайте, коли хочете. Якщо зрозумієте - буду радий.

Василь весь обернувся на увагу. Та Риндін махнув рукою:

- Ні, таки краще вже все пояснити вам. Може й справді допомагатимете.

Він узяв у руки олівець:

- Слухайте. Ви вже знаєте, чому ми обрали такий довгий, на перший погляд, шлях від Землі до Венери, чому ми летимо не прямою лінією, що сполучила б точки «З₁» і, скажімо, «В₀», а довгим напіввиплоском, що позначений тут пунктиром і сполучає точки «З₁» та «В₂» Зрозуміло чому. Обравши такий «короткий шлях», ми мусили б весь час витратити паливо, робити вибухи, весь час скеровуючи наш корабель. А тут - ми користуємося з сили Сонця, що мчить нас цим піввиплоском, як комету, щосекунди наближаючи до мети. Підкоряючись тяжінню Сонця, ми линемо тепер у космосі, не роблячи жодного вибуху. Досить було вилетіти з Землі у напрямі її руху, і ми маємо величезну швидкість, що складається із звичайної швидкості Землі під час її руху по орбіті та тієї швидкості, з якою вилетіла з земної орбіти ракета.

- Так, - озвався Рижко. - Це так само, коли б я, скажімо, кинув пляшку з вікна вагона залізниці. Якби я кинув її вперед, вона полетіла б із швидкістю, складеною із швидкості поїзда та тієї швидкості, якої надала б пляшці додатково моя рука...

І знов Микола Петрович відзначив нишком надзвичайну кмітливість цього хлопця: приклад Рижка дуже просто пояснював справу.

- Ну, добре, - вів він далі. - Отже, з того моменту, як ми вилетіли з земної орбіти, ми перетворилися на маленьку комету, що мчить піввиплоском «З₁» - «В₂», весь час наближаючись до орбіти Венери. Нас везе своїм тяжінням Сонце. Його могутнє тяжіння, складене з нашою швидкістю, дає в сумі цей піввипліс.

- Факт, - підтвердив Рижко.

- Тепер трохи розрахунків. В умовах нашої швидкості ми мусимо пролетіти піввипліс протягом ста сорока шести днів, опинившись після цього в орбіті Венери. Але де ж буде тоді та сама Венера? Чи влучимо ми в неї?.. Залежатиме це виключно ось від чого: де Венера була в момент нашого пострілу, нашого вильоту з Землі? Припустімо, що вона була в точці «В₀». Що тоді? Земля рухається по своїй орбіті навколо Сонця повільніше, ніж Венера. Вона обертається навколо Сонця за 365 днів, а Венера за...

- Двісті двадцять чотири дні, - закінчив Рижко.

- Так. За 146 днів Земля пролетить скільки? Щодня вона пролітає $360^\circ/365$ днів = $0,987^\circ$. Отже, за 146 днів $-146 \times 0,987 = 144^\circ$. А Венера? Щодня вона пролітає $360^\circ/224$ дні = $1,607^\circ$. Отже, за 146 днів $-146 \times 1,607 = 234,5^\circ$. Інакше кажучи, якщо в момент нашого вильоту з Землі Венера буде в точці «В₀», то ми не знайдемо її в точці «В₂», долетівши до неї. Венера пережене за цей час Землю, вона опиниться в точці «В_x», перегнавши Землю на...

- $234,5^\circ - 144^\circ = 89,5^\circ$, - відповів Василь. - І ми не влучимо в Венеру, - додав він по паузі. - Факт! Шкода... Ракета буде на «В₂», а Венера аж на «В_x»...

Риндін усміхнувся:

- Нічого, є вихід. Щоб здійснити переліт з Землі до Венери і влучити в нашу сусідку, треба вилетіти з Землі саме тоді, коли Венера перебуває на своїй орбіті на $234,5^\circ - 180^\circ = 54,5^\circ$, рахуючи в напрямі руху обох планет. І тоді за 146 днів Венера опиниться саме в точці «В₂», куди тим часом примчить і наша ракета, як це показує пунктирна лінія півеліпса. А Земля тим часом відстане, вона долетить по своїй орбіті лише до точки «З₂». Зрозуміло?.. Земля відстане від Венери на 36° . Так?..

- Цілком, Миколо Петровичу. Ми вилетіли з Землі в той день і годину, коли Венера відстала від Землі на $54,5^\circ$, і рисунок вказує це: в час вильоту ракети Земля була в точці «З₁», а Венера в точці «В₁» Факт! Все гаразд. Спіймаємо Венеру за хвіст!..

Василь аж у долоні заплескав сміючись: такою веселою здавалася йому його власна думка про хвіст Венери. Але він відразу ж додав:

- Ми легимо, як комета. Дуже добре. Шкода тільки, що в нас немає такого красивого хвоста, як у комети. Було б на що подивитися з Землі.

Але Риндін заспокоїв його:

- На небі й без того є на що подивитися. От, хіба не прекрасне видовище?

Він показав рукою на екран перископа. Справді, це була феєрична, захоплююча картина.

З-за великого жовтуватого-рожевого, вкритого блискучими білими плямами хмар диска Землі, що сяяв на чорному небосхилі, повільно випливала срібляста кулька. Щойно було видно лише край її, а ось вона вже впливля наполовину. Срібляста кулька поспішала, немов намагаючись відірватися від великого диску Землі. На кульці було добре помітно химерні візерунки, такі знайомі кожній людині.

- Місяць!.. - радісно скрикнув Василь.

- Так, Місяць, - схвильовано прошепотів і Риндін.

Незмінний супутник Землі, схований до того за жовтуватого-рожевим її диском, линув в ефірі по своїй орбіті навколо планети. Ось він остаточно відірвався від диску Землі і поволі почав віддалятися від нього. Так здавалося нашим спостерігачам. Звісно, це був звичайний рух. Місяць просто рухався, як і завжди, навколо Землі. Але не можна було позбутися враження, що Місяць вирішив нарешті покинути свій звичайний шлях і податися від Землі у безкраї простори Всесвіту...

Як зачарований, стежив Василь за цим дивним видовищем. Йому не хотілося говорити. Його широко відкриті очі не відривалися від екрану. Він згадував, як цілими годинами просиджував біля телескопа обсерваторії, де працювала його мати, спостерігаючи небесні світила. І тоді він, мабуть, найбільше любив роздивлятися на Місяць, розглядати різко окреслені обриси його гір і долин, що ховалися в густих чорних тінях. Але ніколи раніше, навіть через найбільший телескоп обсерваторії йому не доводилося бачити срібний Місяць таким прекрасним, як зараз. У телескопі Місяць завжди нерухомо й мертво висів поміж зірок на синьовому фоні неба. Іноді, здавалося, він здригався. Василь знав: це залежало від коливання повітря земної атмосфери. І цілком зрозумілим було твердження, що Місяць і сам мертвий, що на ньому, на його срібних горах і в чорних долинах немає і не може бути життя. Місяць здавався тоді Василеві холодною, наскрізь промерзлою скляною кулею, яка аж потріскалася від страшеного морозу.

І зовсім не так було тепер. На екрані перископа Місяць не здавався вже мертвим. Можливо, таке враження залежало від того, що він був близько від Землі, він не висів самотньо в небесному просторі. Проте, коли б тепер хтось став запевняти Василя в наявності життя на Місяці, - юнак ладен був би не те щоб повірити такій людині, але все ж обговорити це питання. А це свідчило вже про певне зрушення думок Рижка.

Та ось Місяць немов застиг. Його рух уповільнився. Це закінчувався своєрідний ефект впливання срібного супутника Землі з-за її великого диска...

Риндін щось записував у книзі спостережень. Вчений не втрачав жодної хвилини, жодного спостереження не лишав не занотованим у щоденнику подорожі. Проте, цього разу було б що записати навіть і звичайному спостерігачеві: вперше в історії людства працівник науки бачив не з Землі, а з Всесвіту, як сходить Місяць!..

Василь Рижко дивився, як на чистій до того сторінці книги один по одному з'являлися рядки записів. Він думав: який цікавий і цінний матеріал являтиме собою ця книга після подорожі, коли її вивчатимуть на Землі. І як шкода, що ті вчені не зможуть на власні очі побачити те, що він з Миколою Петровичем щойно бачив на екрані. Академік Риндін, немов угадавши його думки, відірвався від записів і сказав:

- До речі, треба змінити касету плівки. Василь, дивіться, як я це робитиму. Вам треба навчитися самостійно міняти касети, це ввійде до ваших обов'язків.

- Моїх обов'язків? - здивовано повторив Рижко.

- Звичайно. У кожного з нас є свої обов'язки, своя робота в нашому ракетному кораблі.

- Миколо Петровичу, я... - Василь не знаходив слів.

Адже вінцем його мрій було взяти участь у роботах експедиції. Микола Петрович помітив радість юнака:

- Гаразд, гаразд! От, перед тим, як вирішити, що саме ви робитимете взагалі, я думаю доручити вам обслуговування деяких апаратів. Насамперед, автомата, який фотографує небо.

Кількома словами Риндін пояснив Рижкові, як міняти касети з плівкою, що закладалися в апарат. Василь намагався запам'ятати кожне слово.

- Миколо Петровичу, виходить, що автомат зафотографував той чарівний вихід Місяця з-за Землі? - запитав він, коли Риндін закінчив свої пояснення.

- Звичайно. Ми дивилися, а автомат тим часом робив своє діло. І тут, у цій бляшанці, наслідки його роботи: двадцять п'ять метрів знятої плівки. Це буде непогана частинка великого фільму про космічну подорож, який ми покажемо нашим друзям, повернувшись на Землю... До речі, друже мій, як ставитиметься ваша сім'я до вашого зникнення?

Запитання Миколи Петровича було зовсім несподіване. Василь помітно збентежився: він весь час намагався не згадувати про це. А тут треба так рубати відповідати!..

- Бачите, друже мій, - продовжував Риндін, - я уявляю собі, як я сам турбувався б, коли б раптом зник мій син. Невже ваша сім'я так-таки нічого й не знає про ваші наміри, про ваші думки?

- Ні, Миколо Петровичу. - Василь вирішив розповісти все цілком щиро й одверто. - Якщо мати досі нічого не знала, то тепер вона вже все знає. Я залишив дома листа, в якому з'ясував усе. Крім того, моя сестра... ота сама, що з нею ми були на березі озера, коли ракетний корабель виводили на воду, вона знає. Я говорив їй. Вона весь час боялася, радила мені... кинути цю думку. Ну, тепер вона, напевне, вже все розповіла матері. А мати моя хороша, вона все зрозуміє... вона завжди розуміла мене...

Микола Петрович дивився на Рижку своїм спокійним теплим поглядом: так, так, мабуть у цього юнака й справді непогані взаємини з сім'єю... тільки навряд чи мати його так спокійно поставиться до цієї звістки.

- Що ж, - сказав він нарешті, - будемо сподіватися, що ваша мати й цього разу зрозуміє вас, хлопче. А тепер ось що. Ідіть, друже мій, до каюти. Якщо Гуро й Сокіл ще не прокинулися, збудить їх, хай приведуть себе в порядок. Треба починати роботу. Поснідаємо - і до роботи. Хочете їсти?.. Чи, може, тренуватиметеся далі?

Василь зашарівся. Він таки вирішив продовжувати своє голодне тренування, але водночас почував, як страшенно хочеться йому їсти. Безпорадно він похилив голову.

- Нічого, нічого, - всміхнувся Риндін. - Більше не нагадуватиму. Ідіть. Коли все буде готове, покличте мене. Я теж хочу їсти.

А коли Василь зник за дверима рубки, Микола Петрович лагідно подивився йому вслід і тихо сказав:

- Гарний хлопчина!.. Ха-ха, голодне тренування!.. Ну й вигадав!

І він знов заглибився в книгу спостережень.

VII. НЕВЕЛИЧКИЙ БРОНТОЗАВРИК

Від самого ранку в ракетному кораблі закипіла робота. І Сокіл, і Гуро дуже зніяковіли, побачивши, що старий академік прокинувся раніше, ніж вони, і раніше почав працювати. Адже і в них було досить роботи.

Кожен з учасників експедиції мав свої серйозні, заздалегідь обмірковані і розподілені завдання. Всі астрономічні спостереження мусив провадити Микола Петрович, як командир корабля. Він стежив за курсом ракети, перевіряв, чи не змінює вона свого напрямку під впливом яких-небудь космічних сил. Це була дуже складна робота, що забирала майже весь час Риндіна. Він відривався тільки для того, щоб поїсти, та й то після того, як Василь нагадував йому кілька разів. Лише півгодини після обіду він погоджувався витратити на розмови, на відпочинок. Дисципліна насамперед - таке було гасло старого вченого.

Сокіл провадив дослідження інтенсивності космічного випромінювання. Загадкове проміння, що пронизує геть усе, проміння, що лине з безкраїх глибин космосу, досі залишалося невивченим наукою. Численні експедиції під землею, під воду, в повітря, в стратосферу, дослідження в шахтах і печерах, підводних човнах, у батисферах, які занурювались на сотні й навіть на тисячі метрів під поверхню океану, стратостатах, що допомогли людині в часи подорожі Риндіна опанувати висоти аж до сорока тисяч метрів над поверхнею Землі; нарешті, останні надвисотні польоти в радянських стратопланах - чудесних літаках, що в межах атмосфери й початку стратосфери рухалися з допомогою звичайних моторів і пропелерів, а дістаючись на висоту від двадцятьох до п'ятдесяттьох тисяч метрів, летіли вже як ракетні кораблі, - все це не дало науці остаточних висновків про природу космічного проміння. Відомо стало лише, що космічне проміння стає тим інтенсивніше, чим вище над рівнем моря, у висотах далекої стратосфери, провадити його дослідження.

Вчені цілого світу покладали надію на те, що ракетний корабель академіка Риндіна допоможе, нарешті, з'ясувати остаточно природу цього загадкового випромінювання. Щоправда, дехто з учених висловлював навіть побоювання, що вплив космічного проміння в міжпланетному просторі може шкідливо відбитися не тільки на апаратах експедиції, а й на її учасниках. Але це були лише побоювання. Крім того, ракетний корабель мав у собі запаси свинцю в аркушах. Це був конче потрібний матеріал для пакування інфрачервоного, який Риндін із Соколом мали відшукати на Венері й привезти на Землю. Як відомо, випромінювання радіо (отже, і інфрачервоного) затримуються саме свинцем. Космічне проміння теж у певній мірі затримувалося свинцем. І академік Риндін мав на увазі захистити апарати й людей, в разі потреби, тими свинцевими аркушами.

Так чи інакше, досі ніхто з учасників експедиції не відчував ніяких змін, ніякого впливу космічного проміння на свої організми, хоч корабель уже добу летів у міжпланетному просторі. Сокіл уважно провадив свої дослідження, вимірюючи інтенсивність і напрямок потоків космічного проміння.

Він працював із складними приладами, частина яких була розміщена зовні, на поверхні ракети. Василь з повагою поглядав на циферблати, де тремтіли чутливі стрілки, які визначали інтенсивність проміння, що пронизувало ракету. Інші прилади дозволяли встановлювати напрямки, в яких проміння линуло космосом. Річ у

тому, що певна частина учених взагалі відкидала думку про якийсь переважний напрямок потоків проміння. І дослідження Сокола, щохвилини приносили нові відомості науці, проливали світло на походження таємничого явища.

Сокіл нікому, крім Риндіна, не говорив нічого про наслідки своїх спостережень. Лише старий академік мав право вільно підходити до інженера під час його роботи, зазирати через його плече на розрахунки й записи. Одного разу Василь почув таку розмову:

- Ви певні, що головний потік іде саме зі сторони Геркулеса?

Це запитував трохи стурбованим голосом Микола Петрович. Сокіл відповів, вагаючись:

- Поки що всі дані говорять за це, Миколо Петровичу. Але годину тому прилади відзначили зміну напрямку на шість градусів. Може - це був вплив зміни напрямку ракети? Ви не помітили?

- Доведеться негайно перевірити.

І Риндін зник у навігаторській рубці. А Сокіл з головою поринув у складні розрахунки.

Найбільше подобалося Василеві допомагати Гуро, який стежив за численними приладами, що автоматично поновлювали запаси кисню в повітрі та поглинали зайвий вуглець і шкідливі гази - залишки людського дихання. Василь за короткий час так добре ознайомився з головними приладами, що міг із цілковитою відповідальністю замінити Гуро. Він сказав якось про це Миколі Петровичу. Але старий академік попередив його:

- Друже мій, не втручайтеся. Автомати працюють самі. Гуро мусить лише наглядати за їх роботою. В разі потреби, він виконає мої розпорядження щодо поладження чогось. А ви, якщо хочете, дивіться за Гуро: чи робить він усе це. Ваша справа досить цікава й відповідальна. Я доручив вам уже автомати для фотографування, незабаром дам вам ще якесь навантаження. Хотів був доручити це Борисові, та він не в дуже добрих взаєминах з механікою... якщо не зважати на його любов до зброї...

І він весело засміявся, бачачи, як скривилося обличчя мисливця, ображеного таким зневажливим ставленням до його здібностей механіка. Це було за обідом. Сокіл не розчув нічого, захоплений їжею і своїми власними думками. Інакше він обов'язково додав би від себе на адресу Гуро якийсь уїдливий дотеп. Така вже була звичка у цих двох старих і випробуваних друзів - не залишати невикористаною жодної можливості кольнути один одного.

Замість чергового дотепу, Сокіл захоплено сказав, немов роблячи остаточний висновок із того, над чим він так довго думав:

- Археоптерикс мусить бути. Неодмінно мусить бути!

Цього ніхто не заперечував. Тільки Гуро всміхнувся і в'їдливо зауважив:

- А один мій добрий знайомий... ще вчора запевняв мене, що ми не зустрінемо археоптерикса. Мовляв, розвиток фауни на Венері не дійшов ще...

- Неправда, я такого не казав! - спалахнув Сокіл.

- Так я ж про вас не казав. Я про одного мого знайомого...

- Досить натяків, шановний товаришу Гуро, якщо можна ваші незграбні вибрики назвати натяком. Так, учора я ще не вирішив остаточно. Для вас, бачите, питання про археоптерикса нічого не важить. Ну, що вам той археоптерикс?.. Зайва куля з вашої рушници та й годі.

- Не заперечую. Може, археоптерикс навіть менш цікавий, як об'єкт для пострілу, ніж якась інша тваринка, - покірно погодився Гуро.

- А для геолога це питання має надзвичайну вагу. Що таке, зрештою, археоптерикс? Ну, скажіть!

Гуро, що непогано розумівся на палеонтології, тоненько всміхнувся:

- Хм... ну, такий собі птах... з отих ваших страховищ якоїсь там мезозойської чи плезозойської ери...

- Ха-ха-ха!.. - зареготався геолог. - Як ви кажете? «Плезозойської» ери? Ой, не можу! Ха-ха-ха! Любий Борисе... ой, не можу, не можу, ха-ха-ха!.. Любий Борисе, ви гадаєте, що від імени тварини плезіозавра можна виводити назву ери? Плезозойська? Ні, ви трошки помиляєтеся... Ой, насмішив!..

Тепер розсердився Гуро.

- Я не гірше, ніж ви, розуміюся на назвах усяких там ер, - сухо зауважив він. - Тільки зараз вони мене мало цікавлять. Моє діло - влучати без промаху, коли мені чи вам зустрінуться потвори першої-ліпшої ери. А якої саме ери буде та потвора, - то ваше діло. На те ви й геолог.

Микола Петрович побачив, що йому час устрияти в розмову, яка набувала небажаної гостроти. Він лагідно зауважив:

- На вашому місці, Вадиме, я не звертав би уваги на випадкову помилку. Цілком ясно, що Борис лише помилився. Зрозуміло, що він хотів сказати не «плезозойська» ера, а «палеозойська». Правда, Борисе?

- Мгм... - трохи непевно погодився Гуро, не дивлячись убік свого геологічного ворога - Сокола.

Микола Петрович потамував усмішку і закінчив:

- А вам, Вадиме, крім того, не завадило б визнати, що й досі ви не почали вправлятися в стрілянні. Роблю вам зауваження. Ви мусите навчитися стріляти не гірше нашого юнака за час подорожі. Це конче потрібно.

- Я навчуся, Миколо Петровичу, - ніяково відповів Сокіл, відвертаючись від Гуро, що враз повеселішав.

- Так... І ще, я думаю, Вадиме, значно приємніше було б, коли б ви обґрунтували нам вашу думку про археоптерикса. Забудьте на хвилинку всі суперечки і з'ясуйте. Це буде корисно всім нам, зокрема нашому юному товаришеві. - І він поглянув у бік Василя.

- Наш юний товариш, - відповів Сокіл, протираючи окуляри, - знає багато дечого не гірше від старших. Ми з ним розмовляли вже і, якщо ви хочете лекційної бесіди, Миколо Петровичу, то дозвольте перше слово надати саме йому. Він упорасться з цим завданням, смію вас запевнити. І навіть без... без «плезозойської» ери, - не стримався таки він додати.

Гуро зневажливо змовчав. Риндін помітно зацікавився:

- Ви так думаєте, Вадиме? Ану прошу, Василю. Ми слухаємо.

Рижко зашарівся. Чомусь це нагадало йому іспити. Саме так, такими словами звернувся колись до нього викладач на іспитах, коли він закінчував школу: «прошу, прошу, ми слухаємо!» Ну що ж, коли слухаєте, то слухайте! Василь Рижко задніх ніколи не пас. Зараз він покаже!

- Це, значить, про геологічний час? - запитав він на всякий випадок Сокола.

І, діставши потвердження кивком голови, заговорив:

- Історію нашої Землі ділять на два часи: догеологічний, цебто - неймовірно довгий період космічного розвитку нашої планети, і геологічний. Цей останній розподіляється на ери, ери розподіляються на періоди, періоди на епохи. Найстародавніші ери - архейська і еозойська. Вони не залишили нам майже ніяких ознак життя тварин чи рослин. Наші знання про розвиток життя починаються лише з палеозойської ери, з найпершого її періоду - кембрійського. За ним ішли - девонський, кам'яновугільний та пермський періоди тієї ж самої палеозойської ери. Після цього почалася мезозойська ера з її періодами: тріасовим, юрським і крейдяним. Далі - кайнозойська ера. Це вже наша ера. Її періоди - третинний і четвертинний. Все.

Він спинився, захакавшись, як після швидкого бігу. Сокіл весело заплескав у долоні:

- Ну, що я вам казав, Миколо Петровичу? Хіба не чудесно розповів? Стисло, конкретно і без помилок. А тепер можу дещо додати й я. Між іншим, це зокрема буде цікаво і для Бориса...

Гуро пихнув люлькою.

- Ні, ні, я не про те, - лагідно пояснив Сокіл, - я про своє. Ви вже знаєте, що Венера настільки молодша від Землі, що там мусить зараз бути, за нашими розрахунками, щось подібне до земної мезозойської ери. Чому саме так - цілком ясно. Всі спостереження, що провадилися з метою вивчити атмосферу Венери, довели, що наша сусідка завжди укутана в суцільну ковдру хмар - від полюса до полюса. Це вказує на бурхливе паротворення на її поверхні. Далі, останні дослідження щодо складу її атмосфери показали дуже своєрідну картину. Я нагадаю вам трохи про це. Пам'ятаєте, Миколо Петровичу, про нашу бесіду з тим американцем Артуром Аделем?

- Професор Мічиганського університету Артур Адель? Так, так, - підтвердив Риндін.

Очевидно, це було досить відоме прізвище, бо навіть Рижко, погоджуючись, кивнув головою.

- Ось я прочитаю висновки цього самого Артура Аделя. Я тоді записав їх.

Сокіл перегорнув кілька сторінок своєї записної книжки і голосно прочитав:

- «Надзвичайно густа й товста атмосфера Венери помітна з першого погляду у формі світлого обідочка під час проходження Венери по сонячному диску. Я порівнював темні лінії у спектрі Венери з лініями, які діставав штучно в лабораторії, пропускаючи світло крізь прозору посудину з вуглекислим газом. І мусив констатувати, що ті й другі лінії майже збіглися. Отже, можна запевняти, що в атмосфері Венери є дуже багато вуглекислоти. Я боюся помилитися, але мені здається, що в атмосфері Венери вуглекислоти майже в 10000 разів більше, ніж в атмосфері Землі. Ось чому я дуже радий би вам узяти з собою досить великий запас кисню для дихання...» Ну, далі вже зовсім спеціальні висновки. Проте, і прочитаного досить.

- М-да, цілком досить, - серйозно погодився Гуро. - В десять тисяч разів більше вуглекислоти, ніж на Землі... Цікаво, чим же дихають там усі ваші археоптерикси й бронтозаври?

- Це ще остаточно не перевірено, - тихо вимовив Риндін.

- А чим дихатимемо ми? - запитав у свою чергу Василь.

- Ми зможемо користуватися нашими скафандрами. Проте, я ж сказав уже, що ці твердження не перевірені.

- Так, не перевірені, бо не було кому досі перевірити, - гаряче відгукнувся Сокіл. - Але я особисто надаю великої ваги твердженням Артура Аделя. Це дуже серйозний вчений. Ви пам'ятаєте, Миколо Петровичу, він спеціально приїхав до нас, щоб розповісти про наслідки своїх спостережень і попередити нас. Отже, хай він навіть певною мірою помиляється, хай на Венері значно менше вуглекислоти, ніж каже він. Проте, і того буде досить для моїх висновків. Надзвичайна вологість атмосфери, суцільна ковдра хмар, середня температура - досить стійка і без великих змін - приблизно 50 вище нуля, значно збільшений процент вуглекислоти в атмосфері - все це свідчить про те, що на Венері тепер триває не лише мезозойська ера взагалі, а навіть точніше - юрський її період.

Василь Рижко слухав Сокола з захопленням. Перед його очима вже виникали дивовижні картини життя Венери. Буйні ліси з невиданих рослин - гігантських пальм, папоротей, дивних хвойних дерев... і серед тих хащів - неймовірні страховища, потвори, які так вражали його на малюнках підручників та популярних книжок з геології... Бр-р!.. І страшно, і цікаво!..

- А чому всі ці умови характерні саме для юрського періоду? - питав тим часом зацікавлений Гуро.

- Це легко зрозуміти, дорогий товаришу. Підвищена вологість атмосфери, підвищена середня температура - ось умови нашого земного юрського періоду. Це відомо. А коли додати збільшений процент вуглекислоти, то стає зовсім ясно. Бо вуглекислота, цебто сполука вуглецю, дає рослинам зайвину матеріалу для будування клітинок. Така зайвина вуглекислоти може за певних умов бути лише корисною для рослин. Ось що!

- Ну, гаразд, - погодився Гуро.

- А якщо ми погодимось, що на Венері тепер триває період, аналогічний нашому юрському, то доведеться погодитися і з існуванням на нашій сусідці таких тварин, які існували під час юрського періоду на Землі. Коли були такі рослини - були і тварини. Коли на Венері тепер є такі рослини, чому не бути й тваринам? Я, як ви, мабуть, помічаєте, іду шляхом звичайної аналогії. З цього виходить, що на Венері ми здибаємо динозаврів, бронтозаврів, атлантозаврів, диплодоків - з категорії...

- Рептилій, - закінчив Рижко.

Очі його палали, обличчя почервоніло від збудження. Сокіл глянув на нього, всміхнувся і продовжував:

- Далі ми мусимо здибати на Венері хижаків типу...

- Цератозаврів, - знов не витримав Рижко.

Він уже бачив перед собою ці страховища - з довгими шиями, зубатими пащами й великими шкіряними гребінцями на спині. Страховища виповзають на грубих кривих лапах з лісу, вони сунуть на відважних мандрівників, що вийшли з ракетного корабля в своїх скафандрах. Потвори загрозовито роззявляють пащі... наперед виходить сміливий мисливець Борис Гуро, він спокійно прицілюється... стріляє! Одна з потвор падає, корчиться, загрибає лапами землю, ламає дерева. Але друге страховище тим часом кидається на Бориса Гуро з іншого боку. А він, прицілюючись у третє, не помічає цього... не помічає! «Товаришу Гуро, небезпека!» - кричить Василь. Але Гуро не чує, йому заважає шолом скафандра. Потвора суне на нього, вона вже ось-ось схопить його, розірве на шматки... і тоді Василь зважується. Він прикладає гвинтівку до плеча. Лунає постріл - влучний постріл юного ворошиловського стрільця. Куля з гвинтівки Василя Рижка вбиває потвору. Як і перше страховище, вона падає, вона б'ється в корчах, з неї б'є кров... Борис Гуро дякує Василя... а він каже: «це дрібниці, факт!» - і спокійно йде далі, його очі шукають ще якусь потвору, яку треба вбити, знищити враз!..

Захоплений своїми мріями, забувши, що він ще не на Венері, а в ракетному кораблі, Рижко завзято стукнув кулаком об стіл, біля якого за обідом точилася розмова.

І відразу ж підстрибнув угору, підкинутий своїм власним ударом. Чашка з водою, яку він тримав, відлетіла в один бік, виделка в другий. А сам Рижко, хапаючись за шкіряні петлі на стіні, з усієї сили брикав ногами, щоб знову знайти утрачений нормальний стан тіла. Він чув голосний сміх мандрівників, але дивитися на них не міг: такий сором, такий сором!.. Досі не при звичаїтися до умов життя в невагому світі!

Легким рухом руки Гуро спіймав чашку і поставив назад на стіл, затиснувши у пружинисте кільце. Ще через секунду повернулася і виделка. Спокійним, іронічним голосом Гуро сказав:

- На превеликий жаль, Микола Петрович не передбачив у конструкції ракети таких самих пружинистих затискачів, щоб тримати на місці занадто експансивних пасажирів. Вам, Василю, доведеться вже якось самому сконструювати для себе спеціальний прилад... інакше з вашим темпераментом можна й стелю нашої ракети головою пробити...

Не підводячи очей, Василь примостився на своє місце край столу. Цього разу він не знайшов, що відповісти. Та тут, як завжди, лагідно озвався Микола Петрович:

- Годі, годі! Мені здається, що Вадим не закінчив ще. Ви спинилися на цератозаврах...

- Сокіл спинився на цератозаврі, а Василь аж угору полетів на цій потворі, - не вгавав Гуро, сміючись. - Та ну, Василю, покинь журитись, нічого ж, зрештою, такого й не трапилося. Ну, демонструй далі свої знання з палеонтології.

- Справді, Василю, ви ж можете доповнити те, що я казав, - зауважив Сокіл. - Скажіть, наприклад, які рептилії ми можемо ще здібати на Венері? Знаєте, з тих, що при звичаїлися до життя в повітрі?

Рижко поволі опанував себе:

- Птеродактилі й рамфоринхи, - сказав він коротко. І додав: - Факт!

Сокіл засміявся:

- Ну, якщо факт, то сперечатися не можна. Закінчую: зустрінемо ми на Венері ще такі потвори, як іхтіозавр - рептилія, що при звичаїлася жити у воді. І, нарешті, я певен, що ми знайдемо там і живих археоптериксів - цих дивних тварин, напівплазунів, напівптахів. Я навіть сподіваюся здійснити мою мрію...

Він на хвилинку спинився, щось обмірковує.

- Яку мрію?

- Привезти назад на Землю, як зразок, одного живого археоптерикса. Адже він такий маленький, і важить мало і місця не займає... він же завбільшки всього з ворону, - благально поглянув Сокіл на Риндіна.

- Спочатку давайте знайдемо його. А вже потім вирішимо, що робити з вашим археоптериксом, - в тон йому відповів академік.

Але Гуро удав, що він дуже незадоволений такою пропозицією.

- Куди ж чи не потвора! - мовив він, зневажливо кривлячись. - Ні, на мою думку, з такою дрібничкою не варт і зв'язуватись. Ну, на кого справить на Землі враження таке «диво»? Завбільшки з ворону, ха-ха! Ні, не погоджуюся. Якщо вже везти з собою на Землю щось, так принаймні якогось там бронтозавра... на ланцюжок його прип'ясти... може звикне, я його муштруватиму, може навчу навіть з рук їсти...

Дружний вибух сміху був йому відповіддю. Дійсно, це була цікава, свіжа й оригінальна думка: привезти на Землю та привчити їсти з рук невеличку потвору, що є завдовжки всього лише з вісімнадцять метрів!..

- Ви забуваєте все ж таки, Борисе, що у нас всього тільки ракета, а не океанський пароплав-велетень, - крізь сміх зауважив Риндін.

- Так тому ж я й не хочу брати багато тварин. Всього лише одного бронтозаврика. Ну, виберемо там маленького, так би мовити, бронтозавряче немовлятко. Воно встигне підрости на Землі, - жартував далі Гуро.

Але незвичний до його манери жартувати людині здалося б, що мисливець говорить цілком серйозно: жоден мускул не здригнувся на його обличчі. Тільки десь далеко в його гострих сірих очах стрибає малесенькі веселі іскорки. Чи, може, і це здавалося?

- Гаразд, гаразд, - відповів Сокіл. - Можна буде там подивитися, вибрати. Вам бронтозавряче дитинча, мені мого археоптерикса, Василю ще щось. Адже природа Венери така розкішна, її життя таке різноманітне, що...

Раптом, немов грім заглушив його голос. Щось подібне до різкого удару важко струснуло всю ракету. Лунко загув метал. Корабель затремтів від носу до хвоста.

І зразу після цього стало чути якийсь тихий свист. Монотонний, одноманітний свист долітав звідкись згори. Що це?..

Василь Рижко поглянув на вчених. Гуро міцно тримав у руці свою люльку, немов ціннішого у нього не було нічого. Сокіл прислухався із стривоженим обличчям. Брови академіка Риндіна зійшлися на перенісці. А свист усе не стихав. Василь через силу набрав у груди повітря. Він помітив, що так само важко дихає і Сокіл...

Раптовим, несподіваним для всіх стрибком Риндін опинився біля стіни, біля дошки, де містилися рукоятки керування повітряними апаратами. Він повернув одну з них, відсунув убік другу. Свист не тихшав. Риндін обернувся до товаришів зблідле обличчям. Його голос пролунав різко, як суворий наказ:

- Негайно одягати скафандри! Василь одягне мій. Я зачинюся в навігаторській рубці. Гуро, ви керуватимете роботами. У борті ракети пробіра. І крізь неї виходить із свистом у міжпланетний простір наше дорогецінне повітря. Одягати скафандри!

Монотонний, одноманітний свист не стихав. Риндін, швидко перебираючи руками петлі на стіні, пересувався до навігаторської рубки. Але перед тим, як зачинити за собою двері, він спинився на хвилинку й додав:

- Я думаю, це - метеорит. Будемо сподіватися, що він один. До роботи!

Двері глухо зачинилися за ним. Метеорит?.. Пробив стіну ракети?.. Василь нервово зіплював кулаки. На хвилинку він утратив умінь думати, здатність володіти собою.

Ще один удар струснув ракету. Цей удар немов був сигналом: по металевих стінах ракети затарабанив дощ дрібних рясних ударів.

Метеорит був не один!..

VIII. ЩО НАРОБИВ МЕТЕОРИТ

Василь Рижко відчув неприємну слабкість у ногах. Він закусив губу і поглянув на Гуро й Сокола. Вони вже були в скафандрах і тепер одягали шоломи. А він ще стоїть!.. Швидше, швидше одягатися!

Тут, у ракеті, це було дуже легко - адже скафандр і навіть металевий шолом нічого не важили. Ось уже все тіло в скафандрі... ось одягнено й шолом. Дотепний пристрій давав змогу закрутити шолом зсередини, без сторонньої допомоги. Так. Тепер ще раз повернути оцю ручку, як показував Василеві ще позавчора Гуро... готово! До шолома почав надходити кисень з циліндрів на спині, заряджених окислитою. Так звалася чудесна хемічна речовина, що забиравала з повітря всередині шолома вуглекислоту і шкідливі залишки дихання людини, а замість них виділяла з себе кисень.

Крізь товсте, але бездоганно прозоре скло шолома було добре видно, як Гуро наблизився до дошки керування повітряними апаратами й виключив усі приладдя. Сокіл і Василь Рижко почули знайомий голос Бориса Гуро:

- Навіщо витрачати повітря? Однаково його витягає крізь отвір космічна безодня!

Звуки голосу вражали: його, здавалося, було чути крізь товсті стінки шолома. Як це могло бути? Втім, Василь не задумувався над цим. Його увагу прикувала маленька тремтяча стрілка барометра-анероїда, що висів на стіні каюти. Ця стрілка, що показувала тиск повітря в каюті, раптом стрибнула ліворуч. Вона мчала повз цифри, залишаючи їх позаду одну по одній. Василь Рижко із страхом дивився на неї: стрілка своїм швидким рухом показувала, що повітря в каюті вже майже не залишалося, воно цілком виходило крізь отвір у стіні ракети... Ось уже стрілка спиняється, спиняється, вона зовсім близько до нуля... вона здригається - і спиняється остаточно. В каюті, де щойно точилася жвава розмова, зовсім не залишилося повітря. Порожнява, холодна мертва порожнява...

Василь помітив, як опух його скафандр. Рукава роздулися так само, як і штани, мов їх розпирало зсередини. Та так воно й було, бо всередині скафандра залишався нормальний тиск. З мимовільним почуттям страху Василь помацав пальцями тканину скафандра: а що, як вона не витримає й розірветься? Що тоді? Негайний кінець...

І знов почувся голос Гуро:

- Рекомендую товаришам увімкнути електричні грілки, бо так можна й замерзнути. Василю, ти не забув, як керувати грілкою?

Губи юнака мимоволі відповіли - зовсім автоматично:

- Ні...

- Нагадую тобі, все ж таки: на підборідді твого шолому є маленька рукоятка. Вона повертається праворуч. Далеко не відвертай, бо зразу стане надто жарко. Краще поволі. Ач, як температура впала! Ртуть у термометрі замерзла!..

Справді, в скляній кульці термометра ртуть лежала на самому дні нерухомою змерзлою грудкою.

Василь негайно повернув рукоятку грілки. Приємне тепло розтеклося по скафандру. І знов юнак подумав: як це він чує голос Гуро? Адже справа не тільки в тому, що їх відокремлюють товсті стінки шоломів. Це ще так-сяк. Але, крім того, з каюти зникло геть усе повітря. А саме повітрям поширюються звукові хвилі. Немає повітря - значить, і звуки поширюватися не можуть... як же...

- Бачите, Вадиме, як чудово працюють установки? А ви ще побоювалися, що в порожняві радіохвилі поширюватимуться гірше. Он, як чудесно чути!

Це знов лунав голос Гуро. А ось відповідає йому Сокіл - і знов Василь чує все:

- Так, працюють бездоганно. Честь і хвала Миколі Петровичу - це теж була його думка, пристосувати до наших шоломів ці малесенькі радіоустановки. Втім, мене цікавить, чи й досі нашу ракету обстрілюють оті кляті метеорити? Хоч я певен, що це був один якийсь небесний мандрівник, оточений, можливо, лише хмаркою тонкого небесного ж таки порошу. Перший удар, що пробив стіну ракети, - це удар самого метеорита. А далі ми чули вже легенькі удари дрібних порошинок.

- Цілком правильне міркування. Проте, чи не час вам братися до роботи? - прозвучав знайомий голос академіка Риндіна. - Я ось уже кілька хвилин прислухаюся до ваших розмов і все ніяк не почую того, що мене найбільше цікавить: де саме пробило стіну, яка дірка, як ви її закриваєте?

Василь потроху остаточно опанував себе. Спокійні, упевнені голоси його супутників свідчили про те, що навіть у цьому випадку, який здавався Рижкові таким небезпечним і страшним, - навіть тут не було нічого дивного і непередбаченого. Ось Гуро відчинив двері з великої каюти до проходу між зовнішньою і внутрішньою стінами ракети, ось він пішов праворуч, а Сокіл, навпаки, ліворуч. Василь хотів і собі йти за ними, але почув голос Миколи Петровича. Академік немов бачив кожен його рух:

- Василю, вам треба залишитися в каюті. По-перше, ви недосить добре знаєте ходи між стінами, по-друге, вам доведеться стежити за приладами. Залишайтеся, хлопчику, тут.

Гуро тим часом пробурався темним коридором, шукаючи пробоїну в стіні. Очевидно, вона була десь спереду. Яскраве проміння його електричного прожектора, що висів у нього на грудях, намацувало всі підозрілі місця. Гуро добре знав, що з другого боку назустріч йому простує Сокіл, знав, як стежить за рухом ракети Риндін. Знав він і те, як чудово передбачив усе старий академік, геніальний конструктор небесного корабля. Але все-таки саме тут, у цьому вузькому коридорі, Гуро відчув щось подібне до страху. Звідки взялося це почуття?..

Ось ліворуч, за супермагнієвою стінкою, міститься їхня каюта. Трохи далі починається навігаторська рубка. Там сидить Микола Петрович. А в загальній каюті - той хлопець, Василь Рижко. Там, в обох каютах - світло. Там, хоч і немає зараз повітря, але все ж таки є життя. А праворуч?.. Праворуч, за двома шарами вовни і гуми, за зовнішнім шаром полірованого супермагнію - там мертва космічна безодня. Мільйони і мільярди кілометрів в усі боки. Порожнява, незнана порожнява космосу, що в ній лине їхній корабель. Як сказав Микола Петрович?.. «Аргонавти Всесвіту»?.. Так, так...

І раптом Гуро спинився. Швидким рухом він виключив прожектор. Так, ось пробоїна. Крізь неї спокійним світлом сяє яскрава жовтувата зірка. Чудесне видовище - чорний небосхил, і на ньому оця зірка, як великий діамант. Забувши про своє безпосереднє завдання, Гуро наблизився до пробоїни, нахилився і, майже затуляючи її своїм шоломом, зазирнув у чорну безодню.

Вперше він відчув якусь непевність у рухах. Його обличчя відділяло від міжпланетної порожняви лише товсте скло вікна його шолома. Дивно і страшно було думати, що за тим склом - температура абсолютного нуля, ніщо, таємнича порожнява космосу. І мисливець із захопленням дивився крізь пробоїну.

Тепер він бачив не саму лише велику зірку, яку він помітив спочатку. Чорна глибина була, здавалося, засипана іскрами і вогниками. Це не були земні зірки, до яких звикло око кожної людини. Вони не миготіли, не тремтіли, не коливалися: кожна сяяла рівно і кожна світилася своїм кольором. Око не встигало відзначити всі ті кольори; вони, не змішуючись, падали кожен сам по собі, сплітаючись у барвисті казкові візерунки; мисливець око пробігало по них, зупиняючись мимоволі на великих сліпучих зорях, що сяяли холодним спокійним світлом далеких гігантських світів.

Мисливцеві не зразу пощастило знайти кілька знайомих сузір'я. Та й то - хіба це були ті нескладні комбінації кількох зірок, до яких віддавна звикло людське око, відділене завжди від чудових картин Всесвіту товстим шаром земної атмосфери? Ті великі зірки були всього тільки канвою сузір'я. Космос вишив тепер на ній примхливі і вибагливі узорі, що відрізняли нове сузір'я від його старої звичної форми не менше, ніж багатобарвна картина відрізняється від сухого малюнка олівцем.

Захопленими очима Гуро знаходив ці забарвлені новими незліченними фарбами невідомих йому зірок старі контури сузір'я. Ось виразний хрест Лебедя, ось недалеко від нього неправильний чотирикутник Ліри. Ще далі - вигнутий, наче готовий до стрибка, Дракон, біля якого, майже в зиві його тіла, починалася така знайома з дитинства витягнута каструлька Малої Ведмедиці.

І знов неприємний холодок пробіг по руках і ногах мисливця. Що це за дивне почуття непевності і чогось навіть близького до страху? Адже такі відчуття були надзвичайно рідкими для Гуро, уславленого своїми залізними нервами. Де причина? Тренована слухняна пам'ять мисливця немов перегортала перед ним сторінки книги його життя, шукаючи щось подібне до цього відчуття. І ось одна зі сторінок затрималась, застигла перед очима мандрівника.

Темна крижана ніч. Глибоке синє небо, усипане зірками. Під полоззям саней рипить і дрібним порохом розсипається сухий сніг. Людина на санях жене собак. Через кожні двадцять-тридцять метрів людина сходить із саней і біжить поруч з ними, щоб зігрітися. Собаки, сани, людина - і все. Більш немає нікого і нічого, крім снігу й морозу на сотні кілометрів навколо. Був ще один товариш, але він умер по дорозі. Гуро залишився сам. І тоді, вперше на віку, він зрозумів, що таке самотність серед снігових просторів, серед морозного мовчання льодового безкраю.

Тепер стало ясно: неприємний холодок, який відчував зараз мандрівник, був спогадом тієї ночі. Як і тоді, Гуро тепер відчував гостру самотність, відрізанисть від усього живого.

Гуро криво всміхнувся: всі оті думки, почуття і спогади - все це було негідне його загартованих нервів. Звісно, він разом з ракетним кораблем відрізаний від Землі і її життя, він мчить у холодному міжпланетному просторі, але мчить для того, щоб побачити нове життя незнайомої досі планети, щоб повернутися потім назад, на Землю. А головне, він мчить не сам-один, а з своїми самовідданими товаришами. Про яку ж самотність може йти мова? Думати про це - значить лише витрачати даремно час. Швидше до роботи, час не жде!

Він ще раз подивився крізь пробоїну на казкові чарівні вогники зір і знову включив прожектор. Так, роботи вистачить. Пробоїна була завширшки з дециметр. Нерівні, наче розірвані краї пробоїни показували напрямок, в якому вдарився об ракету метеорит. Але - де ж він? За всіма ознаками, метеорит мусить бути десь тут, усередині, між зовнішньою і внутрішньою стінками ракети.

Яскравий промінь прожектора побіг уздовж стінок, шукаючи небесного гостя. Але знайти його було не так легко. В цьому Гуро пересвідчився за кілька секунд. Перерізаний підпорками й переділками, коридор між стінками тягнувся в усі боки. Метеорит міг вільно проскочити куди завгодно.

Зрештою, це другорядна справа - шукання метеорита. Треба якнайскоріше заходитися залатати пробойну. Щодо цього, то недаремно обачний Микола Петрович приготував скриньку «негайної технічної допомоги». Треба братися до неї.

- Вадиме! Вадиме! - гукнув Гуро. - Давайте сюди скриньку допомоги.

- А що, знайшли пробойну? - почув він голос Сокола, хоч і не бачив його.

- Так. Несіть сюди скриньку. Миколо Петровичу, зараз залатаємо.

З темряви показався силует Сокола. Правдивіше - його скафандра. Білий промінь прожектора прорізав темряву і схрестився з променем прожектора Гуро. Фантастичні фігури двох мандрівників Всесвіту нахилилися коло пробойни, розглядаючи її. Метеорит, очевидно, ударив з великою силою. Він пробив, як куля, чотири шари: супермагнію, вовни, гуми і електрично обробленого свинцю. І, нарешті, тонкий шар металу, до якого кріпилася в цьому місці переділка.

- М-да... - промурмотів Сокіл. - Це був удар!

Акуратно він виміряв діаметр пробойни. Дев'ять з половиною сантиметрів. Потім промінь його прожектора освітив скриньку, знайшов у ній щось подібне до величезної плескатої пробки. Так само пильно Сокіл виміряв цю пробку.

- Ні, тонша на сантиметр...

Він узяв другу, виміряв її:

- Підхожа!..

Пробка ця була трохи конічної форми. Тоншим кінцем Сокіл устромив її в пробойну. І зразу ж вона втиснулася в пробойну сама - майже на третину. Гуро здивовано спитав Сокола:

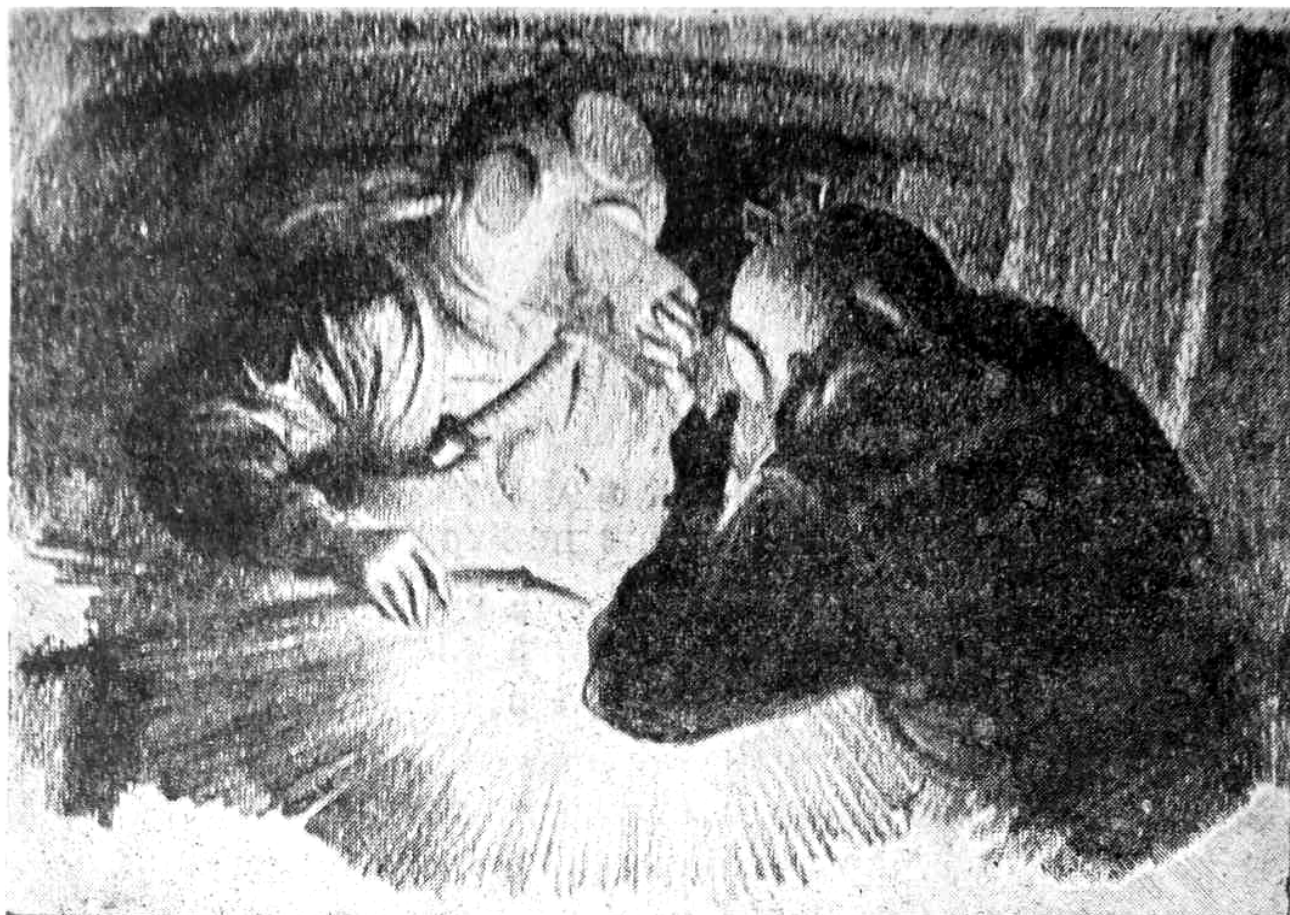
- Що це? Наче хтось потяг її зовні.

- Вплив порожняви. Космічної порожняви. Вона висмоктує з нашої ракети всі залишки повітря і газів.

- Але барометр уже давно показав нуль.

- Це нічого не значить. Певна кількість газів збереглася ще в наших речах. Навіть і в металевих, не кажучи вже про тканини. От цей газ порожнява й висмоктувала. А зараз замість газів вона втягла в пробойну пробку.

За скринькою, принесеною Соколом, тягся м'який електричний кабель. Сокіл витяг зі скриньки якийсь невеличкий прилад, з'єднаний шнуром із скринькою, приставив прилад до пробки, повернув вимикач. І зразу ж прилад почав стрибати, битися в його руках, як жива істота, вдаряючись об пробку. Це працював електричний

Там, де проходив вогняний язик, метал пробки розтоплювався й заливав стінку ракети.

молоток. Частими дрібними ударами він уганяв пробку в пробойні, щільно закриваючи її. Через півхвилини Сокіл виключив молоток. Пробка вийшла в пробойну цілком.

- Тепер заварити краї...

Другий прилад опинився в руках Сокола. Він нагадував знайоме приладдя для автогенного зварювання. Сокіл включив його. Спалахнув сліпучий вогняний язик. Легкими рухами Сокіл обводив приладом навкруги країв пробки. І там, де проходив вогняний язик, - метал пробки розтоплювався і заливав стінку ракети, розпливаючись по ній. Пробка зварювалась з металевою стіною. Ця операція потребувала так само небагато часу.

Василь Рижко, що покірно залишався в центральній каюті, раптом почув голос Гуро:

- Миколо Петровичу, уже можна включати повітряні апарати! Пробойну ми закрили.

Але спокійний голос Ринді на заперечив:

- Рано ще, Борисе, бо двері до коридорів незачинені. У нас не так багато повітря, щоб викидати його даремно. Повертайтеся назад, зачиняйте двері і тоді вже пускайте.

Василь тим часом з цікавістю вивчав свій скафандр. Зроблений він був дуже продумано й дотепно. Товстий шар якоїсь невідомої Василеві міцної тканини, насиченої гумою, вільно облягав руки, ноги й тулуб. Зовні цей шар був укритий ще тонесенькою металевою сіткою, що, мабуть, мала захищати тканину від ударів, пошкоджень тощо.

Великий круглий шолом з товстими скляними вікнами пригвинчувався до металевого ж кільця навколо шиї; кільце вільно лежало на плечах людини. Кілька трубок з'єднувало шолом з апаратами для дихання. Головні апарати прикріплені були за спиною, як ранець. Але частина містилася й спереду: то були резервні балони з окисилітом.

Якраз на грудях прикріплений був електричний прожектор, що кидав свій блискучий промінь просто вперед, незалежно від стану людини, яка вільно могла нахилитися і знов випростуватися, - промінь однаково був скерований уперед.

Руки вільно рухалися в рукавах скафандра. Пальці майже зовсім не відчували рукавичок з такої самої тканини, як і скафандр, але значно тоншої. Василь зовсім легко навпомацки знаходив потрібні йому речі. Він зразу, наприклад, знайшов ту саму рукоятку електричної грілки, яку включити порадив йому Гуро. Грілка ця була, мабуть, всередині тканини костюма. Бо тільки-но включив її Василь, як приємне тепло ніжно розлилося по всьому його тілу - від кінців пальців на руках до нігтів на пальцях ніг.

Що дуже схотілося знайти Василеві - це радіоустановку в скафандрі, яка давала змогу розмовляти з товаришами. Адже в шоломі мав бути мікрофон і телефон, якщо не гучномовець. Це Василь розумів добре - недаремно ж він мав славу досвідченого радіоаматора. Але знайти все це йому не пощастило - очевидно, тому, що всі ці речі, як і ціла установка, були дуже маленькі і добре сховані в стінках шолома.

Раптом знову відчинилися двері. В них з'явилися фантастичні скафандри Гуро й Сокола. Гуро акуратно зачинив двері, що автоматично притиснулися до стіни блискучими кривими важелями, перевірив іще раз, чи немає де щілинки. Потім він повернувся до Василя:

- Скучив, хлопчику? - ласкаво, хоч трохи й іронічно пролунав його голос. - Ну, нічого, вже кінець. Вадиме, выпускайте повітря. Хочеться вже зняти цей костюмчик...

Василь захоплено стежив, як лився до каюти потік синюватої рідини з трубки балона із стисненим рідким повітрям. Рідина ця наче вибухала, вона розплескувалася в усі боки, перетворюючись відразу на хмарку пари, що повільно танула. Стрілка барометра поволі поверталася назад, до показників нормального тиску. Але тепер вона не поспішала, як раніше, вона мляво проходила поділи циферблату, ледве пересувалася.

- Скільки вже? - почувся голос Риндіна.

- Сімдесят, Миколо Петровичу.

- Зараз прийду до вас.

- Я одного не розумію, товаришу Соколе, - проговорив Василь. - Нібито внутрішнє приміщення ракети герметично закриті від тих коридорів, що відділяють його від зовнішньої стінки...

- Ну?

- А метеорит пробив лише зовнішню стінку...

- Так що?

- Значить, крізь дірку могло пройти лише те повітря, що було між зовнішньою і внутрішньою стінками ракети, в тих коридорах. З внутрішніх герметично закритих приміщень повітря не мусило б вийти... А воно весь час виходило... і свистіло... Як це так?

- Причини цього в тому, що герметичність - поняття дуже неточне. Для земних умов наші внутрішні приміщення закриті герметично і повітря не може проходити крізь двері тощо. Адже тиск повітря в коридорах між стінками мало чим відрізнявся від звичайного, бо люки зовнішньої стінки закриті вже зовсім, абсолютно герметично. А коли метеорит пробив дірку в зовнішній стінці, то в коридорах тиск відразу упав до нуля. І внутрішні наші, так звані, герметичні забори почали пропускати повітря. Дуже повільно, але й цього було досить, бо надто великою стала різниця тиску. Коли б не герметичність заборів, то повітря з середини ракети вийшло б відразу і ми не встигли б навіть одягти скафандри... Але ось і Микола Петрович.

Двері навігаторської рубки відчинилися. На порозі стояв Микола Петрович. Його обличчя було похмуре, брови зсунулися. Він щось говорив, але не чути було, що саме, бо мікрофон залишився в навігаторській рубці. Жестом Риндін показав: геть скафандри!

Швидкими рухами його супутники зняли шоломи, з приємністю втягаючи на повні груди свіже холоднувате повітря, що пахло морозом. Та й у каюті було дуже холодно, мабуть, градусів із п'ять нижче нуля: обігрівання ще не встигло як слід підняти температуру після зникнення повітря.

- Що трапилося ще? - збентежено запитав Сокіл.

Голос Риндіна звучав дуже спокійно - так підкреслено спокійно, як буває це в час великої небезпеки. Академік пощипував свій вус:

- Метеорит збив нас зі шляху.

Три стривожені обличчя дивилися на Миколу Петровича, який покручував сивий вус і говорив далі так само спокійно:

- Від удару метеорита, скерованого спереду назад, ми втратили певну частину швидкості. Але удар був не прямий, а трохи збоку. Його сила склалася з інерцією нашої ракети, і корабель від цього трохи змінив напрямок руху.

Василь помітив, як дрібно-дрібно тіпалася права брова Риндіна. Крім підкресленої штучної спокійності тону голосу, це було єдиною ознакою того, що Риндін був збентежений.

- Що ж тепер робити? - запитав Гуро.

- Я ще не знаю. Ракета летить кудись убік... Не до Венери, а, я думаю, до Меркурія чи ще кудись всередину Сонячної системи, притягувана Сонцем. Я ще не перевірів остаточно...

IX. ЩОДЕННИК ВАСИЛЯ РИЖКА

1

«...Чому я вирішив вести щоденник?.. Не знаю й сам. Можливо, зовнішньою причиною було вчорашнє зауваження Миколи Петровича. Відірвавшись на хвилину від своїх розрахунків і потираючи запалені почервонілі очі, Микола Петрович сказав, зітхнувши:

- А шкода, що ми не записуємо наших особистих вражень! Звісно, пригод у нас небагато. Значно менше ніж, скажімо, у пасажирів корабля, що пливе по земному океану. Проте, цікаво було б колись прочитати... Одне діло наукові записи, і зовсім інше - записи особисті. Як ви думаєте, Василю?

Він не чекав на мою відповідь і заглибився знов у свої розрахунки. Ось уже третю добу він майже не спить, не відпочиває, відриваючись лише на короткі хвилини, щоб поїсти. І разом з тим, Микола Петрович всіма засобами намагається зберегти в нас гарний настрій. Наприклад, він запропонував нам влаштувати стрілецькі змагання з електричного пістолета товариша Гуро. Переможець, мовляв, дістане звання кращого стрільця ракети і Венери - оскільки, як запевняє Сокіл, ми не зустрінемо там людей, що сперечалися б з нами за таке звання.

Проте, настрої наш не кращає, хоч ми й не виявляємо цього перед Миколою Петровичем. Винний у цьому, звісно, клятий метеорит. Так, той самий метеорит, що пробив стіну ракети і змінив силою свого удару напрямок руху нашого корабля. Як це трапилось? Як пощастило нам наскочити на цього небесного мандрівника?

Адже кожному відомо, що такий випадок під час міжпланетної подорожі мусить бути настільки винятковим, що на небезпеку такої зустрічі практично навіть не слід зважати. Тільки такий завбачливий мандрівник, як академік Риндін, міг вирішити взяти з собою спеціальну «скриньку негайної технічної допомоги» з приладами на той випадок, що стіну ракети проб'є метеорит.

Ми розмовляли про цей клятий метеорит із Соколом і Гуро. Ось як ішла наша розмова.

- Мені пригадуються балачки на Землі перед нашим вильотом, - похмуро зауважив Гуро, - коли надто завбачливі люди пророкували нам неминучу загибель від якогось метеорита. Ви пам'ятаєте, Вадиме, як трошив таких боягузів Микола Петрович у своєму блискучому виступі в Колонному Залі?.. Особливо ту людину, що виступала як астроном і говорила про кількість метеоритів, щосекунди викидуваних космосом назустріч Землі?

- Атож, - озвався Сокіл, - аякже, пам'ятаю. Такий сухорлявий, в пенсне? От, показати б йому наш метеоритик. Нашу нікелеву грудочку...

Я забув сказати, що, повертаючись зовнішнім коридором після поладження аварії, Гуро знайшов метеорит, який упав недалеко від пробойни. Це було щось подібне до великого каменя неправильної форми, досить важкого, як запевнив нас Сокіл.

- Звідки ви знаєте, що він важкий? - запитав я. - Адже метеорит у нас в ракеті, як і все інше, не важить нічого.

Сокіл пояснив мені, що в звичайних умовах метеорит був би важким хоча б тому, що він на 95 процентів складений з суміші нікелю й заліза. Отже, наш корабель поранений залізо-нікелевим космічним снарядом... якби цим можна було втішитися! Але навіщо нам той нікель? Хіба що для колекції...

Скажемо просто - нам дуже не пощастило. Наскочити на метеорит у космосі майже неможливо. За підрахунками відомого астронома Майєра, навіть у найгустіших потоках метеоритів, так званих Леонідах, - найближчі тверді частинки потоку віддалені одна від одної на сто десять кілометрів.

Професор Ньютон, відомий знавець метеоритної астрономії, каже ще безапеляційніше: «Кожен метеорит у потоці віддалений від свого сусіда принаймні на п'ятсот кілометрів».

В бібліотеці нашої ракети, у книжці професора Оберта, одного з творців перших ракетних кораблів, я знайшов такі фрази:

«Ракета мусить мандрувати Всесвітом принаймні 530 років, доки зустріне хоча б один метеорит. З цього погляду, подорож у міжпланетному кораблі в усякому разі менш небезпечна, ніж, наприклад, поїздка автомобілем. Американський теоретик, професор Годард, вирахував навіть, що можливість зустрічі ракети з метеоритом під час подорожі Земля-Місяць визначається співвідношенням 1:100000000».

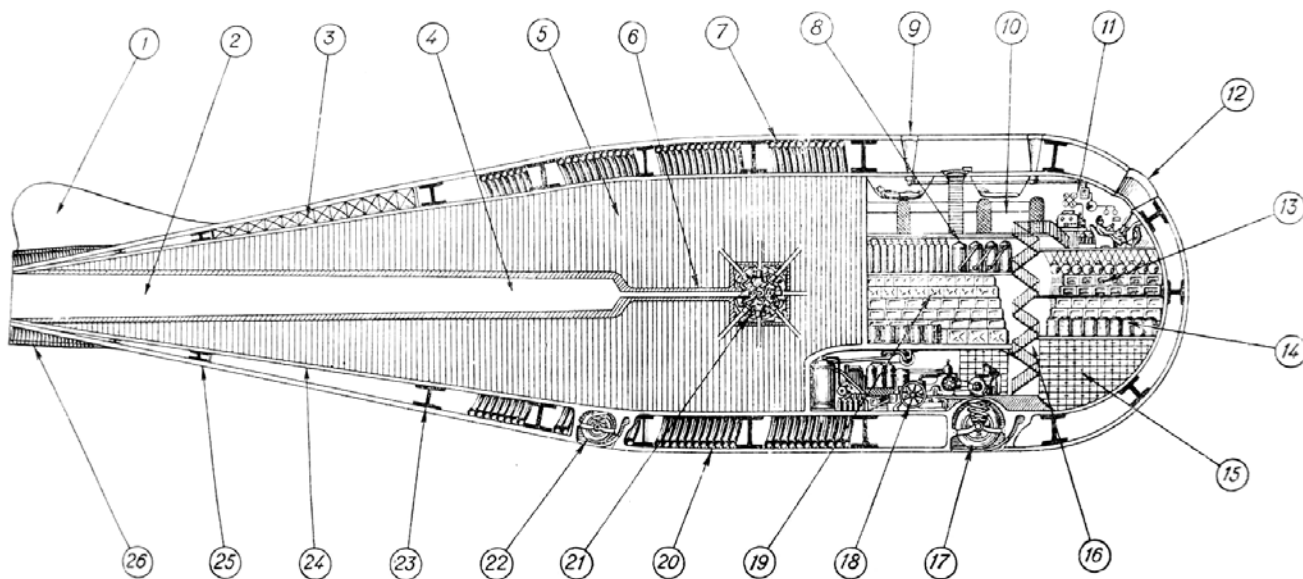
Одна можливість із ста мільйонів... Один шанс із ста мільйонів - і цей шанс випав на нашу долю. Хіба не надзвичайне «щастя»?

Зрештою, все це не було б важливе, коли б не зміна курсу ракети. Микола Петрович визначив, що наш корабель внаслідок зіткнення з метеоритом трохи змінив курс - кудись до внутрішніх орбіт, до Сонця. Якщо нарисувати півеліпс, яким мчить зараз наша ракета, то тепер він закінчиться не там, де мусив закінчитися. Він не зіткнеться з уявною лінією орбіти Венери тоді, коли на точці зіткнення буде ця планета. Ні, наш півеліпс звернув ближче до Сонця і тепер мусить підійти певніше до орбіти Меркурія, ніж до орбіти Венери.

Звісно, і тут немає нічого ще страшного, бо ми завжди можемо змінити курс, виправити його з допомогою наших ракетних двигунів. Але, щоб зробити це, треба спочатку вирахувати, яка саме сталася зміна курсу, знайти поправки, перевірити - і лише після того повертати корабель. Адже у нас надто обмежений запас вибухового матеріалу, щоб ми могли його витрачати на експериментальні зміни курсу.

От чому Микола Петрович ось уже третю добу сидить у навігаторській рубці і вираховує потрібну зміну нашого курсу. Всі ми займаємося тим часом різними справами. Сокіл заходився точно вивчати хемічний склад метеорита - і, здається, швидко вже закінчить цю роботу. Гуро розповів мені кілька історій із свого мисливського життя - дуже цікаві історії. Який це досвідчений мисливець! Справді, з ним не загинеш. Я дав собі слово навчитися стріляти не гірше від нього і бути завжди таким же спокійним і витриманим, як він.

Зокрема я за ці три доби ще краще ознайомився з нашим кораблем і приладами, що є в ньому. Тепер я сміливо можу сказати, що знаю ракету, - цей чудовий витвір Миколи Петровича. Спробую стисло записати тут, як побудовано наш корабель.

СХЕМАТИЧНИЙ РОЗРІЗ РАКЕТНОГО КОРАБЛЯ АРГОНАВТІВ ВСЕСВІТУ

1. Верхній плавець.
2. Центральна дюза.
3. Гальмувальні парашути в складеному вигляді.
4. Центральна камера згорання.
5. Запаси прототроїлу в таблетках.
6. Канал, що ним подаються таблетки прототроїлу до центральної камери згорання.
7. Трубки температурного двигуна в розрізі.
8. Склади води й стисненого повітря.
9. Вікно перископічного приладу.
10. Центральна каюта.
11. Навігаторська рубка.
12. Вікно навігаторської рубки.
13. Склад зброї, інструментів та вибухових речовин і зарядів.
14. Недоторкані запаси їжі та води.
15. Шафи з мініакумуляторами.
16. Сходи, що сполучають приміщення ракети.
17. Висувне переднє колесо для старту з суходолу.
18. Машини, що переробляють повітря та освіжують його.
19. Головні склади їжі.
20. Трубки температурного двигуна в розрізі.
21. Механізм, що розподіляє таблетки прототроїлу й подає їх до камери згорання.
22. Заднє висувне колесо для старту з суходолу.
23. Переділка між оболонками.
24. Внутрішня оболонка ракети.
25. Зовнішня оболонка ракети.
26. Пружні спіральні хвостові амортизатори в складеному вигляді.

Велетенська блискуча сигара завдовжки більш ніж у тридцять метрів та впоперек у найширшій своїй частині сім з половиною метрів. До сигари з обох боків прикріплено ще по одній сигарці, значно меншій, всього метрів із вісім завдовжки. На хвості сигари плавці - три плавці такої форми, як у риби.

Сигару зроблено з найлегшого стопу металів - супермагнію. Шліфований супермагній вкриває всю ракету. Це - зовнішній шар. Шліфований він для того, щоб зменшити до мінімуму тертя об атмосферу під час підйому і спуску. Під цим шаром іде шар гуми і шар повсті. Це - теплова ізоляція, бо під час польоту крізь атмосферу і стратосферу ракета дуже нагрівається. Крім того, гума зможе прислужитися ще й у разі можливого падіння на поверхню Венери, чи на зворотному шляху, на поверхню Землі.

Отака зовнішня оболонка ракети. На відстані з півметра від неї іде внутрішня стінка ракети. Зовнішня оболонка й внутрішня стінка з'єднані міцними переділками, як ото буває по морських кораблях та підводних човнах. Ніби одна ракета устроєна в другу, більшу. Це теж застережний захід на випадок аварії, як ота, що трапилася у нас під час несподіваної зустрічі з метеоритом. Уявіть собі, що було б, коли б Микола Петрович не передбачив внутрішньої стінки?.. Метеорит пробив би ракету, з каюти враз вийшло б усе чисто повітря, і ми просто задихнулися б без нього, не встигнувши навіть одягти скафандри... Навіть страшно думати про таку можливість... тепер у космосі летіла б мертва, освітлена зсередини ракета... і в ній - залякли труп мандрівників... Ні, навіть уявити собі не можемо такого жаху!..

Так от, за внутрішньою металевою стіною починаються власне наші приміщення. До речі, наші дві каюти (загальна й навігаторська) забирають найменше місця. Вони розташовані вгорі (я вживаю цей неточний вираз лише тому, що з ним якось зручніше описувати). Їх з'єднують двері із східцями до навігаторської рубки. Круглий люк у підлозі загальної каюти веде вниз, до приміщення, де складено наші запаси харчування, води, стисненого повітря тощо. Під навігаторською рубкою - склад вибухових речовин для нашої майбутньої роботи на Венері, інструментів, приладдя. Поруч із цим - склад недоторканих резервів харчування.

Ще нижче міститься наш машинний відділ. Там стоять машини, що переробляють зіпсоване повітря, відбираючи від нього залишки вуглекислоти й інших шкідливих газів та подаючи нові порції кисню. Там-таки міститься й наше енергетичне господарство. Воно заслуговує на те, щоб спинитися на ньому докладніше.

Всі наші машини, все наше автоматичне устаткування - електричні. Електрика - душа нашого корабля. Але - де взяти стільки енергії, щоб її вистачило на весь час подорожі до Венери й назад, та ще на весь час життя на нашій сусідці? Правда, у нас величезна кількість акумуляторів. Надзвичайних мініатюрних акумуляторів, винайдених усього кілька років тому. Я думаю навіть, що без цих мініакумуляторів не можна було б побудувати так досконало, дотепно й економно всю нашу ракету. Але що то за акумулятори?

Відомо, що акумулятори відрізняються своєю ємністю, величиною свого електричного заряду. Досі людство звикло до незграбних великих акумуляторів старого типу. Вони були дуже незручні, ємність їх була мізерна. І ще на початку нашого сторіччя академік Йойффе передбачив можливість існування акумуляторів іншого типу.

Уявіть собі акумулятор завбільшки з сірникову коробочку. А ємність його така, що він може жити своєю електрикою машину в 25 кінських сил протягом 100 годин! Неймовірно, але - факт! Це - наші мініакумулятори.

Ціла шафа таких мініакумуляторів стоїть у нас у нижньому поверсі, у нашому машинному відділі. Дотепне устаткування автоматично виключає акумулятор, як тільки він виснажив увесь свій електричний заряд, і включає свіжий. Отже, наші машини спиняться лише тоді, коли виснажиться останній мініакумулятор. А коли це буде? Ясно, що навіть за умов їх велетенської ємності, заряду наших акумуляторів не вистачило б на весь час нашої подорожі. Значить, їх треба заряджати. За рахунок чого? Де взяти потрібну для цього енергію?

Взяти паливо - бензин чи керосин чи ще щось інше, щоб рухати динамо-машини? Але, крім власної ваги палива й машин - а це чималенький вантаж - потрібно було б урахувати ще вагу й запаси стисненого повітря для горіння палива. Без повітря не буде горіти ніяке паливо - крім, хіба, вибухових речовин.

І академік Риндін винайшов дотепний і певний спосіб одержувати нову й нову енергію протягом всієї нашої подорожі, протягом усього нашого перебування в міжпланетному просторі. Це була думка, геніальна своєю простотою й дотепністю, бо ми одержуємо нашу енергію просто з нічого, без будь-яких витрат і зусиль.

Людство давно вже мріяло про двигуни, які використовували б для своєї роботи температурну різницю, скажімо, нижніх холодних шарів океану - і верхніх, тепліших. Деякі дослідні установки такого типу було навіть здійснено. Але вони не давали великого ефекту, бо різниця температур поміж такими шарами води не дуже велика. Проте, установки працювали.

Микола Петрович сказав:

- Хто заважає нам використати неймовірний спад температури між двома сторонами нашого корабля? Адже одна його сторона, освітлена яскравим і гарячим сонячним промінням, матиме температуру від сорока до ста градусів вище нуля. Вона матиме цю температуру весь час, бо жодна хмарка не затулить нас від Сонця протягом усього часу подорожі. А друга сторона ракети, тіньова, навпаки - матиме температуру, близьку до абсолютного нуля, до температури міжпланетного простору. Таким чином, весь час подорожі ми матимемо величезну різницю температур на двох стінах ракети, різницю, яка хитатиметься в межах двохсот-трьохсот градусів. Жодному конструкторові на Землі й не снилася ніколи така різниця. Ось де джерело нашої енергії!

Він мав цілковиту рацію. Ця різниця дає нам енергію щохвилини. І енергія ця не коштує нам жодної копійки, бо все це йде за рахунок Сонця, яке невинно нагріває ракету.

Всередині зовнішніх стін нашого корабля прокладено складну систему трубок, якими переливається спеціально виготовлена рідина з дуже низькою температурою кипіння. Власне, це не рідина, а скраплений газ, суміш газів. Рідина проходить трубками тіньової сторони ракети - і, ясно, охолоджується до краю. Потім вона потрапляє до трубок сонячної сторони, нагрітих Сонцем. І тут вона відразу починає кипіти, парувати. А ці трубки побудовані, як казан. Пара, що бурхливо створюється в них, рухає приводи нашої динамо-машини.

А потім та пара іде знов до трубок, які ведуть її до тіньової сторони. І тут пара під впливом дуже низької температури знову скраплюється, охолоджується. Потім знов до сонячної сторони - і так без кінця. Хіба не чудове розв'язання завдання? Адже ми маємо дармове й стає джерело електричної енергії!

Ясно, що акумулятори, які щойно виснажилися, зразу ж включаються до кола динамо-машини і вона знов заряджає їх. Кільце замкнене!

Яке щастя, що той клятий метеорит ударив так, що не пошкодив жодної трубки з рідиною! От тоді була б справжня катастрофа, бо ми залишилися б без енергії...

Микола Петрович якось сказав:

- Наша система рідини мусить працювати точніше, ніж людське серце. Ви знаєте, Василю, серце людське все-таки відпочиває трохи вночі, воно з меншою силою жене по жилах кров, повільніше б'ється. А машини наші мусять працювати однаково. Коли спиняється серце, людина вмирає. Так прийде край і нашому існуванню, якщо здасть система рідини і після того ми виснажимо останній з наших мініакумуляторів.

Справді, від системи рідини і зв'язаних з нею мініакумуляторів залежать цілком такі роботи механізмів, що рухаються електрикою:

- 1) очищення повітря й механічна вентиляція наших кают;
- 2) освітлення й ogrівання всіх наших приміщень;
- 3) діяння всіх допоміжних механізмів - автоматичних запорів, дверей, гамаків, шаф, буфету, стола... все навіть перелічити важко;
- 4) діяння апаратів керування кермами нашого корабля і, нарешті, -
- 5) автоматичне діяння механізмів, що безперервно подають в разі потреби вибухову речовину - прототритил - до камер згорання. Але про це доведеться сказати окремо.

Спочатку мені страшно було уявити собі й те, що тут-таки, за нашими спинами, за тонкою стіною загальної каюти, - містяться багатотонні запаси прототритилу, цієї надзвичайної вибухової речовини нечуваної сили. Динаміт, піроксилін, навіть нітрогліцерин - все це дрібниці, порівнюючи з прототритилом. Цю речовину складено було всього два роки тому в Центральному хемічному інституті СРСР на замовлення академіка Риндіна спеціально для його надпотужних ракетних двигунів.

Як без системи циркулюючої рідини й мініакумуляторів не можна було б забезпечити енергією наш корабель і сконструювати всі ці бездоганні механізми, що обслуговують нас, - так без прототритилу не можна було б вилетіти ракетою до Венери. Щоб зрозуміти це, треба трохи поміркувати ось над чим.

Чому досі не щастило організувати польоту у Всесвіт з пасажирями? Тому, що для цього потрібна була неймовірна кількість вибухових речовин. Ось простий підрахунок. Кожен пасажир - це не тільки його особиста вага, а так само й вага його харчів, що становить на добу близько 600 грамів (як мінімум). Уявляєте собі, яку масу харчів везе з собою ракета, яка має летіти на Венеру й назад приблизно два з половиною роки?..

А яку масу вибухових речовин мусить спалити така ракета? Особливо, коли зважити, що ракета мусить везти з собою й вибухові речовини для другого старту, з поверхні Венери, повертаючись на Землю? Якби не було прототритилу, конструктори примушені були б користуватися з порошу чи рідкого водню. Навіть при рідкому водні корисний вантаж ракети не перебільшував би однієї двадцятої частини її загальної ваги... П'ять процентів загальної ваги... Одне це унеможливило б політ!

Прототритил зразу змінив становище. Його страшенна сила дала можливість звести мертву частину загальної ваги до двох третин - навіть при потребі мати запас вибухової речовини для другого, зворотного старту.

Ось що таке прототритил!

Так от, уся задня частина нашого корабля - це велетенський склад прототритилу. Він розміщений у таблетках, вкладених у довгі трубки. Пружинні механізми пересувають таблетки вздовж трубок до камер згорання. Таких камер три: дві по маленьких сигарах з боків ракети і одна всередині самої ракети, запасна. Звичайно працюють лише дві бокові камери. Продукти вибуху прототритилу вириваються з дюз (так звуться довгі труби, що виводять ці продукти згорання з камер у зовнішній простір) і штовхають камери в бік, протилежний отворам дюз. А це і є бажаний напрямок польоту. Як бачите, найзвичайніший принцип ракети.

А камери, розміщені всередині маленьких сигар, в свою чергу передають рух центральній частині корабля. І виходить, що наші бокові ракети не штовхають, а тягнуть уперед весь корабель. Це дає легкий, плавний хід. Ось чому академік Риндін влаштував ці дві бокові сигари з ракетами.

Як керують нашою ракетою? В атмосфері й стратосфері, якби треба було і був би час керувати, можна робити це з допомогою плавців-стабілізаторів, розташованих на хвості корабля. У безповітряному просторі стабілізатори, звісно, вже ні до чого, вони потрібні будуть лише тоді, коли корабель долетить до Венери й потрапить знов у густу атмосферу. У Всесвіті керують ракетою іншим способом.

Припустімо, ми хочемо повернути праворуч. Якби ми були на човні, звичайному човні на річці, ми дуже натиснули б на ліве весло - і човен, підштовхуваний з лівого боку, повернув би вправо. Так само можна зробити і з ракетою. Ми хочемо, повторюю, повернути праворуч, але вже не на човні, а в ракеті.

Зменшуємо порції вибухових речовин, що їх дістає права сигара, і, навпаки, збільшуємо порції прототритилу для лівої сигари. І ракета, підкоряючись сильнішим поштовхам з лівого боку, негайно зверне вправо. Дуже просто, чи не так?..

...Кінчаю писати, бо кличе Микола Петрович. Невже ж зараз повертатимемо, змінюватимемо курс?..»

«...Кілька днів я не брався до писання - було дуже багато важливих справ. Зате тепер, коли життя на ракеті увійшло в нормальну колію, - хочу надолужити прогаяне. Микола Петрович сказав так:

- Досі, Василю, ваші обов'язки не були точно визначені. Хоч ви й робили дещо, але були все-таки вільнішим від усіх нас. Ось вам нове завдання - занотовувати все, що стосується нашої мандрівки. Потім колись, поєднавши ваш щоденник із моїми науковими записами, ми матимемо цікавий матеріал. Чи не так?

І він усміхнувся. Яка приємна, лагідна усмішка у нашого Миколи Петровича! Очі його десь ховаються під дрібними зморшками й сивими бровами. І все обличчя таке рідне, що ти ладен зробити для нього все-все! А втім, я ухилився від теми.

Так от, насамперед про те, як ми виправили напрямок нашого польоту. Микола Петрович недаремно просидів кілька днів за підрахунками. Він точно визначив, що наша ракета відхилилася від правильного шляху на кілька градусів всередину своєї півеліптичної орбіти. Тут не можна вжити виразів - на південь, чи на схід або захід, бо ми не маємо сторін світу. Весь час велике сліпуче Сонце заливає нас своїм жагучим промінням зліва, з одного боку, не змінюючи ні на мить свого стану на чорному небі. Далеко ззаду ми бачимо стару Землю: вона дедалі меншає і тепер уже перетворилася на спокійну блакитну яскраву зорю.

Немає для нас ні північного, ні південного зоряного неба, як буває це на Землі. Повертаючи дзеркала перископів, ми бачимо на небі перше-ліпше сузір'я з такою яскравістю, з якою не доводилося їх бачити жодному земному астрономові в найкращі, найбільші телескопи. Це цілком зрозуміло: адже нам не заважає земна атмосфера. І ми встигли зробити безліч цікавих фотознімків неба - я сам брав у цьому неабияку участь!

Зате є у нас і ворог, з яким на Землі не доводиться зустрічатися - принаймні, так близько. Це - проміння Міллікена, космічне проміння, що проймає майже все на своєму шляху і йде відкілься із космічних безодень.

З самого початку подорожі Сокіл провадив спостереження, вимірюючи інтенсивність цього таємничого випромінювання та напрямки його потоків. Адже ще й досі наука не має точних відомостей про його природу. І ось Соколові пощастило встановити, що зразу ж після того, як ракета відлетіла від Землі на віддаль щось із десяти-п'ятнадцяти тисяч кілометрів, космічне проміння набуло певної і сталої інтенсивності. Сокіл сказав:

- Образно висловлюючись, ми летимо серед рівної дощової зливи, яка ні на хвилинку не вщухає...

Так, у міжпланетному просторі весь час ллє дощ космічного проміння. І ніякий зонтик не може захистити нас цілком від цього дощу, цієї загадкової електричної зливи. Щоправда, наша ракета під шаром супермагнію вкрита ще тонким шаром електрично обробленого свинцю. Микола Петрович передбачив небезпеку від космічного проміння. Цей свинцевий шар певною мірою захищає нас, проте - далеко не цілком. Космічне проміння проймає і його, проймає наші організми, дивно збуджуючи їх.

Вперше ми відчули вплив цього жажливого проміння зовсім несподівано. Було це так.

Ми спокійно сиділи після вечері. Гуро запалив свою люльку: він дуже рідко робить це, заощаджуючи повітря. І ми всі звикли до його манери двічі на добу, після обіду й після вечері, викурити по люльці. До того ж і тютюн у Гуро дуже добрий, він приємно пахне. Одне слово, ми звикли до цього, і ніколи люлька Гуро нікого не дратувала.

Але цього разу, щойно синій димок поплив у повітрі, Сокіл несподівано закричав:

- Під три чорти ваш тютюн! Мені він набрид! Не хочу!

Ми здивовано підвели на нього очі: це було так незвично, так дивно... Проте, це був лише початок несподіванок. Бо завжди спокійний і витриманий, готовий в кожному випадку звести справу на жарт, Гуро цього разу підскочив, підвів руку й загрозило відпові:

- Якщо не хочете втратити ваші окуляри, прошу, не чіпайте мене. Бо як ударю...

Він був дуже страшний: очі люто дивилися на бідного Сокола, щелепи зіцплені, великий міцний кулак готовий був здійснити погрозу. Я дивився на обох, не вірячи своїм очам. І раптом Сокіл заплакав. Так, так, він заплакав сльозами, як дитина. Не слухаючи нічого, він повторював:

- Мене ображають... загрожують... мене ображають...

Він поклав голову на руки й гірко ридав. А Гуро стояв біля нього, великий і страшний, загрозило підвівши руку.

Я поглянув з жахом на Миколу Петровича: що це, божевілля?..

Обличчя Миколи Петровича було дуже серйозне й задумливе. Нарешті, він непомітно зробив мені знак, щоб я не втручався: мовляв, хай заспокоються самі. Потім він підійшов до мене і сказав:

- У кожної людини бувають такі моменти, коли на неї зсередини, так би мовити, натискають враження від гострих переживань. Потрібний якийсь клапан, щоб це вийшло назовні, звільнило від себе людину. Ми надто напружено працювали весь час. Це, мені здається, бурхлива нервова реакція...

Але я помітив, що він говорив це дуже невпевнено. Тим часом Гуро нахилився до Сокола й гримнув роздратовано:

- Та що я, обіцяв вам слухати ваші скарги й дивитися, як ви тут сльози проливаєте, як немовлятко, чи що? Я сказав вам, щоб ви мене не чіпали. Вставайте, боягузе! Не ховайтеся за сльозами. Ось я вам зараз доведу!

Він схопив своєю міцною рукою комір піджака Сокола. Вадим не чинив опору. Не підводячи голови, він усе плакав. А Гуро торсав його за комір, і тіло Сокола гоїдалося в повітрі безсилою лялькою.

Я не витримав:

- Та що ви робите, товаришу Гуро? Спиніться! Це ж божевілля!

Але Гуро похмуро поглянув на мене й так само загрозило відповів крізь зуби:

- Мовчи, юначе. В мене залишається вільною ще одна рука. І її цілком досить, щоб примусити тебе не встрявати до чужих справ!

В одчай я кинувся до Миколи Петровича. Він стояв із дивним виразом обличчя. Губи його ворушилися, і він, мов уві сні, шепотів:

- Звісно, переможе Гуро. Хай він переможе!.. А втім... подивимося, може, краще, щоб переміг Сокіл... подивилося, подивимося...

Я схопив його за руку:

- Миколо Петровичу, що з вами? Невже й ви... теж...

Далі я не зміг нічого сказати. Ще секунда, і я заплакав би так само, як Сокіл. Щось задушливе підступало мені до горла. Божевілля, божевілля!

Микола Петрович уважно дивився на мене. Очі його прояснювалися. Очевидно, він із зусиллям опановував себе. Він поглянув ще на Вадима й Бориса - і раптом, провівши рукою по лобу, кинувся до них:

- Борисе, залиште Вадима!

Гуро мов не чув.

- Борисе, ви розумієте, що я вам кажу?

Гуро скляними, мертвими очима подивився на Миколу Петровича. Він усе ще тримав у руці комір Сокола.

- Негайно залиште Вадима, Борисе! Я вимагаю цього. Як ви смієте не виконувати мого наказу?

Гуро мовчав. Я з острахом дивився на нього: так може поводитися тільки божевільний. Сльози підступали мені до горла, я стискав кулаки, щоб не заплакати.

- Борисе, я наказую вам. Залиште Вадима!

Рука Гуро поволі випустила Сокола, який так і лишився висіти в повітрі в неприродній позі, поклавши голову на руки. Він не переставав плакати.

- Ідіть сюди, Борисе! - голос Риндіна набув незвичайної для нього владності. - Ви не маєте права доторкатися до Вадима. Я наказую вам. Чуєте?

- Чую, - глухо відповів Гуро.

- Ви обіцяєте мені?

Мовчання.

- Обіцяєте, Борисе? - повторив Риндін наполегливо.

І лише тоді Гуро тихо і якимось мертво відповів:

- Обіцяю.

Риндін озирнувся. Погляд його спинився на циферблатах приладів, з якими працював Сокіл, вивчаючи інтенсивність космічного випромінювання. Брови його зсунулись. Швидким рухом він наблизився до приладів, кілька секунд зосереджено вивчав положення стрілок - і раптом звернувся до мене:

- Василю, ви все розумієте?

Він не вірив, очевидно, і мені, він боявся, що і я збожеволію. Стримуючи сльози, що душили мене, я відповів:

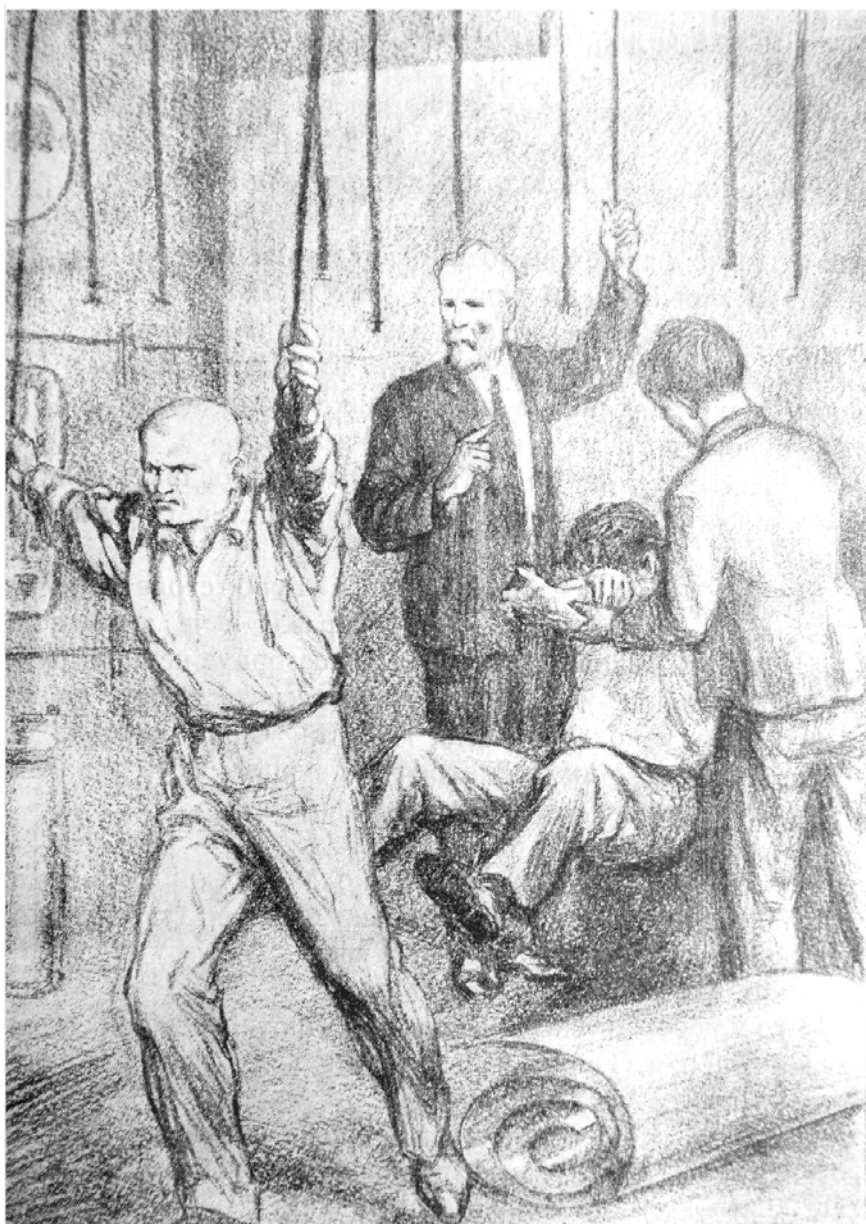
- Все, Миколо Петровичу! Я не знаю тільки, що це робиться...

Тоді Риндін кинув ще один погляд на циферблати, на Гуро, що стояв у кутку каюти, беззвучно розмовляючи сам із собою, на Сокола, що все так само сидів у повітрі й гірко плакав; потім він подивився в стелю, немов шукаючи чогось, якоїсь відповіді на невідоме мені запитання, - і зробив нарешті мені рішучий знак рукою:

- Ходімо, Василю. Не можна гаяти й хвилини!

Ми швидко спустилися з ним до складу. Микола Петрович відкрив якийсь великий ящик, дістав звідти сірі, матові рулони з тонкого металу і сказав:

- Несіть нагору до каюти.

Як дитину, ми перенесли Сокола до вкритої металом стіни.

Швидше, хлопчику, швидше!

І, взявши два рулони й собі, він потяг їх слідом за мною.

В каюті Сокіл все ще плакав. А Гуро стояв у кутку, ні на кого не дивлячись. Він і справді наче збожеволів.

З наказу Миколи Петровича я розгорнув перший рулон і вкрив металом усю бокову стіну каюти. Потім поверх цього шару я поклав другий і третій. Сірий матовий метал уклав усе. Микола Петрович закріпив його гвинтами. Повернувшись до мене, він розпорядився:

- Давайте сюди Сокола.

Як дитину, ми перенесли Сокола до вкритої металом стіни, поклавши його зовсім близько біля неї. Потім Микола Петрович лагідно звернувся до Гуро:

- Борисе, ідіть-но сюди!

Гуро люто поглянув у наш бік. Проте, не виконати прохання Миколи Петровича він не міг.

- Сідайте тут, поговоримо.

Гуро сів. Через хвилину він провів рукою по своїй голеній голові, тріпнув нею, немов прокидаючись. Здивовано він повернувся до Миколи Петровича:

- Що таке? Я немов сп'янів...

Майже цієї ж секунди почувся і голос Сокола.

- Чого це в мене обличчя мокре?... Що трапилось?..

Я, здалося мені, втратив від здивування здатність говорити. Але ось пролунав стурбований голос Миколи Петровича:

- Друзі мої, треба бути обережнішими. На велике щастя, цього разу не трапилось лиха. Але...

Він на мить замовк, провів рукою по своєму сивому волоссі - і мені здалося, я помітив, як його пальці тремтіли... Микола Петрович продовжував:

- Наша ракета мало захищена від космічного проміння. Проймаючи нас, це проміння дуже збуджує наші нерви. Як це не дивно, найяскравіше це позначилося на дужій натурі Бориса і нервовій - Вадима. Протилежності зійшлися. Менше це вплинуло на молодий організм Василя і на мій старий. Знов протилежності... На щастя, повторюю, я знайшов деякий захист. Ці шари електрично обробленого свинцю, - він указав на металеве вкриття стіни, - значно послаблюють вплив головного потоку космічного проміння. Як ми встановили вже, цей найінтенсивніший потік іде відкілься з цього боку. Свинцеві шари створюють захисток, вони дають тінь, і лише це врятовує нас...

Кілька хвилин ми всі мовчали. Я зі страхом думав: а що, коли б Микола Петрович не знайшов цього способу захиститися? Дедалі більший вплив космічного проміння зробив би з нас божевільних?... І, немов відповідаючи мені, Микола Петрович заговорив знову:

- Дуже прошу якнайбільше часу бути під цим захистком, у тіні від космічного проміння. І, якщо хтось помітить ознаки збудження, - негайно ховатися сюди і сповіщати мене. Друзі мої, небезпека надто велика, щоб можна було не зважати на неї...

...Того ж таки дня ми вкрили стіну праворуч, звідки линуло до нас загадкове проміння, трьома шарами свинцю, перенісши з неї всі прилади. Цього було досить! Тепер я добре розумію: наше врятування залежало тільки від того, що проміння линуло лише з одної сторони. Нашу ракету немов освітлювало з правого боку велетенським прожектором космічного проміння.

На другий день Микола Петрович разом із Соколом склав карту нашого шляху в міжпланетному просторі, відзначивши на ній положення ракети відносно напрямку течії головного потоку космічного проміння. Як це нам прислужилося надалі! Адже єдине стале, що допомагало нам орієнтуватися легко і без вивчення стану зірок, - був напрямок головного потоку космічного проміння.

Цілком зрозуміло, що саме завдяки тій карті Миколі Петровичу пощастило відносно легко визначити розмір відхилення напрямку ракети. Щоб виправити це, треба було повернути ракету так, щоб вона знов летіла в такому самому відношенні до течії головного потоку космічного проміння, як летіла раніше. Зробити це було вже не важко. Кілька вибухів з бокових дюз - і ракета, легко повернувшись, взяла правильний напрямок.

Ми з Борисом Гуро зайняті були кілька днів спостереженнями Венери - так наказав Микола Петрович. Він розпорядився:

- Протягом тридцяти шести годин треба стежити за найменшими змінами обличчя чарівної сусідки нашої Землі. Прошу не зводити з неї очей. Чергуватимете біля телескопа і стежитимете невідривно. Прошу вас, зокрема, відзначити, чи не знайдете десь блакитнуватого або рожевого сяйва.

Сам Микола Петрович не відривався від спостережень, що стосувалися шляху ракети. Після першої зміни курсу треба було стежити весь час за вказівками приладів, що відзначали положення ракети серед потоків космічного проміння. А Сокіл в інший телескоп вивчав поверхню Сонця - теж на завдання Миколи Петровича.

Я зазирнув був до його телескопа. Жахлива і дивна картина!

Хіба це те спокійне, м'яке і лагідне сонечко, що до нього ми звикли у нас на Землі?... Нічого схожого! Бурхливий, велетенський вогняний диск. Він кипить, він випльовує весь час із себе довгі фонтани сліпучого, різнокольорового полум'я. Ці фонтани підносяться вгору, розсипаються барвистими пелюстками, як дивовижні гігантські квіти, падають назад у вогняне море. На зміну їм вибухають нові й нові стовпи полум'я, вкриваючи дивним, блискучим, химерним лісом золоту поверхню світила. А ось виривається вихор розжареної пари металів і газів - і, здається, золота поверхня Сонця розкривається, наче розірване вбрання. Темна пляма неправильної форми надовго залишається на блискучому колі - і щось клекоче в ній, щось лютує там всередині, ніби намагаючись вистрибнути з безодні. Проте, не варт і мріяти роздивитися, що саме відбувається в глибині сонячної плями, яка повільно затягається, закривається, заливаючи саявом полум'я чорну прірву...

Сокіл зробив багато фотографій Сонця. Це буде надзвичайна колекція, небачена досі на Землі. Він сказав мені:
- Навіть, коли б ми й не знайшли нічого на Венері, цих спостережень, фотографій і рулонів знятої кіноплівки вистачило б на те, щоб виправдати нашу подорож. От побачите, як зустрінуть їх на Землі, коли ми повернемося.
«Коли ми повернемося»... Проте, ми ще й не думаємо вертатися, перед нами ще стільки роботи! Однак, я знов відхилився вбік.

Красиве видовище відкривається в телескопі Сокола, та не менш чарівну картину спостерігаємо крізь наш телескоп і ми з Гуро. Правда, тут немає таких жадливих вогняних бур, у нас все значно спокійніше. Зараз я спробую описати те, що ми бачимо ось уже другу добу.

В окулярі телескопа велике коло, немов запнуте густим чорним оксамитом. Він лежить нерухомо - і тільки якісь далекі-далекі вогняні іскорки сяють у його густій глибині. Вони немов сховалися, ледве виглядають. І, лише пильно придивившись, бачиш, що той оксамит іде ще далі в неймовірну глибину, за ті різнокольорові малесенькі іскорки-зорі. Але це, повторюю, лише коли придивишся. А так - оксамит ближчає, він немов затягає об'єкти телескопа. І на тому, на його глибокому чорному фоні, як дорогоцінний блискучий камінь, лежить Венера. Нерухомо й спокійна, вона дозволяє милуватися нею. Це вже не та вечірня чи ранкова яскрава зоря, яку ми звикли бачити на земному небосхилі. Це велике світило, яке ми зараз, на превеликий жаль, бачимо освітленим далеко не цілком, а лише як серп з великими й довгими рогами, скерованими в бік, протилежний Сонцю. Серп охоплює зліва Венеру; ми бачимо її цілком, але більша її частина неосвітлена, світлувато-сірого кольору.

Ми уважно стежимо по черзі за виглядом Венери. Микола Петрович зауважив на початку наших спостережень.

- Темна частина Венери не менш цікава, ніж блискуча. Прошу не забувати і про неї.

Досі ми не помітили на темній частині нічого. Вона вся зовсім однакова - попелястого кольору. Рівна сіра поверхня - і більш нічого. На блискучій поверхні, на серпі, я помітив якийсь непевний рух. Здавалося, що там пливли якісь тіні. Думаю, що це пересуваються великі масиви хмар в атмосфері Венери. Гуро теж приєднався до моєї думки. Але крім цього протягом першої доби ми не помітили нічого цікавого.

Після вечері, повернувшись до телескопа й змінивши Гуро, я знов припав оком до окуляра, намагаючись роздивитися найменші дрібниці. І майже тієї ж хвилини я здивовано протер собі очі: може, це мариться?.. Ні, не мариться. Це факт!

На верхньому ріжку Венери виникло ніжне блакитнувате сяйво. Наче тендітна квітка з найтонших ясних волосинок розквітла на гострому кінчику ріжка. Вона коливалася, вона гойдалася на чорному фоні неба, немов боячись доторкнутися до попелястої поверхні темної частини Венери. Як зачарований, спостерігав я дивне видовище. Ще кілька секунд - і вже знов нічого немає. Сяйво зникло. Воно зникло так само раптово, як і виникло.

Я вже зовсім вирішив був бігти розповісти про помічене явище, та згадав, що від телескопа не можна відходити, якщо немає зміни. Я був вартовим на науковій варті. І як добре, що я згадав про це! Бо за півхвилини нове, дивне видовище заволоділо моєю увагою.

Внизу і праворуч, близько до краю темної попелястої поверхні Венери, діаметрально протилежно місцю, де виникло й зникло сяйво, - щось немов засвітилося. Спочатку я помітив, ніби під сірим попелом щось зажеврило, як буває це з багаттям, де під попелом залишаються жарини. На сірій поверхні виникла невеличка червона пляма. Вона світилася середини, немов просвічуючи крізь попіл. Ось вона стала яскравішою, ось поширшала. Наче червоний вогник спалахнув у центрі плями. Далі пляма вже не яскравішала. Залишаючись такою самою, вона коливалася, по ній бігли темні тіні й світлі відблиски, як від пожежі.

Не відриваючись від окуляра, я закричав:

- Миколо Петровичу! Миколо Петровичу! Ідіть сюди!

- Що трапилося? - почув я біля себе голос Риндіна.

- Дивіться!

Микола Петрович кілька хвилин дивився в телескоп - невідривно й уважно. Потім він повернувся до мене. Обличчя його було задумане. Він знизав плечима:

- Не знаю, що й думати... Досі наука не мала відомостей про такі явища. Схоже на те, що на поверхні Венери відбувається вибух вулкана. Ми бачимо цей вибух крізь атмосферу планети, крізь хмари... А втім - чому б і не перевірити цього?

Микола Петрович покликав Сокола:

- Вадиме, візьміть, будь ласка, інфрачервоний екран. Давайте його сюди. Так. Побачимо, побачимо. Я сподіваюся, що на такій відстані він уже працюватиме.

Я знав: інфрачервоний екран дає можливість бачити речі, які відділені від спостерігача водяним туманом чи хмарами. Але він діяв лише на певній відстані. З Землі, скажімо, Венеру крізь нього спостерігати було не можна. Значить, Микола Петрович думає, що тепер, коли Венера була вже значно ближче до нас, екран діятиме. Ми побачимо, що саме світитиметься під хмарною ковдрою.

Та ось Микола Петрович відірвався від спостережень. Обличчя його було збентежене.

- Ні, - сказав він, - ні. На жаль, нічого не виходить і звідси. Те жевріння стало лише трохи яскравішим - і все. Василю, я залишаюся з моєю попередньою думкою. Хлопче мій, вам належить честь бути першою людиною, якій пощастило на власні очі побачити вибух вулкана на Венері!»

Ми маємо чотири маленькі ракети-листоноші. І ці невеличкі прилади ми бережемо, як скарб. За планами Миколи Петровича першу ракету-листоношу ми мусимо відрядити до Землі тоді, коли зовсім наблизитимемося до Венери. Другу ми надішлемо до Землі після того, як опинимося на Венері. Третю - перед поворотним вильотом. І четверту - з міжпланетного простору, по дорозі до Землі. Ця остання пережене нас і сповістить друзів на Землі про точний час нашого прибуття.

Отже, до пуску першої ракети-листоноші залишилося ще день-два. Ми наближаємося до Венери. Перший етап нашого шляху закінчується. Венера сяє, як ніколи. Вибух вулкана давно закінчився - і попеляста поверхня темної частини планети знов стала зовсім рівною і однокольоровою.

Я знаю, Миколі Петровичу давно вже хочеться скоріше надіслати на Землю ракету з відомостями про наш політ. Але він людина суворой дисципліни. І терпляче чекає строку, в який випуск ракети передбачено планом. А поки що ми розмовляємо про різні речі - і зокрема про зв'язок із Землею.

Дуже шкода, що ми не можемо одержати жодного повідомлення з Землі. От відірвалися від старої - і все. Самі ще можемо надіслати додому листи. А звідти - аж ніяк. Листам важенько було б знайти нас у міжпланетному просторі! Тут поштових станцій поки що не існує... І інші способи зв'язку теж, на жаль, не діють. Я мав якось необережність сказати:

- Чому б нам було не скористуватися з радіо? Мали б ми з собою передавач і приймач, встановили б двобічний зв'язок із Землею - і все!

Я змовк, бо помітив усмішки на обличчях моїх супутників. Що таке? Невже я сказав якусь нісенітницю?.. Гуро спокійно відповів мені (він добре знає радіо - це була його спеціальність за молодих років):

- Приймач ми маємо. І невеличкий відрядник теж. Це стане нам у пригоді на Венері, якщо доведеться розійтися, шукаючи елементи. Але щоб прийняти радіосигнали з Землі... - Він покрутив головою.

- Чому? - здивувався я. - Коли є приймач, то він прийме. Факт! Радіохвилі поширюються ефіром, міжпланетний простір - теж ефір. Чому ж нам не приймати пересилання, скажімо, з Москви, зі станції імени Комінтерну? Вона, здається мені, досить потужна.

Гуро вислухав мене й докірливо похитав головою:

- Ай-яй, Василю!.. А ще досвідчена людина, а ще й ворошиловський стрілець... А про шар Хевісайда забув?

Шар Хевісайда?.. Щось знайоме. Але що саме - я ніяк не міг пригадати. Гуро продовжував:

- Ти забув, Василю, що земна атмосфера вкрита шаром іонізованого повітря, так званим шаром Хевісайда. Цей шар майже цілком відбиває від себе всі радіохвилі, повертаючи їх назад на Землю. Щоб пробити його радіосигналами, треба було б мати передавач такої потужності, що для нього не вистачило б енергії всіх електростанцій Землі.

Ми ще трохи посперечалися. На мою думку, можна знайти спосіб пробити той шар. Правда, я ще не винайшов такого способу. Але хіба є межі людській винахідливості? Гуро примушений був погодитися зі мною, що недалеко той час, коли наша радянська наука знайде спосіб пробити цей шар, який заважає нам зв'язатися з Землею по радіо. На тому ми й покінчили розмову, ще раз пошкодувавши, що такий спосіб ще не винайдено.

А що я дуже цікавився нашим приймачем, то Гуро погодився показати мені його. До речі, непогано було і випробувати роботу передавача в умовах космічного простору, де вільно гуляють різні небажані незнайомці, як от космічне проміння тощо. А може передавач і не працюватиме зовсім під впливом того космічного проміння?..

Сказано - зроблено. Ми з Гуро дістали передавач і приймач. Гуро пішов з передавачем до навігаторської рубки - подавати звідти сигнали. Я залишився у загальній каюті з приймачем.

Через десять хвилин довелося визнати, що наші побоювання ствердилися. Передавач працював дуже погано. Очевидно, космічне проміння погано впливало на його роботу. Перебуваючи від передавача на відстані всього метрів шість-сім, я ледве приймав на навушники сигнали, які надсилав Гуро. А тим часом нормально передавач забезпечував зв'язок на відстані до тисячі кілометрів.

Покрутивши ще кілька хвилин ручки настроювання, я хотів уже зовсім кинути цю марну справу і виключити приймач. Але Гуро продовжував подавати сигнали. Я ледве чутно розбирав його слова, що тонесенько дзвеніли в навушниках:

- Алло... алло... говорить... говорить... слухайте... слухайте... раз-два-три-чотири-п'ять... слухайте... слухайте...

Його голос то зовсім зникав, то, навпаки, дужчав.

- Слухайте... слухайте... говорить... ракета... слухайте, слухайте, ракета... слухайте, слухайте, ракета... слухайте, говорите Земля, слухайте, слухайте... ракета Риндіна, слухайте нас...

Що за жарти? Чому Гуро говорить так, ніби він не з нами разом, не в ракеті? І ще - чому передавач раптово почав так змінювати його голос? Це ж просто дивно, це зовсім не його голос...

- Слухайте, слухайте, ракета Риндіна! Говорить Земля, говорить Земля. Алло, говорить Земля...

Може, я збожеволів? Може, це якийсь новий збуджуючий вплив того страшного космічного проміння?.. Адже це не голос Гуро, це... це - Земля!..

- Василю, що з вами? Ви зблідли! На себе стали не схожі!

То підійшов до мене стурбований Микола Петрович. Не відповідаючи жодного слова, я включив другу пару навушників і подав йому. Микола Петрович здивовано поглянув на мене, але одягнув навушники. Я з острахом дивився на нього: може, мені все це примарилося, може, це й справді жарти космічного проміння... адже це не може бути Земля... адже шар Хевісайда...

Але ось вираз безмежного здивовання з'явився й на обличчі Миколи Петровича. Обома руками він щільніше притиснув навушники до вух. Він слухав. Значить, мені не мариться? Бо ж я й далі чув:

- Говорить Земля, говорить Земля! Слухайте нас, ракета Риндіна, слухайте нас. Дуже турбуємося за ваш стан. Найпотужніші телескопи загубили вас з поля зору. Побоюємося, що ракета змінила напрямок. Перевірте напрямок

польоту, перевірте. Надсилайте негайно ракету-листоношу з відомостями. Алло, говорить Земля з допомогою антени-стратостата. Алло, говорить Земля. Слухайте нас, ракета Риндіна...

Це повідомлення повторювалося знов і знов. Адже на Землі не знали, чи почули ми його. Вони повторювали весь час те ж саме. А ми слухали, як зачаровані, голос старої Землі, не маючи сили відірватися від навушників...

- Що ви слухаєте? Адже я виключив уже передавач! - здивовано мовив Гуро, з'явившись у каюті.

Микола Петрович рішучим жестом скинув із своєї голови навушники і простяг їх Борисові. Очі Гуро полізли на лоб. Він зазмер, як статуя, прислухаючись до голосу Землі. А Микола Петрович уже розпоряджався:

- Вадиме, сюди. Василю, слухайте далі. Може, вони передадуть ще щось. Борисе, досить. До роботи! Негайно відряджатимемо ракету-листоношу. Вадиме, готуйте листи. Через півгодини випустимо ракету.

Як же це приємно - слухати далекий голос з рідної Землі, з рідної радянської Батьківщини!.. Перемогли, перемогли, пробili шар Хевісайда! Голос у навушниках повторював те ж саме повідомлення. Проте, в спокійному, чіткому голосі диктора іноді вчувалася стурбованість. Вони кажуть, що найпотужніші телескопи загубили нас з поля зору... це, мабуть, у зв'язку з тим, що метеорит збив нас тоді зі шляху... Любий дикторе! Коли б ти знав, з якою насолодою ми слухаємо тебе тут, у міжпланетному просторі, наближаючись до Венери!

Микола Петрович і Гуро внесли до каюти невеличку ракету-листоношу. Це була блискуча металева сигарка з отвором на довгому вузькому хвості. Гуро відкрутив гвинти в її боці. Відчинилися невеличкі дверцята, за якими видно було скриньку. Микола Петрович тим часом перевіряв механізм ракети, розправляючи малесенькі металеві крила на товстій частині сигарки.

Вадим приніс заклеєну й перев'язану пачку паперу. То були приготовані заздалегідь листи й доповіді для Землі. І тут я згадав.

- Миколо Петровичу, дозвольте мені... - звернувся я до Риндіна.

- Що таке?

- Дозвольте мені покласти туди невеличкого листа... до матері... щоб вона зовсім заспокоїлася...

М'яка усмішка осяяла обличчя Миколи Петровича:

- Гаразд. Пишіть, тільки швидше. А я поки що перевірю розрахунки напрямку.

- Та мені всього кілька рядків.

Ось що я написав:

- «Любі мої мати й сестро! Все гаразд, не турбуйтеся, ми тут з Миколою Петровичем не пропадемо. Передайте ребятам, що привезу їм з Венери подарунки, яких вони ніколи не бачили. Зокрема вітайте Марусю, хай не забуває мене. Ми незабаром повернемося. Подорож іде чудово. Наближаємося до Венери. Міцно цілую. Ваш Василь Рижко».

Листа мого було покладено разом з великим пакетом. Гуро знову загвинтив кришку. Ракета була готова до польоту.

- Борисе, до скафандра! - пролунав голос Миколи Петровича, що й собі почав одягати скафандр.

Через кілька хвилин вони разом вийшли через люк, виносячи з собою ракету. А ще через кілька хвилин ми відчули ледве помітний поштовх: то від нас відірвався листоноша й полетів на Землю.

Протягом півгодини ми бачили ще в телескопі маленьку блискучу зірку, що швидко віддалялася від нас. Листи летіли до Землі. Там, влетівши в найрозрідженіші шари стратосфери, ракета автоматично випустить з себе парашут і повільно опуститься на Землю. Наш листоноша не може не влучити, бо все одно його притягне до себе Земля, якби він навіть пролітав лише біля неї, відхилившись убік.

Але ось зникла наша зірочка. І лише приймач на столі нагадував про несподівану й дивну подію, що трапилася з нами сьогодні. Та в навушниках все ще звучав голос, який передавав те ж саме повідомлення. І хоч диктор не говорив жодного нового слова, повторюючи весь час те ж саме, - ми з насолодою слухали по черзі його голос, що став уже знайомим, чекали знайомих інтонацій. Милий, любий голос старої Землі!..

І, вже лягаючи спати, я запитав Гуро:

- Товаришу Гуро, скажіть, будь ласка, як ви випускали ракету-листоношу? І ще одне - як ви самі не відірвалися від нашого корабля? Адже можна було й той... залишитися десь там, у просторі...

По його голосу я відчув уже, що Гуро всміхається.

- Ну, вийшли з ракетою з зовнішнього люку. Розумієш, це було досить легко, бо ж ракета нічого не важила. Поклали її там...

Сокіл насмішкувато зауважив:

- У світлі попередніх повідомлень, не зовсім розумію. Як можна було покласти її, коли вона нічого не важила?

- Хм... ну, не те щоб просто поклали, а я притиснув її до стінки корабля, а Микола Петрович трохи поправив напрямок, включив мотор, і вона полетіла від нас... назад, у зворотному від нашого корабля напрямку. Оце й усе.

Він трохи помовчав. Потім додав:

- А чи знаєш, Василю, мені трохи моторошно стало, коли та ракетка штовхнула мене хмарою газу, що вирвався з її дюзи... До речі, це й є відповідь на друге твоє запитання. Розумієш, я похитнувся, мене відштовхнуло від корабля. І я почув, що потроху віддаляюся від нього. Ну, немов би хтось відтягав мене від нього. І не падаю, а потроху відпливаю... і схопитися нема за що, і впливати не вплинеш! Бо це ж тобі не вода, а ефір... Це було страшно! Правда, ми вийшли з люка прив'язані, і мене тримав біля ракети міцний тонкий трос. Отже, віднести далеко від ракети мене не могло. Проте, одна справа розум, а друга - почуття. Ніколи, мабуть, я не забуду цього!..

Дивно: Сокіл не відповідав якимсь жартом чи дотепом. Він просто й одверто сказав:

- Мені теж здається, що це страшно. От, уявляю собі, немов би я там, зовні. Щось штовхнуло мене... і обірвався чомусь цей трос...

- Такого не може бути. Адже це конструкція Миколи Петровича, перевірена ним, - зауважив я.

- Не в тому справа. Я певний, що трос не обірветься. Але - припустімо, що він обірвався. І ось людина в скафандрі все віддаляється від корабля, падає в чорну холодну безодню... без найменшої надії врятуватися...

Це було й справді страшно. Самотня людина в безкрайому холодному й темному просторі... Фу, навіть піт виступив на лобі! Ні, краще подумати про щось інше. І я голосно запитав Гуро:

- Товаришу Гуро, а як же ваш шар Хевісайда?

Гуро вдав, ніби він спить і не чує. Проте, мені допоміг Сокіл, що в'їдливо сказав і собі:

- Звісно, ми з вами, Василю, цього не знаємо, адже ми не радіоспеціалісти. Ми шар Хевісайда пробити не можемо. Для цього ж забагато енергії треба було б. Але ось голос з Землі почули. Дивно, як воно сталося?..

Гуро мовчав.

- А що то вони казали про антену? - запитав знов Сокіл.

- Казали: «передаємо з допомогою антени-стратостата».

- Хм... як же воно так? Борисе, ви не знаєте?

Тільки тепер Гуро озвався, пересвідчившись, мабуть, що розмови однаково не уникнути:

- Просто взяли, запустили вгору великі стратостати, один за одним, ступенями. На загальну височінь, скажімо, кілометрів вісімдесят п'ять - сто. І верхній стратостат опинився над шаром Хевісайда...

- Ну?

- А цей верхній стратостат, мабуть, з'єднаний з усіма іншими поступово і, нарешті, з Землею - дротом. І цим дротом, напевне, йдуть до верхнього стратостата коливання. Розумієте, дротом? А вже з того стратостата, що над шаром Хевісайда, ті радіоколивання відриваються від антени й мчать у всі боки... і до нас сюди теж.

Сокіл підморгнув мені:

- І, виходить, енергії вистачило? Не довелося збирати її з усіх електростанцій Землі?

Гуро не вважав за потрібне відповідати на таке глузливе запитання. Він змовчав.

Мовчав і я. Адже вийшло так само, як мусило вийти. Більшовики й не такі труднощі перемагали. Просто, досі не було кінцевої потреби пробивати той шар. А ось виникла потреба зв'язатися з нами, зв'язатися з міжпланетним простором - і проблему розв'язано. Бо таке було поставлене перед ученими завдання. Коли радянська наука мусить щось зробити, тоді меж немає. Що там той шар Хевісайда, правду кажучи, для радянської науки? Дрібниці! Запустити десяток стратостатів ступенями - і немає того шару. Він сам по собі, а ми самі по собі. От і все. Мабуть, комсомольці винайшли цей спосіб. І стратостати, мабуть, комсомольці запускали.

...А зранку ми почули веселий голос Миколи Петровича:

- Годі спати, годі, друзі мої! Ось вона, наша красуня! Ось наша Венера! Можете по черзі підходити до телескопа, дивитися крізь нього. Я встановив інфрачервоний екран - і тепер він діє. Правда, ще дуже далеко до чіткої його роботи, але видно якийсь великий океан. А втім, навіщо зараз той екран, коли мету нашої подорожі видно просто у вікно навігаторської рубки? Ходімо, ходімо! Аргонавти Всесвіту, перший етап нашої мандрівки хвилями невідомого океану космосу закінчується!

Аргонавти, цебто ми, - нашвидкуруч одяглися й поспішили до навігаторської. У великому вікні просто перед нами, як застигла, стояла Венера. Проте, хіба навіть ми бачили її коли-небудь такою?.. Велетенський диск стояв перед нашими очима. Майже третя частина його сяяла білим світлом, немов укрита суцільною сніговою хмарою.

Це - ліворуч. Дві третини диску були іншого кольору. Найдужче це нагадувало нерівні й густі темні хмари, що пересувалися знизу вгору. За умовами Венери це визначало, що хмари посуваються з півдня на північ.

Суцільний потік хмар, суцільна ковдра глухого, непроникливого для людського ока мороку вкривала тасмичну планету. Що ховають під собою ці хмари?..

Я підійшов до інфрачервоного екрану, який мусив відкрити поверхню Венери моїм очам, мовби вона не була закрита тими хмарами. Ні, Микола Петрович мав рацію. Екран, правда, діяв, але це було ще не те, що я сподівався побачити. Хмарна ковдра на екрані перетворилася на легкий туман, який вкривав планету. Було видно великі темні плями. Одна з них займала майже половину Венери. Мабуть, про неї і думав Микола Петрович, кажучи про океан. Океан на Венері!

Проте, годі було й думати побачити щось таке, що сказало б мені про життя або рослинність на Венері. Для цього ми були ще надто далеко. Шкода, шкода! Які страховища, які дивні тварини існують на поверхні Венери під загадковою завісою цього туману?.. І мимоволі перед моїми очима проходили образи страшних потвор, про яких ми стільки розмовляли з Соколом тут, у ракеті, про яких я багато чув ще на Землі, до зустрічі з якими готувався безстрашний Борис Гуро. Ігуанодони, бронтозаври, птеродактилі... археоптерикси... Ах, хоч би на кілька хвилин зазірнути туди... тільки б одним крайком ока!..

Але ще надто далеко. Пересуваються суцільною завісою густі білі хмари, не залишаючи жодного просвіту... І даремно ми намагаємося побачити щось на інфрачервоному екрані, крім тих великих плям, крім великого океану Венери... Наша ракета мчить. Скільки ж залишилося ще до Венери?

Микола Петрович дивився на прилади. Узяв олівець, записав щось у журналі спостережень. Виключив автоматичний апарат, що фотографував Венеру з цієї відстані. Потім його погляд спинився на нас.

- Час починати гальмування. За годину влетимо до зони притягнення Венери, почнемо знову відчувати вагу.

А й справді, дивно, що доведеться знов ходити, як усі люди, робити зусилля, піднімати щось, міркувати - чи важка ця річ, чи не важка... Проте, зараз не було часу думати. Микола Петрович різко розпорядився:

- До гамаків, друзі мої, до гамаків! Ви, Василю, лягайте в мій. Він вільний.

Слухняно ми вийшли з навігаторської рубки, щоб виконати наказ. Я виходив останнім. І, оглянувшись, побачив, як Микола Петрович, востаннє записавши щось у журналі спостережень, поклав руки на важелі й ручки керування ракетою. Постаць його випросталася, і тільки сиве волосся свідчило, що перед пультом керування сидить не молода людина, а старий академік Риндін.

Я трохи заздри́в його спокою. Зараз ми троє були тільки пасажери небесного корабля. Ми могли тільки чекати, коли наш корабель прибуде на Венеру. А Микола Петрович вів корабель. В його руках була доля всіх нас. Від його рухів, від його думок залежало все. Правда, Сокіл міг би замінити його, скажімо, в разі хвороби. Таку можливість Риндін теж передбачив. Але - навряд чи хтось зумів би залишатися таким спокійним і витриманим біля пульта міжпланетного корабля під час наближення до Венери, наближення до спуску, до найнебезпечнішого етапу нашої подорожі.

Микола Петрович сидів спокійно і впевнено. Наближався час спуску на Венеру!»

Х. ЕЛІПСИ НАВКОЛО ВЕНЕРИ

Коли б цієї хвилини хтось мав можливість збоку вільно спостерігати наближення небесного корабля до Венери, цей «хтось» побачив би дивну, надзвичайну, ні з чим незрівнянну картину.

Холодний, прозорий, як кристал, простір. Порожнява без кінця й краю. Вона заповнює собою все і йде в усі боки, перетворюючись на далекий чорний фон, на якому розкидані незліченні ясні алмази, багатobarвні самоцвіти Всесвіту.

Буяюче розливає своє сліпуче проміння гігантське Сонце - і не можна помітити, чи стоїть на місці ця вібруюча вогненна куля, чи рухається вона кудись, така вона неймовірно велика. Зате в потоках його гарячого проміння яскраво видно, як мчить у порожняві інша велетенська куля, темна, закутана в білі хмари. Вона повільно обертається навколо своєї осі і мчить, мчить безупинно, щосекунди пролітаючи в просторі близько тридцяти п'яти кілометрів. Це - Венера. Загадкова невідома планета, що ховає свої таємниці під хмарною густою завісою.

І малесенька, як блискуча порошинка, підхоплена якоюсь невидимою течією, мчить майже попереду планети металева іскорка, немов намагаючись проскочити поперед Венери. Та де там! Іскорка робить всього одинадцять кілометрів на секунду, велетенська планета наздоганяє її, повільно обертаючись у просторі. Мільярди зірок дивляться з цікавістю на це ніколи небачене змагання; навіть само Сонце, блискуче й горде Сонце, поглядає сюди з цікавістю. Малесенька іскорко, мізерна порошинко, де ж тобі змагатися з велетенськими небесними світилами! Вони розчавлять тебе, навіть не помітивши цього!

Але іскорка мчить - упевнено й непохитно. Людський розум керує нею. Ледве помітна металева паличка, крихітна сигарка мчить своїм, обраним нею шляхом. Вона немов намагається перетяти шлях велетенській кулі Венери. Чи не даремне намагання?

І ось з одного боку сигарки виникає малесенька хмарка диму, що повільно тане в холодному просторі...

(Академік Микола Петрович Риндін, прицілюючись собою, прицілюючись усією ракетою, не зводячи очей з велетенського диску планети, натиснув на важіль вибухів. Заряд прототроти́лу вибухнув, вогнем і розжареними газами вилетів з правої діюзи ракети. Корабель здригнувся, трохи змінив напрям убік).

Хмарка диму розтанула в холодному просторі. Її вже немає. Металева сигарка майже не змінила свого шляху. Вона продовжувала мчати до обгорненої хмарами планети.

І дивно було думати, що в цій сигарці були живі розумні істоти, були люди. Але хто, крім людей, міг би ще з'явитися в космосі, порушити спокій планет, які споконвіку мчали своїми вічними орбітами?..

(Над гамаками центральної каюти сяяв великий екран перископа. Великий світло-сірий диск Венери яскраво малювався на ньому. Очі трьох мандрівників, трьох пасажирів загальної каюти, невідривно стежили за ним. Диск більшав, ледве вміщуючись на екрані. Сірий диск, укритий суцільною ковдрою хмар. Таємничий диск, поцілюючи в який, летів ракетний корабель з мандрівниками).

Відстань поміж планетою і ракетою зменшувалася. Здавалося, вони ось-ось зіткнуться. Ще мить - і малесенька ракета розіб'ється, перетворившись на порошок, на ніщо. Ще одна хмарка диму з'явилася з одного боку ракети.

(Академік Риндін почув, як краплини поту вкрили його лоб. Вирішальний момент наблився. От сюди, сюди... Якраз понад хмарами, не вище й не нижче, мусить пролетіти ракета, щоб від тертя об повітря Венери почалося гальмування. Інакше спуск буде неможливий. Сюди, сюди... Легко посунувся важіль. Вибух прототроти́лу знов струснув ракету. На мить Риндін заплющив очі. Зараз з'ясується все).

Металева сигарка ринула в туманний шар, що оточував велетенську планету. Її атмосфера... Зорі блимнули в небі, з жахом придивляючись до того, що відбувалося тут. Кінець? Загибель?

(На великому екрані перископа в центральній каюті з блискавичною швидкістю майнули зовсім близько, - так близько, що їх не можна було навіть помітити, - майнули сірі хмари. І через півсекунди вони віддалилися знову. Але, дивно, диск немов повертався до глядачів далі й далі, відкриваючи перед схвилюваними очима нові й нові потоки сірих і білих хмар).

Ні, не кінець, не загибель! Блискуча сигарка проскочила понад самою поверхнею планети, трохи не зачепивши її хмарної ковдри. Здавалося, в туманному шарі атмосфери, що коливався понад хмарами, залишився слід сигарки. А сама вона мчала вже далі, віддалившись від великої кулі Венери, але різко змінивши напрям і тепер посуваючись довгастим еліпсом навколо планети, що захопила її в своєму рухові і несла тепер з собою в космосі, як супутника.

(В центральній каюті лунав, посилений гучномовцем, переможний голос Миколи Петровича:

- Парабола нашого польоту, друзі мої, перетворилася на еліпс! Ми летимо навколо Венери. Ми вступили в перший еліпс! Десять годин і п'ятдесят чотири хвилини триватиме наш політ еліпсом навколо Венери, доки ми опинимося на тому самому місці, в якому влетіли до її атмосфери. Розрахунки вірні!..

Сміх, радісний і веселий, був йому відповіддю. Перемога, перемога! Атмосфера планети загальмувала ракету, космічний корабель мчить уже навколо Венери. Гуро сміявся своїм низьким густим голосом, Сокіл аж схлипував, дивлючись на нього. А Василь Рижко зовсім не витримав. Він стрибнув з гамака і відразу спинився, здивований.

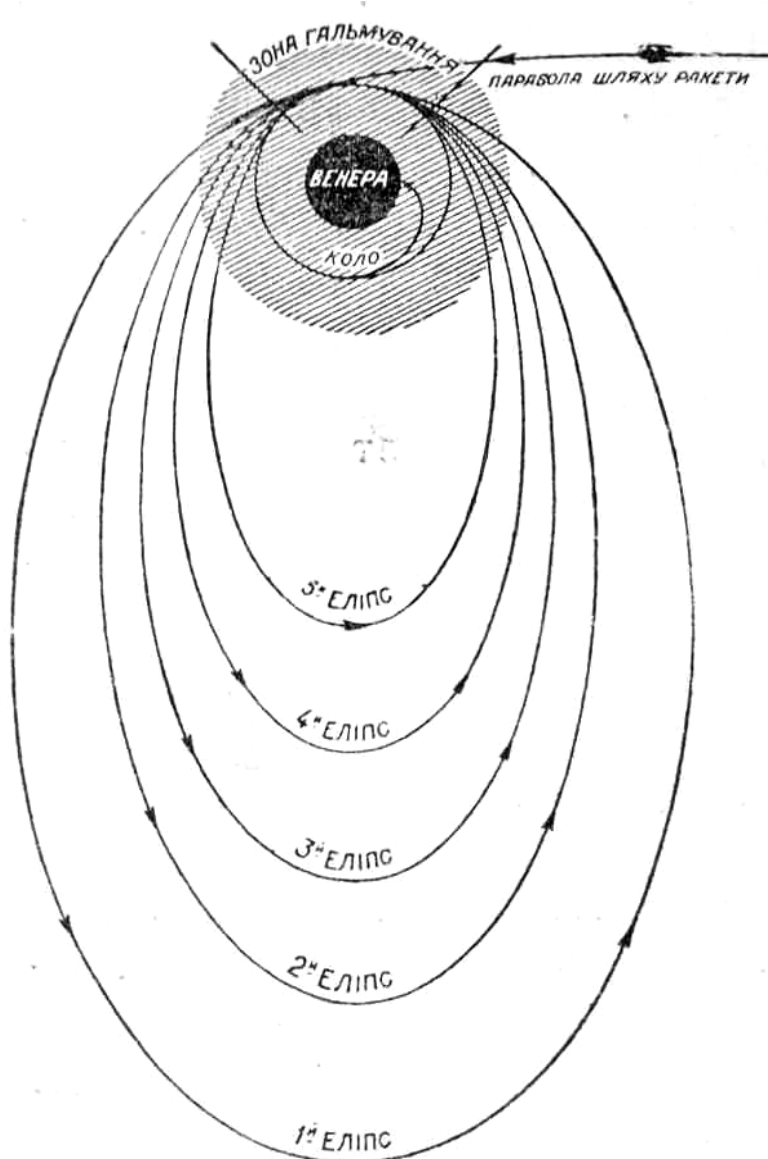

Схема спуску ракети на Венеру.

Він не плив у повітрі. Він стояв на підлозі. Щоправда, вага його була дивно невелика, хлопець був немов з чогось іншого зроблений, ніж звичайна людина. Він аж коливався, похитувався, проте стояв. Так, це була вже вага).

Кілька годин металева сигарка мчала навколо Венери, весь час немов намагаючись відірватися від неї, податися знов у безкраї простори Всесвіту. Але, досягнувши найбільшої, здавалося, віддалі, сигарка слухняно почала сама собою повертатися, виписуючи криву, що вела знов ближче й ближче до планети, до її хмар. Перший еліпс закінчувався. Він приводив ракету знов до тієї ж самої точки понад хмарами, де вона пролетіла вперше.

Микола Петрович знову застиг із руками, покладеними на важелі. Так, розрахунки були вірні, це довів перехід ракети з параболи на еліпс. Але хіба можна заспокоїтися на цьому? Хіба мало може бути несподіванок? Треба бути готовим до всього.

І в центральній каюті знов настала тиша. Наближався другий вирішальний момент. Ракета знову мусить влетіти в атмосферу, атмосфера знову трохи загальмує її, еліпс зменшиться... Чи буде так?

Високо над хмарами знов промчала ракета з такою ж самою блискавичною швидкістю - принаймні, так здалося всім. І, як і раніше, хмари почали віддалятися. Ракета перейшла в другий, менший еліпс. Микола Петрович стурбовано поглянув на циферблат електричного термометра, що відзначав зміни температури оболонки ракети. Так, як і слід було чекати, оболонка розжарилася. Термометр показував триста градусів вище нуля. Це

не було загрозливим - нормальна температура для тіла, що пронеслося крізь густу атмосферу з швидкістю в десять кілометрів на секунду. Тепер швидкість знову поменшала внаслідок нового гальмування - тертя об атмосферу.

Єдине, на чому могло б погано позначитися підвищення температури оболонки - система рідини в трубах. Але ще перед першим гальмуванням Микола Петрович розпорядився відкрити для рідини шлях до внутрішніх резервуарів. Тепер труби були порожні.

Риндін повідомив супутників:

- Вступили в другий еліпс. Швидкість - дев'ять з половиною кілометрів на секунду. Тривалість польоту по другому еліпсу - чотири з половиною години.

- Виходить - другий еліпс вдвічі менший від першого? - зраділо запитав Василь.

- Навіть ще менший. Бо летимо ми повільніше. Проте, звертаю вашу увагу на потребу шукати придатне місце для посадки. Ще три еліпси - і ми знизатимемося, - напівсерйозно, напівжартуюче відповів Микола Петрович.

І справді - легко було сказати «шукати місце для посадки»!

Скільки сягало око, поверхня Венери вкрита була все тими ж самими густими хмарами. Вони хвилювалися, утворюючи безмежне сіре море; потоки хмар пересувалися один над одним. Здавалося, планету вкривало кілька шарів хмар.

І коли траплялося, що в верхньому шарі утворювався розрив, у який зазірало з нетерпінням чотири пари очей, то під цим розривом видно було лише дальший шар хмар, ще густіший, ще непроникніший.

- Миколо Петровичу, давайте тепер на наш перископ інфрачервоний екран, - запропонував Сокіл. - Ми вам знайдемо все, що треба.

Василь аж підстрибнув: справді, інфрачервоний екран допоможе побачити, що діється під цими клятими хмарами!

І чому ото вони досі не встановили його? Адже тепер Венера зовсім близько, просто рукою дістати можна!..

Ось він, цей екран. Зображення Венери зразу змінилося. Як і раніше, коли Василь вперше поглянув на цей екран, хмари майже зникли, перетворилися на прозорий туман.

І під ними, на поверхні Венери...

- Нічого не можна розібрати, - з жалем мовив Гуро. - Не допомагає екран...

Справді, навіть з цієї відстані екран мало чого додавав до тієї картини, яку Василь уже бачив. Ось той океан. Він немов побільшав. Нерівні краї суходолу... Нібито великий острів недалеко від суходолу... Покручена лінія на суходолі - мабуть, якась річка. І більш нічого. Образ коливався, час від часу затягався сірим туманом, що хвилями проходив по ньому. Ні, екран не допомагає!.. Чому?..

Але на це запитання не міг відповісти ніхто. Тим часом ця обставина була дуже загрозливою. Адже саме з допомогою екрану Риндін розраховував спостерігати поверхню під хмарами перед посадкою, щоб і справді знайти придатне місце для посадки корабля. Не можна ж було знижуватися наосліп, просто в густі хмари. Ракета могла розбитися, могла впасти на скелі...

Василь побачив, як змінився настрій академіка. Правда, він намагався не показувати цього. Але голос зраджував його, коли він заспокоююче говорив:

- Ну що ж. Давайте придивлятися без екрану. Мабуть, що-небудь знайдемо... якийсь майданчик...

Рижко тихо запитав Сокола:

- Чому це могло трапитися? Хіба інфрачервоне проміння не однакове всюди?

Соکیل низив плечима:

- Хто його знає... Може - щось зіпсувалося в апараті... може - поверхня Венери відбиває надто мало інфрачервоного проміння, може, є ще якісь шкідливі впливи невідомого нам іншого проміння... як от було з космічним промінням. Факт лишається фактом: екран не допомагає. І це дуже загрозливо. Вперше ми опинилися перед справжньою небезпекою...

Василь бачив це й сам. Він з люттю дивився на екран перископа. Що криється під тими хмарами? Куди скеровуватиме ракету Микола Петрович? Наосліп, нічого не бачачи, як у густому тумані? Може - внизу бурхливе море; може - там якась пустиня; може - гори й скелі?.. А інфрачервоний екран тільки заважав, бо дедалі більш він затягався хвилями сірого туману, в якому тремтіли всі риси образу. На нього не можна було покладатися, краще вже було дивитися на звичайний екран. Але тут було видно самі хмари - і не було ніякісної можливості хоч би трохи роздивитися, відшукати щось у цій густій пелені...

Одного лише разу Василеві здалося, що він побачив між хмарами щось зелене. Великий розрив верхнього шару хмар відкрив нижній шар. І в ньому немов... немов якась дірка. Що там? Дірка майнула на невловиму мить - і зникла. Але там було, було - зелене!

Василь з надією поглянув на сусідів. Соکیل напевне не помітив нічого. Обличчя його було похмуре й напружене. Він щось обдумував. Проте, Гуро не менш уважно поглянув на Василя. Помітивши схвильованість юнака, він сказав:

- Щось помітив, хлопчику?

Василь вагався: може, це тільки здалося?

- Та кажи, кажи!

- Здалося мені, що помітив...

- Зелене?

Василь здригнувся: невже й Гуро бачив?

- Так, зелене. Але на одну секундочку лише. І я не певен.

- Таке саме бачив і я, - задумливо сказав Гуро. - Ну що ж, подивимося ще...

Микола Петрович весь час не сходив з свого місця в навігаторській рубці. Він не почував втоми. Велике, бурхливе збудження охопило його. Аргонавти Всесвіту наближаються до своєї мети. Пройдено майже весь шлях. Залишається тільки закінчити спуск. Тільки... Але скільки небезпек у цьому «тільки»! Страшних небезпек, які виникли тепер, після того, як академік пересвідчився, що головна його зброя для спостережень поверхні Венери - його інфрачервоний екран - не діє. Микола Петрович чув, як пояснював Василеві Соکیل можливі причини цього. І старий академік не міг нічого додати до цих непевних пояснень. Та хіба в причинах була справа? Риндін знав одне: це не пояснювалося тим, що апарат зіпсувався. Значить, допомогти справі він не міг. А всі інші причини зараз не мали значення. Екран не діяв - от і все. Хмари ховали під собою поверхню планети.

Проте, зараз Микола Петрович мав про що думати крім інфрачервоного екрану. Ракета, легко підкорюючись тяжінню Венери, плавко зробила другий еліпс. Наближалось третє гальмування. Це не було вже новиною. Микола Петрович знав, що все йде як слід. Від минулого хвилювання залишилися тільки сліди. Так само швидко ракета майнула над хмарами і віддалилася від них. Але тепер термометр показав усього двісті п'ятдесят градусів вище нуля. Поверхня Венери немов не віддалялася далеко; здавалося, що ракета робить рівне коло навкруги неї.

Так, уже третій еліпс. Микола Петрович тихо мовив:

- Через дві години п'ятдесят чотири хвилини четверте гальмування...

Втома дала себе відчути всім, крім нього. Одноманітна картина сірого моря хмар викликала у Василя сонливість.

Із зусиллям він примушував себе не заплющувати очей, але вони мов злипалися. Сірі хмари одна над одною - і нічого більше... Негостинно зустрічає їх Венера, відважних аргонавтів Всесвіту, негостинно... Повільно голова Василя схилилася на руки, обважніла голова стомленого юнака. І, здалося йому, майже тієї ж самої хвилини він знову підвів її. Ті ж самі хмари, ніякої зміни. Але чому таке стурбоване обличчя у Гуро? Чому Соکیل нервовим рухом руки пощипує свої маленькі вуса? Що трапилося?

В каюті було жарко. Василь відчув, як спітніли його руки.

- Що таке? - нерішуче запитав він.

- Прошло останнє гальмування атмосферою, - відповів Гуро. - Ми починаємо знижуватися.

- Куди?

Замість відповіді Гуро тільки знизав плечима. І справді - що було відповідати? Під ними була все та ж сама густа завеса з хмар. Не було ніякої надії, що вона коли-небудь розвіється, дозволить знайти місце для посадки.

Микола Петрович розумів, що в таких умовах посадки ракетний корабель має всі шанси просто розбитися. З останнього гальмування ракета вийшла з швидкістю в сім з половиною кілометрів на секунду. Це значне зменшення швидкості, проте...

Простий підрахунок показував усю серйозність становища. Літак на Землі сідає з швидкістю близько ста кілометрів на годину. На годину, а не на хвилину навіть. І це вважається за ризиковану швидкість. Посадка звичайного літака - найнебезпечніший момент польоту.

Ракета летіла тепер із швидкістю сім з половиною кілометрів на секунду, цебто - двадцять сім тисяч кілометрів на годину, у двісті сімдесят разів швидше літака. Ракета облетіла навколо Венери за годину й тридцять шість хвилин...

Проте, вибору не було. Інфрочервоний екран не діяв. Треба знижуватися без його допомоги, бо тепер навіть не можна було роздивитися на ньому того великого океану, що його видно було раніше. Весь екран був укритий сірими хвилями туману. Очевидно і справді на Венері були якісь невідомі коливання, що псували роботу чутливого екрану. Гаразд, однаково треба знижуватися.

Рука Миколи Петровича пересунула важіль на боковій стінці пульта. Задзеленчав тривожний сигнальний дзвоник. І відразу тіло Риндіна сіпнулося вперед. Він із зусиллям утримувався на місці, в своєму пневматичному кріслі.

Ззаду ракети вилетів довгий сталевий трос із шістьма парашутами - один за одним. Але це не були звичайні парашути: їх конуси були скеровані вістрям уперед, щоб гальмування було дуже повільним. Інакше б їх просто розірвало, вони раптом згоріли б. Ракета, проте, різко зменшила швидкість. Вона йшла вже понад самими хмарами.

На екрані перископа, скерованого назад, Микола Петрович побачив, як полум'ям спалахнули два найближчі конусоподібні парашути. Вони не витримали, зайнялися від тертя об повітря. Швидким рухом Риндін пересунув важіль далі. Ззаду викинувся ще один трос із шістьма парашутами. Знов різкий поштовх струсонув ракету - і вона сховалася в хмарах. Вже нічого не було видно в жодному з перископів. Наче густе біле молоко залило все.

Сокіл не витримав. Він сховав зблідле обличчя в подушку гамака, щоб нічого не бачити, нічого не чути. Гуро зберігав зовнішній спокій. І тільки стиснуті щелепи показували схвильованість цієї залізної людини. Василь чув, як стугонить його власне серце і пальці мимоволі чіпляються за краї гамака щоразу, коли ракету немов хтось сіпав назад.

Микола Петрович вів ракету вниз наосліп. Він працював як налагоджений механізм, як машина. Мозок його автоматично відзначав те, що

...Грунт наближався з неймовірною швидкістю...

показували прилади. Швидкість шість кілометрів на секунду... п'ять... чотири... хмари не розвіюються. Вони на Венері, мабуть, стеляться зовсім низько над поверхнею планети. Швидкість три... два кілометри на секунду. Ракета повільно поверталася хвостом униз, троси з парашутами тим часом автоматично пересувалися вздовж неї до передньої опуклої частини. Тепер вона летіла вже хвостом уперед. Це було правильно, це мусило ще трохи допомогти. Крива лінія шляху корабля пронизувала хмари по дотичній до поверхні планети. Коли ж кінчатся ці хмари?..

І враз розвиднилося. Вигук здивовання вирвався з уст Василя. Широко розкритими очима дивився він на екран перископа.

Хмари лишилися вгорі. Зелений килим буйної рослинності вкривав поверхню Венери. Що то було - хаші первісного лісу, чи кущі, чи трава - не можна було роздивитися. Але цей килим укривав собою все - всю нерівну поверхню, скільки сягало око. Он сріблиться вода... і скелі, гострі скелі підіймають свої вершини з зелені. Ракета мчить по кривій лінії повз них.

Микола Петрович конвульсійно натиснув на важіль вибухів. Три вибухи один за одним ударили вниз, спиняючи падіння ракети. Пружна стальна спіраль висунулася з нижнього, хвостового кінця корабля, готова прийняти на себе удар об ґрунт. Ракета стрибнула, на мить спинилася, затримана вибухами, - і в хмарі диму від вибухів знов полетіла вниз. Ще натиск на важіль, ще вибухи... Корабель уповільнював своє падіння, але ґрунт був надто близько.

Він наближався з неймовірною швидкістю. Риндін зробив останнє зусилля, щоб змінити напрямок ракети. Він схопив лівою рукою рукоятку керування стабілізаторами-плавцями. Корабель повернув убік. Тепер він вже не просто падав, він мов ковзався під кутом до ґрунту. Ще вибухи, ще...

Василь бачив гострі вершини скель, що немов готувалися пронизати ракету, як списами. Вони летіли вгору, назустріч ракеті, що здригалася від вибухів і не могла спинити свого падіння.

Микола Петрович відкинувся на спинку крісла й заплющив очі - вперше за весь час наближення до Венери, вперше за весь час зниження. Тепер він нічим не міг допомогти справі. Вибухи тривали один за одним автоматично. Ще залишалася спіраль. Якщо ракета впаде, як він розраховував, важчим хвостом униз. Нещасливий спуск, нещасливе зниження... В цьому пункті розрахунки старого академіка не здійснилися, йому не пощастило знизити ракетний корабель на водну поверхню. А це було б зовсім безпечною справою. Проте, хто міг думати про те, що інфрачервоний екран відмовиться працювати? Хто міг сказати щось заздалегідь про ці невідомі таємничі коливання, які впливали на нього?..

Важкий поштовх струснув ракету. Василь відчув, як навколо нього все задзвеніло. Щось упало, розбилася. Гамак, в якому він лежав, прогнунвся вниз і знову штовхнув його вгору. Ракета підстрибнула і знов упала. Це, мабуть, діяла спіраль. Один за одним відчувалися важкі поштовхи, удари об ґрунт. В перископах все крутилося, нічого не можна було розглядіти. Ракета котилася кудись униз, перекидаючись і б'ючись об каміння. Все змішалось в очах Василя, - стеля, підлога, стіни. Більше він не пам'ятав нічого. На зміну всьому прийшла тиша й мовчання непритомності...

XI. НЕВІДОМІЙ СВІТ

Бліде фіолетове світло пробивалося крізь вікна перископів та глибокі ілюмінатори центральної каюти. У напівтемряві перед очима Василя повільно пропливали великі блакитні, червоні й зелені кола. Страшенно боліла голова. Що ж, зрештою, трапилося? Чому так темно?

Василь напружено згадував: здається, він знепритомнів. Але він немов виразно пам'ятав, що свідомість уже поверталася до нього після того. Чи, може, то лише марилося йому?

Ні, він добре пам'ятає. Було так. Він розплющив очі - і дивний спокій, дивна тиша вразили його. Це він пам'ятав. Здається, в каюті тоді було трохи світліше. Василь обвів поглядом каюту, шукаючи товаришів. І погляд його тоді спинився на великому екрані перископа.

Він світився, на ньому гойдалися зелені вершини дивних рослин - немов вітер пробігав тими вершинами. Ліс на Венері?.. Але не встиг Василь тоді дати собі відповідь на це запитання, як очі його широко розкрилися від здивовання і він застиг, схопившись руками за край гамака.

З-за вершин небачених рослин з'явилася голова потворної тварини. Немов велетенський дракон плазував серед хашів, підносячи над вершинами дерев свою неймовірно жажливу голову. Великі і наче мертві очі нерухомо сиділи по краях голови. Гігантські зігнуті щелепи рухалися, розсуваючись і змикаючись, як дві гострі криві шаблі. Мара посувалася ближче, ближче, за її головою тяглося блискуче жовто-коричнєве тіло. Ще мить - і все зникло.

А може й не зникло, може то Василь сам схилив стомлену голову, ховаючись від страшного привида? Здавалося йому - і не хотілося думати, що могло бути інакше! - що відразу ж таки він знов підвів голову. На екрані перископа вже не було нічого. Фіолетове світло, бліде фантастичне світло заповнювало великий екран. На його фоні повільно пропливали нерівні хвилі. Це було все.

Чи справді бачив Василь ту страшну потвору, чи було то звичайне марення? Ніхто не міг відповісти на це. Василь підняв руку. Його вразила вага цієї руки, немов налитої свинцем. Так, усе приходило в норму. Ось цілком повернулася вага всього існуючого, вага людини. Цікаво!.. Василь ледве помітно всміхнувся, але зразу ж таки спіймав себе на тому, що він з острахом дивиться знову на екран перископа. Що то за дивні хвилі пробігають по ньому?

Тихий далекий стогін почувся серед глибокої тиші. Василь різко підвів голову, прислухався. Як це він раніше не подумав про товаришів? Хто це стогне? У півтемряві він помітив нерухомі постаті Гуро і Сокола. Мандрівники лежали в своїх гамаках, немов спали. Хто ж стогнав?

Тривожна думка майнула в голові Василя: чи не трапилося нещастя з Миколою Петровичем? Він швидко розстебнув пряжки ременів, що прив'язували його до гамака, зіскочив на підлогу. Дивно, він похитувався, він лише на превелику силу переступав з ноги на ногу. Тіло, звикле вже до невагомості, до надзвичайної легкості рухів, було неслухняним, обважнілим. Проте, все це - дрібниці. Швидше туди, до Миколи Петровича!

Тут, у навігаторській рубці, було трохи світліше. Було ясно видно - Микола Петрович лежав на боці, дивно перехилившись через край пульта керування. Руки його звисли, одна нога була на кріслі, друга безпорадно висіла з пульта, не спираючись на підлогу. Микола Петрович час від часу тихо стогнав.

Василь зблід. Він відчув, як затремтіли в нього пальці.

- Миколо Петровичу! Миколо Петровичу, що з вами?.. - промовив він, обережно торкаючись до руки Риндіна.

Старий академік лише тихо простогнав:

- Води...

І враз Василь знову став спритним, швидким і моторним юнаком, яким він був раніше. Почуття відповідальності, потреба допомогти Риндіну подолали мимовільну млявість.

Він обережно підняв в'яле тіло Риндіна й посадив старого в крісло. Голова Миколи Петровича безсило похилилася на м'яку спинку. На лобі Риндіна запеклася кров; глибокий поріз проходив через увесь лоб. Очі Миколи Петровича розплющилися. Знесилений погляд спинився на Василеві. Губи ворухнулися:

- Води... - почув знов Рижко.

Як блискавка, метнувся Василь назад, до каюти, схопив там пляшку з водою, чашку, налив води й подав Риндіну. Той, не відриваючись, випив жадібно майже все. Тепер академік дихав рівніше. Він уважно дивився на Василя, намагаючись щось у нього спитати. Але говорити йому було ще важко. Проте, Василь зрозумів запитання відразу, як тільки Микола Петрович почав:

- А як...

- Здається, все гаразд, Миколо Петровичу, - швидко відповів Василь, - зараз я вам усе скажу. Всі живі, здорові. Тільки сплять. Ось зараз!

Він знов повернувся до центральної каюти. Вже з дверей він побачив, що Гуро підвівся й стоїть, розправляючи руки.

- Товаришу Гуро, - звернувся до нього Рижко, - з Миколою Петровичем негаразд. І я не знаю, що з Соколом...

Але тихий голос Сокола відразу заспокоїв його:

- Зі мною нічого. Просто кваліть якась. А от що з Миколою Петровичем?

- Годі лежати, Вадиме, - тоном наказу сказав Гуро. - Вилазьте з гамака. Час до роботи. Василю, ходімо до Миколи Петровича. Що з ним?

Через кілька хвилин всі слухали слабкий ще голос Риндіна. Старий академік, керманіч небесного корабля, до останнього моменту не сходив зі свого поста. Останній удар ракети об ґрунт виштовхнув його з крісла й кинув на пульт, на рукоятки. Вдарившись лобом об пульт, Микола Петрович поранив голову. Кров залила обличчя, але думати про це було ніколи. Наосліп Риндін знайшов ручки керування електрикою і виключив рубильник, щоб випадкове замикання струму не наробило лиха. Потім, відчувши, що ракета спинилася й лежить нерухомо, Риндін спробував підвестися. Але не зміг. Дивна кваліть охопила його. Він знепритомнів. Скільки часу він пролежав так, між кріслом і пультом, він не пам'ятав.

- Здається мені лише, - додав він, - що годинник показував під час нашого падіння дванадцятую годину і тридцять чотири хвилини. А скільки тепер?

Всі погляди спинилися на циферблаті головного годинника. І загальний вигук здивовання пролунав у каюті: годинник показував дев'яту годину і вісімнадцять хвилин!..

- Щось не так, - похмуро сказав Гуро. - Не уявляю собі, щоб ми всі пролежали непритомні близько дев'яти годин.

- Але це, очевидно, так, - похилив голову Сокіл. - Дивно лише, що знепритомніли ми всі разом. І майже водночас до нас повернулася свідомість.

Риндін мовчав, щось обмірковуючи. Нарешті, він сказав:

- Факт лишається фактом. Ми лежали непритомні приблизно дев'ять годин. Я думаю, що така довга й загальна непритомність є вияв реакції людського організму на раптове з'явлення ваги.

- Ваги?

- Так. Інших пояснень я дати поки що не можу. З'явлення ваги - не абиякий фактор. Я ще й зараз відчуваю велику кваліть. Мені важко поворухнути і ногою і рукою.

Як доказ цього, Риндін повільно підняв руку, розглядаючи її, немов щось нове й незнайоме. Василь зовсім несподівано засміявся:

- Так чи не так, а все гаразд. Ми - на Венері! Ура, ура, ура - і так тричі! Перші збори представників широких людських трудящих мас на негостинній нашій сусідці Венері вважаю відкритими!

Він відступив на крок і урочисто продовжував, з радістю помічаючи, як з'являються перші усмішки на стривожених обличчях його товаришів:

- Дозвольте вітати вас, шановні товариші, з прибуттям. Ця знаменна подія в нашому ракетному житті свідчить про те, що ми живемо, житимемо і з честю виконаємо наші завдання. Шкодує лише, що до нас не завітали поки що представники трудящого населення Венери...

Він змовк, розгублено потираючи лоб рукою.

- Що таке, Василю? Чому спинилася ваша промова? - запитав його Сокіл, ще посміхаючись. - Такий красномовний виступ - і ось тобі!

Але Василь уже не сміявся. Він згадав своє дивне марення, потворну постать дракона. Страховище так яскраво стояло в його пам'яті, що він навіть здригнувся.

- Та що з тобою, хлопчику? Що трапилося? - збентежився вже й Гуро.

- Зараз поясню, - відповів Рижко.

Коротко й стисло він розповів про те, що бачив, чи про те, що йому марилося. Він змалював вигляд потвори, її голову, вигляд дерев, лісу, не забувши навіть про вітер. Глибоке мовчання було йому відповіддю. Його порушив Сокіл:

- Ви певні, що бачили оті гострі криві щелепи?

- Так, певен.

Сокіл знизав плечима:

- Поки що наука не знає нічого про такі потвори. Те, що розповів Василь, не нагадує мені жодної з істот юрського періоду.

- Так що з того? - нетерпляче перебив його Гуро. - Ви вважаєте, що коли серед відомих вашій палеонтології тварин не було такої потвори, то вона аж ніяк не може існувати тут, на Венері?

- Я не сказав цього. Просто, мені здається, що такої тварини не може бути серед ящерів, характерних для юрського періоду. Не може бути її й серед велетенських ссавців.

- Чому?

- Голова, що її так докладно змалював Василь, може належати лише якомусь представникові комах. Так, так, не дивуйтеся. Саме для них типові отакі шабляваті щелепи.

- Отже, ви хочете сказати, що це була комашка? - іронічно спитав Гуро, не ховаючи посмішки.

- І цього я не хочу сказати, - стримано відповів Сокіл. - Насамперед, я говорив «комаха», а не «комашка». Це різниця. Але справа не в тому. На мою думку, якщо хочете знати, це не була ні комаха, ні ящер, ні будь-що інше.

Він витримав паузу і так само стримано, але з відтінком якогось глузування, закінчив:

- Це - плід буйної фантазії Василя. Скажемо, це йому примарилося - та й годі, - вів він далі, мов не помічаючи гнівних поглядів, які кидав на нього юнак. - Дуже цікаво, звісно, з погляду психологічного: як створюється в уяві людини фантастичний образ, складений з різних, зовсім неоднакових частинок. Мабуть, колись на Василя справило велике враження розглядання якоїсь комахи під збільшувальним склом, чи не так? - зробив свій глузливий висновок Сокіл, тепер уже звертаючись просто до Василя.

Але юнак, трохи зашарівшись, відповів:

- Не пам'ятаю такого випадку. І взагалі не люблю комах...

Сокіл засміявся. Йому подобалася впертість юнака.

- Значить, ви певні, що це вам не примарилося?

- Ні, я не знаю. Тільки не пам'ятаю, щоб я колись бачив таке раніше, хоча б і під збільшувальним склом.

Гуро підняв руку:

- Досить, Вадиме. Можу додати дещо від себе. Дуже дивно, але мені теж марилося така потвора. Зовсім така. Марилася сьогодні. Розумієте? Очевидно, водночас з Василем.

Обличчя його було таке серйозне, що Соколові й на думку не спало розглядати цю заяву, як жарт. Він знизав плечима:

- Не знаю. Не можу нічого сказати.

Тим часом Риндін, важко підвівшись, підійшов до шафи з приладами, взяв звідти вигнуті скляні трубки і лагідно сказав:

- Не варт сперечатися, друзі мої. Ми ще встигнемо взнати все. Можу лише сказати, що, як мені здається, несподіванок у нас тут буде більше, ніж могла б собі уявити найбуйніша фантазія. А тепер перше, що ми мусимо зробити, це проаналізувати склад повітря Венери. Вадиме, я попрошу вас зробити це.

Сокіл узяв скляні трубки і вийшов. Гуро обняв Василя за плечі і ласкаво сказав йому, навмисно знижуючи голос:

- Хлопчику мій, я мушу сказати, що все це тобі не марилося. Я не хотів говорити про це всім, щоб не турбувати. Але я так само бачив твого дракона. І дуже шкодував, що був відділений від нього склом і через те не міг випробувати кулею міцність його шкіри. Ні, ні, зараз ми більш не говоритимемо про це. Не варт. Встигнемо ще, як сказав Микола Петрович. А зараз ходімо, подивимося на дослідження повітря.

У центральній каюті Сокіл працював біля невеличкого приладу, вигнуті трубки якого входили в стіну. Це був автоматичний насос, що нагнітав повітря до скляних резервуарів. Складний механізм дозволяв відкривати й закривати крани на зовнішній стінці ракети. Повітря, всмоктуване насосом, проходило трубками з атмосфери і стискалося в резервуарах. Геолог неухважно озирнувся на Гуро й Василя і продовжував роботу. Та ось він озирнувся ще раз. Легка усмішка з'явилася на його обличчі. Не відриваючись від апарата, він іронічно сказав, підморгуючи Гуро:

- Тек-с... дракон, кажете?

Гуро змовчав; лише щелепи його вилицьоватого обличчя гнівно стиснулися. Тим часом Сокіл закінчив набирати повітря. Обережно він викрутив скляні резервуари й поніс їх до навігаторської. Проба повітря Венери! Що вона дасть?

Аналіз повітря тривав усього кілька хвилин. Микола Петрович встиг тільки перев'язати поранений лоб бинтом, коли вже Сокіл із похмурым обличчям подав йому аркушик паперу з цифровими висновками. Риндін поглянув на

аркушик. Брови його зсунулися, повиснувши над очима. Гуро й Василь дивилися на нього з німим запитанням. Риндін акуратно поклав аркушик у кишеню.

- Трохи згодом перевірю сам, - сказав він. - Особисто перевірю. Проте... друзі мої, з корабля, мабуть, нам не доведеться виходити інакше, як у скафандрах.

У скафандрах? На свіже повітря - одягати скафандр? Василь не розумів нічого. Але Риндін хмуро пояснив:

- За попередніми висновками аналізу - в атмосфері Венери не якісь там частини процента вуглекислоти, як на Землі, а... так, друзі мої, п'ятнадцять процентів вуглекислоти! Цього забагато для нас. Людина не може вільно дихати таким повітрям. Зрозуміло?

Тривожне мовчання панувало в каюті. П'ятнадцять процентів вуглекислоти... як же працювати в такому повітрі? Як шукати незнайдені елементи?..

Риндін ще раз розгорнув аркушик паперу з аналізом, перевірив цифри. Та навіщо було це робити? Хіба помилився б такий досвідчений дослідник, як Сокіл? Все було правильно. Гуро розлючено вдарив кулаком об стінку:

- Однаково, ми зробимо... - почав він і завмер так само, як і всі інші, прислухаючись.

Ракета здригнулася від важкого шкрябання. Наче хтось, напружуючись, силкувався її перекинути набік. Ось вона немов трохи піднялася - і знов стала на місце. Здавалося, якийсь велетень уперто шкрябав її. Дзвін стривоженого металу відповідав щоразу на це шкрябання. Василь бачив близько біля себе бліде обличчя Сокола, зсунуті брови Риндіна, стиснуті щелепи Гуро. І - мовчання, що порушувалося лише важким шкрябанням по металу, гуркотом та міцними поштовхами. Але ось Микола Петрович мовчки підняв руку й показав на вікно над пультом керування. Василь мимоволі схопився за дуже плече Гуро.

Неясна туманна тінь затулила собою все. Різким рухом щось промайнуло за вікном. Немов велетенська лапа дряпнула по кварцовому склу, стиснутому сталевую рамою. А ще за мить - за вікном розлилося примарне блакитнувате світло, невиразно вібруюче сяйво. Ближче, ближче...

Велетенські очі - зеленуваті, блискучі очі невідомої потвори дивилися у вікно. Не було ні носа, нічого, крім тих очей, що бездушно дивилися вперед, та зморшкуватого великого рота, вкритого твердими наростами. Блакитнувате сяйво розливалось саме від рота. І в обидва боки від нього розходилися й загрозливо змикалися криві, як серпи, зубчасті щелепи; розсувалися і змикалися, як дві криві гострі шаблі.

Це тривало одну лише мить. Через якусь секунду за вікном уже знову нічого не було. Страшна потвора зникла в глибокій фіолетуватій темряві, що загадково ховала в собі таємниці невідомого світу.

XII. ПРАПОР НА ВЕНЕРІ

Двоє людей у скафандрах з круглими металевими шоломами вийшли з отвору ракетного корабля. Люк зачинився за ними. Перша людина несла в руках якусь згорнуту річ; друга тримала в руці коротку автоматичну гвинтівку. Це були Риндін і Гуро.

Микола Петрович легко зіскочив на ґрунт, озирнувся навколо себе. Розкішний вологий і теплий ранок зустрічав їх. Високі гострі скелі підносилися високо вгору праворуч і ліворуч, скелі, укриті буйною рослинністю. Круті, стрімкі схили бігли навздогін за скелями - і неспроможні були наздогнати їх. А там, високо над скелями, повільно пливли важкі білі хмари, одна за одною, одна за одною. Сонце, мабуть, ніколи не пробивало їх своїм промінням. Але й без того світло заливало скелі й рослини навіть тут, у цьому глибокому міжгір'ї, де лежав ракетний корабель.

Гуро пильно оглядав скелі. Після нічних пригод він не довіряв Венері. Хто знає, може, отут, просто за найближчою скелею ховається ще якась потвора? Треба бути напготові. І звична рука Гуро міцно тримала гвинтівку.

Риндін дивився на вершини скель. Гуро почув його голос:

- Здрастуй, невідома країно, дивна плането! - урочисто казав старий академік, простягаючи вперед руки. - Здрастуй, плането несподіваних таємниць, країно, на яку ще ніколи не ступала людська нога! Ми перші прийшли до тебе - і ми примусимо тебе відкрити нам свої таємниці!.. Ходімте, Борисе. Ота висока скеля - найпридатніша для нашої мети.

Швидкими кроками він попростував уперед, до вказаної скелі. Гуро йшов за ним, пильний і напружений. Очі його зиркали вусі боки, придивляючись до всіх підозрілих місць. Так, академіка Риндіна було кому захистити!..

Вадим Сокіл і Василь Рижко стежили за рухами товаришів через ілюмінатори каюти. Звідси їм було видно кожен їхній крок. Обидва вони заздрили Риндіну й Гуро, обом їм теж хотілося вийти на ґрунт Венери. Але Микола Петрович сказав:

- Коли б не було Василя, тоді все одно вам, Борисе, довелося б залишитися в кораблі на перший раз. Ми не можемо залишати ракету без догляду. А тепер, якщо в нас є Василь, то вам удвох буде веселіше. Зате обіцяю вам, що наступного разу залишуся я сам, а ви втрьох підете.

Що залишалося робити Соколові й Рижкові, як не виконати це розпорядження? Що залишалося їм тепер, як не стежити за кожним рухом людей у скафандрах, які йшли схилом міжгір'я?..

Але ось Риндін спинився. Він дивився собі під ноги - здивовано й пильно.

- Чи бачили ви колись таке? - спитав він у Гуро.

- Ні, - чесно відповів той, переступаючи з ноги на ногу.

Весь ґрунт під ногами мандрівників у цьому місці вкритий був міріадами комах. Найрізноманітніших форм, довгі, короткі, округлі, довгасті з шістьма, десятьма, з сотнями ніг, завбільшки з муху і завбільшки з великого

жука-рогача, - комахи швидко пересувалися одним суцільним потоком. Цей потік спускався з одного схилу, перетинав міжгір'я і піднімався на другий схил. Комахи бігли одна за одною, немов хтось їх гнав. Жодна не відхилялася вбік від загального потоку, немов би це було постійне річище цієї річки живих істот.

Гуро обережно поставив ногу в гумовому чоботі всередину цього потоку. З огидою він відчув, як хрустять і розчавлюються комахи під його чоботом. Але це не зупиняло потоку, він посувався далі й далі.

- Дивна річ, - мовив мисливець. - Втім, це не перепона для нас.

І він кількома кроками перейшов через живий потік, майже по коліно вгрузаючи в нього. Микола Петрович ішов слідом за ним.

Група високих мальовничих дерев, що нагадували пальми з широкими віями довгого зеленого листя, перетяла їм шлях. Микола Петрович показав на них Гуро:

- Здається, Сокіл мав цілковиту рацію, коли запевняв нас, що на Венері ми зустрінемося з чимось подібним до нашого земного юрського періоду. Бачите, Борисе? Це типові для юрського періоду дерева. Рослинність своїм виглядом стверджує думки Сокола.

- Не можу сперечатися щодо рослинності, - відповів мисливець. - А от тваринки тутешні щось не зовсім такі, як змальовував нам Вадим... Подивіться на це чарівне створіння!

Рука Гуро показувала кудись між стовбурами дерев. На товстих блискучих нитках велетенського павутиння, що суцільною ковдрою заснувало весь просвіт між двома деревами, сидів великий, ситий волохатий павук. Він був завбільшки з людську голову, з довгими кривими лапами. Десятки маленьких оченят дивилися на мандрівників. Павук перебирав лапами павутиння - і не знати було, чи хоче він втекти, зляканий, чи, навпаки, готується стрибнути на людей.

- Як він вам подобається? - спитав Гуро Риндіна, на всякий випадок тримаючи напоготові рушницю.

- Досить огидна тварина... - відповів Микола Петрович. - Хоча, Борисе, існування такої тварини зовсім не спростовує тверджень Вадима. Павуки, цілком можливо, існували і серед наших юрських тварин. Може, ще більші від цього.

- І отакі страховища, як те, що заглядало сьогодні вночі до нашого вікна?

Микола Петрович не відповів. Справді, нічна потвора нічим не нагадувала жодної тварини юрського періоду. Це змушений був визнати й Сокіл...

- А це що? - вигукнув Гуро, відступаючи на крок назад.

З-за великої скелі назустріч їм вилетіла ціла хмара летючих комах. Комахи з дзигчанням обліпили шоломи й скафандри. Гуро бачив, як вони звисалися, як вигинали свої довгі тіла, намагаючись ужалити товсте скло шолома, бачив, як вигиналися їхні гострі жала, сковзаючись по склу, як витікали з жала малесенькі краплинки прозорої жовтуватої рідини. На щастя, навіть найгостріші жала комах неспроможні були проштрикнути скафандри з міцної гуми, вкритої зверху ще тонкою металевою сіткою. Проте, напад був не з приємних.

Одмахуючись рукою й гвинтівкою, Гуро відступив з тіні скелі на світло. І зразу ж комахи припинили свій напад. Вони враз зникли. Зацікавлений Гуро підійшов знов до скелі, у її глибоку тінь. І комахи знов обліпили його.

- Миколо Петровичу, - гукнув мисливець Риндіну, який все ще відбивався від комах на тому ж самому місці, - ідіть сюди! Здається, вони дуже не люблять світла. Це щось подібне до нічних комах. Вони нападають лише в тіні!

Він продемонстрував Миколі Петровичу ще раз, як комахи обліплюють його в тіні, - і як негайно зникають з освітленого місця.

- Добре, - відповів Риндін. - Але як же нам все-таки пройти далі? Тут, у проході між скелями - ці комахи. Там, між деревами - той павук...

- Дуже просто, Миколо Петровичу, - відповів Гуро. - Можна було б іти, не звертаючи уваги на комах, бо їм однаково не пощастило б проштрикнути ні скафандри, ні шоломи. Але, з вашого дозволу, я прочищу шлях крізь павутиння. Знаєте, здавна не люблю павуків...

І він націлився гвинтівкою на ситого павука.

- Одну мить, Борисе, - спинив його Риндін. - Це дуже рідкісний екземпляр. Мені хочеться залишити щось на спомин про нього.

Він вийняв свій малесенький фотоапарат і зняв павука, що все так само перебирав лапами.

- Тепер можете.

Сухий звук пострілу пролунав у повітрі. Павук підстрибнув і впав. Власне, впав уже не павук, а роздерті залишки його. Бо Гуро не врахував, що його гвинтівка заряджена розривними кулями. Струс повітря розірвав павутиння, що звисало тепер з обох стовбурів, відкриваючи шлях.

Тепер мандрівникам ніщо не заважало. Вони пройшли поміж стовбурами і опинилися біля підніжжя тієї самої скелі, що сподобалася Миколі Петровичу. Ще кілька секунд - і обидва стояли на її вершині. Звідси відкривався ширший краєвид, ніж знизу.

Ракета лежала у вузькому міжгір'ї між скелями. Міжгір'я це, завглибшки метрів з п'ятдесят-шістдесят, нагадувало висохле старе річище. Але, якщо тут і протікала колись річка, то це було дуже давно, бо зараз усе міжгір'я було вкрите деревами, що росли всюди між скелями. Це були дивні дерева; іноді вони були подібні до пальм, іноді нагадували велетенські папороті. Частина з них високо підносила свої зелені верхівки, інші дерева, навпаки, були розлогими, мов плазували по ґрунту, обвиваючи скелі.

Микола Петрович похитав головою:

- Поганеньке місце обрали ми собі для посадки... Як то ми звідси вибиратимемося?.. Адже тут ніякі колеса не допоможуть. І стартувати з цього міжгір'я невесело... Ач, скільки скель!..

- На жаль, нам не довелося вибирати, скільки я пам'ятаю.

- Це так, але... Ну, гаразд. Про це потім. Часу у нас ще вистачить. Давайте отут, Борисе. Цікаво, чи бачать нас товариші?

- Звісно, Миколо Петровичу. Адже ми на самій вершині.

Дійсно, Сокіл і Рижко бачили все. Лише на кілька хвилин Гуро й Риндін зникли з їхнього поля зору. Це було тоді, коли на мандрівників напали летючі комахи. Потім Василь і Вадим бачили, як Гуро стріляв.

- От уже й є для Бориса втіха. Вже полює, - сказав Сокіл.

- Значить, побачимо здобич. Може - якийсь заєць чи щось подібне. Покуштуємо, покуштуємо, - засміявся Василь.

Тепер вони бачили Риндіна й Гуро на вершині високої скелі, що панувала над усім міжгір'ям. Гуро, здавалося, розбивав щось киркою на вершині скелі. Риндін розгортав річ, яку він приніс із собою. Ще за кілька хвилин Микола Петрович поставив на скелі щось подібне до широкої товстої трубки. Від неї відходили дротини. Гуро акуратно прив'язав їх до вбитих у скелю кілків.

Тоді Микола Петрович повернувся до ракетного корабля й помахав рукою, немов звертаючи увагу товаришів. Гуро теж дивився у цей бік.

- Та бачимо, бачимо! - сказав Василь, вдивляючись у вікно.

Микола Петрович нахилився. Він щось робив із тією товстою трубою, що стирчала тепер з ґрунту. І враз ця труба почала зростати. Здавалося, вона витягалася вгору, як підзорна труба, коліно з коліна. Так це й було. Труба зростала, дедалі тоншаючи. Але верхня її частина була все-таки широкою. Ось вона піднялася на чотири-п'ять метрів. Спинилася.

І на її верхньому кінці, що враз став тонким, розпустився великий червоний прапор. Прапор Радянського Союзу, з золотим серпом і молотом, великий шовковий червоний прапор. Вітер підхопив його полотнище й замаяв ним. Труба-щогла похитувалася, підтримувана дротяними відтяжками.

Радянський червоний прапор маяв на високій скелі Венери!..

...Радянський червоний прапор маяв на високій скелі Венери...

Це була урочиста хвилина. Микола Петрович і Борис Гуро стояли на вершині скелі під прапором, мов вартові. Василь схопив руку Сокола:

- Як красиво! Як пасує червоний прапор до цього зеленого схилу! Радянський прапор, товаришу Сокіл! Наш прапор!

Юнак забув про все. Він заспівав урочистий гімн Радянського Союзу, могутній «Інтернаціонал». Він співав його голосно, випроставшись на весь зріст і диригуючи руками. Сокіл підхопив. Гімн лунав у каюті корабля, але здавалося, що то лунають звуки з міжгір'я, що співає все - і скелі, і дерева, і густі кущі...

Але пісня закінчилася. Хвилинку в каюті панувала мовчанка. Потім Сокіл показав Василеві на небо:

- Здається, заходить великий дощ. Дивіться, яка хмара.

Справді, з-за гори повільно випливала велика темна хмара. Вона сунула низько-низько, майже торкаючись своїм важким тілом верховіття дерев. Очевидно, її помітили й Риндін з Гуро, бо, перевіrivши ще раз кріплення щогли, вони поспішили вниз зі скелі. Хмара повільно вкривала все небо.

Ось уже впали перші важкі великі краплі. Вони прокотилися по склу ілюмінаторів, залишаючи на ньому широкі мокрі стежки. І майже зразу по тому дощ линув як з ринви. Це не був звичайний дощ, в якому можна побачити окремі краплини. Здавалося, що згори, з неба вода ллється просто великими бурхливими струменями, мов хтось там, угорі, просто перекидав одну за одною гігантські бочки, наповнені водою. Враз великі потоки води ринули поміж скелями вздовж схилів міжгір'я.

- Як то наші дістануться до корабля, - зітхнув Василь.

Сокіл, не відповідаючи йому, прислухався. Йому здалося, що він чує, як відчиняється зовнішній люк.

- Ідуть, ідуть! - радісно скрикнув Василь.

Ще через хвилину відчинилися двері каюти, і на порозі з'явилися Гуро й Риндін. Вода збігала з них на підлогу, вода вкривала їх з ніг до голови. Василь кинувся допомагати Риндіну скидати шолом.

- А ми вже турбувалися тут, Миколо Петровичу, - збуджено говорив він, зазираючи у вікно шолома.

- Еге, дощ такий, що будьте певні! - відповів йому Гуро. - Мені не доводилося бачити такого навіть під тропіками... Он, бачите, що робиться!..

Схили міжгір'я перетворилися на великі суцільні водопади. Вода мчала з них униз, створюючи на дні міжгір'я бурхливу річку.

- Може, ця вода винесе нас звідси? - сказав Гуро. Але, не чекаючи відповіді, махнув рукою: - Та де там!.. Варт лише згадати, як низько лежить ракета...

Василь дивився й собі у вікно. Якщо Гуро не бачив раніше такого дощу, то Василь і поготів. Адже йому не доводилося бувати навіть під тропіками. Ой, який дощ!.. Від одного погляду на нього людині ставало холодно. Василь відчув, що й справді у нього ніби змерзли кінчики пальців на ногах. І потім - ліва нога враз якось дивно затерпла. Що це ще за новина?..

Мимоволі Василь помацав рукою ногу біля коліна, де вона, здавалося, трохи набрякла, - і скрикнув. Його пальці намацали якусь гулю завбільшки з кулак.

- Що таке, Василю?

Василь злякано дивився на ногу. Біля коліна на штанях сиділо дивне створіння. Воно було округле, як півкуля, темно-червоного кольору. Воно не рухалося, короткі його лапи вп'ялися в штани.

- Помахай ногою, Василю. Воно звалиться!

Ні, це не допомагало. Огидна тварина цупко трималася.

Гуро взяв шомпол, яким він чистив гвинтівку, і спробував зштовхнути тварину з ноги. Але вона не відпадала. І тут Гуро впізнав, що це таке.

- Товариші, це кліщ! - вигукнув він. - Він насмоктався крові і тому отак набряк. Стій, Василю!

Шомполом він віддирав одну по одній лапи огидної істоти, не даючи їм вчепитися знов. Нарешті, кліщ упав на підлогу, безпорадно перебираючи в повітрі лапами. Блідий Василь обмацував коліно: як це він не чув, коли кліщ кусав його?..

Гуро закотив штани Василя, обдивляючись ранку. На тілі було виразно видно червону цятку. Звідси кліщ ссав кров.

- І ви не чули нічого? - здивовано спитав Риндін.

Василь мовчки похитав головою.

- Нічого дивного немає, - казав Гуро, обмиваючи ранку Василя спиртом. - Цілком можливо, що ця порода кліщів насамперед впускає в тіло якийсь свій сік, що далі робить тіло нечутливим.

- Нога в мене затерпла... тому я й звернув увагу, - промовив нарешті Василь.

- То ж то бо й є, - зауважив Гуро. - Ну, будемо сподіватися, що він не отруйний, цей кліщ. Здається, вони ніколи не бувають отруйними. Тепер мене цікавить, звідки він узявся тут? Не з Землі ж ми його з собою привезли?..

- Проліз крізь люк, коли ви виходили або поверталися, - висловив свою думку Сокіл.

- Несхоже на це... Та годі, Василю! Чого ти такий мов прибитий? Ну, кусав тебе кліщ, ну, зняли його. І все. В житті ще не таке трапляється. Треба не звертати уваги на такі дрібниці, - заспокоююче казав Гуро. - Кинь, хлопчику, не звертай уваги!..

- А ви, Борисе, зверніть увагу на вашу праву ногу. Здається, там такий самий сидить, - зауважив Сокіл.

Гуро підстрибнув мало не до стелі:

- Де? Де?

Люто він ляснув себе рукою по нозі. Обличчя його скривилося. Спід руки бризнула кров. Дужа рука Гуро розчавила кліща.

- Фу, яка гидота, - мовив він.

- Не звертайте уваги, Борисе. Це ж дрібниця. Ви щойно таке казали Василеві, - насмішувато озвався Сокіл, ледве стримуючи сміх.

Гуро сердито глянув на нього.

- Хіба ви не казали такого? Здається, я добре чув... На мою думку, треба пильно оглянути скафандри. Очевидно, ви принесли кліщів на них.

Пильний огляд скафандрів ствердив правильність думки Сокола. На одному з скафандрів сиділи аж три кліщі, на другому - один. Вони були негайно знищені.

Дощ ущував. Мандрівники, сидячи за сніданком, поглядали у вікно. Бурхливі водопади все ще мчали схилами міжгір'я, але вже не так нестримно, як раніше. Червоний прапор, змоклий від дощу, спадав уздовж щогли важкими складками. Микола Петрович, що перший закінчив їсти, постукав пальцями по столу:

- Увага, товариші! Зараз слухайте дальший план. Нам треба визначити дві речі. Перше: чи зможемо ми звільнити ракету зі скель, використавши такий дощ. Очевидно, вони трапляються тут частенько. Друге: треба обдивитися той район поверхні Венери, де ми перебуваємо. Я пропоную зробити так. Я залишуся цього разу в ракеті. Ви підете всі разом - Борис, Вадим і Василь. Гадаю, що всім вам треба бути озброєними. Єдине моє прохання до вас - цього разу не розходитися, а триматися вкупі. Це буде перша наша серйозна розвідка.

- Можна збиратися, Миколо Петровичу? - враз схопився Василь.

Юнак горів бажанням якнайскорше опинитися поза стінами ракетного корабля.

Микола Петрович щиро засміявся:

- Ви хочете просто отак, під дощем, Василю? Ні, зачекайте. Така мандрівка, боюся, не дасть мені бажаних наслідків.

- Так дощ уже вщухає...

- От, коли вщухне зовсім, коли збіжить уся вода, тоді й поговоримо. Здається, ще трошки води є?

Василь поглянув у вікно і безнадійно похитав головою:

XIII. ХАЩІ ЮРСЬКОГО ПЕРІОДУ

- Ракета застрягла задньою частиною!..

- Стабілізатори цілі й непошкоджені!..

- У правій дюзи пом'ятий один бік!..

Василь говорив ці уривчасті фрази, час від часу, повертаючи перед тим маленький вимикач у себе на грудях. Щоразу вимикач включав переносний передавач у нього на спині. Радіохвилі несли його слова до ракети, де уважно слухав біля гучномовця Микола Петрович. Так, Василь разом із Соколом і Гуро не міг розповісти нічого втішного академікові... Ракета, впавши на поверхню Венери, котилася по скелях. Про це свідчили всі ці пошкодження. Правда, вони не були великі, не були загрозливі - адже зовнішня стінка ніде не була пробита. Проте, зім'ятого було чимало.

Тепер корабель лежав у кам'яних обіймах. Повернення додому, на стару рідну Землю, перетворювалось у складну проблему. Розв'язати її буде напевно не легше, ніж знайти елементи, по які вони прилетіли сюди.

Троє людей у скафандрах обходили ракету, вивчаючи стан, у якому опинився їх корабель. Це була перша вилазка Сокола й Василя. Гуро поведився, як людина, що вже знає дещо на Венері. Він розповів товаришам про зустрічі з комахами, з павуком тощо. Проте, і без цієї розповіді мандрівники звернули б увагу на те, що поверхня Венери була густо населена комахами. Вони кишіли, роїлися всюди.

- Можливо, наше міжгір'я чомусь особливо подобається комахам?.. Може, це найулюбленіше їхнє місце? - задумливо сказав Сокіл. - Інакше - чим це пояснити?..

Досвід нічних пригод і зустріч Гуро і Риндіна з тим павуком не минули марно. Всі троє товаришів були озброєні. Гуро рішуче сказав перед виходом з ракети:

- Треба бути готовими до небезпеки.

Сам Гуро взяв свою улюблену автоматичну гвинтівку, у магазині якої ховалося тридцять зарядів, тридцять сталевих смертоносних джмелів, готових першої-ліпшої хвилини вилетіти туди, куди їх скерує міцна рука мисливця. Василь був озброєний теж автоматом на двадцять п'ять зарядів. І лише Сокіл, і без того навантажений знаряддям геолога - молотком, киркою, лопаткою, - обмежився тільки великим пістолетом, що висів на його поясі в шкіряній кобурі.

Спочатку було вирішено так: зважаючи на те, що вода ще не зійшла цілком, мандрівники лише оглянуть, в якому стані опинився ракетний корабель, і відразу повернуться назад. Але потім Микола Петрович погодився-таки на попередній варіант, погодився, щоб мандрівники хоча б трохи ознайомилися з районом, куди потрапив корабель. Василь узав із собою переносний передавач; а що постійний передавач на ракеті при падінні трохи зіпсувався, розладився, то Микола Петрович умовився:

- Розмовляти з вами, друзі мої, я не зможу. Тільки слухатиму те, що розповідатиме мені Василь. Якщо ж мені потрібно стане, щоб ви негайно повернулися, то я зроблю один за одним два невеличкі вибухи. Це буде сигналом негайного повернення. А тепер ідіть. Бажаю успіху!

Ледве вийшовши за двері ракети, ледве ступнувши на вогкий ще від недавнього дощу ґрунт Венери, - мандрівники спинилися, вражені. Спинився навіть Гуро, що вже виходив раз із корабля. Адже тоді картина була не такою. Ні, не такою!

Злива освіжила всі фарби красивду, примусила їх блищати всіма кольорами веселки. Очі мандрівників, звиклі до сутінок каюти, звиклі до одноманітних сіруватих фарб усього, що було з ними на кораблі, - мимоволі

заплющувалися тепер під склом шоломів, засліплені буйною барвистістю незайманої природи чудесної планети. Ніде й ніколи, навіть по найкращих ботанічних садах, не міг би ніхто побачити такого. Венера була дійсно велетенською суцільною оранжересою з теплим і вологим повітрям під її хмарним дахом!

Велетенські вічнозелені дерева, подібні до араукарій, підносили високо вгору яскраві шапки свого верховіття, що похитувалося під подувами вітру. Здавалося, чути було шелестіння їх великого лускуватого листя, серед якого виднілися здоровенні шишки завбільшки з дві-три людські голови. Ось з найближчої араукарії відірвалася одна з таких шишок. Величезна коричнева куля пролетіла в повітрі, ламаючи на своєму шляху гілля, і покотилася схилом повз ракету.

Василь мимоволі відступив на крок і озирнувся: чи не готує ще якесь дерево отакий несподіваний подарунок, здатний убити на місці необережну людину?..

Великий незайманий ліс оточував ракетний корабель з усіх боків і тягся аж до самого обрію. Де-не-де понад лісом височіли зелені волохаті шапки араукарій на довгих струнких стовбурах. Іноді виднілися яскраві довгасті конуси якихось рідних братів земних кипарисів, і високо підносилося, похитуючись у прозорому повітрі, розлоге віялоподібне листя своєрідного й красивого дерева, що нагадувало рідке на Землі дерево гінкго. Високі стовбури араукарій стояли оддалік один від одного; і майже весь простір між ними вкривали густі, непролазні хащі рослин, які майже нічим не відрізнялися від пальм.

І справді, це були справжні цикадеї з їх товстими невисокими стовбурами, вкритими великою лускою. Просто зі стовбурів цикадей буйною розлогою мітлою розходилося в усі боки довге пір'ясте листя, переплітаючись із сусідами, ледве знаходячи собі місце. Через кілька хвилин звикле око вже почало відрізняти цикадеї від їх сусідів - доісторичних бенетитів, теж схожих на пальми, але з листям то пір'їстим, як у цикадей, то простим і рівним.

Ще нижче, під пір'їстими мітлами цикадей, в густій вологій тіні розкинулися хащі папоротей найрізноманітніших форм. Під їх примхливо розрізаним, як найтонше мереживо листям не росло вже нічого, бо ті рослини утворювали на ґрунті Венери постійну темну ніч, забираючи своїм листям останні рештки сонячного світла.

Але й тут, у густій темряві, було своє кипуче життя. Міріади комах метушилися тут, полюючи одна на одну, борючись, виконуючи всесвітній закон боротьби за існування. Василь сказав Соколові чисту правду під час розмови про дракона, що зазірав у вікно ракети: юнак таки дуже не любив комах. І тепер, після того, як він пересвідчився, яке поширене комашине населення Венери, Василь з радістю, задоволено дивився на свої гумові чоботи, вкриті металевою сіткою, на міцні непроникні рукавички, на цупкий скафандр. Все це дозволяло йому уникати безпосереднього доторкування до огидних комах, якими були переповнені й кущі, і дерева, і самий ґрунт. Ніколи і ніде не бачив Василь такої незліченної сили представників комашиного царства!..

Хащі навколо мандрівників стали зовсім непролазними. Доводилося час від часу навіть удаватися до сокири, що її захопив із собою Гуро: мисливець зробив висновки з ранішньої прогулянки з Риндінім.

Ось Гуро спинився і поклав руку на плече Сокола:

- Щось подібне до цього довелося мені бачити в Австралії, - мовив він.

І його голос, переданий передавачем шолома і прийнятий приймачами Сокола й Василя, звучав для мандрівників так близько й природно, що, здавалося, і не було зовсім на їх головах металевих шоломів з великими скляними вікнами.

Василь здивовано поглянув на Гуро: до чого тут Австралія? Проте, Гуро вже продовжував, немов пригадуючи:

- Отакі само непролазні хащі... Правда, не з таких рослин, але не менш густі й дикі. Там називають це - скрьоб. І новака завжди попереджають, щоб він не пробував ходити сам до скрьобу, бо навряд чи пощастить йому викаркатися назад...

Незайманий ліс спускався схилом униз, до дна міжгір'я, де лежала ракета. Безумовно, це було старе річище якоїсь річки. Згори звисали великі скелі, по яких де-не-де окремими кущами й деревами зеленіли рослини. Але дедалі нижче дерева зникали, залишалися спочатку тільки цикадеї, а потім і самі папороті. Внизу було вогко й темнувато порівнюючи з світлом тут, на горі.

Ракетний корабель скотився сюди згори, перекидаючись по скелях і ламаючи, очевидно, на своєму шляху дерева. Його слід було видно: поламані пальми, кілька зламаних кипарисів, подавлена папороть, що лише тепер починала розкривати своє різьблене листя, освіжене дощем.

Тепер ракета лежала, затиснута між двома скелями в самому низу міжгір'я. Дві сірувато-зелені скелі стояли під кутом одна до одної; ракета немов навмисно втиснулася поміж ними задньою частиною. На її почорнілих від нагрівання боках яскраво виднілися свіжі подряпини: це були сліди скель.

- Застряли!.. - висловив загальну думку Сокіл, оглядаючи ракету. - І як то доведеться витягати її звідси?..

Гуро похитав головою в шоломі, і від цього шолом дуже чудно хитнувся й собі, але разом з верхньою частиною цілого скафандра. Це було так смішно, так незграбно, що Василь не стримав усмішки. Недоладна потвора з круглим шоломом замість голови - і це спритний, моторний мисливець і мандрівник Гуро!

- М-да, нелегко буде, - сказав нарешті Борис, - мабуть, доведеться і висаджувати скелі, хоча б частинами. Іншого способу не бачу. Так застряла, що ай-яй!..

Він зробив такий помах рукою, наче хотів почухати потилицю.

Рука спинилася, доторкнувшись до шолома. І Василь знову всміхнувся: нелегко людині звикати до нових умов, до перебування весь час у скафандрі. Проте, в нього несподівано виникла важлива думка. Він ще раз озирнувся на ракету. Навіщо висаджувати скелі? Можна ж...

- Товариші, - вигукнув Василь. - Є інший спосіб, не висаджуючи скелі!..

Сокіл і Гуро обернулися до нього. Їхні очі запитливо дивилися крізь скляні вікна шоломів на експансивного юнака. Але той провадив далі:

- Подивіться, куди скерована ракета? Куди дивиться її ніс? Га?

Два шоломи слухняно повернулися знов до ракети. Нижня частина її була стиснута скелями. Але вся вона лежала на ґрунті під кутом. Ніс її скерований був угору.

- Хіба це не нагадує вам трамплін? - радісно говорив далі Рижко. - Так, так, звичайнісінький трамплін, як ото бувають по гімнастичних залах. Ви тільки уявіть собі, як це буде. Ракета скерована вгору під кутом. Якщо Микола Петрович дасть вибухи потрібної сили, цілу серію вибухів, то ракета полетить угору по дотичній до ґрунту. Полетить саме так, як піднімалася вона з поверхні озера на Землі. І все. Не треба нічого висаджувати, це ж однаково, як естакада. Факт!

І знов дві голови в шоломах повернулися до ракети, немов зважуючи те, що говорив Рижко та перевіряючи його висновки. Потім шоломи повернулися один до одного, один з них хитнувся так само незграбно, як і раніше. А після цього шолом повернувся до Рижка, міцна рука потиснула його руку, і суворий голос Гуро проговорив:

- Хлопчику мій, я не шкодую, що ти опинився в нашій ракеті!

Його сірі, холодні взагалі очі цього разу дивилися на Рижка з помітною і незвичною ласкою.

- Так, Василю, це чудесна думка! - відгукнувся й Сокіл. - Обов'язково треба буде її здійснити. Сьогодні ж таки обговоримо її з Миколою Петровичем.

От тепер Василь розгубився. Він відчув, як кров заливає його обличчя, шию, заливає спину, спускається нижче, нижче... Як чудово, що крізь скляні вікна шолому це однаково непомітно!..

Вони ішли далі. Дійшовши до підніжжя скелі, на якій був установлений прапор, Гуро на хвилинку сів на скелю й озирнувся назад. Це було дивне видовище, фантастичне самим своїм змістом.

На невеличкому клаптику ґрунту, у вузькому і глибокому міжгір'ї зібралися представники різних епох розвитку живої природи разом з найудосконалішими зразками здобутків людської техніки.

Високо вгорі тягся густий ліс, незаймані хащі юрського періоду, де вільно зростали, зеленіли й буйно квітли рослини, яких уже не бачить і ніколи не побачить живими стара Земля. На Землі вони давно-давно вже вимерли, віддали своє місце в житті іншим видам, знайомим сучасному людству. Серед тих незайманих хащів напевне ховалися дикі небачені тварини, потворні дракони, ящери, птахи. Деся там, у хащах, вони сиділи, чекаючи на ніч, чекаючи на свої майбутні жертви.

Первісні скелі спускалися від лісу сюди, ближче до яру. На них сиділи під великим червоним прапором з золотими серпом і молотом люди - троє людей у скафандрах і з зброєю в руках, готові захищатися, щоб мати змогу виконати свої завдання. Виблискувало товсте скло шоломів, матовими плямами грало світло на чорно-блискучих дулах гвинтівок.

А ще нижче, серед скель, нерухомо лежала довгаста металева сигара, міжпланетний космічний ракетний корабель аргонавтів Всесвіту, - найостанніше досягнення людського розуму, що принесло сюди, на чужу й далеку планету, перекинуло в хащі юрського періоду чотирьох представників людства, представників найкращої частини цього людства - радянського суспільства.

Араукарії, цикадеї, бенетити - і автоматична тридцятизарядна гвинтівка! Доісторичні потвори, дракони, ящери - і ракетний міжпланетний корабель! Справді, це була вдячна тема для поета!..

Всі відчували це - і ніхто не здивувався, коли Сокіл замріяно сказав:

- Яка чудова картина! Наче в фантастичній Уелсовій машині часу ми спустилися вниз, у невідомі надра земного існування життя - і тепер дивимося на те, чого ніколи не бачила жодна людина. Дикий, буйний, страшний краєвид - як він все-таки приваблює око! Хочеться дивитися, дивитися без кінця, вбираючи в себе якнайбільше, заповнюючи кожен клітинку пам'яті...

Шолом Гуро повернувся до Сокола. З хвилину мисливець придивлявся до товариша. Крізь товсте скло Гуро бачив замріяне обличчя Сокола. Геолог був лірично настроєний. І іронічний голос Гуро вплинув на нього, як душ холодної води:

- Здається, один мій знайомий ще на Землі ніяк не міг відірватися від земних краєвидів. Ледве сльози стримував. А коли я сказав йому, що, на мою думку, перед нами розгорнуться ще цікавіші краєвиди, закипів. Чи не пам'ятаєте ви такого випадку? І хто мав рацію?..

- Ну, гаразд. Мали рацію ви. Але знов-таки кажу, - непоетична у вас душа, Борисе. Душа сухаря, - відповів напівсердито Сокіл.

- Щодо душі, заперечую, - зауважив Василь. - Це стара термінологія. Факт! Душа, як кажуть, це - пара. І більш нічого. Навіть у найкращого поета.

- Тоді у Бориса це навіть не пара, а якийсь чорний дим! - вже й собі жартівливо відгукнувся Сокіл.

- Гаразд, хай буде дим, - спокійно погодився Гуро. - Але ходімо, бо нам треба роздивитися навколо. Рушаймо за мною!

Один за одним мандрівники рушили вгору між великими, мокрими ще від недавнього дощу скелями. Соковите листя папороті хрустко ламалося під ногами. Чоботи час від часу грузли в зогнилому листі, що встигало ґрунт. Гуро уважно придивлявся: йому дуже хотілося показати товаришам щось подібне до того потоку комах, який вони з Миколою Петровичем зустріли першого разу. Але, очевидно, це було і за умов Венери рідкісним видовищем. Щоправда, комах вони бачили дуже багато. Навіть зазнали нападу тих самих летючих комах, що нападали тільки в тіні і боялися світла. Проте, ці комахи водилися лише по схилах міжгір'я. Вище, ближче до рівної поверхні, їх уже не було: мабуть, тут для них було надто сухе повітря, хоч воно й було взагалі, як усюди на Венері, насичене парою, немов у апельсинової.

Тепер Гуро посувався вперед швидкими, але розміреними кроками, весь час тримаючи наготові свою гвинтівку і уважно поглядаючи в усі боки. Він вибирав дорогу між кущами, іноді відламуючи гілля і складаючи з нього на дорозі хрести. Василь, що так само тримав гвинтівку наготові, почув його тихий голос:

- Треба забезпечити собі можливість швидкого повернення додому, щоб не блукати потім. Я дуже радий, що нам ніщо не перешкоджає, Вадиме. Але - дивно, чому ми не бачимо нічого схожого з вашими юрськими потворами? Де вони всі поділися? Скільки я пригадую всі міркування - і ваші, і ваших товаришів-геологів, - тих тварин тут мусило б бути чимало. А ви послухайте - тут навіть тихо, якщо не зважати на дзижчання комах...

Всі прислухалися. Справді, тихо. Нічого, крім одноманітного шелесту листя, рівних подувів вітру, що хитав верховіття дерев, та настирливого дзижчання комах. Сокіл задумливо відповів:

- Не знаю... Може, населення Венери не любить денного світла й показує себе лише вночі?..

Ніхто нічого не відповідав йому. Бо Гуро враз спинився і, стискаючи гвинтівку, прислухався. Тепер почули це всі: десь далеко щось гуркотіло. Це нагадувало гуркіт літака - розмірений, рівний, на самих низьких нотах. Гуркіт гучнішав, потім так само повільно почав стихати, і нарешті стих зовсім. Здавалося, що десь праворуч пролетів і зник великий багатомоторний літак. Гуро запитливо поглянув на супутників:

- Ну?

А що всі мовчали, то він рушив далі. Ніхто не міг дати пояснення дивному звукові - першому потужному звукові природи Венери.

Через кілька хвилин мандрівники остаточно вибралися нагору. Серед лісу здіймалася висока скеля. Гуро рішуче попрямував до неї. Василь зрозумів: з тієї скелі буде добре видно все навкруги.

Сподіванки справдилися. Проте, нічого нового не побачили мандрівники й зі скелі. Ті ж самі неосяжні ліси, над якими підносилися гордовиті вершини араукарій і кипарисів. Та ще далеко виблискувала сріблом річка - широка, ясна смуга серед зеленого моря хасців. Гуро показав на неї:

- Скільки води, га?

- І ми не можемо її використати для безпечного зворотного старту! - з жалем сказав Сокіл.

- Дивіться! - вигукнув Василь.

- Що? - перекинув гвинтівку до плеча Гуро.

Над річкою, далеко за лісом, щось летіло. В повітрі, майже торкаючись верховіття дерев, повільно пролітало щось дивне. Здавалося, можна було роздивитися великі крила, нерухомий довгий тулуб. Але що саме - годі було й намагатися розглядіти. Це однаково міг бути і великий літак, і потворний летючий дракон. Швидким рухом Гуро пустив гвинтівку вниз і підніс до очей бінокль. Але, щоб дивитися крізь вікна шолома, треба було добре приправити бінокль. Тим часом дивна летюча річ чи потвора повільно спустилася нижче й зникла за хасцями, - очевидно, біля річки.

Гуро роздратовано кашлянув:

- Не встиг. Що це було?

- Літак, - сказав Василь.

- Летючий ящер, - заперечив Сокіл.

Але дискусія, ледве почавшись, раптово обірвалася. Далеко знизу, з того боку, звідки прийшли сюди мандрівники, тривожно пролунали два короткі гучні вибухи. Люди в скафандрах застигли. Невже це... Так, нічого іншого не може бути. Це - вибухи. Це - сигнали небезпеки. Їх подає Микола Петрович, який залишився в ракеті. Що трапилося?

- Униз, за мною! - скомандував Гуро, перехвачуючи гвинтівку в другу руку.

Перестрибуючи через каміння, гілки, ламаючи на своєму шляху жирне листя папороті, ледве помічаючи хрести з гілля, які поклав перед тим Гуро, люди в скафандрах бігли вниз, назад, до ракети, куди їх кликали тривожні сигнали Миколи Петровича.

XIV. ВАСИЛЮ! ВІДГУКНИСЯ!..

Микола Петрович уважно слухав усе, про що розповідав йому Василь. Щоправда, експансивний юнак, очевидно, іноді просто забував включати передавач, збираючись про щось розповісти Риндіну. Бувало й так, що, раптово схопившись, Василь згадував про передавач і включав його, вже почавши говорити. Та Риндін розумів усе. Більше того: він лагідно всміхався, відзначаючи ці вияви юнацької неувважності. Можливо, Микола Петрович згадував, яким він і сам був колись; можливо, ще щось пригадувалося старому академікові...

Так тривало, аж доки мандрівники в скафандрах не почали своєї подорожі вгору, на скелі. Тоді Василь, вкрай захоплений враженнями від надзвичайної мандрівки, просто забув про свою обіцянку акуратно сповіщати Миколу Петровича про все побачене.

Микола Петрович ще раз усміхнувся й зітхнув. Яка то чудесна пора життя - юнацтво!.. Час, коли все видається зовсім не таким, як потім, коли людина стає цілком зрілою, особливо, коли починає старіти. Час, коли людина щиро відгукується на все, що її оточує, що впливає на неї...

Дуже боліла голова. Цей різкий удар головою об пульт, коли ракетний корабель падав на Венеру, мав свої наслідки. Микола Петрович уже не такий молодий, щоб його організм не реагував певний час на такий струс. Шкода, шкода, він зовсім не сподівався стільки часу пробути в каюті...

Риндін перевіряв пов'язку на голові. Нічого, ще доба-дві - і все буде гаразд. Що ж робити, поки цей юнак згадає про свою обіцянку розповідати йому по радіо про все побачене?

Найбільше турбував Миколу Петровича аналіз складу повітря на Венері. Чи не трапилося все-таки якої-небудь помилки з цим аналізом? Адже п'ятнадцять процентів вуглекислоти - це така важлива обставина, яка може дуже й дуже ускладнити всю роботу мандрівників. Ось чому академік особисто заходився провадити аналіз удруге.

Це відібрало в нього близько півгодини напруженої праці, найточніших обчислень. А закінчивши роботу, Микола Петрович відкинувся на спинку крісла і кілька разів задумливо постукав пальцями по столу. Нічого втішного, нічого...

Правда, в повітрі Венери не було якихось домішок, що могли б негативно впливати на організм людини; нічого такого, з чим не була б уже знайома земна людина. Ті ж самі кисень, вуглекислота, азот, мізерні домішки аргону, неону, криптону. Все це так. Але коріння справи було у вуглекислоті.

Земне повітря має в своєму складі всього тільки 0,03 процента вуглекислоти. Три сотих... Повітря Венери, як остаточно встановив Риндін, - 15,5 процента. Неймовірна, нечувана кількість!.. Значить, людина може дихати таким повітрям лише дуже обмежений час. Риндін прикинув у думці: дихаючи повітрям Венери, людина весь час почуватиме нестачу кисню. Це примушуватиме її робити глибокі, майже конвульсійні вдихи й видихи. Так триватиме хвилин із п'ятнадцять. А потім... потім організм людини, якому весь цей час не вистачало кисню, почне виявляти ознаки отруєння вуглекислотою. З'явиться так звана асфіксія, задущення людини. Спочатку затуманиться розум, чутливість, згаснуть рефлексі, спиниться дихання і, нарешті, припиниться діяльність серця.

Схиливши голову на руку й неуважно поглядаючи у вікно навігаторської рубки, Риндін думав. Звісно, коли хтось із мандрівників вийде з ракети без скафандра на кілька хвилин, - це йому не завадить. Людина тільки важко дихатиме. Але це можна робити тільки кілька хвилин. Далі вже небезпечно. Значить, всі роботи зовні треба провадити в скафандрах. Це, безумовно, дуже ускладнить розшукування елементів.

Микола Петрович машинально відзначив про себе: Сокіл не помилявся, коли так точно передбачав, що на Венері мусить відбуватися щось подібне до земного юрського періоду. Рослинність Венери майже така сама, як була на Землі за часів юрського періоду. Щодо тварин - тут справа трохи інша. Скільки відомо геології й палеонтології, на Землі за тих часів не було такої велетенської кількості комах. Проте, це, звісно, лише припущення. А, може, й на Землі було таке?..

Цілком можливо, що надмірна кількість вуглекислоти в повітрі Венери позначається й на розвитку тваринного життя. Адже тварини так само дихають. Отже, їхні організми, пристосовуючись до цієї надмірної кількості вуглекислоти, мусили якось змінитися; цілком імовірно, що й самі тварини набули форм, відмінних від земних. Хіба не доказ цьому та нічна потвора, що заглядала у вікно ракетного корабля? Як, наприклад, дихає та потвора? Ой! Що це таке?..

Розсуваючи стовбури дерев, нещадно ламаючи на своєму шляху зелену папороть і низькорослі пальми, схилом міжгір'я плазувало дивне величезне створіння. Передня його коричнева й блискуча частина нагадувала рака - тільки нечуваної величини. Довгі тонкі вуса нервово вигиналися, немов шукаючи чогось у повітрі. Чорні блискучі очі поверталися в усі боки. Вони сиділи у заглибинах твердого панцера, що вкривав голову й усю передню частину потвори. Панцерник з головою рака - ось на що було схоже страховище!

Широкі лапи, як гребінці, немов намагалися розчесати ліс; ставши на ґрунт, вони виверталися, кожна в свій бік, глибоко розриваючи землю і вириваючи з неї рослини. Але такі були тільки передні лапи. Задні були значно менші, вони ледве видніли спід довгастого, жирного, пухнастого тулуба, що закінчувався третьою парою довгих лап з гострими пазурами на кінцях. Потвора плазувала вниз, до ракети.

Стиснувши руками краї пульта, Микола Петрович стежив за страховищем. Здавалося, воно було завбільшки з два слони.

- Не менше, як метрів із десять завдовжки, - прошепотіли губи Риндіна.

Потвора повільно плазувала. Вона чогось шукала. Довгі вуса її невинно ворухилися, вигиналися в повітрі. Доторкнувшись до якогось стовбура, вуса незадоволено відкидалися вбік, продовжуючи свої шукання. Аж ось жахливе створіння змінило напрямок свого руху. Його вуса потяглися до ракети. Ще мить - і потвора зникла з поля зору Миколи Петровича, зайшовши кудись праворуч за вікно.

Риндін швидко повернувся, щоб перевести важелі керування перископами й побачити страховище знов. Але не встиг він зробити цього, як страшений струс кинув його назад, у крісло. Раз-у-раз щось ударяло по хвостовій частині ракети. Наче гігантський молот обрав собі ракетний корабель за ковадло. І після кожного такого удару ніс ракети опускався нижче й нижче, як ніс корабля, що повільно поринає в воду.

Роздратована чимось потвора шалено біла по ракеті лапами, намагаючись розтрощити її. Іншого пояснення не могло бути.

Ще кілька секунд - і Риндін опанував себе. Треба було щось робити, якось рятуватися. Але як?

Рішення виникло відразу ж. Микола Петрович, давно викинутий з крісла, чіпляючись за петлі, б'ючись об стіни й двері, майже падаючи від важких поштовхів, добрався знову до пульта керування. Кілька швидких рухів, кілька поворотів рукоятками. Включено струм, подано невеличкі порції прототриту до бокових дюз. Ще мить - і два вибухи один за одним струснули корабель. І відразу стало тихо. Риндін включив бокові перископи.

На екрані перископа стало видно, як уже далеко від ракети швидко плазувала вгору перелякана потвора. Одна з її задніх лап безсило тяглася по ґрунту, правий бік жирного її тулуба почорнів. Стопи вогню й розпеченого газу з дюз обпалили страховище й поранили його. Ще кілька секунд - і потвора зникла. Тільки поламані дерева та потолочена папороть вказували шлях, яким вона втекла.

Полегшено зітхнувши, Микола Петрович повернувся до циферблатів приладів керування. І тільки тепер він помітив, що ракетний корабель змінив своє положення. Раніше його ніс був піднятий угору, а хвіст опущений вниз. Тепер положення було діаметрально протилежне. Хвіст дивився вгору, ніс, навпаки, майже зарився в ґрунт. Потвора зсунула ракету з місця.

- Так, - пробубонів Микола Петрович, - цікаві новини для товаришів... чи сподобаються тільки вони їм?..

І він спинився: адже тими двома вибухами він викликав своїх супутників назад. Два вибухи один за одним - це ж сигнал небезпеки. Що як вони, бува, повертаючись назад, здібають роздратоване чудище?.. Проте, з ними Борис

Гуро, він зуміє захистити й Сокола, і Василя. Нічого, хай поспішають назад. Поки що Микола Петрович подивиться, чи не пошкодила потвора механізмів ракети.

Але Риндін не встиг нічого перевірити. Він почув, як відчиняються двері, почув важкі кроки в коридорі, що вів від зовнішнього люка до кают. Мандрівники вже повернулися. Швидко відкриті внутрішні двері пропустили до каюти двох чоловіків у скафандрах. З-за скляних вікон шоломів на Миколу Петровича дивилися стурбовані обличчя Гуро й Сокола.

Гуро щось говорив - це було видно. Він намагався щось спитати в академіка. Але Риндін, звичайно, не чув нічого, бо всі звуки залишалися в шоломі Гуро, голос якого чув лише Сокіл з допомогою радіозв'язку. А втім, Риндін розумів, що саме цікавить Гуро.

- Не намагайтеся запитувати, Борисе, - з усмішкою сказав Микола Петрович. - Адже все одно я не чую вас. Ви мене чуєте, чи не так? Ну, звісно, чуєте. Ви ж маєте мікрофон на шоломі. Він передає вам усі звуки зовні. Так ось: нічого страшного, крім того, що на ракету наскочила якась потвора. Вона намагалася розтрощити наш корабель. Ну, я не погодився з такими намірами. Зробив два вибухи, прогнав налякане страховище. Оце й усе. Навіть не збирався вас викликати. А де ж Василь? Чого він залишився зовні?

Гуро подивився на Сокола, Сокіл подивився на Гуро. Потім Гуро щось сказав. Сокіл кивнув головою і почав скидати свій шолом. А Гуро, не гаючи часу, обернувся й вийшов, щільно зачинивши за собою двері.

- Та що трапилося? - стурбувався Микола Петрович. - Куди це подався Гуро? Вадиме, ану розповідайте. Де Василь?

Сокіл знімав шолом. Ось з округлого вирізу скафандра з'явилася його голова із скуповдженим як завжди волоссям. Він поправив окуляри, кашлянув, нервово потер руки.

- Годі мовчати, - суворо зауважив Риндін. - Що трапилося?

- Ми, Миколо Петровичу, дуже поспішали з гори, коли почули ваш сигнал, - почав непевно Сокіл. - Дуже швидко бігли вниз. Там, знаєте, скелі, і всяке коріння під ногами переплітається... і слизько після дощу... і подекуди дуже круто. Василь біг другим, між Борисом і мною. І раптом він упав, мабуть, спіткнувшись. А там був саме крутий спуск. І він покотився вниз... просто вниз, до ракети. Ми бачили, як він летів, як навіть перекидався... а коли збігли й собі вниз, то його там не було. Мабуть, він упав десь ізбоку.

- Ну?

- Ми вирішили, що спочатку треба довідатися, що трапилося з вами. Адже ми чули ваші сигнали, думали, що ви нас викликаєте. А зараз ось Борис пішов шукати Василя. Він знайде, Миколо Петровичу, ви не турбуйтеся, все буде гаразд. Просто, ми дуже поспішали. Можливо, Василь упав, забився, знепритомнів... От я, розповівши вам, піду й собі шукати його, на допомогу Гуро. Вдвох легше буде. Так ми домовилися з Борисом, що я розповім вам - і піду...

Сокіл швиденько натяг знов шолом, загвинтив його й вийшов. Риндін не затримував його: треба було негайно розшукати Василя. Якщо він при падінні розбив собі хоча б одне скло в шоломі, - це загрожувало йому смертю після двадцятихвилинного перебування в повітрі Венери. Адже весь кисень з шолома виходитиме в атмосферу... Василь дихатиме вуглекислотою... задущення... асфіксія...

Старий академік сів у крісло. Він відчув неприємну слабкість. Таке нагромадження небезпек... адже на Василя може нахопитися ще й потвора, яка була біля корабля... Очевидно, надалі доведеться бути дуже й дуже обережними. Проте, це буде потім, спочатку треба розшукати юнака. Справа в тому, щоб знайти його. Де він?..

А Сокіл, ледве відійшовши від ракети, вже почув вигуки Гуро:

- Василю! Де ти? Відгукнися!..

Ці звуки існували лише для трьох: самого Гуро, Сокола і Василя. Жодна істота, крім них, не могла б почути нічого. Самі звуки залишалися в шоломі Гуро. І тільки радіоколивання несли від Гуро свої хвилі, що їх приймали апарати Сокола й Рижка. Сокіл прислухався: якби Василь чув Гуро, він відповів би. Було б чути його голос.

Але все мовчало. Тільки вигуки Гуро та тихий шелест гілля на деревах. Та ще настирливе дзижчання міріадів комах. Тільки це й було чути в тривожній тиші, що непокоїла більше, ніж шум.

- Василю! Відгукнися!.. - лунав голос Гуро.

Орієнтуючись на цей голос, Сокіл пішов уперед, до Гуро, як йому здавалося. Але тієї ж хвилини він збагнув: адже він чує не природний голос, а радіо. Не можна орієнтуватися на нього, радіо він буде чути однаково, куди б він не звернув. Тому Сокіл вигукнув:

- Борисе! Я вийшов. Де знайти вас?

- Ось я.

З-за ближніх хащів папороті вийшов Гуро.

- Немає? - запитав майже механічно Сокіл.

- Немає, - похмуро відповів мисливець. - Будемо обшукувати всі закутки. Здається, я вже знайшов те місце, куди він упав.

- Як?

- Потолочена папороть, - коротко відповів Гуро.

Через хвилину вони оглядали невеличку ділянку, над якою нависли скелі. Ось заламана, потолочена папороть. Очевидно, саме сюди Василь упав згори. Але де ж він?

- Коли б він упав, забився і знепритомнів, то ми знайшли б його тут, - міркував Гуро. - Але його тут немає. Значить, він не знепритомнів, не забився. Він підвівся і кудись пішов. Куди?

Мисливець уважно оглядав рослини. Він посувався вперед повільно, вивчаючи кожен слід, кожен зламану рослину.

- Тут він упав... бачите, чимало поламаної папороті. Потім він підвівся і пішов.... очевидно, сюди. Звісно, сюди, ось сліди його чобіт у грузькому ґрунті. Він шов сюди... так, ось ще зламана папороть показує його шлях... Стійте, а це що?

Гуро спинився, вражений. Не менш здивований був і Сокіл.

Сліди Василя привели їх на невеличку галявинку. Тут усе було розчавлене, поламане, знищене. Наче великий танк пройшов тут, ламаючи все на своєму шляху. Сліди Василя зникли під ущент знівченими рослинами, вдавненими в ґрунт.

Одна думка водночас промайнула в обох розвідачів: це був слід потвори, що нападала на корабель. Злякана, вона мчала тут, роздушуючи все. І тут же закінчувалися сліди Василя...

Сокіл з жахом дивився на цю картину суцільної руйнації. Очі Гуро повільно звужувалися, він стискав свою гвинтівку. Ах, коли б він зустрів був разом з Василем цю потвору, тоді справа напевне обернулася б інакше... А тепер... що сталося з юнаком?..

Сокіл боявся сказати те, що мучило його. Він переводив погляд з поламаних рослин на товариша, знов на рослини - і мовчав. Ця думка пригнічувала. Але ось Гуро похилив голову. Невже й він думає так? Сокіл не витримав:

- Ви думаєте, Борисе, що...

І він знову спинився. Надто страшною була ця думка, щоб її висловлювати. Але Гуро, підвівши голову, суворо і безжалісно сказав:

- Так, і в мене майнула думка про те, що потвора захопила з собою Василя й понесла його кудись. Інакше важко зрозуміти його зникнення. Коли б вона вбила його, ми знайшли б сліди, речі, принаймні. А тут немає нічого. Проте, я не вірю цьому, не хочу припускати навіть такої можливості.

- Ви гадаєте...

- Я ще нічого не можу сказати. Щоб зрозуміти все, треба поговорити з Миколою Петровичем, з'ясувати всі обставини. Ходімо, Вадиме. Не можна гаяти жодної хвилини.

Розмова з Риндіним була короткою. Микола Петрович розповів про вигляд потвори, розповів, як швидко вона тікала від корабля, перелякана вибухами, як тягла вона задню лапу, обпечену газами. Гуро похитав головою:

- Я не припускаю й думки, щоб вона могла в такому стані, вкрай перелякана, захопити з собою Василя.

- Але ж потвора, крім того, була й дуже роздратована.

- Значить, вона могла його вбити на місці. Але нести з собою... Ні, це неможливо!

- Тоді де ж він?

- Ще не знаю. Проте - ось вам факти. Ми знаємо, де він упав. Там нам не пощастило знайти ні крові, ні уламків чогось. Я старанно оглядав це місце. Більш того, Василь сам пішов звідти - ми ж бачили його сліди, Вадиме?

- Так.

- На тому місці, де його сліди зникли, теж не залишилося жодної речі. Потвора не вбила його, бо тіла його там немає. Вона навіть не вдарила його, бо там теж немає жодної речі, яку Василь міг би загубити, падаючи. Лишається ще одне...

Він на мить змовк. Риндін і Сокіл з острахом дивилися на нього.

- Ну що ж, треба завжди дивитися правді в очі. Потвора могла зжерти його. Але й це неможливо, бо, знов-таки, щось та залишилося б від нього. Значить... значить, Василь живий, десь у невідомому нам місці. Миколо Петровичу, на скільки часу вистачить йому кисню в приладі?

- Заряду окислиту вистачає на дванадцять годин. Але...

- Що таке? - запитливо поглянув на Риндіна Гуро.

- Нічого, нічого! Це в мене одна стороння думка. Ідіть, друзі мої, на розшуки. Ідіть, не гайте часу.

Академік сумно простежив, як вийшли Сокіл і Гуро. Ні, йому надто важко було висловити побоювання, що в шоломі Василя могло розбитися якесь із вікон. Звісно, Гуро не знайшов уламків скла. Проте, досить було тріщинки, щоб кисень почав виходити з шолома. І тоді ні про які дванадцять годин не могло бути й мови. Тоді бідного юнака не могло врятувати ніщо, він напевно був уже тепер задушений вуглекислотою...

Хвилини минали у тоскному чеканні. Ось хвилинка стрілка годинника обійшла навколо циферблата. Година. Стрілка рухалася далі. І коли вона пройшла ще половину свого кола, двері знов відчинилися. Риндін із жвавістю юнака кинувся назустріч?..

- Ну? Що? Знайшли?..

Ні, Гуро й Сокіл повернулися без Василя. Сокіл обережно поклав на стіл якийсь прилад. Риндін пізнав його: то був переносний передавач, який Василь узяв із собою сьогодні, виходячи з ракети з товаришами. Передавач, з допомогою якого Рижко сповіщав академіка про наслідки огляду ракети.

Риндін боявся про щось запитати. Він мовчки дивився на передавач. Щось підступало йому до горла, щось заважало вільно дихати...

Гуро поволі зняв шолом. Обернувся до Миколи Петровича. Знов відвернувся, витяг з кишені люльку. І, вже набиваючи її тютюном, мовив крізь зіцілені зуби:

- Це все, що нам пощастило знайти. Прилад лежав на краю глибокої печери, провалля. Там закінчувалися сліди потвори. Ремені, що прикріпляли передавач до спини Василя, були розстебнуті.

XV. ПОТВОРНИЙ ПЕРЕСЛІДУВАЧ

Зачепившись на бігу ногою за рослину, Василь утратив рівновагу, впав і покотився вниз. Він летів повз пальми, папороть, перекидаючись і марно намагаючись схопитися за щось, щоб зупинитися. Все крутилося навколо нього - папороть, трава, ґрунт. Різкий удар - і все спинилося.

Василь лежав на потолоченій, поламаній папороті. Над ним схилялося широке мережане листя дивних рослин, ховаючи його під собою. Важко віддихуючись, Василь спробував поворушити рукою, ногою. Ні, ніби нічого не ушкодив. Правда, глухий біль розтікся по лівій нозі; але це була, звісно, дрібниця.

Де ж він? Мабуть, упав просто під кручу, перегнавши таким способом товаришів. Ну, гаразд, треба знайти їх і поспішати до ракети. Адже щось трапилося з Миколою Петровичем, йому потрібна допомога. А він тут лежить... навіть смішно: летів, як та куля!..

Василь підвівся, зробив кілька кроків убік, але в ту ж мить знову присів. Дивний шум вразив його. Чути було гучне роздратоване сопіння, тріщало гілля, наче хтось безжалісно ламав його. Цей шум наближався, гучнішав. Обережно, ховаючись за кущами папороті, Василь визирнув - і відсахнувся назад.

На відстані метрів із сто від нього швидко плазувала, майже просто в його бік сунула страшна мара, розлючено розкидаючи в усі боки поламані рослини. Її широкі лапи, як велетенські гребінці, розсували дерева. Довгі тонкі вуса нетерпляче обмацували все на своєму шляху. Щелепи розсувалися й стискалися, як ківш екскаватора. Потвора рухалася швидко. Ось один з її вусів, звиваючись у повітрі, майнув зовсім недалеко від Рижка.

Василь здригнувся. Руки його стиснули гвинтівку. Але - що можна було зробити гвинтівкою проти такого чудиська? Він відступив на крок, ще на один, намагаючись відійти вбік з дороги потвори. Але вона наближалася надто швидко. І от Василь побачив, як страховище й собі змінило напрямок - туди, куди відступав він.

Назад, назад! Відступати! Може, воно ще зверне кудись!..

Потвора раптом спинилася. Вона продиралася крізь дерева, що шкрябали їй боки. Мабуть, це її дратувало. Використати час! Василь круто обернувся й стрибнув убік.

- Ай! - скрикнув він.

Несподівано він знов утратив ґрунт під ногами. Немов прірва розкрилася перед ним. Скрикнувши, він полетів униз, у темряву, вдарившись спиною об край тієї прірви. Щось тріснуло, немов обірвалося. Василь летів униз. Світле небо, зелене буяння рослин залишилося вгорі, Василь падав униз, не випускаючи з рук гвинтівку.

І ось м'який ґрунт спинив його падіння. Вдарився він не дуже боляче, бо тіло його, впавши на похилий ґрунт, прокотилося кілька метрів. Він знову лежав, не знаючи, де він, куди він потрапив.

Густий морок оточував його. Далеко вгорі виднівся світлий отвір: мабуть, звідти він і впав. Природна життерадісність юнака узяла гору. Він посміхнувся й сказав:

- Мабуть, вже набуваю звички падати і не розбиватися. Це ж тільки подумати: двічі за кілька хвилин упасти з таких круч!.. Але - що то за печера така?

Обома руками Василь обмацував навколо себе ґрунт і стіну. Пухка, волога поверхня, окремі камінці. Доведеться, очевидно, включити електричний прожектор на скафандрі. Але очі юнака немов уже звикли до темряви. Чи то розвіявся морок? Чому стало краще видно?..

Здивованими очима Василь оглядівся. Чому він тепер бачив майже все навколо? Що трапилося? Звідки взялося це дивне блакитнувате сяйво, що виповнювало печеру?..

Нерівні, грубо викопані стіни, що підносилися вгору. На ґрунті - кілька уламків гілля, гниле листя. І просто перед ним починався широкий тунель, що вів кудись у надра. Блакитнувате сяйво розливалось від стін, воно пливло по тунелю вздовж нього. Здавалося, це сяйво розливалось від камінців, подекуди повкраплюваних у стіни й ґрунт. Як тисячі світляків, світилися ті камінці.

Ще раз Василь поглянув угору. Не можна було й думати повернутися на поверхню тим шляхом. Круті стіни немов сходилися вгорі. Очевидно, лишалося тільки посуватися вздовж тунелю, куди б він не привів. Що ж, треба рушати.

Обережно, легко ступаючи, юнак пішов уперед, пильно вдивляючись у блакитнувату пітьму і тримаючи гвинтівку наготові. Включати прожектор не було рації: він не допомагав би тут. Тим більш, що блакитнувате сяйво дедалі більшало, просто заливаючи все навколо.

Весь час тунель залишався таким само широким, як і спочатку. Лише подекуди його стіни трохи сходилися, проте й тут ширина тунелю була не менша ніж два з половиною метри.

«Хто викопав його?» - подумав Василь.

Важко було дати відповідь на це запитання. Але не можна було думати так само, що цей дивний хід виник сам собою, що він був своєрідною грою природи. Ось із стіни стирчить товсте коріння. Воно напевне пересікало цей хід - і тепер на його зламаному кінці легко помітити глибокі подряпини, мов хтось роздирав коріння міцними щелепами.

«Безумовно, нора або хід якоїсь велетенської тварини, - знову подумав Василь. - Проте, чи не потраплю я отак просто до її пастки?»

На хвилинку він спинився. Але іншого виходу не було. Назад шлях був відрізаний. Тільки вперед, тільки вперед!..

Раптом тунель роздвоївся. Одне його коліно звертало праворуч і йшло вниз; друге ліворуч, повільно підіймалося вгору. Василь міркував недовго: йому треба було вибратися на поверхню, докладне вивчення надр Венери не входило в його найближчі плани. Ліворуч, ліворуч, угору!

Минали хвилини. Тунель звертав в усі боки, звиваючись гадюкою. Але весь час він лишався таким само широким, весь час лишався сповненим блакитнуватого саява. Тепер Василь прийшов до остаточного висновку: світилися оті камінці.

Не спиняючись, він вивернув із стіни кілька таких камінців і поклав їх у сумку, що висіла у нього збоку. І враз тривожна думка з'явилася у нього: чому він не почуває звичної ваги переносного радіопередавача, що був у нього за спиною?.. Василь помагає рукою. Передавача не було. Він зник разом із ременями, що тримали його на спині.

Тільки тепер Василь почув, що він злякався. Адже без цього передавача він не зможе подати звістку про себе.

І друга думка: чому він не використав цю можливість, будучи ще на дні ями, куди він упав? Хіба треба було йти цим тунелем? Адже він міг розповісти товаришам по радіо про те, що опинився в ямі, і вони врятували б його. Що передавач зірвався у нього із спини при тому останньому падінні Василь був певний. Значить, він лежить там, на тому гіллі, що застигло дно ями...

Тепер було пізно журитися. А може, він загубив передавач десь уже в тунелі? Ні, такого не могло трапитися, він би помітив, відчув падіння речі. Може, повернутися назад, пошукати передавач на дні тієї ями?..

Ризко спинився, обмірковуючи становище. Так, краще було б пошукати. Зворотний шлях він пам'ятав. Тунель лише один раз роздвоївся, лише один раз. Повернутися?..

Глибока тиша, що оточувала досі юнака, порушилася. Далеко ззаду почулося важке, уривчасте сопіння. Василь здригнувся: це дуже нагадувало звуки, які робила страшна потвора, що ледве не наскочила на нього там, на поверхні.

Швидше вперед! Куди б не привів його цей тунель, однаково це буде краще, ніж зустріч із страховищем!

Ризко кинувся бігти вперед. Ноги його чіплялися за каміння, він спотикався, мало не падав. Але біг далі й далі, лише інколи спиняючись, щоб прислухатись, чи посувається за ним та страшна мара.

І щоразу він чув те ж саме сопіння. Страховище, очевидно, не відставало від нього. Чи чуло воно його? Чи переслідувало воно некликаного гостя в своїй норі, чи просто посувалося до якихось своїх підземних склепів? Василь не знав цього. Але йому лишалося тільки тікати - швидше, швидше!

Здавалося, потвора наздоганяє Василя. Щоразу, як він спинявся прислухатися, сопіння немов наближалося. І щоразу з новою силою Василь кидався вперед, забуваючи про втому. Гвинтівка обважніла в його руці. Але розлучитися з єдиною своєю зброєю, з єдиним своїм захистом Ризко, звісно, не міг. Він мчав далі й далі.

Сяючі камінці в стінах бігли назустріч йому, повз нього, миготіли світловими рисками, що зникали у нього за спиною. Тунель звивався - можливо, лише це й врятовувало юнака, бо потвора не бачила його за частими поворотами. І разом, немов у казці, тунель обірвався.

З усього розбігу Василь ускочив у велетенську печеру, що відкрилася перед ним за останнім поворотом. Тут так само було напіввідно, так само розливалось блакитнувате саяво. Але, що воно розходилося головне від стін і стелі, то посередині печери було значно темніше. Широко розкриті очі юнака помітили якийсь невиразний рух якраз посередині печери. Немов хтось ворухився там... ні, навіть не хтось, а кілька невеличких світлуватих тварин.

А ззаду наближалося вже сердите сопіння; потвора посувалася тунелем і собі.

Часу на роздумування не лишалося. Ні назад, ні вперед!.. Василь швидко кинувся вздовж стіни, ліворуч. Великі брили, великі купи ґрунту, що лежали вздовж стіни, заважали йому. Бігти вже не можна було. Ризко повз за тими купами, що дозволяли йому принаймні ховатися. Далі, далі від отвору тунелю!.. Ось велика брила. За нею його зовсім не буде помітно. Швидше, швидше!..

І ледве юнак устиг не лягти, а, правдивіше, впасти додолу, ховаючись за брилою, як гучне ревіння довело йому, що потвора так само опинилася в печері. І назустріч їй пролунав тонкий, радісний зойк тварин, що ворухилися посередині печери.

Ледве дихаючи, Василь визирнув з-за брили: адже він мусив знати, що робиться навколо нього. Здаватися так просто Василь не думав. В його гвинтівці було двадцять п'ять куль. Яким би великим і жажливим не було страховище, - він ще побореться з ним в разі потреби. Тут, у печері, є простір, є де вцілити.

Потвора, здавалося, забула про незваного гостя (якщо вона перед тим і відчувала його присутність). Вона проплазувала на середину печери і тепер щось там робила. Що саме - Василь роздивитися не міг: синій туман закривав від нього середину печери. Власне, то був не туман. Блакитнувате саяво від камінців, повкраплюваних у стіни, не сягало так далеко, залишаючи центр печери у непевному мороці. Якись тварини ворухилися там. Їх було кілька. Вони пищали, вони немов зустрічали страховище з радістю.

«Я потрапив до лігва цієї тварини, - подумав Василь. - А це її діти. Погану матусю вони собі вибрали, погану...»

Але від цього висновку йому не стало легше. Кожна тварина шаленіє, коли бачить, що її нащадкам загрожує небезпека. І кожен некликаний гість здається тварині такою небезпекою, яку вона ладна розірвати на шматки, щоб захистити своїх дітей.

Василь згадав про жажливий вигляд потвори, про її криві, гострі щелепи, і здригнувся. Що робити?.. Рухатися з місця, поки потвора тут, - значить, йти на загибель. Чекати, доки вона знову піде на поверхню й тоді вибиратися самому?

Але - скільки доведеться чекати? Чи вистачить кисню в апараті, що дає йому можливість дихати?.. Про їжу Ризко вже не думав, це було щось другорядне. Кисень - от головне.

Юнак, намагаючись зберегти спокій, підраховував, не зводячи очей з потвори. Вони мандрували по Венері, сходили на гору й потім бігли назад. Це тривало приблизно годину. Потім він біг назад, упав, покотився. Зустріч із потворою. Друге падіння. І мандрівка тунелем і в печері.

Все це тривало близько двох-трьох годин.

Додати до цього ще перебільшену витрату кисню, бо він майже весь час біг, споживаючи значно більше повітря... а окислительний апарат працює автоматично, поновлюючи кисень відповідно до потреб дихання. Треба гадати, що він витратив приблизно половину запасу. Залишилося ще на шість годин.

Всього шість годин. Якщо йому не пощастить за шість годин повернутися до ракетного корабля, - кінець. А скільки ця огидна потвора схоче бути в печері, не виходячи на поверхню?... Адже їй то напевне поспішати нема куди...

Думки бігли одна за одною. Проекти врятування, один фантастичніший другого, проходили в мозку й безжалісно відкидалися. Вбити потвору. Стріляти в неї кулю за кулею. Кинутися тікати і пробувати відстрілятися в тунелі. Ні, це все безглуздя. Радіо... ах, як міг він загубити потужний передавач!..

Мати його, мабуть, уже одержала листа. І сестра напевне розповіла їй все-все: і як Василь мріяв про міжпланетну подорож, і як він готувався до неї, і чому він так несподівано захопився астрономією, що навіть просидів аж три місяці в обсерваторії... Добра, хороша мати! Вона повірила йому, що він вирішив стати астрономом і охоче допомагала йому знайомитися з інструментами і складними приладами обсерваторії. А сестра? Як зворушливо вона умовляла його кинути цю марну, на її погляд, думку!.. І як, проте, погодилася не зраджувати його, не казати нікому в світі - навіть матері - про його наміри... Коли б вона тільки знала, до якої пастки потрапив її брат...

Микола Петрович теж пожалів би його. Що з ним самим трапилося там, у ракеті? Чого це він подавав тривожні сигнали? Ах, як Василь погано все це зробив! Замість допомогти любому старому Миколі Петровичу - він сам сидить у цій норі й примушує всіх товаришів турбуватися про його долю. Адже вони нічого не знають про нього...

Цікаво, що то за сяючі камінці? Василева рука намацала коло себе один такий камінець. Юнак підніс його до очей. Звичайна грудка, навіть крихка, розсипається, коли натиснути пальцями. І світиться. І, здається, навіть трохи тепла. Чи це тільки здається? Пальці не відчувають тепла. А от коли піднести ближче до очей, то вони відчувають тонке і приємне тепло. Дивні камінці!.. Треба буде обов'язково показати Миколі Петровичу й Соколові, коли він повернеться... коли повернеться... якщо йому пощастить повернутися до товаришів.

Думки, уривчасті і безладні, стрибали в голові одна за одною, переганяючи одна одну.

Як би допоміг йому отой переносний передавач, коли б Василь не загубив його!.. Товариші знали б, де Рижко, врятували б його... Проте, хіба... хіба ж немає ще однієї можливості? Правда, потужний передавач загублено. Але - скафандр має свій невеличкий передавач, з допомогою якого мандрівники зв'язувалися під час вивчення району падіння ракети, розмовляли один з одним. Може, він визволить? Дати якнайбільшу напругу... щоб далі було його чути... Справді, може хтось із товаришів і почує...

Навпамакки Василь знайшов малесеньку рукоятку в себе на грудях. Вона керувала струмом мініакумулятора, від якого працював передавач. Повернути рукоятку праворуч - струм збільшиться. Отак, ще... ще... до краю...

- Товариші, чи чуєте ви мене? - голосно скрикнув Рижко, вкладаючи в ці нескладні слова всі свої надії.

Мовчання.

- Товариші, це я, Василь, товариші... - почав Василь удруге.

І раптом змовк.

Тремтливе яскраве блакитнувате сяйво залляло печеру. Кожен камінець, що перед тим світився рівно й спокійно, як світляк, - тепер розливав від себе яскраві вібруючі хвилі блакитного світла. Це світло тремтіло, воно переливалося, воно немов відповідало на слова Василя. Кожне слово юнака викликало нові й нові світлові хвилі. Ось Василь змовк - і камінці по стінах і стелі, незліченні блакитні ліхтарі, заспокоїлися, ллючи з себе рівне туманне проміння.

Зацікавлений цим казковим видовищем, Василь проговорив ще раз:

- Товариші!..

Каміння знов спалахнуло, хвилі блакитного світла пронеслися по печері, осяявши всі її закутки. І тепер Василь ясно побачив те, що робилося в середній її частині.

Велетенська потвора лежала там, розкинувши лапи. Вона повільно ворушила довгими тонкими вусами. А коло неї було щось із десяти створінь завбільшки з велику собаку. Вони трохи нагадували ведмежат - такі ж жовтуваті, ситі, округлі. Але ось хвилі світла зникли - і дивна родина потвор знову вгорнулася в п'тьму, ще більш непрогляднішу після блакитного світла.

- Товариші!.. - голосно повторив зацікавлений Василь.

Він забув про безпеку, йому хотілося ще подивитися на тих тварин.

Знов яскраве світло залляло печеру, блакитні хвилі прокочувалися по ній, тремтіли і змішувалися. І, мов у відповідь на це, - величезна потвора тривожно заворушила вусами. Василь почув її грізне гарчання. Потвора підвела голову, оглядаючись.

- Е, ні, досить, - тихо вже сказав Василь, забувши, що кожне його слово спричиняється до нового бурхливого випромінювання зі стін і стелі.

Камінці знов відповіли на ці слова неспокійними світловими хвилями. Здавалося, що каміння світилося не все зразу, а по черзі, плавними поштовхами, як хилиться під подувом вітру пшениця в полі.

Із лютим ревом чудище підвелось. З хвилинку воно ворушило високо піднятими вусами, потім повільно повернулося і поплазувало вбік, посуваючись вздовж стін печери. Потвора обмацувала стіни вусами, що ледве торкалися до ґрунту й поспішали далі. Широкі лапи страховища загрибали під себе крихкий ґрунт. Василь помітив, що одна з задніх лап потвори майже безсило тяглася за тулубом; огидна тварина не ступала на неї.

Становище ставало безнадійним. Потвора посувалася вздовж стін навколо печери, відрізаючи останні шляхи відступу. Ще кілька хвилин - і вона наблизиться до юнака.

Дивний спокій огорнув Василя. Зникло кудись хвилювання, мов рукою зняло страх, який відчував раніше Рижко. Він добре розумів, що порятунку він не може чекати нізвідки. Ну що ж! Своє життя він продасть недешево.

Розміреними, спокійними рухами, як у тирі, Василь ліг зручніше, підклав під дуло гвинтівки плоский камінь, прицілився. Ні, він не збирався стріляти, аж доки потвора наблизиться до нього. Треба було заощаджувати кулі. Треба чекати зручного моменту.

Потвора посувалася. Здавалося, вона починала відчувати наближення до людини. Вуса її ворухнулися ще загрозливіше, широкі лапи енергійно прогортали ґрунт, з-під них летіло каміння. І щелепи... ось на що не міг спокійно дивитися Василь. Огидні щелепи, які весь час рухалися, немов намагаючись щось схопити, розчавити, розтерти на порошок. Щоб отака гидота схопила і вбила? Ні, цьому не бути!

Василь прицілився ще вірніше. Він обрав собі точку посередині голови потвори, між лютими очима страховища. Юнак розраховував так: якщо йому пощастить влучити в мозок тварини, це буде найвірнішим пострілом. Гвинтівка в усякому разі дозволить протягом кількох секунд випустити не менш десятка куль. А тоді...

Потвора наближалася, її віддаляло від юнака всього з десять метрів. Василь завмер. Око його спіймало пряму лінію, що з'єднувала мушку гвинтівки і обрану точку на голові страховища. Тепер хай стане трохи світліше, під час пострілу треба добре бачити.

- Стривай, чортяко! - гучно крикнув він.

Яскраві світлові хвилі попливли по печері. Так, ціль вибрано вірно. Все видно ясно, видно цю точку між очима потвори.

Як на навчальному стрілянні, Василь акуратно натиснув спуск. Сухий постріл пролунав раз - і відгукнувся незчисленними лунами в печері. Щось ударилося об брилу поруч із Василем, впало біля нього разом з відбитими скалками, шматками каменю.

Василь озирнувся і похолонув. Це була його куля!

Деформована, сплюснена, - але це була вона, ще гаряча від удару. Значить, куля не пробила голову потвори, вона відскочила від неї... На страховищі - панцер?..

Так хай буде, що буде, у нього є ще кулі, він знайде, куди їх всадити. Не може бути, щоб потвора була вся в панцері!

Постріл... ще... ще... І щоразу кулі, повертаючись, бризкали кам'яними скалками навколо Василя. Кулі не брали жакливу тварину, що з грізним ревом посувалася вперед, украй роздратована, розмахуючи вусами й розкидаючи лапами ґрунт. Її щелепи загрозливо клацали, хапаючи повітря. Ось вона вже на віддалі всього кількох метрів...

Одна з широких, мов закутих у панцер, лап піднеслася високо в повітря, ніби замахуючись на Василя. Ще мить...

Руки юнака похолонули. Гвинтівка здалася важкою, такою важкою, що він не мав сили підняти її і націлити знову на ворога. Це було надто жакливо - страховище, одягнене в панцер, який не може пробити куля автоматичної гвинтівки!

Василь не витримав. Стомлені, натягнені нерви здалися. Він знесилено схилив голову на руки, на непотрібну тепер гвинтівку. Глухий стогін вирвався з його вуст.

І, відповідаючи на нього, блакитним яскравим світлом, неспокійними тремтливими сяючими хвилями засвітилося каміння в стінах і стелі печери, освітлюючи нерухому, безпорадну постать людини в скафандрі, освітлюючи піднебну широку, закуту в панцер лапу потвори, що готувалася вдарити юнака...

XVI. СЛІДАМИ ВЕЛЕТНІВ

Борис Гуро в задумі стояв перед отвором у ґрунті. Сюди чи не сюди? Він озирнувся: за кілька кроків виднівся другий отвір. І перший і другий вели кудись у надра Венери. Здавалося, це були початки великих підземних ходів. Але - куди йти? Де шукати Василя... чи, можливо, лише те, що залишилося тепер від нього?..

Що думав сам мисливець про долю юнака? Він під час бесіди з товаришами намагався втішити їх, вселити в них певність у тому, що Василь, живий і непошкоджений, перебуває десь у невідомому ще їм місці. Можливо, він ховається від якоїсь небезпеки, можливо - він чомусь позбавлений змоги повернутися самотужки. Такі були припущення Гуро перед тим, як він знайшов на краю прірви переносний передавач, що перед тим був на спині у Василя.

Тепер становище здавалося трохи іншим. Гуро не хотів говорити цього Риндіну й Соколові, щоб не позбавляти їх останньої надії, але сам він бачив речі у дуже невтішному світлі. Василь упав у цю прірву. Це було ясно. Коли б він не розбився, - він чув би, як гукав його Гуро. Коли б він навіть лежав унизу, неприємний від падіння, - і тоді його можна було б побачити згори, освітивши дно прірви прожектором. Куди ж зник юнак?

І знов Гуро згадав про висловлену Соколом думку відносно потвори, яка напала на корабель. Василь упав, на дні його немає - лишається тільки думати, що його схопила й понесла з собою та потвора. Адже і її сліди, поламані дерева і папороть, кінчалися біля одного з отворів у ґрунті.

Тривожні думки турбували, позбавляли мисливця спокою, такого потрібного саме тепер. Гуро добре володів собою; отже і цього разу він розігнав неприємні думки і знов почав міркувати.

Передавач він знайшов тут, біля цього отвору. Але цей хід значно менше глибокий, ніж другий. І сліди потвори зникали не тут, а біля другого, ширшого отвору. Спробувати хіба ще раз гукнути? Зазирнути ще раз, освітивши прожектором?

Нахилившись над отвором, Гуро гукнув:

- Василю! Де ти? Відгукнися!..

Але, як і весь час перед тим, він не дістав жодної відповіді. Яскравий у темряві прірви промінь прожектора забігав по стінках і дну ходу. Ні, там нічого не видно. Проте, гостре око мисливця помітило неглибоку ямку у дні прірви - немов слід від якоїсь важкої речі, що впала згори. Цей слід міг залишити Василь. Але куди ж він зник?

Треба було зважуватись. Гуро перевірів ще раз свою зброю, прилади. Гвинтівка з розривними кулями, запасний резервуар з окисилітом - отже, йому вистачить кисню на вісімнадцять годин - дванадцять в основних резервуарах і шість у запасному. Три ручні гранати на поясі - це важлива зброя. Запасний мініакумулятор. Переносний передавач на спині, що дасть йому змогу тримати радіозв'язок із ракетою. Нібито все гаразд. Вперед!

- Я рушаю на розшуки у підземний хід, - сповістив він голосно, повернувши перед тим вимикач передавача.

Потім Гуро прив'язав до стовбура ближчої пальми тонкий міцний мотузок і з допомогою його почав спускатись у прірву.

Ось воно, м'яке, вкрите гнилим листям і поламаним гіллям дно. Нагорі вже сутеніло, і тут Гуро через кілька кроків укрила темрява. Поворот вимикача - і темряву перед мисливцем прорізав яскравий промінь світла від його прожектора, прикріпленого до скафандра. Промінь відбивався від стін там, де з ґрунту виступало каміння, і освітлював все так гарно, що Гуро навіть зменшив силу світла: навіщо було даремно витрачати енергію?

Підземний хід не йшов далеко вглиб. Мабуть, він тягся весь час на глибині не більше як метрів з п'ять під поверхнею. Про це свідчив і пухкий вогий ґрунт, і численне коріння дерев, що звисало зі стін.

Даремно Гуро шукав слідів юнака. Їх тут не було: на ґрунті коридору безконечно тяглися широкі сліди чогось подібного до величезної мітли, що замітала всі сліди.

«Безперечно, нора якоїсь тварини, - подумав Гуро. - Добре, якщо хід не матиме розгалужень, бо інакше я просто не знатиму, куди йти».

Він ішов швидкими, але неквапливими кроками. Так ходить людина, що звикла багато ходити, не витрачаючи ні крихітки енергії марно. Коли б зараз хтось спробував іти поруч із мисливцем, то відразу відчув би, що за цією неквапливою, здавалося, ходою можна встигнути, не відставати, лише переходячи іноді на біг. Великі, спокійні кроки дозволяли Гуро добре роздивлятися й помічати всі дрібнички, що, безумовно, лишилися б поза увагою іншої людини. То позначалися звички досвідченого мандрівника і мисливця.

Ось Гуро на хвилинку зупинився і підійшов до великого коріння, що звисало, мов обірване, зі стіни. Він похитав головою і мовив сам до себе:

- Таку тваринку я зовсім не бажав би здибати...

Це стосувалося слідів на корінні. Досвідчене око мисливця зробило висновки з слідів, що виднілися на перегриженому корені. Невідома тварина не точила грубий корінь, вона просто перекусила його. Так гризти дерево могли лише щелепи велетня...

Ще через хвилину Гуро спинився перед кількома дивними камінцями, що стирчали з ґрунту біля стіни. Він аж присів, уважно розглядаючи їх. Потім виключив прожектор на грудях - і присвиснув від здивування:

- Оце так світляки... Цікаво, цікаво!..

Але час не ждав. І, включивши знов прожектор, Гуро рушив далі.

Його пильне вухо насторожено ловило найменшу подібність до звуків. Проте, мікрофон на шоломі не вловлював нічого, крім легкого шуму кроків самого Гуро.

Найдужче турбувала мисливця відсутність слідів на ґрунті. Коли б тут не було все так чисто замечене якимсь підземним двірником, сліди мусили б бути. Хто це постарався? Невже та тварина? Адже от сліди самого Гуро ясно позначаються на пухкому ґрунті: їх можна легко помітити на відстані кількох метрів. Невже ж потвора дійсно тягла з собою бідолашного юнака?..

І знов Гуро відігнав від себе ці думки. Це надто впливало на нерви.

Хід тягся без краю. Вже двічі Гуро поглядав на ручний годинник. Подорож під землею тривала ось уже другу годину. Але вигляд ходу не змінювався.

Ті ж самі стіни з пухкої землі, з подекуди повкраплюваним камінням, таке ж саме коріння, що утворювало іноді на стіні складне мереживо. І ніяких слідів, крім одного гігантського сліду величезної мітли. Але тепер Гуро вже твердо вирішив, що ця сама мітла була вірним слідом. Безперечно, це слід тієї потвори, що тягла за собою свій тулуб і ним згладжувала всі попередні сліди.

Що то була за тварина? Що обіцяє зустріч із нею?

Спокійним, розміреним кроком Гуро простував уперед. Вже два рази йому траплялися розгалуження. Після короткого обмірковування дальшого шляху Гуро обидва рази обрав той хід, що йшов униз. Він розраховував так:

- Тварина, що має підземні ходи, робить їх не для того, щоб покружляти під землею і вийти знов так собі просто на поверхню. В неї мусить бути якась центральна частина, її лігво, так би мовити. І це лігво, звісно, буде нижче під ґрунтом. Отже, мій шлях - униз.

Мисливець не забував відзначати на кожному розгалуженні той хід, яким він прийшов сюди. Він витрачав навіть певний час, роблячи на стінах помітки коротким кинджалом, з яким ніколи не розлучався так само, як і з своєю тридцятизарядною гвинтівкою.

Третє розгалуження. Гуро зсунув брови:

- Справа ускладняється. Хазяїнові цих катакомб, звісно, добре відомо, куди яка з них веде... А мені... хм, підемо за старим принципом. Мій шлях - нижче, в глибину.

Гуро відзначив чергову зарубку на стіні і зробив крок вперед. Але відразу спинився й прислухався. Якийсь неясний, тихий звук звернув на себе його увагу. Ніби щось пересипалося, ледве чутно шипіло. Ось впало кілька камінців, вони покотилися по землі. Кожен звук розповідав мисливцеві про щось, а все сплетіння звуків малювало перед його уявою таку картину:

- По норі, десь попереду, повзе якась тварина. Повзе повільно і обережно. Не можу сказати, щоб вона повзла від мене, бо звуки не слабшають. Не можу так само сказати, що вона наближається до мене, бо звуки не посилюються. Значить... вона залишається на місці? Але - як можна залишатися на місці повзучи?

Думки ці вмить промайнули в його голові. Гуро виключив прожектор і, користуючись непевним туманним світлом загадкових світляків-камінців, повільно рушив уперед, тримаючи гвинтівку напоготові. Він немов забув про звичку ходити швидким вільним кроком. Тепер Гуро пробирався вздовж стіни, ховаючись за її виступи і не просуваючись уперед ні на метр, доки йому не щастило розглянути як слід цей дальший метр.

Так підкрадалися колись червоношкірі індієць, так підпозває хитрий хижак, що полює на свою жертву. Гуро мав ще важливіше завдання: він мусив урятувати Василя і, хоча б через це, не мав права на будь-який необгрунтований ризик.

Крок за кроком мисливець просувався вперед. Загадкові звуки не зникали. Вони тепер були трохи виразніші, бо Гуро наблизився до місця їх виникнення. Таємнича тварина, справді, немов лишалася на тому ж самому місці. Ось знов виразно чути: упав камінь, покотився. І знов те ж саме, ледве чути, шипіння. Що ж це таке?

За поворотом ходу Гуро нарешті помітив якесь велике тіло, що перетинало тунель. Мисливець спинився. Його гвинтівка майже автоматично висунула вперед своє коротке дуло. Палець упевнено лежав на спуску гвинтівки. Очі вивчали ціль холодним, спокійним поглядом.

Впоперек тунелю лежало велике округле тіло. Воно, здавалося, складалося з кілець, що невпинно ворушилися. Наче обрубок великої колоди, вкопаний своїми кінцями в обидві стінки тунелю. Але живий обрубок, що весь час, вібруючи, рухав своїми коричнево-червоними кільцями. І від цього руху з стіни часом зривалося, падало каміння, котилося вниз.

Очі Гуро не відривалися від дивної тварини. Що вона робить? Що за незрозуміле положення впоперек тунелю? Помалу, дедалі звикаючи до напівтемряви, Гуро помітив, що кільця, з яких складалося тіло тварини, немов би повільно виходили з однієї стіни і входили в другу. Може - це лише своєрідна помилка зору?

Проте, ні. Мисливець помітив на одному боці тварини невеличку чорну пляму. Ця пляма повільно рухалася разом із своїм кільцем. Ось вона наблизилася вже зовсім до стіни. Ось доторкнулася до неї... зникла.

Так, помилки не може бути. Гуро бачив лише невеличку частину довжелезної потвори, що плазувала впоперек тунелю, вилазючи з одної його стіни і зникаючи в другій. Кільцювате тіло просувалося без краю, загороджуючи шлях. Що ж це за тварина?

Гуро безстрашно пустив униз дуло гвинтівки. Він натиснув на вимикач прожектора. Яскраве світло заляло дивну тварину, вірніше, ту частину її тіла, що була в тунелі. Так ось вони, ті кільця. Тепер видно дуже добре. Можна підійти ближче.

Нижнє, прозоре тіло. Воно, здавалося, невпинно пульсувало, пересуваючись упоперек тунелю і з помітним зусиллям підтягаючи свої кільця. Всередині цього тіла, в зворотному напрямі, рухалася якась чорна маса. Чи, правдивіше, ця маса не рухалася, вона немов стояла на місці, а прозоре тіло посувалося по ній, ніби натягнуте на чорну палицю.

Гуро доторкнувся дулом до потвори. Її бік здригнувся, вздовж нього пробігли жмурки. Відступивши на крок, Гуро замислився, спостерігаючи, як повільно проповзала потвора впоперек тунелю.

Дивні речі спадали йому на думку. Перебування мандрівників на Венері приносило їм несподівані зустрічі з дивовижними тваринами. Це не були страховища юрського періоду, про які стільки розповідав Сокіл. Досі вони не бачили ніяких бронтозаврів, археоптериксів, ігуанодонів. Може, тут, на Венері, життя розвивалося іншими шляхами, відмінними від земних? Цілком можливо. Дивно лише, що передбачення Сокола відносно рослинності на Венері, цієї багатющої буйної флори юрського періоду, - здійснилися цілком, а припущення відносно фауни, відносно тварин, не ствердилися ні в якій мірі. Ось тепер ця зустріч із живою прозорою колодою, що все ще плазує від стінки до стінки, немов вона завдовжки з десятки метрів... що це за тварина?

І раптом Гуро підморгнув хитро самому собі. Йому відома ця тварина. Правда, він пам'ятає її в трохи іншому розмірі, але це вона сама. Мисливець легко штрикнув червонувате тіло потвори дулом гвинтівки. Вздовж тіла знов пробігли жмурки, тварина немов намагалася уникнути дотику невідомої речі. Гуро засміявся хрипким, трохи нервовим сміхом:

- Я знаю, що ти таке, - сказав він, звертаючись до мовчазного вібруючого тіла. - Ти - черв'як. Ти - дощовик, ось хто ти!

Це звучало неймовірно. Так міг би сказати хіба що божевільний. Черв'як-дощовик - оця потвора, завтовшки з півтора метри?... Дощовик такого химерного вигляду?

Проте, мисливець не вагався більше. Він ударив гвинтівкою напівпрозоре тіло. Кільця, що складали його, заворушилися швидше; потвора намагалася якнайскоріше сховатися в землю, втекти.

- Пролазь, пролазь, - промурмотів Гуро, - не заважай. В мене часу немає. Дощовик, хм... та скільки ж ти ще тягтимешся?..

Велетенський дощовик, здавалося, був безкрай. Він загороджував своїм тілом шлях, між ним і стелею тунелю залишалося всього з півметра. Як пройти?

Гуро виставив уперед гвинтівку і швидко, не цілячись, вистрелив. Сухий звук розтанув у повітрі, його поглинули пухкі стіни. Куля пронизала тіло дощовика. На ньому залишилася малесенька крапка та й годі. Кільця посувалися вперед з такою самою швидкістю. Гуро закусив губу:

«Може, я помилився, - подумав він. - Може, я зарядив гвинтівку не розривними кулями?»

Він перевіряв магазин. Ні, там лежали саме розривні кулі. Що ж трапилося? Чому куля не розірвалася? Проте... ха-ха, знов усе зрозуміло. Куля не розірвалася тому, що не зустріла достатнього опору. Вона пройшла крізь тіло дощовика, не завдавши йому шкоди, як пройшла б крізь кисіль.

Гнів охопив мисливця. Йому треба поспішати, кожна секунда запізнення може коштувати життя Василю, а він стоїть тут, не знаючи, коли звільнить шлях цей мерзений дощовик, що перетяв йому путь. Розрубати його, знищити... Рука мисливця вже намацала ручку короткого гострого кинджала, що висів у ножнах на його поясі. Але Гуро подумав:

«Ну, добре, я розрубаю цю гидоту надвоє. Але це ж дощовик. Він однаково не спиниться, плазуватиме, ще більш загороджуючи шлях. Ні, рубати не можна».

Залишався тільки один спосіб - перелізти через огидне тіло, протиснутися між ним та стелею тунелю. Гуро відступив на кілька кроків назад, розігнався і стрибнув угору. Руки його потрапили на спину дощовика, він упав на його бік грудьми, ноги його колінними вдарилися об боки м'якого холодного тіла. Мисливець відчув, як дощовик затремтів від удару. Він напружився, звиваючись і намагаючись скинути з себе людину.

Проте, Гуро з шаленим зусиллям уже злавив на нього, зіплюючи зуби, щоб стримати напад неприємної нудоти, яка підступала до горла. Ще мить - і він легко зіскочив, протиснувшись під стелею впоперек тіла дощовика, що люто звивався. Слина сповнила рот мисливця. Не озираючись, він швидко пішов тунелем уперед, примушуючи себе не слухати легке шарудіння позаду, що нагадувало йому про гидкого черв'яка.

Але це тривало лише кілька хвилин. Нові звуки, значно гучніші й загрозливіші, притягли до себе увагу Гуро. Якийсь рев, хрипкий і жахливий, долітав здалеку. Йому відповідали тонші звуки, що нагадували скавучання цуценят. Забувши про можливу небезпеку, Гуро прискорив кроки. Рев, що переривався тривожною мовчанкою, голоснішав. Так могла ревити лише якась розлючена вкрай потвора, нападаючи на ворога.

«Швидше, швидше, - вистукувало серце мисливця. - Як я міг затриматися біля дощовика... швидше, швидше!»

Гуро, ідучи навпомацки, перевіряв свою зброю. А рев все наближався. Нарешті, ось тунель ще раз круто повернув, і перед Гуро відкрився темний отвір. Промінь від прожектора потону в глибокій темряві отвору, ні за що не зачепившись.

Гуро яскраво почув, як пролунав постріл. У відповідь на нього рев розлігся з новою силою. Потім пролунало ще кілька пострілів, безладно, з різними інтервалами. І знову грізний рев.

Далі виразно почувся глухий стогін людини. Гуро вже лежав на краю тунелю, що раптом обірвався чорною прірвою, і дивився вниз, звідки долітали загрозливі звуки. Мов у відповідь на стогін, велетенська печера, в яку він дивився згори, наповнилася мінливим блакитним сяйвом, що лилося з усіх боків. Промінь прожектора Гуро вихоплював з п'ятми окремі шматки скель, брил землі, якихось дивних пухнатих тварин. І нарешті Гуро побачив те, чого шукав.

На віддалі десяти-п'ятнадцяти метрів від нього, внизу, біля однієї з стін печери, на брилі лежала людина в скафандрі. Вона безсило схилила круглий шолом на руки, поруч із нею лежала гвинтівка. Людина лежала нерухомо, як мертва. Це був Василь.

І вздовж тієї ж стіни до заммерлого, мабуть, непритомного юнака швидко плазувала велетенська потвора. Довгі, тонкі вуса жадібно обмацували повітря, наближаючись до Василя. Гігантське тіло швидко посувалося вперед, підтримуване кількома лапами. Дві з них, передні, були широкі, як гребінці, з гострими страшними зубцями. Одна з них піднялася, потім друга.

Тонкий, довгий вус торкнув нерухому постать у скафандрі. І відразу ж у повітрі з блискавичною швидкістю піднеслася широка гребнеподібна лапа, готова впасти на людину і розчавити її.

Лапа здригалася в повітрі, наближаючись до людини в скафандрі, мов прицілюючись для останнього рішучого удару.

ХІ. БІЙКА БІЛЯ РАКЕТИ

Микола Петрович нарешті підвів голову від складного рисунка, який він довго й старанно креслив на папері. Сокіл, що весь час уважно стежив за рухами руки Риндіна, перевів погляд на академіка.

- Отже, - непевно проговорив він, - отже, що виходить?

Риндін задумливо поглянув на нього, на рисунок, знов на Сокола. І лише по цьому повільно відповів:

- Нічого втішного не виходить, дорогий Вадиме. Нічого втішного!

Він неухважно зробив олівцем кілька широких рисок біля рисунка, немов випробовуючи олівець. І продовжував, водночас проводячи олівцем по паперу такі ж самі риси, наче підкреслюючи свої слова:

- Ось мої висновки. Ракета стояла раніше непогано. Василь... - він важко зітхнув, - Василь правильно помітив, що з того стану можна було просто стартувати. Дати кілька вибухів, почати рух - і ракета пішла б угору. Правда, тут був би певний ризик, старт не можна було б назвати безпечним, але в усякому разі це було можливо. Тепер, після візиту тієї потвори, що надумала бавитися нашим кораблем і перекидати його з боку на бік, ракета змінила положення. Вона загрузла носом у ґрунт, підняла хвіст угору. Дюзи дивляться в небо. Зробити вибухи - означає загрузнути ще більше в ґрунт. Розумієте?

Сокіл мовчав.

- Звісно, нам ще рано думати про відліт. Ми нічого поки що не знайшли... хіба що загубили. Поживемо, подивимося. Може, ще якесь страховище побажає погратися кораблем і поставить його як слід, - пожартував Микола Петрович.

Але Сокіл навіть не всміхнувся.

Він сидів нерухомо і крутив пасма волосся, що спадали йому, як і завжди, на лоб. Ось він зняв свої окуляри, протер їх, надів і уважно подивився на Риндіна.

- Миколо Петровичу, - мовив він нарешті, - а чи не можна буде, скажімо, підкопати ґрунт під ракетою... розбити його, щоб ракета стала рівніше? Хочете, я подивлюся?

Риндін лагідно усміхнувся:

- Чи не зарано, Вадиме? Повторюю, нам поспішати нема куди. Ще встигнемо. Чи вас уже назад, на Землю, тягне?

Сокіл почервонів:

- Ні, не те... не те, Миколо Петровичу.

- А що ж?

- Я скажу вам одверто. Мене завжди нервувала невідомість. Я можу непогано працювати, Миколо Петровичу (і ви це добре знаєте), але я мушу знати, що буде далі. Ось зараз, коли...

Сокіл помітно хвилювався. Він підвівся, випив води, сів на місце і знову підвівся:

- Ну от, мене нервує свідомість того, що шлях повернення додому нібито відрізано. Ні, Миколо Петровичу, ні, запевняю вас, я не думаю про повернення - принаймні до того часу, поки ми знайдемо Василя і розшукаємо наші елементи. Але з якою радістю я робив би все, коли б знав, що ця можливість повернення на Землю не відрізана... Ну, от такий я дурний, така у мене вдача. Не можу я критися перед вами, Миколо Петровичу...

Риндін слухав Сокола, не зводячи з нього очей. Він помовчав хвилинку.

- Сідайте, Вадиме, - відповів він. - Я розумію вас. Зрозумійте й ви мене. Можливість повернутися назад не відрізана.

- Як?

- У мене є свої думки. Потім я познайомлю вас із ними. Треба ще поміркувати, зважити все. В усякому разі, в своїй доповіді, що її ми мусимо надіслати на Землю, я не кажу, що наше становище безнадійне. Навпаки, я певний, що ми щасливо повернемося назад. Тільки б знайти Василя! До речі, після того, як Борис сповістив, що спускається під землю, ви нічого більше не чули від нього?

- Ні.

- Ось що турбує мене більш усього. Що ж, будемо сподіватися, що Борис знайде нашого юнака. Тепер у мене є пропозиція до вас. Підійть на хвилинку до навігаторської рубки і напишіть там листа. Ми з вами зараз відправимо другу ракету-листоношу. Ідіть, пишіть, тільки не дуже довго, я хочу зробити це, доки повернуться Борис і Василь.

- Якого листа? - Сокіл дуже незграбно удавав, що він не розуміє.

- Ну, Вадиме, хіба мені варто вам пояснювати? Пошукайте в вашій пам'яті, може й знайдеться якась особа на Землі, що їй приємно буде одержати від вас звістку. Та годі, я вам кажу, - додав Риндін з удаваною суворістю, бачачи, що Сокіл вагається. - Хіба не ви самі розповідали мені свого часу і про вашу наречену, і про все інше? Ідіть, я вам кажу. А то відправлю ракету без вашого листа.

- Я, Миколо Петровичу, той... я вже...

- Невже написали?

Сокіл зніяковіло витяг з кишені листа. Риндін засміявся:

- Ну от, а то ховалися! Одягайте скафандр, виносьте ракету. Я зараз вийду слідом за вами. Тільки спробую відшукати Сонце. Сподіваюся, що хоч на цей раз наш інфрачервоний екран не відмовиться прислужитися.

Вже виходячи, Сокіл, згадавши щось, запитав:

- Ви сказали, що вийдете слідом за мною? А як же ви підете? Адже у нас немає четвертого скафандра. Чи ви хочете без нього?

- Авжеж, я піду без скафандра, - відповів Риндін, не звертаючи уваги на здивування Сокола. - Не хвилюйтеся, одягайте ваш. Шкода тільки, що я не зможу чути вас. Ви то будете чути мене, а я вас - ні. Ну, нічого, як-небудь порозуміємося. Одягайтеся.

- А коли нападуть летючі комахи?

- Вони, як ми вже встановили, нападають лише в глибокій тіні. А зараз сонце ще високо. Одягайтесь.

Сокіл не пробував сперечатися далі. Якщо Риндін сказав - треба було виконувати. До того ж, і час мине швидше. Це гнітюче чекання, поки повернеться Гуро... і які звістки він принесе... Ах, Василю, Василю, невже ж Гуро повернеться без тебе?!

Микола Петрович провів Сокола до дверей у коридор, що вів до зовнішнього люка:

- Прошу виходити. Трохи почекайте мене. Та не забувайте прислухатися тоді до моїх слів.

Сокіл чудово чув усе, що говорив Риндін. Він зачинив за собою двері, пройшов до камери, де лежали ракети-листоноші, взяв одну з них і через силу потяг її до виходу. Тепер це була робота значно важча, ніж тоді, коли вони випускали листоношу в міжпланетному просторі. Через кілька хвилин люк знову відчинився, і з корабля вийшов старий академік. Він спинився на порозі люка, простяг уперед руки, - уперед до зелених хашів, до скель і папороті:

- Яке чудове повітря, Вадиме! Який чудесний краєвид, які різноманітні фарби, які мальовничі рослини! І скільки таємниць ховається під красою цього краєвиду!..

Він замовк. Згадка про Василя, про долю бідолашного юнака виникла в його голові, як тільки вирвалися в нього слова про таємниці Венери. Що з ним? Де він?

Свіжий, прохолодний вітер маяв його сивим волоссям і полами піджака. Просто перед ним розкинулися буйні хаші, що піднімалися схилом вгору, дедалі густішали і перетворювалися на незайманий первісний ліс дивної планети. Далеке стрекотіння, якесь мелодичне цвірінкання долинуло до слуху Миколи Петровича. Він повернув голову до Сокола:

- Чуєте, Вадиме? Це - звуки тутешнього життя. Ах, коли б наш Василь був з нами!

Він зійшов на ґрунт і, керуючись своїми записками на аркушику паперу, встановив на міцному тринозі ракету-листоношу в потрібному напрямі. Перевірив, чи щільно зачинені дверці ракети. Сигарка дивилася в одну якусь точку неба, вибрану Риндіним.

- Відійдіть, Вадиме... Я пускаю.

Він натиснув маленький важіль на боку ракети і відстрибнув убік з несподіваною жвавістю. З дюзи ракети виринуло полум'я і синій газ. Металева сигара з гуркотом злетіла в повітря і, оповита димом, зникла в хмарах. Тільки густа синя хмарка залишилася від неї.

- Полетів наш другий вісник, - задумливо промовив Риндін. - Чи скоро доведеться виряджати третього? Адже його черга наступить перед нашим зворотним стартом... Втім, я маю небагато часу. Ходімо, Вадиме, оглянемо ракету.

Вони йшли поруч - Сокіл у непроникному скафандрі, в круглому шоломі з великими скляними вікнами, чистісінько водолаз, якому не вистачало лише важких свинцевих підошов та грузила на шиї. І Риндін, у звичайному сірому піджаці, довгих штанах, без шапки, з срібним своїм волоссям, що маяло під подувами вітру, із схвильованим обличчям: він був першою людиною, що дихала на повні груди повітрям Венери!

Вони обходили навколо ракети. Висновки Миколи Петровича були цілком вірні. Ракета зарилася в ґрунт носом, піднявши вгору хвіст. Дюзи дивилися в небо. Не можна було й думати про те, щоб вирівняти її за допомогою вибухів. Це тільки погіршило б становище.

Сокіл уважно стежив за Миколою Петровичем, що не пропускав жодної дрібнички. Ось Риндін підійшов ближче до ракети і помацав рукою подряпини, зроблені потворою, яка намагалася перекинути корабель.

- Непогані пазурі, га, Вадиме? - сказав він.

І зразу його обличчя посмутнішало. Мабуть, знову згадка про Василя зринула в нього.

Вони йшли далі. Сокіл помітив, що старий академік дихає не так, як завжди. Він робив глибокі вдихи і видихи, немов дуже втомлений. Жестом руки Сокіл показав на своє обличчя, розкрив широко рот, копіюючи дихання Риндіна. Микола Петрович махнув рукою:

- Ну, так, трохи не вистачає кисню... чи, навпаки, забагато вуглекислоти. Але це дрібниці. Хвилин на п'ять мене ще вистачить. А потім треба повертатися, потім стане небезпечно. Ходім, ходім!

Але тепер Сокіл весь час поглядав на Риндіна: його непокоїло це важке дихання. Він думав: «Як нам, то Микола Петрович не дозволяє виходити без скафандрів, а сам... ні, треба стежити, коли б чого не сталося».

А Риндін ішов далі, закінчуючи огляд ракети. Ось він спинився перед великою кам'яною брилою, що схилилася над кораблем, затиснувши його. Між нею та ракетою тільки знизу залишався просвіт, де можна було пройти. Риндін доторкнувся до брили:

- Цікава порода! Як вам здається, Вадиме? Ану, відбийте вашою киркою скалку. Вивчимо в каюті.

Сокіл виконав бажання Риндіна. Відбитий спритним ударом кирки уламок брили заграв на зламі різнокольоровими блисками.

- Цікава, цікава порода, - повторив Риндін задумливо, розглядаючи уламок і ховаючи його в кишеню. Ну, тепер ходімо додому, Вадиме. Мені стиснуло груди. Більше не можу.

І він легким рухом протиснувся у просвіт поміж скелею та ракетою. Сокіл перечекав, поки Риндін звільнить прохід, щоб пройти й собі слідом за ним, і почув здивований вигук Миколи Петровича:

- Це що таке?

Сокіл кинувся в прохід. Його кирка зачепилася за брилу, впала на землю. Поспішаючи, Вадим не підняв її. Він глянув туди, куди дивився Риндін, і почуття липучої огиди охопило його.

Просто на стіні ракети, на зовнішньому її люкові, крізь який вони виходили і крізь який мусили повертатися назад, сиділа страшна, неймовірна потвора. Великий, як доросла вівця, округлий, кошлатий тулуб, серед чорної шерсті якого виднілися білі й жовті смуги. Велика волохата голова простягнута вперед; з лоба дивилися холодні, люті очі. Щось подібне до двох дзьобів стирчало спереду тієї голови. Два дзьоби, що водночас розтулялися й стулялися, загрозливо показуючи зубчасті свої краї. І п'ять пар волохатих ніг, на яких цей велетенський павук міцно тримався на стінах ракети.

Так, це безперечно був павук. Він люто дивився на людей. Його ноги ледве помітно тремтіли від напруження. Здавалося, він першої-ліпшої секунди готовий був кинутися на мандрівників.

- Яка огидна... тварина... ой! - почув Сокіл голос Риндіна.

Старий академік насилу говорив. Здавалося, він задихався. Сокіл швидко поглянув на нього. Микола Петрович хитався. Обличчя його, до того почервоніле, тепер набуло якогось зловісного синюватого відтінку. Сокіл згадав: Риндіну немає чим дихати, він помалу отруюється вуглекислотою. Але - що ж робити? Адже він, Сокіл, не виконав прохання, суворой вимоги Гуро - не виходити з ракети без зброї...

Микола Петрович хитався. Він ледве проговорив:

- Вадиме... женіть його... цього павука... та обережніше... він може бути... отруйний...

Сокіл безпорадно зиркнув на павука. Той сидів нерухомо, мов вивчаючи сили супротивників. Але ось його ноги ворухнулися. Він трохи посунувся вперед. Дзьоби його загрозливо розтулилися, голова глибше втиснулася в тулуб. Потвора ставала в бойову позу, вирішивши, очевидно, що перед нею її якісь невідомі, але приречені жертви.

«Треба спробувати його злякати, - подумав Сокіл. - Адже нам потрібно тільки, щоб він зійшов з люка...»

Не зводячи очей з павука, він зробив крок назад і, присівши, намацав позаду себе кирку. Це була його єдина зброя. Ждати будь-якої допомоги не можна було. Зібравши всі сили, Сокіл з диким вигуком стрибнув уперед, забувши, що потвора однаково його не почує.

Павук трохи відступив, відсунувши назад тулуб. Але ноги його не зрушили з місця. З широко розтулених страшних дзьобів вирвалося загрозливе сичання. Довге волосся на його тулубі наїжалося. Потвора не здавала позицій.

Сокіл оглянувся на Риндіна. Старий стояв, зіпершись на скелю й важко хапаючи повітря відкритим ротом. Його очі були заплющені, груди конвульсійно підіймалися й опускалися. На лобі блищали великі краплини поту.

Не тямлячи себе, Сокіл схопив з землі великий уламок брили й кинув у павука. Уламок потрапив вище дзьобів, відскочив і впав. Над дзьобами виступила біла густа рідина. Потвора була поранена.

Стиснувши заляклими руками кирку, Сокіл бачив, як павук підняв загрозливо передню пару лап і на чотирьох інших парах швидко посунув уперед. Страшні волохаті лапи з гострими пазурами на кінцях рухалися в повітрі, готові схопити його і підтягти до дзьобів.

Сокіл забув про страх. Але потвора була така огидна, що він мимоволі відступив на крок назад. Він почув, як вкривається потом його лоб, як пальці робляться вогкими й липкими. Павук повільно, немов розраховуючи кожен рух, посувався вперед, не опускаючи передніх лап і тримаючи їх наготові.

Глухий стогін донісся до Сокола. То стогнав Микола Петрович. Мабуть, павук так само почув цей стогін, бо він раптом змінив напрямок і посунав просто до академіка, наміряючись охопити його безсиле тіло своїми пазурами.

І знов Сокіл забув про все, навіть про огиду. Щось вигукуючи, зціплюючи зуби, він кинувся вперед, на павука, замахуючись на нього киркою. Потвора спинилася. Її лапи майнули в повітрі, намагаючись схопити Сокола. Дзьоби широко розтулилися. На них з'явилися густі жовтуваті краплини.

«Отрута! - блискавично промайнуло в голові Сокола. - Ну, хай буде й отрута, байдуже».

З усієї сили він ударив павука киркою по голові. В ту ж саму мить він відчув, як його щось схопило за боки. Що саме - він не бачив, але знав, що то були передні лапи павука. Сокіл щосили тяг назад кирку, щоб ударити ще раз. Але вона застрягла і не виймалася. Міцні обійми потвори стискали тіло Сокола і повільно, але впевнено підтягали інженера до дзьобів.

Сокіл відчув, що його ноги відриваються від землі. Він висів у повітрі, затиснутий у пазурах потвори, не випускаючи з рук держак кирки і намагаючись витягти її. Ось перед очима його, перед скляними вікнами шолома майнули криві зубчасті дзьоби. Потвора нарешті підтягла його голову до себе. Дзьоби розтулилися ще ширше й схопили шолом.

Почувся огидний скрегіт. Дзьоби ковзали по рівній поверхні шолома, неспроможні зламати його металеві стінки.

- Тільки б витримало скло, тільки б витримало скло, - шепотіли побілілі губи Сокола. - Та ще з'єднувальні трубки, що підводять кисень з резервуарів...

Скрегіт дзьобів по металу подужчав. Потвора намагалася розгризти шолом. Жовті потоки густої рідини потекли по склу шолома: мабуть, це була отрута, яку випускали з дзьобів отруйні залози чудища.

Сокіл майже позбавлений був можливості щось бачити крізь враз помутніле жовте скло. Він ще раз спробував витягти кирку. Вона похитнулася, але не витяглася.

Звиваючись в міцних обіймах потвори, Сокіл почав бити киркою куди прийдеться, майже нічого не бачачи.

Раптом скрегіт спинився. Дзьоби вгризлися в щось. І ось у вухах Сокола пролунав різкий тріск. Зразу по тому в ніс йому вдарив густий сморід, такий гидкий і мерзотний, що на очі набігли сльози.

«Розірвалися з'єднувальні трубки!» - з одчаєм подумав Сокіл і, зібравши всю силу, ще раз сіпнув держак кирки. Він з радістю відчув, що вона подалася. Ще зусилля - і кирка звільнилася. Тоді, звиваючись в міцних обіймах потвори, Сокіл почав бити киркою куди прийдеться, майже нічого не бачачи і лише механічно відзначаючи кожен раз, коли вістря кирки поринало в тіло страховища.

Скільки ударів він завдав - він не пам'ятав. Але ось обійми павука послабшали. Люті удари дзьобів об шолом припинилися. Ще мить - і Сокіл відчув, що він падає. М'який удар об землю. Сокіл сидів на ґрунті, протираючи скло рукою. Він побачив, як павук, шкутильгаючи, повільно відповзав від ракети, прямуючи до скель. З багатьох ран на його тулубі витікала густа біла рідина.

«А Микола Петрович?..» - раптом згадав Сокіл.

Риндін лежав біля скелі. Він не ворухився. Сині губи його безсило відтулилися, груди не підіймалися. Він був або непритомний, або... Далі Сокіл не наважувався думати.

Швидким рухом він підвівся. Гострий біль у боці примусив його відразу зігнути. Пересилуючи цей біль, Сокіл схопив бездушне тіло старого академіка впоперек тулуба, підняв його і поніс до люка. Він хитався, щось мов ножем різало йому бік. На превелику силу він відчинив люк і звалився разом з своєю ношею всередину ракети.

Підвестися тут у нього не вистачало сили. Повзучи руками і ногами, Сокіл тягнув за собою Миколу Петровича. Ось нарешті внутрішні двері, що ведуть до центральної каюти. Останнім зусиллям він відчинив їх, проповз усередину, втяг тіло Миколи Петровича.

Двері з м'яким скрипом автоматично зачинилися за ним.

Тремтячими руками Сокіл скинув шолом. Скафандр скидати він не став, не міг. Що з Миколою Петровичем?

Старий академік нерухомо лежав на підлозі. Жодної кровинки не було на його обличчі. Посиніле, бездушне, воно мертво дивилося вгору своїми напіврозплющеними очима.

- Миколо Петровичу... Миколо Петровичу!.. - з одчаєм покликав його Сокіл.

Мовчання.

- Миколо Петровичу!.. - ще раз скрикнув Сокіл, легенько торснувши старого і боячись дивитися в його обличчя.

Риндін нерухомо лежав на підлозі.

VIII. НЕСПОДІВАНА ДОПОМОГА

Василь ясно чув, як в його лівому виску бив малесенький гострий молоточок: тук... тук... тук... Спітнілий лоб лежав на холодному склі шолома. Юнак знав: ось ще секунда - і кінець. Грізне гарчання наблизилося до нього. І та піднесена лапа з зубчастими краями... Невже ж це останнє, що довелося йому побачити в житті?..

Наче велика й довга розірвана кінострічка пронеслася перед його очима. Окремі кадри на мить спинялися, затримували на собі увагу і мчали далі, зникали, звільняючи місце для інших. Скільки людина може згадати за кілька секунд? Здається, небагато; але за ці кілька секунд Василь устиг побачити так яскраво, ніби все це стояло у нього перед очима, - встиг побачити майже все своє життя.

Ось він, Василь, ще маленький, заліз до шафи, де лежали спогади про батька, його речі. Ніхто не помітив цього, і за п'ять хвилин маленький Василь з'явився перед родиною в будьонівці і з шаблею, що тяглася вслід за ним по підлозі. І як він проливав сльози, коли мати відібрала в нього ці надзвичайні речі!..

І вдруге він плакав гарячими сльозами, коли з матір'ю побував у мавзолеї Леніна. «Мамо, невже Ленін ніколи не встане?» - запитав маленький Василь. І, почувши відповідь, гірко заплакав: йому так хотілося, щоб Ленін був знову живий!

Іспити в школі. Василь - відмінник. І раптом, відповідаючи, він забув формулу води. Неможливо, по-дурному смішно, але забув і не міг згадати, аж доки викладач, зрозумівши, що хлопець хвилюється, - відпустив його на місце на хвилину. А згодом - як блискуче Василь довів свої відмінні знання!

Маруся... його чорноока приятелька, разом з якою він обмірковував можливості своєї подорожі в міжпланетному кораблі Риндіна... тепер вона, напевне, згадує про нього, мила, дорога Маруся...

Всього кілька секунд - і стільки спогадів, стільки думок!.. І раптом Василь почув різкий звук пострілу. Юнак здригнувся: це мариться йому, мариться...

Але слідом за тим пролунав другий постріл, зовсім близько біля його голови. Чи то був уже не постріл, а вибух? Дике ревіння відповіло на це.

Допомога? Звідки? Хто?

Рвучким рухом Василь підвів голову, але зразу ж таки похилив її назад. Бо він пізнав спокійний, владний голос Гуро:

- Юначе, не ворухитися! Лежати так само, як лежав досі. Жодного руху. Я впораюся сам.

Гуро вже сидів на виступі, що звисав у верхній частині печери, на протилежному її боці. Він тримав у руках свою коротку автоматичну гвинтівку, з якої ще тяглася тонесенька цівка диму, помітна в яскравому промені електричного прожектора, скерованого вниз. Униз-таки дивився й мисливець.

Страшний велетенський, що вже заніс над Василем лапу, безпорадно помахував тепер нею в повітрі. Власне, це була вже не та лапа, яку бачив перед тим Гуро. Спритний мисливець за якусь долю секунди прицілився, вистрелив і розтрощив лапу потвори. Розривна куля його гвинтівки натрапила на опір і довела, на що здатні ці малесенькі снаряди. Товстий шар твердої оболонки лапи був пошматований; мускули висіли на ниточках жилок. Потвора люто ревла; мабуть, їй було знайоме почуття болю.

Вона вагалася. Ось щойно перед нею був ворог, який стріляв. Тепер цей ворог лежить нерухомий, мабуть - мертвий. А небезпека виринула з іншого боку. Що то за небезпека ще? І чому не діє лапа?

Безтямними очима потвора шукала цю другу напасть, забуваючи про першого ворога. Її довгі вуса, мов обнюхуючи повітря, швидко рухалися й звивалися. Саме цього й хотів Гуро.

- Ану, подивись сюди. Я тут, тут, голубонько; іди, нападай на мене, - бубонів Гуро крізь зіцплені зуби, - іди, іди сюди. Та ось я де.

З останніми словами він скерував на потвору яскраве проміння свого прожектора. Потвора ревнула і рішуче повернулася до Гуро, остаточно забувши про Василя. Вона повільно посувалася через печеру, не зводячи з мисливця лютих очей. Очевидно, їй заважали поранені лапи; страховище пересувалося, тягнучи за собою довгий, важкий тулуб.

- Сюди, сюди, отак, ближче, - повторював Гуро. - Василю, друже, можеш тепер дивитися. Тільки не висуйайся з-за брили, бо я боюся зачепити тебе. Як себе почуваш?

Василь підвів голову і визирнув. Він побачив гострий, як ніж, промінь прожектора, що, здавалося, з'єднував темну постать на високому виступі і велетенську потвору, яка плазувала до того виступу.

- Так що ж ти не відповідаєш? - знову долинув до нього спокійний голос Гуро. - Як почуваш себе? Чи розучився розмовляти, га?

Василь здивовано поглянув на темну постать на виступі: який спокій, яка байдужість!.. Готуватися до бійки з такою потворою і спокійно розмовляти, немов сидячи десь на балконі...

- Все гаразд, товаришу Гуро, тільки ось ця тваринка ледве не поставила крапку на моїй біографії, - відповів він, намагаючись потрапити в тон розмовцеві.

- А ось ми зараз, навпаки, поставимо крапку їй, - весело відгукнувся Гуро. - Як ти завжди говориш? Факт?..

- Факт, факт, - ствердив Василь. - Але як же ви поставите ту крапку? Ви обережніше, вона, ця тварина, той...

- А ось побачиш. Ну, ти, ворущись!

Останні слова мисливця стосувалися вже потвори, що, підплазувавши до стіни, спинилася. Виступ затулив від неї постать ворога. Вуси обмацували стіну, одна лапа щосили шкребла стіну, відриваючи велике каміння й скидаючи його вниз.

- Е, ні, так мені незручно, - мовив Гуро.

Він посунувся ближче до краю виступу, виставив униз гвинтівку й натиснув спуск. Гучний постріл розлігся в печері і пролунав унизу: то вибухнула розривна куля в тілі потвори.

Цього було досить. Роздратоване вкрай страховище кинулося вгору, чіпляючись лапами й щелепами за ґрунт й викараскуючись до виступу, на якому спокійно чекав Гуро. Гучний рев, що переривався гарчанням, виповнив печеру. І знизу, немов допомагаючи й співчуваючи, вищали й гавкали маленькі потвори, діти страховища.

Василь бачив, як Гуро спокійно відклав убік гвинтівку, відчепив лівою рукою у себе з пояса якусь округлу річ, щось зробив з нею й підняв у правій руці високо над головою.

- Ну, Василю, тримайся! - почув Рижко його голос.

...Юнак знав: ось ще секунда - і кінець. Грізне гарчання наближалося до нього....

Мисливець махнув рукою і в ту ж мить сховався за виступом, бо голова страховища вже наближалася до нього. Велика сіра хмара диму, прорізана вогненними язиками, вкрила голову потвори. Лютий рев відразу змовк, немов розчинившись у громоподібному вибухові. Згори падало каміння, струшене хвилею повітря, яка через секунду штовхнула й Василя.

Гуро знову сів на виступ і роздивлявся. В руках його вже була гвинтівка.

Велетенський тулуб потвори важко осідав униз. Лапи сіпалися в усі боки. Два довгі відростки на кінці тулуба стулялися і знов розходилися, як гігантські ножиці. Ось тулуб осів зовсім і завмер. Хмара диму розходилася клубами під стелею, розпливаючись у повітрі і осідаючи на стелю і стіни.

- Бачиш, як ми поставили їй крапку? - спитав Гуро.

Так, Василь добре бачив. Там, де досі була грізна панцерована голова страховища, де клацали грізні щелепи, ворухнулися довгі вуса, - там тепер стирчали окремі шматки хітинового панцера, якісь жили, шматки м'яса. Граната зробила своє. Потвора була безпечна.

Але це видовище було не менш огидне, ніж вигляд цілої потвори. Волохатий тулуб здригався, лапи безладно громадили ґрунт, перетираючи його. І, головне, ці довгелезні ножиці на кінці тулуба, що не припиняли свого руху...

- Рушаймо тепер, юначе, - почувся знов голос Гуро. - Там, у ракеті, дуже турбуються за тебе. Як би це тебе перетягти сюди, до мене?... А, ось. Стривай, стривай.

Мисливець, зручніше влаштувавшись на виступі і, зіпершись обома ногами об каміння, розгорнув моток тонкої шворки, що перекинута був через його плече. Він поглянув туди, де був Василь, і крутнув мотком у повітрі:

- Тримай, юначе! - вигукнув він.

Моток шворки, розкручуючись у повітрі, полетів до Василя. Другий кінець шворки був у руках Гуро.

- Так, - промовив мисливець, побачивши, що Василь спіймав шворку. - Тепер обв'яжи кінець упоперек себе. Та якомога міцніше, щоб не розв'язалося. До речі, оті тваринки, що верещать унизу, вони як, не заважають тобі?

Старанно обв'язуючи себе, Василь поглянув на середину печери:

- Здається, ні, - відповів він, - вони як цуценята, тільки дуже великі.

Спираючись на гвинтівку, він рушив уперед. Спритні руки Гуро підтягали в той же час шворку, що з'єднувала обох. Раптом Василь спинився:

- Товаришу Гуро, чи помітили ви, як відповідають нам ці дивні камінці? Як тільки скажеш щось, вони світяться. Та ви виключіть ваш прожектор, буде яскравіше.

- Насамперед бачу, що ти зовсім уже став на ноги, - відповів Гуро. - Навіть розмовляєш про сторонні речі. Ну що ж, це непогано. Ану, що з тими камінцями?

Він виключив прожектор. Блакитнувата півтемрява наповнювала печеру.

- Дивіться! - вигукнув Василь.

Мов відповідаючи йому, камінці по всіх стінах засяяли блакитним сяйвом. Воно переливалося, воно хвилями пропливало по стінах.

- М-да, цікаво, - мовив Гуро задумливо.

І в ту ж саму мить камінці пролили нову хвилю світла, що починалася ближче до Гуро і прокотилася вздовж стін печери до Василя.

- Ну, годі розважатися, - наказав Гуро. - Іди, хлопчику мій, іди. Повторюю, там дуже турбуються за твою долю.

Василь повільно вибирав шлях поміж брил ґрунту і каміння, що ним усяяна була печера. Він наближався до дивних, подібних до ведмежат тварин. Мабуть, і вони побачили його, бо скавчання подужчало. Василь пильно подивився вперед і махнув гвинтівкою.

Злякавшись, тварини, штовхаючи одна одну, поплазували вбік, звільняючи шлях Рижкові.

- Так, так, хлопчику, жени їх, - пролунав голос Гуро. - А от далі тобі буде важче.

Справді, дальший шлях загороджувало велетенське тіло страшної потвори. Вона все ще здригалася, все ще корчилися її лапи. Василь розгублено спинився: що робити? Але Гуро вже знайшов вихід.

- Забудь, хлопчику, що це потвора. Вона не може тобі пошкодити. Звісно, не треба потрапляти під її лапи. Лізь на неї, а я підтягатиму тебе за шворку.

Нічого іншого не залишалося. Тіло потвори утворювало крутий схил від виступу, на якому стояв Гуро, до дна печери. Василь не вагався більше. Зціпивши зуби, він стрибнув на м'який волохатий бік страховища. Воно помітно здригнулося під його ногами. Василь відчував, що це тіло все ще живе, що життя не покинуло його цілком. Воно звивалося, немов намагаючись скинути його з себе. Але це тільки здавалося.

Міцна шворка владно підтягла Василя вгору, полегшуючи йому путь. Ноги плуталися в кошлатій шерсті, що вкривала потвору. І це огидне тремтіння велетенського тіла! Василь відчув, як затремтіли і в нього ноги. Він похитнувся.

- Сміливіше, хлопчику, - підбадьорюючи сказав Гуро, що уважно стежив згори за кожним кроком Василя. - Пам'ятай, що тобі залишилося вже небагато.

Ще десяток кроків, і Василь опинився під самим виступом. Гуро міцніше зіперся ногами об каміння і потяг до себе шворку:

- Чіпляйся за ґрунт, за каміння, хлопчику!

Крутячись у повітрі, Василь наближався до Гуро, який спритними рухами підтягав його. Ось ноги Василя торкнулися стіни. Ось руки схопилися за край виступу.

- Так, так, вилазь, - чув він голос Гуро.

Ще через півхвилини Василь сидів біля Гуро на кам'яному виступі і міцно потискував дужу руку мисливця. Йому хотілося багато чого сказати своєму рятівникові. Адже без допомоги Гуро він давно був би вже мертвим...

Міцна шворка владно підтягла Василя вгору.

Проте, дивлячись просто в енергійне, мов виточене з каменю обличчя мисливця, Василь відчував, що всі такі розмови ні до чого. Тому він лише потиснув руку Гуро, і в цей потиск намагався вкласти всю свою вдячність. Але ось він, соромлячись, відвернув голову: йому здалося, що на очах його виступили сльози.

Гуро лагідно погладив юнакове плече:

- Нічого, нічого, хлопчику. Це завжди так буває, що після гострих переживань нерви людини не витримують. Тобі просто треба буде відпочити. Але як ти сюди потрапив?

Плутаючись, Василь стисло розповів про все. Гуро мовчки слухав, похитуючи за звичкою головою. Очі його неухважно стежили за камінцями в стінах і в стелі печери, що весь час займалися блакитним сяйвом, світилися, згасали в паузах розповіді Василя - і знов розливали з себе світло, особливо яскраве тоді, коли Василь підвищував голос.

- Справді, - сказав нарешті мисливець, - серйозна пригода. Звісно, все це сталося тому, що ти забув про свій передавач. Якби ти відразу сповістив нас по радіо, що впав у яму, - хіба б ми не витягли тебе?.. До речі, ось він, твій передавач, - показав він собі за спину. - Пізнаєш?

- Де ж ви його знайшли? - щиро здивувався Василь.

- Біля того підземного ходу, що ним я пішов. І взяв із собою, щоб тримати зв'язок з ракетою.

- Однаково ви не дістанете відповіді. Адже передавач ракети зіпсований, - зауважив Василь.

- Зіпсований, але не цілком. Він може подавати імпульси, що їх ми з тобою будемо чути, як коротке різке рипіння. Я так і умовився з Соколом, що він відповідатиме мені такими імпульсами на кожне моє повідомлення. Як бачиш, все-таки зв'язок, - усміхнувся Гуро.

- Факт, - радісно погодився й Василь.

Гуро повернув вимикач радіоапарата і голосно, чітко мовив:

- Товариші! Спішу порадувати вас. Ось зі мною Василь, живий і здоровісінький. Усе гаразд. Вирушаємо додому. Сокіл, прошу ствердити, що ви мене чули. Чекаю.

Обидва - і Гуро, і Василь - напружено чекали відповіді, того самого рипіння. Минули секунди... тиша. Не було чути жодного сигналу. Василь розгублено подивився на Гуро:

- Може вони не чують?

- Не може бути, - різко відповів Гуро. - Виходячи, я сам включив приймач і гучномовець. Кожне моє слово лунає там, у центральній каюті ракети. Ану, повторю ще раз.

Він так само чітко вимовив те саме, що й раніше.

І знову минали секунди й хвилини. Передавач ракети мовчав.

- Щось трапилося, - непевно мовив Василь.

Гуро мовчав, прислухаючись. Він ще чекав. Нарешті він рвучко підвівся. Обличчя його було похмуре й напружене. Слідом за ним підвівся й Василь.

Гуро мовчки дивився в печеру. У блакитнуватій п'їтмі було все-таки видно, що потвора вже не корчилася. Вона лежала зовсім нерухомо. Тільки в одному кутку печери щось ворухилося: тонке скавчання доносилося звідти.

Гуро задумався. Нарешті він сказав:

- Ану, хлопчику мій, світи своїм прожектором туди.

- Куди? - не зрозумів відразу Василь.

- Туди, на тих маленьких страховищ. Це ж за певний час будуть такі самі потвори, як і їхня мати, - вказав рукою Гуро на мертве чудище. - І звички в них будуть такі самі. Ще, чого доброго, прийдуть атакувати наш корабель.

- Це ще не скоро буде. Вони маленькі...

- А хіба ти знаєш, скільки ми часу тут пробуємо? Світи, хлопчику, та уважніше.

Василь скерував прожектор углиб печери. Його яскравий промінь швидко знайшов волохатих тварин, що повзали тепер уздовж стін, налякані вибухом.

Мисливець звичним рухом скинув гвинтівку до плеча. Майже не цілячись, він раз за разом натискував на спуск своєї автоматичної гвинтівки. Постріли лунали один за одним. І щоразу після чергового пострілу одна з тварин завмирала нерухомо.

Василь мовчки дивився на майстерну роботу Гуро. Жодного промаху - і майже не цілячись... Але одна думка не покидала його: чому мовчить передавач ракети? Чому ніхто не відповів на їхні виклики?.. Може, передавач ще більше зіпсувався? Це було б найкращим, найбажанішим випадком. Але навряд чи такий знавець справи, як Микола Петрович, не налагодив би його... Значить, щось трапилося... І знов Василь відчув свою провину. Якби не він з його пригодами, якби не його необережність і легковажність, через які він забув негайно після падіння зв'язатися по радіо з товаришами й повідомити їх про все, - нічого б тоді не сталося, Гуро не примушений був би розшукувати його... і не довелося б тепер думати про якусь нову небезпеку... Василь і Гуро були б разом із товаришами... ах, як погано все це вийшло!

Коли мисливець, пересвідчившись, що в печері не залишилися жодної живої маленької чи великої потвори, обернувся до Василя, юнак спитав його неспіливо:

- Що... що там скоїлося з товаришами, як ви думаєте?

Мисливець акуратно зарядив знову магазин гвинтівки: одним з його звичайних правил було - ніколи, рушаючи в путь, не лишати гвинтівку без повної кількості зарядів. Потім, не відповідаючи Василеві, він ще раз включив передавач, сказав кілька слів у мікрофон і прислухався. Тиша... ледве чутне потріскування атмосферних розрядів - і більше нічого.

Гуро виключив передавач, поклав руку на плече Василеві і серйозно подивився на нього:

- Хлопчику мій, - сказав він щирим, схвильованим голосом. - Хлопчику мій, я нічого ще не знаю. Коли я виходив з ракети, Микола Петрович і Вадим були в каюті. Я певен, що всередині ракети їм нічого не могло б загрожувати. Виходити вони немов би теж не збиралися. Але - якщо передавач корабля не відповідає, це значить...

- Їх немає на кораблі?

- Це єдине пояснення. Давай думати так: вони вийшли з ракети і ще не встигли повернутися назад. От і все.

- Але ж у них тільки один скафандр.

- Значить, хтось вийшов без скафандра.

- Так Микола Петрович казав же, що без скафандра на поверхні Венери можна пробути не більш як п'ятнадцять хвилин. А ми тут значно більше...

Василь з острахом дивився на мисливця, помічаючи, як враз похмурнішало його обличчя.

- Ходім, хлопчику, - сказав рішуче Гуро. - Наші здогади однаково нічому не допоможуть. Хто знає, що чекає на нас там...

Виразний помах руки, скерований вгору, закінчив його думку.

Василь повернувся, щоб іти, але враз скрикнув від болю.

- Що таке? - озирнувся Гуро.

- Не знаю... мені пече стегно й бік... - простогнав Василь.

- Де?

Василь показав на ліве стегно.

- Ти забився?

- Ні.

- Згадай, може під час падіння?

- Ні... воно не боліло тоді...

Гуро задумався. Спритними руками він обмацав усю ногу юнака, перевірів, чи вільно вона згинається в суглобах. Василь тамував стогін, закусивши губу: щось пекло його немов жариною, коли рука мисливця торкалася стегна.

- Всередині ноги нічого... нічого не болить, товаришу Гуро, - пояснював він. - Болить немов зовні, на шкірі...

- Дивно... що ж із тобою зробити?... Адже я не можу подивитися на твою ногу, вона в скафандрі...

Гуро все ще обмірковував. І ось він згадав щось:

- Слухай, юначе, яку ногу тобі вкусив той кліщ? Пам'ятаєш, у ракеті? Чи не ліву?

- Ліву. Отут, - показав Василь трохи вище коліна.

- Хм... а тепер болить стегно і бік?

- Так.

- Дивно, дивно... невже отрута від укусу розійшлася саме вгору? Ну, все одно, треба якнайшвидше повертатися до корабля. Там подивимося. Ти зможеш іти?

- Спробую.

Пересилиючи біль, кульгаючи й припадаючи на ліву ногу, Василь пішов уперед. Дивний пекучий біль не зникав. Гуро підтримував Рижка під руку, він примушений був посуватися повільно, відмовившись від своєї звичної швидкої і спокійної ходи. Василь намагався тамувати стогін, але іноді він проривався. Тоді Гуро міцніше підтримував його й підбадьорював:

- Мужніше, хлопчику, мужніше. Вже недалеко!

А навкруги незанимає блакитним саявом світилися, спалахували і згасали таємничі камінці - ще одна загадка жахливої природи невідомої планети, яка на кожному кроці готувала мандрівникам нові й нові пригоди...

ХІХ. ЩО ТАКЕ ІНФРАРАДІЙ

Все плывло і гоїдалося перед стомлено розплющеними очима Миколи Петровича. Ніби він у ракеті, ніби ось біля нього Сокіл, що тривожно поглядає на нього. І Гуро... але що робить Гуро, навіщо він тягне руки Миколи Петровича, якимось дивно розправляє їх?... А он і Василь... значить, він повернувся? Але чого він лежить і теж так тривожно дивиться?..

- Почекайте, - кволим голосом сказав Риндін. - Що це таке? Як я потрапив сюди? Адже я впав там, біля скелі... а далі...

Думки плуталися. Проте, Риндін знов згадав:

- Василе, друже мій, - скрикнув він схвильовано, намагаючись підняти голову й простягти руки до Рижка. - Ви тут? Значить, усе гаразд? Яке щастя, як хороше!..

Він знову заплющив очі. В усьому тілі почувалася така кволість, така втома, які бувають хіба що після важкої хвороби.

Заспокоюючий голос Гуро промовив:

- Все, все гаразд, Миколо Петровичу. Ми з Василем щойно повернулися. Зустрілися в одній печері, куди він упав.

- А чого ж так довго? - втомлено спитав Риндін.

Гуро всміхнувся:

- Там, знаєте, були деякі неприємності. Трохи довелося побитися з однією тваринкою. Ну, ми її подолали і ось повернулися.

Риндін тихо ворухнув кінцями пальців. Лагідна усмішка з'явилася на його стомленому обличчі.

- І в нас із Вадимом було дещо подібне... і в нас... мабуть, він уже казав вам про того павука...

Василеві вперше доводилося бачити старого Миколу Петровича в такому вигляді. Юнак забув про свій біль, забув про свій бік, який припікало дедалі дужче. Він ледве стримував себе, щоб не кинутися до Риндіна - так хотілося йому допомогти старому, полегшити його стан. Але Василь пам'ятав слова Гуро:

- Якнайменше розмов. Микола Петрович дуже втомився, такі історії не минають легко для людини, зокрема такого віку, як у Миколи Петровича. Будь ласка, поведіться з ним так, ніби нічого й не траплялося.

Це Гуро говорив, старанно розтираючи тіло Риндіна, що почало вже виявляти ознаки життя. До того мисливець суворо мовчав, енергійно роблячи Миколі Петровичу штучне дихання. Василь, що лежав у гамаку, бачив, як тремтіли руки Сокола, який подавав з наказу Гуро Риндіну кисень з балона. Лише часом Гуро коротко кидав:

- Більше кисню! Так. Ще! Та, будь ласка, швидше. Треба було думати про можливість цього раніше. Хіба я не просив вас не виходити з ракети без зброї?... Ще кисню!

Так тривало довго. Здавалося, що вже не пощастить повернути Миколу Петровича до життя. Василь боявся дихати, бачачи перед собою бездушне обличчя академіка - сине, з заплющеними очима. Про свій біль він забував. Та й що таке був той біль, коли перед ним лежала людина, яка не дихала, яка була майже мертва, - його любий Микола Петрович!..

Він пам'ятав, як раптом йому довелося зібрати всі сили, щоб перемогти конвульсійне тремтіння підборіддя й не дати ринути бурхливим сльозам. А зате потім, - як схотілося йому ж таки не менш раптово стрибати, танцювати й співати, коли з обличчя Миколи Петровича повільно почала зникати зловісна синява, коли вперше ворухнулися його губи, ледве помітно розплющилися очі... Микола Петрович оживає, він майже воскресає!..

Василь пам'ятав, як Гуро, полегшено зітхнувши, сказав:

- Досить кисню. Годі!

Ще кілька хвилин - і ось Микола Петрович заговорив.

Тепер академік спокійно лежав на ковдрі. На обличчі його грала втомлена радісна посмішка. Все, все було гаразд. Всі живі, здорові, всі тут. І, головне, Василь.

- А я мало не задихнувся був, товариші, - нарешті мовив він.

Гуро проковтнув усмішку: «мало не задихнувся!..» Це говорить людина, якій майже протягом години довелося робити штучне дихання!

- Зате тепер усе йде чудово, Миколо Петровичу, - відповів він.

І задумався: про що б таке нейтральне поговорити із старим? Про таке, що не турбувало б Миколу Петровича, а, навпаки, примусило б його забути про всі небезпеки і його власні переживання?

Він недбалим рухом витяг з кишені люльку й запалив. Дим тютюну цього разу здався йому надзвичайно смачним і приємним. Нічого дивного: адже він не курив цілу добу. Спочатку не до того було, потім ця подорож під землею, в примарному світлі тих загадкових блакитнуватих камінців... А, ось вона, тема для легкої й цікавої розмови з Риндіним!

- Миколо Петровичу, - почав Гуро, з насолодою пихкаючи люлькою й випускаючи велетенські клуби диму, - я щось хочу розповісти вам. Тільки, чи не втомить це вас? А, може, вам заважає дим?

- Ні, ні, прошу. Я охоче послухаю. Мені навіть приємно чути запах вашого тютюну, він такий ароматичний, - Микола Петрович ще раз усміхнувся: як справді приємно чути людські пахощі, цей солодкуватий дим, слухати голос людини!..

- Так от. Коли ми з Василем були в тій печері, нас дуже вразила одна річ. Уявіть собі, що там, у глибині, зовсім не темно. Власне, не всюди, а лише там, де в стіні чи в ґрунт повкраплювані отакі маленькі камінці. Вони сяють блакитним світлом, як от світляки.

- Флуоресценція, - втомлено мовив Риндін.

- Я теж так думав. Але Василь звернув мою увагу на одне цікаве явище. Ви знаєте, ми часом розмовляли один з одним. І от, коли хтось із нас говорив, то камінці по всій печері, мов відповідаючи, світилися значно яскравіше. Мені здавалося, що печерою пропливають яскраві світлові хвилі. Змовкнеш - і хвилі зникають. Почнеш говорити - з'являються. І тоді печера дуже добре освітлюється, наче в стінах її якийсь дотепний електротехнік вмістив заховані джерела світла. Що воно таке - я так і не розумію, Василь так само не спромігся пояснити цей факт. Га, Василю?

- Факт, - ствердив Василь і почервонів: якось воно вийшло невдало. Що за «факт»?

Риндін зацікавлено поглядав на обох. Не менш зацікавлений був і Сокіл: що за дивне явище?

- Кажете - світилося під час розмов? Дивно, дивно, - пожвавішав Микола Петрович. - Це дуже своєрідне явище. Значить... хм...

Він задумався. Каміння світилося інтенсивніше під час розмов. Значить, тоді, коли випромінювання передавача на шоломі було найсильніше, коли воно було дуже активне... Цікаво, цікаво!

Микола Петрович поглянув на товаришів. Тільки тепер він звернув увагу на те, що Василь лежить у гамаку. Ця спокійна поза так не пасувала взагалі до жвавого характеру юнака, що Риндін здивувався. Так, Василь лежить у гамаку, немов хворий.

- Що з вами, Василю? Вам щось болить?

Гуро стурбовано глянув на Василя, на Миколу Петровича: ну, от і не вийшло нейтральної розмови. Старий академік обов'язково хвилюватиметься, довідавшись про стан Рижка. Треба негайно заговорити про щось інше. Але він не встиг.

- Трохи болить бік, Миколо Петровичу, - відповів Рижко. - Щось пече шкіру, мов вогнем... Почервоніло...

- Це ви забилися, падаючи?

- Ні, Миколо Петровичу, - озвався Гуро, - це зовсім не від того. Я думаю, що то наслідки укусу кліща. Пам'ятаєте, як кліщ укусив Василя за ногу? Мабуть, отрута розійшлася й піднялася вище.

Риндін недовіркою похитав головою:

- Скільки я пам'ятаю, кліщ укусив Василя біля коліна. А болить йому не там... Друже мій, ідіть сюди. Покажіть мені це місце. Хоч я й не лікар, але нам треба згадати старе морське правило: під час подорожі капітан корабля в разі потреби мусить бути і лікарем, і хірургом. Хіба я не капітан нашого корабля? Ідіть сюди, показуйте.

Рижко через велику силу виліз із гамака і пошкунтильгав до Миколи Петровича, ледве стримуючи стогін. Біль розливався ширше й ширше, немов на боці у юнака лежали жарини.

Старий академік уважно подивився на Василеву шкіру. Вона була червона і трохи припухла.

- Нагадує сліди свіжого опіку, - задумливо сказав він. - Ви твердо пам'ятаєте, друже мій, що ви не вдарилися цим боком?

- Твердо.

- А куди вас укусив кліщ?

Василь показав. На тому місці була лише маленька темно-червона цяточка - і більше нічого. Не можна було й думати про зв'язок дивного червоного опуху на боці юнака й цієї малесенької цяточки. Це зрозумів і Гуро.

- Ні, здається, я помилився. Згадка про кліща тут недоречна, - сказав він.

Обличчя Миколи Петровича було дуже похмуро: як з'ясувати цю хворобу, чим пояснити її? Гуро, який давно вже незадоволено спостерігав похмурніле обличчя Риндіна, вирішив, що настав час перевести розмову на інші рейки. Микола Петрович ще надто слабкий, йому не можна турбуватись.

- Я хочу вас заспокоїти, Миколо Петровичу, - жваво заговорив він. - Все це дрібниці. Василь виявив себе дуже мужньою людиною: він не тільки добре дійшов до ракети, але йому навіть на думку не спало позбавитися зайвого тягара, який він ніс із собою. І це все для того, щоб порадувати вас новинами.

- Якими? - зацікавився Риндін.

- Та я все про ті ж таки камінці. Василь набрав їх із собою повну сумку, щоб показати вам і Вадимові. Він сподівається, цей самовпевнений юнак, що зробив якесь відкриття в печері.

- Ви принесли ті камінці, Василю? - жваво спитав Сокіл.

Гуро засміявся:

- Нашого геолога хлібом не годуй, тільки покажи якесь камінюччя!..

Мисливцеві, очевидно, дуже хотілося розважити Риндіна, хоч би з допомогою жартів. Але обличчя академіка не веселішало. Він стурбовано подивився на Гуро, на Василя - і несподівано спитав:

- Ви несли ці камінці в сумці, Василю?

- Так. У сумці, - здивовано відповів юнак.

- І сумка була на лівому боці?

- На лівому.

Риндін важко підвівся, сів на ковдрі, спираючись на одну руку. Другу він підняв і вказав нею на бік юнака:

- Ваш біль, друже мій, є наслідком різкого впливу якоїсь радіоактивної речовини. Тих самих камінців, що їх ви несли в сумці. Це було дуже необережно...

Гуро тихо свиснув: он як обертається справа! Василь здивовано переводив погляд зі свого червоного опуху на Миколу Петровича, на Гуро і назад: значить, він обпікся радіоактивною речовиною?..

Раптом Сокіл підстрибнув і ляснув себе руками по стегнах. Це вийшло так смішно, що навіть Риндін не стримався:

- Ой, Вадиме, що трапилося? Чого це ви стрибаєте?

Але Сокіл, забувши про все, кинувся до Василя й Гуро:

- Світло блакитнувате? Камінці невеличкі? Повкраплювані в ґрунт? Кожен окремо?

Гуро, вдаючи, що він перелякався, відступив на крок і простяг до Сокола руки, немов боронячись:

- Блакитнувате, невеличкі, в ґрунт, кожен окремо. Будь ласка, не підходьте ближче, я людина нервова, можу злякатися. Ви, товаришу геолог, здається, знов потрапили під вплив космічного проміння. Заспокойтеся!

Не слухаючи більше нічого, Сокіл кинувся до скафандра:

- Там, у тій печері... зараз, зараз, подивлюся! Це обов'язково треба простежити, це надзвичайно важливо.

- Та зачекайте, невже це так спішно, - спробував спинити його Гуро, здивовано поглядаючи на геолога.

- А, ви нічого не розумієте, Борисе! Не заважайте. Мені треба роздивитися самому ті камінці. - Сокіл уже влизив у скафандр.

- Та почекайте ви, божевільний! По-перше, я ще не встиг як слід відпочити. Хто ж ітиме рятувати вас?

Сокіл відмахнувся від Гуро, як від настирливої мухи.

- По-друге, - продовжував спокійним, насмішкуватим тоном Гуро, - ви неуважно слухали те, що я розповідав. Якщо вам потрібні ці камінці, то по них зовсім не треба лізти до печери. Кіло або два цього добра я можу вам показати й тут.

Сокіл, як обпечений, вистрибнув із скафандра й підскочив до Гуро:

- Де? Де? Покажіть! - благально питав він.

Гуро взяв Василеву сумку, що лежала на підлозі, й подав її Соколові, низенько вклоняючись:

- Тільки заспокойтеся. Тільки не хвилюйтеся. Ви, безперечно, справжній поет і лірик, ви не володієте своїми почуттями...

Сокіл схопив сумку, не слухаючи нічого. Він витяг з неї камінці, поглянув на них і, здавалося, зовсім збожеволів. Він підбіг до Риндіна:

- Миколо Петровичу, це, мабуть, він! Він! Дивіться!

На його долонях лежали невеличкі зеленувато-сірі камінці неправильної форми, як малесенькі картоплинки. Нічого надзвичайного не було в їх вигляді. Єдина особлива риса, яку вони мали, - була їхня порівняно дуже велика вага.

Дивно, але й Микола Петрович помітно хвилювався. Він через силу сидів на ковдрі, тримаючи обома руками один з камінців, взятий у Сокола. Обдивившись його з усіх боків, він віддав назад геологові:

- Перевірте, Вадиме. Мені здається, ви не помиляєтеся. Спробуйте зробити розріз і проаналізувати.

Гуро й Василь дивилися один на одного, нічого не розуміючи. Що за метушня навколо якихось камінців? Правда, вони цікаві, бо світяться вночі. Але стільки хвилювання...

Микола Петрович покликав до себе обох кволим рухом руки:

- Друзі мої, не дивуйтеся. Ви й самі ще не розумієте, яке величезне відкриття ви зробили. Василю, ви постраждали, вам напевно дуже боляче, але... але, коли б ви знали, заради чого ви постраждали, то це, ручуся, втішило б вас!

- Та що таке, Миколо Петровичу? - юнак вже горів від нетерпіння, він забув про свій біль, забув про все. Тепер в нього було одне бажання - взнати, що саме він відкрив і чого так хвилюються Риндін і Сокіл.

- Зараз, зараз я вам все скажу. Ось уже й Вадим.

Сокіл справді повертався. Він ніс один із камінців, розрізаний надвоє. Відразу впадало в очі, що зсередини цей камінець був зовсім інший. Темно-синій зріз, здавалося, тремтів і переливався. По ньому пробігали, виникали й зникали дрібненькі золотисті іскорки. Зріз повільно затягувався такою самою зеленувато-сірою плівкою, якою був укритий і весь камінець.

Гуро низько нахилився над камінцем: йому дуже сподобалися оті золоті іскорки. Але враз він відхилив голову й заплющив очі, потираючи їх рукою. Василь здивовано глянув на нього.

- Не знаю, що воно таке і з чим його їдять, - сказав мисливець, відходячи вбік. - Може, це й надзвичайно цінна знахідка, але впливає вона дуже неприємно. В мене відразу заболіли очі, наче хтось перцю насапив.

Микола Петрович не звернув цього разу уваги на слова Гуро.

- Бачите? - схвильовано звернувся Сокіл до академіка. - Це безумовно він.

Микола Петрович радісно засміявся. Так сміється людина, знайшовши несподівано загублену улюблену річ; так сміється людина, зустрівши давно небаченого любимого друга.

- Вітаю вас, друзі мої, - урочисто сказав він нарешті. - Вітаю вас, мої товариші, що знайшли на Венері той самий загадковий інфрарадій, по який ми подорожували сюди!

Інфрарадій?.. Це він? Оці камінці - інфрарадій?.. Василь і Гуро розгублено дивилися то на Риндіна, то на Сокола. Інфрарадій? Не може бути, щоб ці скромні камінці були могутнім і невідомим інфрарадієм, який ховає в собі незліченні запаси енергії.

- Так, це інфрарадій, - продовжував так само урочисто старий академік. - Друзі мої, я навіть мріяти не дозволяв собі, що ми так швидко знайдемо його, та ще в такій кількості. Ви ж кажете, що там, у вашій печері, чимало такого каміння? - спитав він Гуро.

- Скільки хочете, - підтвердив мисливець.

Його люлька погасла, але він не помічав цього. Василь все ще дивився розгублено на скромний камінець, зріз якого вже затягся зеленувато-сірою плівкою. Зникли золотисті іскорки. Камінець знову став цілком звичайним.

Василеві було і радісно і водночас шкода чогось. Чого? Звісно, дуже добре, що інфрарадій знайшовся так швидко і несподівано. Перша частина завдання, що стояло перед ними, виконана, але... Хіба це той інфрарадій, що про нього мріяв Василь? Оці непоказні камінці... Ах, яким чудесним, красивим і навіть страшним уживався Василеві цей інфрарадій, ще колись, на старій Землі... Юнак уявляв собі:

...вони довго, цілі місяці копають шахти. Вони пробивають скелі, вони в скафандрах проходять крізь підземні води, спускаються у підземні озера. І знов копають ґрунт. Складні прилади показують, що шукачі на певному шляху. Дедалі підвищується в шахті температура. Ось уже не можна працювати, така спека. Мабуть, вони наблизились до центрів підземного вогню, - тільки там можна знайти загадковий інфрарадій, тільки там, в глибині надр Венери, ховається він від наполегливих людей. І спека, спека... Хтось падає непритомний. Його виносять із шахти, а Василь не кидає роботи. Він знає, що саме він мусить вести перед і бути зразком відмінної, ударної роботи. Він умивається потом, у голові в нього невпинно гуде, очі заплющуються від втоми, але він уперто працює. Ще хтось знепритомнів, Василь залишився один, від нього і тільки від нього залежить успіх дальшої роботи. Він знає це - і працює. І ось - лунає щось подібне до вибуху. Золота розтоплена рідина, вогненна й блискуча, сліпуча і дорогоцінна, ллється по шахті. Це - інфрарадій, який здобув Василь!

Або ще не так, інфрарадій може бути і не рідиною. Хай! Тоді перед очима юнака виникла інша картина:

...знов робота в шахті. Обов'язково в шахті, бо загадковий інфрарадій мусить ховатися десь глибоко в надрах. І знову втомлені товариші кидають роботу, вони змушені відпочити, їм не вистачає сили, це обов'язково: ніхто не може бути таким упертим і витривалим, таким загартованим і стійким, як він, скромний, але рішучий юнак. І звісно, знов-таки він, Василь, робить останній удар киркою. Відкривається велика-велика печера. І посередині її, заливаючи все своїм чарівним світлом, як велетенський самоцвіт, всередині якого буяє розтоплене золото й вогонь, граючи всіма барвами райдуги, - лежить ясний і блискучий інфрарадій. До нього не можна наблизитися, він обпікає все, блискавки пролітають в усі боки від нього, сині, зелені, червоні блискавки... Ось яким мусить бути інфрарадій!

- Чого це ви так засмутилися, Василю? - звернув на нього увагу Риндін. - Не раді, що знайшли інфрарадій? Що таке?

Хлопцеві стало ніяково. Проте, він не звик ховати свої думки - особливо від старого академіка, свого любого старшого товариша і друга. Чесно й одверто він розповів Миколі Петровичу все, що думав. Риндін усміхнувся:

- Зовсім не обов'язково, щоб наш інфрарадій був таким красивим і чарівним, як ви його собі уявляли, Василю. Навпаки, це було б дуже погано. Ну як тоді б ми повезли його з собою?

- Миколо Петровичу, все це, звісно, так, - щиро погодився Василь. - Але як можуть такі ось камінці давати, як ви казали, енергію цілому заводі? Де та енергія? Звідки візьметься вона в цій камінючці?

Риндін знову усміхнувся:

- В цьому непоказному камінцеві ховаються незліченні запаси енергії. Деякий вияв цієї енергії ви вже відчули на собі, мій друже. Ваш болючий опік - наслідок величезної активності інфрарадію. На щастя, ви не дуже довго перебували під його впливом, і цей опік легко буде вилікувати. Ви змажете його маслом і лежатимете в гамаці принаймні добу-дві...

- Ой! - скрикнув незадоволено Василь. - Аж дві доби?

- Я кажу - принаймні. Можливо, доведеться полежати й більше, бо опік від радіо - дуже небезпечна річ, - продовжував Риндін, ніби не помічаючи незадоволення Василя. - І ваше щастя, друже мій, що ви несли ці камінці, будучи в скафандрі. Металева сітка, що вкриває його гумову тканину, трохи нейтралізувала вплив інфрарадію... Власне, не інфрарадію навіть, а якоїсь його солі, цебто, значно менш активної речовини. Бо ці камінці, безперечно, не є чистий інфрарадій, а лише його хемічні сполуки.

- Тільки сполука?

- Цього нам цілком вистачить. Сполуки інфрарадію для нас навіть безпечніші, бо вони, повторюю, менш радіоактивні. Я не знаю, яким способом могли б ми нейтралізувати чистий інфрарадій.

Він змовк, немов обмірковуючи цю можливість. Але, згадавши про запитання Василя, продовжував:

- Щодо енергії, то в цих непоказних камінцях стільки її, що ви, Василю, просто не можете собі уявити. Та навіщо я говоритиму все це? Краще показати вам дещо. Вадиме, - звернувся він до Сокола, - принесіть, будь ласка, з хемічної шафи пробірку із слідами радіо. Так, так, ту саму, що нею ми користувалися під час вивчення інтенсивності космічного проміння. Давайте її сюди.

Наче сонце спалахнуло на столі. Блискуче сяйво, як від найпотужнішої вольтової дуги, засліпило очі Василеві.

Старий академік через силу підвівся, спираючись на Гуро. Він узяв один з камінців, відділив від нього малесеньку, ледве помітну оком крихітку і поклав її на мармурову дошку.

- Зараз я, друзі мої, активізую цю хемічну сполуку інфрарадію з допомогою слідів звичайного радію. Ми поставимо їх у безпосередню близькість. Тільки... як би це винайти спосіб вмиль роз'єднати їх, якщо буде потреба? Ага, ось що! Борисе, ви можете пожертвувати для нашого досліду один з ваших шомполів? Скажімо, оцей?

Риндін показав на тонкий мідний прут.

- Прошу, звісно, Миколо Петровичу, - з готовістю озвався Гуро.

- Добре. Тут, у цій пробірці, навіть забагато залишків радію для нашої мети. Нам вистачить і такого...

Під зацікавленими поглядами товаришів Риндін занурив кінець мідного прута в пробірку із слідами радію і зразу ж витяг її назад.

- Це все. Будь ласка, Вадиме, покладіть пробірку на місце. Не варт залишати її тут, у небезпечному сусідстві з солями інфрарадію. А ми зачекаємо вас.

Коли Сокіл повернувся, Микола Петрович став якомога далі від мармурової дошки, тримаючи в руці довгий мідний прут.

- Увага, товариші. Прошу відійти всіх подалі.

Скоряючись йому, всі відійшли, зацікавлено поглядаючи на стіл, де на мармуровій дошці лежала загадкова крихітка. Голос Риндіна набув звичної владності.

- Увага!

Риндін простяг прут до мармурової дошки і приклав його кінець до крихітки, що лежала на ній.

Враз наче сонце спалахнуло на столі. Блискуче сяйво, як від найпотужнішої вольтової дуги, засліпило очі Василеві. Мимоволі він затулив обличчя руками. Сухий жар, як від розтопленого чавуну, обпик його руки. В повітрі засмерділо горілим.

- Досить, Миколо Петровичу! - вигукнув Гуро. - Дивіться, стіл займається!

Почувся дзвінкий тріск: то луснула мармурова дошка, не витримавши жару. Від стола підіймалася синя цівка диму: дерево почало жевріти.

Різким рухом Риндін відсмикнув мідний прут. Сяйво враз погасло. Здавалося, в каюті відразу стало темно. Тільки світився розпечений до червоного кінець мідного прута, з якого стікали розтоплені важкі краплини, та

гарячим жаром дихала розколота мармурова дошка. Гуро поглянув на термометр: за ці кілька секунд температура в каюті підвищилася на дев'ять градусів. Мисливець зацікавлено свиснув:

- От тобі й жарт! От тобі й крихітка! На дев'ять градусів підняла температуру, а ми не встигли й з місця зійти... І надовго її вистачить, Миколо Петровичу, якщо вона отак палатиме, отака крихітка?

Риндін задумливо відповів:

- Вона не палає. Це зовсім інша механіка. Я не сказав би навіть, що інфрарадій розжарюється сам. Можливо, він лишається холодним і нагрівається лише механічно від речей, які розжарюються навколо нього.

- Лишається холодним? А ця спека, це саяво?

- Наслідок визволення енергії. Під впливом слідів радіо інфрарадій починає розкладатися бурхливіше, ніж звичайно. Сліди радіо активізують його. І ми бачимо, як звільняється його внутрішньоатомна енергія. А що ми наблизили до нього лише наймізерніші сліди радіо, то, в даному випадкові, ми мали лише скромний світловий і тепловий ефект. Коли б ми наблизили більшу кількість залишків радіо (я не кажу вже про жахливу можливість наближити чистий радій), то... то, можливо, наша ракета не витримала б бурхливого процесу розкладу інфрарадію. Адже що ближчим буде контакт поміж інфрарадієм та радієм, цими двома радіоактивними елементами, то активніше інфрарадій розкладатиметься. Щодо вашого запитання, Борисе, то я думаю, що в умовах контактування з цими мізерними слідами радіо наша крихітка інфрарадію сяjala б отак років із сто...

Василь не стримав вигуку здивовання.

- Так, так. Це дуже тривалий процес, - спокійно продовжував Риндін. - Ну, досить експериментів. Друзі мої, я хочу сказати вам дещо. Сідаймо, більш я не активізуватиму жодної крихітки інфрарадію. До речі, Вадиме, будь ласка, негайно ж таки зберіть всі ці «камінючки», як їх неповажно називає Борис, і покладіть їх до якоїсь із наших свинцевих шаф. Я зовсім не хочу, щоб хтось із нас наслідував приклад Василя й примушений був лікувати опіки.

Всі зібралися біля стола. Василь поглядав на почорнілу мармурову дошку. Ну й сила!..

- Першу частину нашого завдання виконано, - сказав Риндін. - Інфрарадій нам пощастило знайти. Пригоди, що їх пережив Василь, дали несподівано щасливі наслідки. Справа тепер у тому, щоб зібрати потрібну нам кількість інфрарадію і скласти його в шафи ракети. Не хочу критися від вас, все це досить небезпечно. Приносити інфрарадій доведеться в свинцевих скриньках, щоб нейтралізувати його шкідливий вплив на людські організми. Цілком зрозуміло, що зайва вага свинцевих скриньок дуже ускладнить роботу. Але іншого способу я не бачу. Скляні вікна в шоломах наших скафандрів зроблені з свинцевого скла. Отже, це нам допоможе. На роботу доведеться одягати додаткові свинцеві рукавички...

- М-да, не зовсім зручно, - зауважив Гуро, пихнувши люлькою.

- Нічого не поробиш. Це все торкається збирання інфрарадію. Але не менш небезпечно і його зберігання. Згадайте про те, як інтенсивно світилося каміння під час ваших розмов у печері. Це на інфрарадій впливало радіоколивання малесеньких передавачів шоломів. Нам доведеться вжити всіх заходів, щоб найкраще ізолювати наші запаси інфрарадію. Інакше, можуть трапитися різні неприємні несподіванки. Проте, ми переборемо це. Ще раз вітаю вас, друзі мої, інфрарадій у нас є. Чи швидко нам пощастить знайти ультразолото? Не знаю, але певен, що ми знайдемо. Отже, до роботи, товариші! І ось ще одне моє побажання: давайте далі бути обережнішими. Щоб не траплялися у нас такі випадки, як ото з Василем... Добре?

- Єсть, - рішуче відповів за всіх Гуро. - Єсть обережніше, єсть до роботи!..

XX. ПРИГОДА БІЛЯ СКЕЛИ

З дня на день ішла тепер уперта, важка робота мандрівників. Щодня зранку, поснідавши, з ракетного корабля виходило троє людей у скафандрах - Гуро, Сокіл і Василь. На щастя, опіки на боці юнака загоїлися несподівано швидко, і він через два дні зміг брати участь у загальній роботі.

За плечима в людей у скафандрах висіли великі шкіряні сумки з свинцевими скриньками. Шукачі інфрарадію один за одним спускалися в підземний хід, проходили там з кілометр до покладів інфрарадію, видобували зі стін і ґрунту дорогоцінні камінці, складали їх у свинцеві скриньки і поверталися тим самим ходом до ракети.

Через велику вагу свинцевих скриньок і самого інфрарадію ця робота розтяглася і відбирала майже весь час мандрівників. Тепер Василь не один раз згадував завбачливість Гуро, який знищив усіх до одного дитинчат страшної підземної потвори. За весь час роботи ніщо не завадило мандрівників, якщо не зважати на напади дрібних комах. Але це навіть не варто було уваги.

Одна думка лишалася у Василя не розв'язаною. Інфрарадій так дуже вплинув на нього за короткий відносно час, доки у нього на боці була та сумка. Але ж потвора жила в печері з цілими покладами інфрарадію - і нічого, вона не тільки не вмирала від того, а навіть, напевно, нічого й не відчувала. Інакше - хіба б вона обрала це місце для свого лігва? А її дитинчата? Ну, припустімо, що інфрарадій не впливав на потвору крізь її хітиновий панцер, від якого відлітали навіть звичайні кулі з гвинтівки, неспроможні пронизати його товщу. Але ж дитинчата не мали такого панцеру, на них була лише волохата шкіра. Як же інфрарадій не впливав на них?

Василь поділився своїми думками з Гуро й Соколом. Мисливець відповів просто:

- Чорти їх знають! Знаєш, Василю, різні тварини так при звичаються до важких умов життя, що людині лишається тільки позаздрити їм. Це я помічав не один раз. Очевидно, і тут так.

Василь був незадоволений з цієї відповіді: одна справа різні там умови, хоча б і найважчі. І зовсім інша справа - вплив інфрарадію, який мов вогнем опікає шкіру. Ні, тут щось не так!

Сокіл відповів докладніше:

- Я думаю, що тут має значення закон пристосування, - сказав він. - Борисе, цього разу ви мали рацію. Тільки у вас це вийшло якось обмежено. «Призвичаїлися» та й годі. Цього замало. Коли б ми припустили, що якась потвора зайшла випадково до цієї печери і «призвичаїлася» до умов життя в ній, - це звучало б просто анекдотично. Ні, пристосування тварин протікає не так. З роду в рід більшість тварин не витримувала якихось умов, умирала. Залишалися найміцніші тварини, тільки вони. З їхніх нащадків знов-таки вмирали всі, які не могли витримати тих умов. І це тривало тисячі і мільйони років. А внаслідок такого пристосування до умов і залишилися окремі тварини, окремі породи, що вільно переносять умови, цілком непридатні для більшості інших тварин.

- Значить, їй там було навіть приємно? - спитав, усміхнувшись, Василь.

- Цілком можливо, що їй приємно, і зручно. Не знати, може, ця тварина, ця потвора на її теперішньому рівні розвитку навіть потребувала того, щоб якась джерело тепла підігрівало її і її дитинчат. І коли б хтось примусово перевів нашу потвору до іншого лігва, де не було б інфрачервоного, - цілком можливо, що і вона і її дитинчата не витримали б цього і вмерли...

- На нашу загальну радість, - закінчив Гуро.

Це пояснення більше сподобалося Василеві.

Мандрівники склали інфрачервоний у центральній каюті і йшли знов по нього. Тим часом Микола Петрович теж працював. Він сортував інфрачервоний, переносив його до складів у нижній частині ракети і пакував там у свинцеві ящики. Кожен повний ящик він закривав ще додатково панцером з тих самих аркушів свинцю, що захищали мандрівників у міжпланетному просторі від впливу космічного проміння. Микола Петрович цілком справедливо вирішив:

- Ми не маємо ніяких даних, що гарантували б нам спокійну поведінку інфрачервоного в зоні найбільшого впливу космічного проміння. Хто знає, де межа впливу того проміння? А що, коли воно активізуватиме інфрачервоний і спричиниться до бурхливого його розкладання?.. Це загрожує такою небезпекою, що її важко навіть уявити собі. Для нашого особистого захисту від космічного проміння нам цілком вистачить шару з трьох свинцевих аркушів. Це ми встановили ще там, у міжпланетному просторі. Всю решту свинцю - на ізолювання інфрачервоного!

І він старанно панцерував ящики свинцевими аркушами.

Збирання інфрачервоного займало весь час до обіду. Після обіду по інфрачервоний ішли вже тільки Гуро й Василь. Сокіл залишався біля ракети. За вказівками Риндіна він вивчав ґрунт і скелі міжгір'я, в якому лежала ракета, затиснута кам'яними брилами. Микола Петрович розповідав товаришам, і досвідчений геолог Сокіл цілком погоджувався з його міркуваннями:

- Наше міжгір'я дуже й дуже своєрідне. Геологічно - це розколина у корі Венери. І чимало порід, які звичайно ховаються глибоко під поверхнею планети, тут майже вийшли на поверхню. Цілком можливо, що й поклади інфрачервоного опинилися так неглибоко під поверхнею лише внаслідок геологічного зміщення шарів. Так само, я сподіваюся, стоїть справа і з ультрафіолетом...

Гуро й Василь слухали старого академіка, як зачаровані.

В їх очах Риндін був майже чудодієм, який розкривав перед ними дивні таємниці, розповідаючи про них своїм спокійним, лагідним голосом, мов про найзвичайніші речі, майже не варті уваги. Кожне явище, кожен випадок Риндін умів поставити на його місце в залізному ланцюгу інших явищ і випадків. І виходило, що ніяких випадків зовсім і не траплялося, що всі вони були цілком обумовлені попередніми подіями й просто не могли не трапитися. Треба все передбачати, бути до всього готовим - цей лозунг старого академіка не міг бути ніде більш актуальним, більш дійовим, ніж в умовах перебування на незнаній планеті.

- А для того, щоб бути до всього готовим, треба прагнути взнати якнайбільше, не міняючи жодної нагоди поповнити свої знання, - говорив Микола Петрович. - От чому я й роблю наші вихідні дні. Ми відпочиваємо від важкої фізичної роботи - це цілком необхідна річ. Але ви вже погодилися, друзі мої, що вивчення природи Венери, збирання наших колекцій, - чудовий і цікавий відпочинок. Чи не так?

Заперечень не було. Дійсно, вихідні дні мандрівників були найцікавішими. Обов'язки розподілилися майже самі собою. Василь під керівництвом Риндіна вивчав рослинність Венери, збираючи зразки і створюючи найрізкіший гербарій рослин юрського періоду, який тільки можна було собі уявити. Кожен внесок, який робив Василь до гербарію, був внеском для світової науки Землі.

Адже досі наука мала лише закам'янілі рештки допотопних рослин, знайдені в глибоких шарах Землі. Тепер - це були справжні рослини, зірвані Василем особисто, справжні квіти, справжнє листя, справжні бруньки. Наукова цінність цих зразків була неосянна. Це розумів і сам Василь і ставився до своєї колекції з великою пошаною, щиро радіючи, коли йому щастило принести рідкісний зразок і дістати похвалу Миколи Петровича.

Сокіл, як і слід було чекати, взяв на себе геологічну колекцію. Зразки найрізноманітніших порід з ґрунту Венери, знайдені ним у міжгір'ї, підтверджували думку Миколи Петровича щодо походження цього велетенського яру з стрімкими схилами. Сокіл казав:

- Збирати таку колекцію мені дуже легко, бо наше міжгір'я само по собі є величезною колекцією. Я просто-таки не певний, що десь іще на Венері можна відшукати якісь значні додатки до цієї багатющої геологічної колекції!..

Бориса Гуро найбільше цікавив тваринний світ Венери. Проте, він був незадоволений: йому не щастило за весь час відшукати будь-яку тварину, яка не була б представником комах або черв'яків, чи чогось близького до них.

- Це просто жах, - скаржився він. - Вже годі й згадувати всяких там бронтозаврів, ігуанодонів тощо. Але - хоча б єдину теплокровну тваринку знайти! Хоча б єдину, для втіхи!.. Самі комах, самі огидні павуки й черв'яки... Неприємна планета ця Венера. Справжньому мисливцеві тут нема чого робити. Коли б мені хтось на Землі сказав, що я перетворюся на мисливця за комахами, я ніколи б не повірив!

- А оті підземні потвори? - спитав у нього Василь. - Хіба вони не варті тигра чи якогось ще велетенського хижака?

- Ти не розумієшся на справі, хлопче мій. Так, та потвора була небезпечна й страшна. Але вона була огидна. Величезна, надзвичайна комаха та й годі. Хіба можна порівняти її з благородним тигром?.. Фу, і як тільки в тебе язик повернувся сказати таке! Тигр - це ж красунь, у нього закохатися можна. А та потвора з її лапами, тулубом, черевом? Тільки божевільна природа Венери могла вигадати таке, не інакше...

Проте, Гуро був, насамперед, дисциплінованим і акуратним в своїх звичках, у своєму ставленні до обов'язків. Микола Петрович висловив бажання привезти на Землю разом з іншими й колекцію зразків тваринного світу Венери. І Гуро старанно виконував це бажання. Його колекція була чи не найбагатшою з усіх. Щоправда, Василь, лютий ворог всіх комах світу, не міг без огиди дивитись на ту колекцію але це було його особистою справою.

Крім того, йому доводилося так чи інакше звикати до комах. Микола Петрович поклав саме на нього обов'язки головного фотографа експедиції. Василь мусив знімати все - кожен рослин, кожен тварину. Бо це забезпечувало можливість завжди мати фактичні матеріали про природний вигляд тварини чи рослини, - не той, який вони мали в колекції, а справжній вигляд живого представника флори чи фауни Венери.

Сам Микола Петрович, крім загального керівництва всіма роботами, займався метеорологічними і кліматичними спостереженнями. Зокрема, він був дуже радий, коли повторилася злива, не менша від тієї, що трапилася в перший день їхнього перебування на Венері. Микола Петрович виміряв її.

- На Землі не буває таких дощів, - сказав він потім. - Тутешній дощ по кількості опадів перебільшує чи не вдвоє всі річні земні максимуми. Його важко вимірювати земними засобами. Але це добре, що тут трапляються такі дощі. Вони допомагають Вадимові й мені робити висновки щодо порід міжгір'я.

Справді, величезні водопади, що бурхливо проносилися схилами міжгір'я, змивали велетенські шари ґрунту, перекидали гігантські кам'яні брили, що їх без тих водопадів можна було б зрушити з місця хіба що великими вибухами. Водопади відкривали нові шари, нові породи. І після дощу Сокіл мав такий багатющий матеріал для вивчення!

Вже тиждень тому Микола Петрович під час вечері сказав:

- Ми маємо всі ознаки того, що ультразолото мусить бути десь близько. Всі оці зразки породи, - показав він на скриньку, помічену двома хрестами, де зберігалися найцікавіші й найцінніші зразки порід, - всі вони, починаючи від того осколка, який Вадим відбив для мене від скелі в день бійки з павуком, свідчать про таку близькість. Запевняю вас, товариші, це зовсім як у дитячій грі - схована річ лежить поблизу, майже дивиться на нас і сміється з нас, що ми досі не можемо її знайти. Отак і з ультразолотом. Шукаймо, Вадиме, шукаймо! Не можна дозволяти навіть ультразолоту глузувати з нашої поважної експедиції. Це просто нечемно з його боку, - і ми мусимо покарати його за це!

Ця промова була вкрита дружніми оплесками під диригуванням Василя.

Сокіл старанно шукав. Він склав докладний план залягання порід у міжгір'ї, він простежив усі виходи жилко-попутників, які свідчили про тісну близькість ультразолота. Але дорогоцінний елемент усе ще ховався, не розкриваючи своєї таємниці. Він був десь тут - це було ясно. Але де саме?

Іноді з ракети виходив сам Микола Петрович. Після випадку з павуком, після того пам'ятного дня навіть Сокіл, що не дуже любляв взагалі зброю, виходив з корабля, тільки захопивши з собою принаймні великий автоматичний пістолет із розривними кулями.

Такий самий пістолет висів на поясі під піджаком Миколи Петровича. Це дуже не пасувало до мирного вигляду старого академіка, його сивого волосся. Але - що поробиш? Небезпека нової зустрічі з якоюсь невідомою потворою весь час почувалася в повітрі. Щохвилини з хашів могло вистрибнути яке-небудь незнане люте створіння.

Правда, з того часу, коли ракета так сподобалася велетенському павукові, мандрівникам не доводилося бачити біля корабля жодної великої потвори. Але це не було гарантією на майбутнє, бо непролазні хаші з їхніми незваними мешканцями близько обступали ракетний корабель.

Ось чому Сокіл, навіть захопившись роботою, інколи тривожно оглядався. І чув він себе найкраще, коли біля нього був ще хтось з товаришів.

Цього разу Микола Петрович вийшов з люка, подивився на Сокола й гукнув йому:

- Вадиме, я пішов до складів. А Гуро й Василь мусять незабаром повернутися з печери. Ви поки що залишаєтеся тут один. Майте це на увазі.

Сокіл обернувся до академіка і красномовно показав на свій заряджений пістолет:

- Будьте спокійні!

Микола Петрович пішов. Люк зачинився за ним, Сокіл повернувся до роботи. Сьогодні, здавалося, геолог майже зовсім спіймав за хвіст таємниче ультразолото. Воно було зовсім близько, воно мусило бути просто за кілька кроків від шукача. Жилка породи-супутника вказувала прямо на велику кам'яну брилу, що звисала на схилі міжгір'я. Ультразолото мусило бути десь під нею, Сокіл був певний цього.

Сокіл замислився. Звісно, найлегше було б висадити в повітря цю брилу. Правда, осколки від неї легко могли б ушкодити стінки ракети. Висаджувати брилу окремими шматками? Надто довго, та й невідомо, на якій саме глибині ховається під нею загадковий елемент. А, мабуть, доведеться-таки так і зробити...

Зітхнувши, Сокіл знов узявся за кирку. Цілком можливо, що самородки ультразолота знайдуться десь тут, біля підніжжя брили. А що ультразолото мусить траплятися саме у вигляді самородків, Сокіл був теж певний. Про це говорив йому весь досвід бувальця-геолога.

Він устиг зробити всього кілька ударів киркою, як відчув якусь непевність. Щось зв'язувало його рухи. Йому здавалося, що хтось спостерігає кожен його рух. Немов позаду нього хтось стояв і пильно, настирливо дивився йому в спину. Сокіл сказав роздратовано:

- Що то за мода - прийти й стояти мовчки?

І відразу в нього майнула думка: щось надто скоро повернулися вони з печери!.. А що на його слова не було жодної відповіді, то Сокіл нетерпляче озирнувся. І закам'янів.

Неймовірна, жажлива голова потворного дракона дивилася на нього з віддалі всього метрів п'ятнадцять. Сокіл мимоволі відсахнувся й оберся спиною об брилу. На нього дивилися холодні прозорі очі, що вкраплені були в коричневий панцер голови. З боків повільно звивалися довгі жовті щупальця, які обмацували скелі попереду і з боків потвори. Велетенські щелепи, як дві криві гострі шаблі, готові були схопити й розрізати надвоє першу-ліпшу жертву.

Сокіл, здригнувши, пізнав у страховищі того самого дракона, про якого розповідав Василь, коли вони щойно опритомніли після падіння на Венеру. Того самого, що після оповідання Василя й висловленого Соколом сумніву ще раз зазирнув до них у вікно!

Так, ніде й ніколи палеонтологія не знаходила в шарах юрського періоду подібної тварини. Проте, хіба всі інші потвори, до велетенського павука включно, були відомі палеонтології?

Звідки він узявся тут, цей дракон? Напрямок його руху розкривав цю загадку. Очевидно, він плазував з хашів, чимось зацікавившись у міжгір'ї. Плазував безшумно й повільно, полюючи на свою жертву. Хто був цією жертвою?

На добрий десяток метрів за потворою тяглося її тіло, як у химерної гадюки. Але гадюка не має ніг. А тут на тілі, складеному з багатьох сегментів, звивалася безліч ніг. Тіло потвори повільно посувалося, вуса звивалися в повітрі, і щелепи немов націлювалися, розтуляючись ширше й ширше.

І нарешті Сокіл зрозумів, що це за потвора. Заклякими пальцями відстібаючи кришку кобури, де був у нього автоматичний пістолет, геолог прошепотів:

- Сколопендра... гігантська сколопендра...

Так, це була велетенська багатоніжка, одне з найотруйніших створінь, що вбиває жертву з одного укусу своїх кривих щелепів. Так ось яку потвору бачив Рижко двічі з вікна ракети, ось який дракон зазірав тоді ввечері до них...

Сколопендра посувалася до Сокола. Вона не поспішала, але й не змінювала напрямку. Здавалося, що її широко розкриті щелепи весь час націлюються, щоб певніше схопити людину. Сокіл вихопив нарешті пістолет.

Зіпершись спиною об брилу, що позбавляла йому відступу, він спробував націлитися просто в голову страховища. Але ніколи в житті не був він пристойним стрільцем, ніколи не захоплювався стрільнянню і навіть постійні нагадування Гуро не виправили його. Особливо не годився він у стрільці тепер, коли заважало хвилювання, коли дуло пістолета танцювало перед його очима.

Сокіл схопив праву руку лівою, щоб спинити її тремтіння. Але не допомагало й це. Тоді він, не цілячись далі, з одчаєм натиснув на спуск пістолета. Він забув, що ця автоматична зброя стріляє безупинно, як кулемет, випускаючи кулі одну за одною, коли натиснуто її спуск.

Частий дріб пострілів пролунав у міжгір'ї. Було тих пострілів десять чи п'ятнадцять, - Сокіл не знав. Він спам'ятався лише тоді, коли пістолет не відповідав уже пострілами, як би конвульсійно не натискував Сокіл на його спуск.

«Що я наробив... більше ж немає зарядів!» - з новим нападом одчаю подумав Сокіл. Пістолет в його руці був тепер нікчемною іграшкою. Він не міг допомогти.

Геолог безпорадно озирнувся. Нема куди тікати. Велика брила перетинала шлях. Вона спускалася з усіх трьох боків, вона замкнула Сокола своєю вигнутою кам'яною поверхнею. Тільки внизу залишалася вузька щілина, куди можна було залізти, сховатися, як ховається від людини переляканий черв'як. Проте, хіба не знайдуть його й там гострі, криві щелепи сколопендри?..

Потвора поволі наближалася. Її довге блискуче тіло звивалося, ним немов проходили плавкі хвилі, що підіймали по черзі сегменти від далекого хвоста, що закінчувався двома гострими відростками, до широкої плескатої голови із страшними щелепами. Очі не відривалися від людини, вони стежили за нею, немов намагаючись загипнотизувати її. Так робить удав із своєю жертвою, гіпнотизуючи нещасного кроля...

Сокіл щільніше притиснувся до заглибини брили, намагаючись вrostи в неї, розчинитися в скелі. Він почув, як третєся метал його шолома об камінь. І водночас він виразно почув, як із скреготом клацнули й знову розтулилися щелепи потвори за два метри від нього.

- Та що ж робити?.. Де порятунк?.. - шепотів Сокіл, стискаючи свою єдину зброю, що залишилася в нього - кирку.

Але якщо ця зброя і була придатна проти велетенського павука з його м'яким тілом, то що могла вона зробити проти гігантської сколопендри, закутої в панцер з хітину?..

Щелепи страховища знов стулилися й розтулилися, виписуючи в повітрі широку дугу. Сколопендра немов перевіряла свою огидну й жахливу зброю. Її відділяло від Сокола всього з півтора метра.

Геолог ще раз озирнувся в розпачі, подивився вгору. Над ним звисала скеля. І раптом він, не вірячи своїм очам, побачив на тій скелі постать людини в скафандрі, що схилялася повільно вниз, тримаючи руку високо піднесеною. Хто це?..

- Лягайте! Лягайте! - почув Сокіл дзвінкий голос Василя.

Навіщо лягати?.. Але роздумувати було ніколи, бо щелепи потвори ще раз клацнули в повітрі біля самої голови геолога. Сокіл, як мертвий, упав на ґрунт і втиснувся в вузьку щілину під брилою.

Секунда загрозливої тиші - і гримучий вибух струснув його тіло. І знову стало тихо. Ні, не тихо: ось зовсім близько, біля голови Вадима знов почулося зловісне клацання жахливих щелепів. Ніщо не допомогло, зараз сколопендра схопить його!

«Кінець!» - блискавично подумав Сокіл.

Але ніщо не доторкалося до нього. Він несподівано почув радісний, схвильований голос Василя:

- Кінець! Вилазьте, товаришу Сокіл! Вилазьте! Кінець!

І знову клацання щелепів. Сокіл нічого вже не розумів: ось, зовсім біля нього корчиться гігантська сколопендра, а Василь кличе його вилазити?

Василь наполягав:

- Та вилазьте ж, нарешті! Чи ви знепритомніли там?

Сокіл насилу примусив себе висунути голову - і зразу знов відсахнувся. Просто перед ним була голова потвори, жива й загрозлива. Щелепи її раз-у-раз змикалися й розмикалися. Але - дивно! - вони ні на міліметр не посувалися до нього. І очі потвори дивилися вже не на нього, як раніше, а кудись вбік.

Обережно, боком, щоб не зачепити тих щелепів, не потрапити в них, Сокіл виповз із щілини, підвівся, все ще тримаючись за брилу. І тільки тепер він зрозумів усе.

Гігантське тіло потвори скорчилось за кілька метрів від нього. Замість голови на кінці тулуба була широка рвана рана, з якої повільно витікало щось огидне і тягучке. Одірвана голова потвори лежала осторонь, біля нього. Чудище не вмерло відразу, хоч влучно кинута граната й одірвала йому голову. Тулуб його з незліченними ногами жив своїм життям, голова - своїм. Не спиняючись ні на мить, сіпалися ноги, звивалося довге тіло, ламаючи папороть і дрібні дерева. І так само не спиняючись, клацала гострими й кривими велетенськими щелепами голова, немов ще й досі намагаючись схопити, вбити й перетерти між щелепами жертву, на яку вона полювала ще хвилину тому.

- От живуча тварина! - знов пролунав голос Василя, що спускався схилом міжгір'я до Сокола. - Дивіться, голову її відірвало, а вона живе. І голова живе і тулуб... Тільки ви не підходьте близько, товаришу Сокіл, ач як вона рота роззявлює... Зараз треба її сфотографувати, це ж буде чудове фото для нашої колекції! Ех, шкода, що не було часу зняти її цілою й непошкодженою! Ну й дракон, ну й чудище!..

Але Сокіл уже не дивився на потвору. Він побачив: там, де кінчалася одірвана голова, де раніше вона з'єднувалася з тілом, граната вирвала зі скелі великий шматок. Скеля тріснула, розвалилася надвоє. Частина її біля самого підніжжя розсипалася великими й дрібними уламками. І серед тих уламків щось матово виблискувало, якісь повкрапльовані в каміння опуклі і, здавалося, металеві грудки. Їх було чимало. Немов раніше вони лежали всі купи, а тепер після вибуху розсипалися в усі боки. Металеві грудки!

Забувши про все, про сколопендру, про її щелепи, про все, що тільки-но сталося, Сокіл кинувся туди, до загадкових металевих грудочок.

- Обережніше... обережніше... голова!.. - вигукнув Василь.

Голова сколопендри, немов роблячи останнє зусилля, підстрибнула вгору і обернулася щелепами назад, туди, де нахилився до ґрунту Сокіл. Щелепи ще раз клацнули в повітрі, намагаючись схопити людину. Марне зусилля. У своєму блискавичному рухові вони встигли лише затиснути держак кирки і вихопити її з рук геолога.

Почувся різкий тріск. Щелепи перетерли, як сірник, дубовий держак кирки. І потім вони завмерли. Сокіл збентежено подивився на голову, на кирку, немов уперше бачачи сколопендру. Але погляд його знов упав на металеві грудки. Він вигукнув розлючено:

- Моя кирка! Вона зламала її!

Він нахилився до самих щелепів і схопив кирку з одгризеним держак. Потім повернувся назад і вибив киркою зі скелі одну з матових металевих грудок.

- Та що з вами, нарешті? - здивувався Василь.

Але Сокіл не чув нічого. Він розтирав між пальцями шматок металу, знищав з нього порох, перекладав з руки в руку. Ось він обернувся в той бік, де було світліше, і пильно почав розглядати метал, який виблискував жовтуватим кольором.

- Вадиме, що трапилося? - почув Василь голос Риндіна.

Микола Петрович вийшов з корабля і здивовано поглядав на Сокола.

Геолог не чув. Він закохано дивився на металеву грудку.

- Вадиме, що з вами? Очманіли? - пролунав голос Гуро, що встиг підійти з сумкою за плечима.

Він зняв сумку, важко поклав її на ґрунт, подивився на вбіт потвору, незліченні ноги якої все ще корчилися, і сказав Василеві:

- Бачу твою роботу, мій хлопчику. Це ти її гранатою? Добре, добре влучив... Здається, це той самий дракон, якого ми тоді бачили? Вадиме, тепер у вас уже, здається, немає жодної підстави запевняти, що дракон лише примарився нам. А тебе, Василю, ще раз вітаю. Це прекрасно зроблено!

Василь зашарівся. Йому завжди ставало ніяково, коли його хвалили за щось, зроблене ним, хоча б сам він і знав, що хвалити є за що.

На щастя, Сокіл звільнив його від потреби відповідати. Він прожогом кинувся до Риндіна, вигукуючи:

- Миколо Петровичу! Ультразолото! Це мусить бути воно! Я певен, що це воно!

Експансивний геолог остаточно забув про всі ті страхіття, які він щойно пережив. Він не звертав уваги на забиту потвору, він просто перестрибнув через її довге тіло і подався до Риндіна. Старий академік здивовано поглядав на нього. Він, звісно, не чув нічого, що говорив Сокіл. Але він бачив металеву грудку в руці геолога. Цього було досить для Риндіна, він знав, що саме шукав Сокіл і чим можна пояснити його захоплення. Ще мить - і він нахилився над рукою геолога.

Гуро подивився на Василя, підморгнув йому:

- Бач, яка новина! Шкода, що Микола Петрович нічого не чує. Адже він не в скафандрі.

- Та він і без того розуміє.

- Напевне! А цікаво все-таки. Піду подивлюся на цю знахідку. Василю, а ти захопи, будь ласка, мою сумку, коли сфотографуєш цю тваринку, - сказав мисливець, бачачи, що Рижко дістає свій фотоапарат.

- Гарзд.

Гуро швидко рушив міжгір'ям до ракети. Василь залишився біля вбитої потвори, наводячи на неї апарат. Він чув схвильований голос Сокола. Геолог зовсім забув, що Риндін не чує його слів, і радісно доводив академікові:

- Подивіться, це ж жамородок! І ясно, що це не звичайне золото, а щось інше. А який же метал може мати ще такий вигляд? Воно тут, під цією скелею, як ми й думали. Я ще сьогодні зранку встановив напрямок жилки-супутника. От зараз, зараз я побіжу до корабля, проаналізую, щоб остаточно визначити...

І раптом Василь стурбовано підвів голову. Йому почулося, що десь за скелями знову лунає той дивний гуркіт, який вони чули в перший день перебування на Венері, в хащах понад міжгір'ям. Звук, що нагадував гуркіт багатомоторного літака.

Цей гуркіт наближався з-за скель, він гучнішав, наче й справді звідкілясь із-за лісу летів потужний літак.

Василь не встиг нічого сказати, не встиг нічого вирішити, як з-за високих скель вилетіло щось велике, оточене дивним сріблястим сяйвом. Неначе швидкі помахи крил - прозорих і довгих - маяли й сріблилися в повітрі. Одна мить - і динна химерна істота, яка вилетіла з-за скель, з-за хачів, спинилася вже над ракетним кораблем. Це її оглушливе дзижчання нагадувало гуркіт літака. Химерна істота линула в повітрі, роблячи велике коло. В неї було довге тіло, велика голова з велетенськими очима й великі прозорі сітчасті крила, що швидко мерехтіли в повітрі, зливаючись в одне сріблясте сяйво.

- Бабка! Гігантська бабка! - кричав Василь.

Бабка, дзижчачи, пролетіла над самою ракетою й помчала далі. Люди завмерли від несподіванки. Тіло бабки було завдовжки принаймні з чотири метри. Розмах її крил досягав метрів п'яти-шести. Міцні сухі лапи з гострими пазурами звисали під нею.

Ось бабка пролетіла зовсім низько, обвіявши Василя подувом вітру від своїх блискучих прозорих крил. Василь відсахнувся й схопився за гвинтівку. Але бабка блискавично пронеслася над ним. Вона летіла знову до ракетного корабля, знов виписувала широке коло. Василь прицілився в неї, але дуло його гвинтівки кілька секунд безпорадно намагалося слідкувати за силуетом бабки, бо швидка істота легко змінювала напрямок і зникла з-під мушки.

Один постріл, другий... І ось бабка, не зменшуючи швидкості, як камінь упала згори вниз. Її гучне дзижчання заглушило всі інші звуки.

- Невже влучив? - забилося серце в юнака.

Він пустив униз гвинтівку.

Бабка, падаючи, випустила, простягла довгі свої лапи. Тільки тепер Василь помітив, що бабка падає просто на Гуро, який швидко біг до ракети.

- Товаришу Гуро, стережіться... Вона падає на вас!.. - гукнув на весь голос Рижко.

Але було вже пізно.

Бабка впала вниз, як потворний шуліка. Вона не була поранена, вона падала не тому, що її зачепили кулі Рижка. Бабка кидалася по здобич, обравши собі

Як потворний шуліка, бабка, упавши вниз, схопила своїми лапами Гуро впоперек тулуба, підтягла його до себе і звилася вгору.

самотню постать людини, що бігла схилом міжгір'я.

Впавши згори на Гуро, бабка схопила його впоперек тулуба своїми міцними лапами, підтягла до себе й блискавично звилася знов у повітря, несучи мисливця з собою і радісно, переможно дзижчачи, виповнюючи міжгір'я нестерпним шумом.

Василь приклав гвинтівку до плеча, намагаючись прицілитись убити бабку, врятувати Гуро. Але що міг він зробити? Хіба можна було стріляти? Адже куля легко могла влучити і в мисливця, що звисав під тулубом бабки...

- Ах, проклята! - застогнав з люттю юнак, пускаючи вниз гвинтівку.

Широко відкритими очима, не рухаючись, люди внизу дивилися в небо. Бабка поволі оберталася на маленьку чорну крапку. Ще мить - і вона зникла за скелями, за хащами. І тільки могутнє її дзижчання ще довго долітало до мандрівників, поволі стихаючи.

Нарешті, стихло й воно.

XXI. НАД ХАЩАМИ ВЕНЕРИ

- Гвинтівка... моя гвинтівка лишилася біля ракети! - це було перше, про що згадав Гуро.

Схоплений міцними жилавими лапами впоперек стану, він висів під самим тулубом бабки. Руки й ноги його були вільні, він міг рухати ними - зовсім, як людина, яку почепили б за пояс до стелі кімнати. Гуро робив руками й ногами непевні рухи плавця, наче намагаючись зберегти рівновагу. Звісно, це було ні до чого; бабка міцно тримала його. Трохи згодом це збагнув і Гуро.

Як трапилося, що бабка схопила його без будь-якого опору? Гуро чесно визнав сам перед собою: він не сподівався на таку поведінку летючого хижака. Йому думалося, що бабка просто пролетить над міжгір'ям і знову зникне. Потім ці постріли Василя... Мисливець вирішив, що юнак влучив у бабку і вона падає, поранена. Вийшло ж зовсім не так!

Він зрозумів своє становище лише тоді, коли побачив згори ракетний корабель, який швидко віддалявся від нього, міжгір'я, червоний прапор на високій скелі, товаришів - у вигляді маленьких чорних крапок. Вітер віяв йому назустріч, він знав це, чуючи невпинний свист у мікрофоні на шоломі, свист, що змішувався з набридлим дзижчанням бабки. Хижак співав якусь, йому самому лише зрозумілу, пісню перемоги.

Все це трапилось так блискавично, так несподівано... Удар лапами по плечах, потім щось рвучко смикнуло вгору - і все. Гуро лише в повітрі зрозумів усе, він, уславлений своєю ініціативністю, своєю здібністю швидше всіх реагувати на небезпеку...

Страшенна лютя охопила Гуро. Його, досвідченого, бувало мисливця і мандрівника, схопила, як вовк вівцю, велетенська бабка, ця нещасна комаха, і несе тепер у повітрі, як мертву ляльку, як свій майбутній сніданок! Це трапилось перед очима всіх товаришів. Ганьба! Що робитимуть вони без нього? Хто захистить їх у несподіваній пригоді, коли Гуро не зумів захистити сам себе?..

Задихаючись від гніву, Гуро перевіряв свою зброю. Кинджал був з ним, його короткий широкий кинджал. На поясі висіли дві гранати. В кобурі залишився маленький автоматичний пістолет, заряджений розривними кулями. Ось воно!

Швидким рухом Гуро витяг пістолет. Першою його думкою було випустити кілька куль в тулуб і голову бабки. Але майже відразу він збагнув, що цим він негайно позбавив би життя самого себе. Вбити бабку можна; коли не вбити, то принаймні злякати пострілами так, що вона випустить з своїх лап здобич. Але...

Він поглянув униз. Під ним повільно пропливало верховіття високих дерев, густі хащі тропічних рослин. Он з хащів висунулася гостра скеля, ще, ще... Бабка летіла, мабуть, на висоті метрів з двісті. Впасти з такої висоти вниз без парашута, - ні, на це він не згоден.

Гнів зникав, змінюючись тим холодним спокоєм, який завжди з'являвся в Гуро, коли він почував справжню і серйозну небезпеку. Мозок напружено працював, відзначаючи найменші зміни положення тіла, найнепомітніші рухи хижака.

Мисливець почував, як часом стискаються лапи бабки, немов хижак перевіряв, чи ціла його здобич. Нічого не поробиш. Треба чекати. Головне, щоб бабка не дуже цікавилася ним під час польоту. Сяде ж вона колись, нарешті. Тоді... о, тоді Гуро не забариться поговорити з нею як слід. А поки що треба зберігати повний спокій, не дратувати хижака, вдавати з себе майже мертве тіло.

Гуро вільно пустив руки й ноги. Він не ворухився. Все життя його, вся енергія переключилися на роботу мозку.

Хотілося ще раз подивитися на ракету, на товаришів. Але корабля вже не було видно, він зник між скелями глибокого міжгір'я. Тільки червона крапка прапора ще виднілася вдалині. Гуро мимоволі зітхнув: чи пощастить йому побачити ще раз цей прапор? І враз він дорікнув сам собі: це була негідна його думка. Найменшого послаблення волі, найменшого підупаду духу. Тільки за таких умов можна думати про врятування.

Саме міжгір'я Гуро бачив добре. Він пізнавав його по високих скелях, що стирчали вгору, як п'ять розчепіраних пальців. Так ось як воно тягнеться, це міжгір'я... Справжнє річище висохлої річки, глибоке і нерівне.

Міжгір'я звивалося серед лісу. Воно утворювало неправильне півколо. Високі нагромаджені скелі закривали один його вихід. За скелями яскравим сріблом виблискувала велика ріка. Вона текла майже поряд із міжгір'ям. Далі, праворуч, ріка впадала в велике озеро. І туди ж спускалися круті схили міжгір'я.

Несподівана смілива думка майнула в Гуро. Він аж присвиснув:

- Он яка картина!.. Ну, гаразд, побачимо!

Рука мисливця посунулася вздовж тіла, намагаючись широкую кишеню на грудях скафандра. Там лежав його малесенький фотоапарат. Гуро обережно витяг його і, не піднімаючи до очей, скерував об'єктив назад, у бік

міжгір'я, річки, озера. Натиснув на спуск. Перекрутив плівку, ще раз натиснув. Так. Це вже буде вірніше. Сховав апарат. І саме своєчасно.

Бо лапи бабки щільніше притиснули його, підтягаючи ближче до велетенської голови. Гуро не опинався, пильно спостерігаючи крізь скляні вікна шолома, як повільно поверталася до нього голова бабки. Ось він побачив зіплені зуби хижака, що кількома гострими різакми сходилися до отвору рота. Ось голова ще повернулася. Бабка хотіла роздвинути свою здобич.

Лапи її посунули людину вперед, ще ближче до голови. Гуро побачив, як повернулося до нього гігантське зелене й прозоре око. Власне, це було навіть не око, а безліч маленьких оченят, опуклих і ясних, в кожному з яких відбивався його блискучий шолом. Всі оченята, складені як щільник, утворювали одне велетенське око.

Бабка повертала голову праворуч, ліворуч, роздвигуючись Гуро. Здавалося, вона була вражена дивним виглядом своєї здобичі. Напевне, ніколи ще в її лапах не було людини, та ще одягненої в скафандр із круглим металевим шоломом.

- Ех, коли б я тобі так саме був не до смаку, як ти мені, - промовив стиха мисливець, дивлячись просто в очі хижака, - напевне, тоді б ти й не доторкнулася до мене!..

Але цим і обмежилось його реагування на рухи бабки. Ноги й руки мисливця, як і раніше, нерухомо звисали вниз; він вичікував. Він твердо пам'ятав: ніякої боротьби в повітрі.

Великі прозорі сітчасті крила швидко маяли над ним. Бабка збільшувала швидкість.

«Невже ж їй не важко нести мене, мої сімдесят кіло?» - подумав мисливець.

Під ним все так само пропливали ліси й хащі, подекуди перерізані струмками й озерцями. Одна пляма внизу звернула на себе увагу Гуро. Серед суцільної зеленої ковдри, що вкривала поверхню Венери, було дивно бачити цю темну, майже чорну пляму. Це було схоже на сліди пожежі. Але як могла трапитися тут пожежа? Хіба що блискавка вдарила... Та й то це не зовсім нагадувало сліди пожежі. Бо тоді б пляма була чорною. А тепер Гуро виразно бачив коричневі стовбури дерев навіть з гіллям. Дивний колір залежав тільки від того, що ці дерева були, здавалося, без листя.

«Хм... цікаво було б подивитися», - подумав мисливець.

Нова пляма серед лісу. Це вже щось подібне до галявини. І цього Гуро не доводилося раніше бачити. Раніше він твердо встановив, що хащі Венери ніде не мають жодної галявини - хіба тільки там, де скелі і кам'янистий ґрунт не дають нічому зростати. А тут була справжня зелена галявина, вкрита буйною травою... і незрозумілими крапками, немов на ній лежали купи каміння, кимсь старанно зібрані.

Раптом Гуро примушений був обірвати це цікаве спостереження. Бо до його ніг щось доторкнулося. Не рухаючись, мисливець подивився. Бабка щільніше пригортала його до себе, вона стискала людину ще однією парою лап.

Несподівано змовкло набридле дзижчання, лишився самий тільки невпинний свист вітру.

«Бабка щось надумала», - вирішив Гуро.

І справді, бабка повільно підтягла шолом Гуро аж до своєї голови. Гуро побачив, як широко розтулився її рот, як розтяглися зубчасті його краї. Бабка намагалася втягти шолом у рот, хочучи, очевидно, поласувати людиною ще в повітрі.

- Е, ні, це не входить у мої плани, - голосно зауважив Гуро.

Зібравшись, як пружина, він крутнув головою. Зубчасті краї рота сковзнули по шолому, не вхопивши його, і зімкнулися над ним. Бабка знов роздратовано задзижчала.

Але дальших спроб покуштувати здобич вона не робила. Можна було думати, що хижак був здивований незвичайною поведінкою й виглядом істоти, яку він ніс у лапах. Гуро завмер знову, не роблячи жодного руху. Більше йому нічого не було потрібно.

Бабка різко змінила напрямок, зробила велике півколо над лісом і почала знижуватися, вибираючи придатне місце, щоб сісти.

Гуро відчув, як сильно забилося його серце: наближався час вирішальної боротьби. Він знов обережно поклав руку на кобуру пістолета. Проте, через кілька секунд він подумав:

«Що дасть мені постріл? Бабка - це комаха. Навіть коли я вцілю їй у голову, вона так само міцно триматиме мене лапами. Її кінцівки підкоряються не голові, зовсім не голові. Нервові центри комах лежать десь у грудях. Бач, як засіло в мозку те, що колись вчилося в школі. Гаразд, тепер це прислужиться!»

Лишивши пістолет у лівій руці (адже мисливець стріляв лівою рукою не гірше, ніж правою), Гуро не менш обережно витяг з ножен свій короткий і широкий кинджал.

Бабка тим часом знайшла собі місце. З переможним дзижчанням вона спускалася на вершину великого старою дерева, яке підносилося над лісом, неначе велетенська свічка. Тепер мисливця тримали знов лише дві передні лапи. Дві задні пари витяглися вниз, готові схопитися за дерево. Крила майже нерухомо звисли в повітрі, утворюючи над Гуро казковий прозорий намет, що виблискував всіма кольорами.

Напружившись, підбравши всі мускули, мисливець чекав. Ясно, що бабка не зробить з ним нічого, поки сяде. Увага, увага!.. Вершина дерева ближчала, ближчала, мисливець спускався на неї, наче в колісці...

І ось бабка легко сіла на вершину. Задні її лапи вхопилися за гілля. Воно загойдалося під вагою велетня. Бабка переступила лапами кілька разів, зручніше вмошуючись. Гойдання гілок поволі меншало. Бабка сиділа зручно й цупко.

Її голова повернулася знову правим оком до Гуро. Хижак націлювався, як йому зручніше почати жерти здобич. Рот повільно розтулявся. Передні лапи, що все так само цупко тримали Гуро, трохи повернули його й почали підносити вгору, головою до рота.

Просто над собою Гуро бачив груди хижака, вкриті прозорим шаром хітину. Окремі сегменти й пластинки хітину з'єднувалися тонкими смужками шкіри, що дозволяли їм рухатися. Якраз над ним була така смужка. Під тонкою шкірою щось ритмічно рухалося, переливалося.

Настав час діяти. Шолом мисливця був уже під самим ротом хижака, підтягуваний ближче й ближче.

Одчайдушним блискавичним рухом Гуро несподівано крутнувся в лапах бабки. Тепер він немов лежав на спині, повернувшись грудьми до тіла хижака. Бабка, здивована несподіваним рухом, стулила рот, але відразу ж знову розтулила його і знову потягла людину до пастки.

Смужка між двома товстими пластинками хітину була тепер просто перед очима Гуро. Мисливець ще раз швидко націлювся - і міцним ударом загнав кинджал у цю смужку. Лезо легко проштрикнуло шкіру й пройшло глибоко в тіло. Руку Гуро обдав потік зеленуватої рідини. Але він так само швидко повернув кинджал у рані й швидким помахом руки розпорів груди хижака надвоє.

В ту ж саму мить він відчув, як здригнулися лапи, що тримали його.

Очевидно, він ушкодив нервові центри. Крила бабки шалено забилися, підіймаючи великий вітер. Бабка підстрибнула, дзиччання увірвалося, перетворилося на хрипке булькотіння. Хижак ще раз підстрибнув. Це було те саме, чого мав усі підстави найбільше побоюватися Гуро. Бабка намагалася знов полетіти, не випускаючи людину з лап.

- Ні, на це я не згоден! - вигукнув він.

Швидким рухом лівої руки він підняв пістолет і випустив підряд кілька куль у хижака, в його розпороті груди, в голову, в тулуб. І кожен постріл відповів йому коротким вибухом: то розривалися всередині бабки розривні кулі. Тепер Гуро вже нічого не бачив. Скляні вікна його шолома були заліплені зеленуватою масою, що вилітала після кожного вибуху розривних куль з розшматованих грудей хижака. Але лапи все ще цупко тримали мисливця.

Та ось вони знов здригнулися. Одна з них безсило звисла. Гуро залишився притиснутим до потвори тільки однією лапою. Ось розправилася і ця. Перекидаючись у повітрі, нічого не бачачи, але стискаючи в одній руці кинджал, а в другій пістолет, - Гуро котився вниз, котився у густому гіллі велетенського дерева, нижче і нижче.

Густий зелений морок поглинув його. Він чув тріск гілля, що ламалося, відчував удари об гілки, але не міг нічого зробити, навіть ні за що не міг схопитися, бо вікна його шолома були забруднені зеленуватою кров'ю бабки. Ще удари, вже м'якші. Почувся вже не тріск, а соковите хрумтіння, немов ламалися кавуни чи гарбузи. Ще мить - і падіння припинилося. Мисливець лежав на чомусь м'якому й вогкому.

Першим своїм рухом Гуро сховав кинджал у ножи, а пістолет у кобуру. В цьому знов позначилися його звички й рефлексивна свабільність мисливця й мандрівника. Що б не сталося - насамперед берегти зброю.

Потім він одну за одною докладно перевірів, перемацав свої кінцівки. Все було, на щастя, гаразд. Жодного перелама, жодного вивиху. Тільки боліло плече - очевидно, від різкого удару об якусь гілку.

Навпомацки Гуро знайшов якесь широке м'яке листя і протер ним скло шолома. Тепер він бачив.

Густі хащі папороті. М'який, вологий ґрунт. Окремі стовбури дерев поринали в густі хмари зеленого листя, - такі густі, що крізь них майже ніде не видно було неба. Поранена, якщо не вбита, бабка залишилася там десь, угорі. Тут, унизу, було тихо й спокійно. Гуро був вільний, він міг вертатися додому.

Це було легко сказати. Як повертатися, куди? Ніякий компас не міг допомогти мисливцеві. Клята бабка кілька разів змінювала напрямок польоту. Гуро міг бути тепер на відстані всього кілометрів двох-трьох від міжгір'я, де лежав ракетний корабель. Але ця відстань могла бути і значно більшою. Проте, не сама відстань ускладняла справу, не вона була головною перешкодою.

Куди йти, ось питання. Всюди однакові хащі, всюди ліс. Зв'язатися з товаришами по радіо? Але малесенький передавач у шоломі Гуро забезпечував зв'язок на відстані п'ятсот-шістсот метрів, не більше. Проте, Гуро спробував таки озватися:

- Товариші! Чи чуєте ви мене?

Як і слід було сподіватися, йому ніхто не відповів.

Гуро сів зручніше, збираючись із думками. Справді, що ж робити? Куди б він не пішов, який би напрямок не обрав, однаково в дев'яносто дев'яти випадках із ста він не знайшов би ракети. Ждати тут? Чого, кого? Хто знайде його тут, хто вирушить за ним, хто знає, куди саме понесла його бабка? Чекати так само було безглуздо.

Нова думка прорізала мозок Гуро - і це було найстрашніше: на скільки часу йому вистачить ще кисню? Зморщивши лоба, мисливець пригадував.

Він змінив резервуар з окислительним сьогодні вранці. Після того він навіть не скидав шолома. Втім, ні. Скидав, коли обідав. На обід пішло щось із години. Тепер - він поглянув на годинник - пів на п'яту. Почалася робота о десятих. Значить, п'ять з половиною годин він витрачав запаси свого кисню. Залишалося ще шість з половиною годин дихання. Небагато, зовсім небагато в його становищі.

- Шість з половиною годин, а потім - кінець, - півголосом мовив Гуро. - Добре було б покурити...

Становище було безнадійне. Гуро неухважно стежив за тим, як погойдувалося перед ним мережане листя папороті. І в міжгір'ї, де лежить ракетний корабель, листя папороті гоїдається так само байдуже, як і тут. Яка нісенітниця! Врятуватися від небезпеки, визволитися з пазурів велетенської бабки, просто, можна сказати, видертися з її щелепів, щоб загинути тут, у хащах, задихнутися від нестачі кисню?.. І це тоді, коли їм пощастило вже цілком виконати завдання: знайдено і інфрарадій, і ультразолото?.. Нісенітниця!

Краще, ніж будь-хто інший, Гуро розумів, що отаке роздумування нічого не дає, тільки шкодить, бо забирає дорогий час. Зокрема, це було погано в його становищі, коли час його дальшого існування цілком залежав від кількості кисню в резервуарах скафандра. Кожна хвилина дихання забирає якусь частину кисню - остаточно і безповоротно. І коли він не витрачає цю хвилину дихання розумно, свідомо, не використовує її для врятування, то він сам відбирає у себе життя.

Гуро розумів усе це.

- Стоп, товаришу, - сказав він собі. - Стоп! Не можна витратити час і кисень на нікчемне самокопання. Це ж самогубство! Треба вирішати, що робити.

Звісно, треба. Але - що саме? Припустімо, людина заблукала в лісі. Вона може спробувати визначити, де в неї південь і північ, схід і захід, зробити звідси висновки й рушати кудись. Що міг зробити Гуро? Хіба він знав, в якому напрямку лежить ракетний корабель? Ні, він не знав нічого. Південь був для нього такий самий, як північ, як схід і захід. Всюди було невідоме, загрозове, непевне, вороже. Ці велетенські дерева, пальми, папороть, це невпинне дзижчання незліченних комах - все було чуже, дивне, все підкреслювало його відірваність від товаришів, друзів.

Навіть звичайні його речі, до яких він звик, як до самого себе, тепер дратували його, глузували з нього.

Ось погляд Гуро впав на його годинник на руці. І хвилинка стрілка, немов вона тільки й чекала цього погляду, почала швидко бігти по циферблату. Ніколи, ніколи в житті вона не мчала так! Ніколи в житті Борисові Гуро не хотілося так, щоб вона уповільнила свій біг, щоб вона застигла на місці!.. Кожен поділ циферблату - частинка витраченого кисню, частинка прожитого життя, що відбирається автоматично від тих шести з половиною годин дихання, які ще залишилися в нього. Ні, вже не шести з половиною, а шести з чвертю!.. Клята стрілка, куди ти поспішаєш? Зупинись!

Гуро з люттю дивився на годинник. Де його швидкий і гнучкий розум, що вмів досі знаходити вихід із найскрутнішого становища? Чому тепер ось мисливець став таким безпорадним, чому він нездатний нічого вигадати для власного порятунку? Нікого йому не треба зараз витягати з лабетів, нікому не треба допомагати, крім самого себе. І він неспроможний допомогти самому собі!..

- Ха-ха! Ось він, ключ порятунку! - неприродно засміявся раптом Гуро. - Ось він! Маєте, товаришу!

Він знаходив завжди вихід із скрутних становищ. Але хіба не міг він завжди спертися на щось певне? На товаришів, хоч би вони були й не близько; взагалі на людей, які могли допомогти йому хоча б дрібничкою. Раніше були люди, люди навколо нього. А тепер - він сам-один. І нікого. І нічого. Самотність!

Великий синьо-червоний метелик покружляв коло його голови і сів на лист папороті. Його ніжні крила тремтіли, незрівнянний малюнок на них зібрав у собі найглибші фарби з палітри природи. Метелик повільно посувався вздовж листя, немов чогось шукаючи. Гуро мовчки дивився на нього кілька секунд і здригнувся. Йому здалося, що з-за дерева, яке створювало глибокий коричневий фон для ніжних фарб метелика, щось визирнуло. Мисливець схопився. Його права рука лежала на розстебнутій кобурі пістолета, ліва намащувала кинджал. Що там таке?..

За деревом не було нічого. Мабуть, випадковий рух папороті під подувом вітру обманув мисливця. Зляканий різким рухом людини, метелик знявся з папороті й полетів. Гуро простежив за ним, поки метелик зник за деревами, і криво посміхнувся:

- Нерви, товаришу, у вас не в порядку, - сказав він самому собі. - Вам уже починає вживатися всяка чортівня... Спокійніше, товаришу, так ви собі не допоможете.

І знов його охопила лютя. Ні, будь-що, він знайде вихід. Він доведе, що він розумна людина. Не може бути, щоб він загинув тут. Не може бути такого! Це було б безглуздя!

Горда, певна себе людина кричала сама на себе:

- Ти не смієш здаватися! Ти мусиш знайти вихід! Ти - дужа, міцна людина, іди, шукай! Безглуздо сидіти тут далі. Розумієш, безглуздо?..

Але цій гордій, певній себе людині відповідала інша, відповідала глузливо і переконливо:

- Так, безперечно, це буде безглуздя. Рушай, чоловіче, рушай. Але - чому ж ти не йдеш? Будь ласка, шлях вільний, іди куди завгодно. Ракета може бути й прямо перед тобою, і позаду, і ліворуч, і праворуч. Рушай - і пам'ятай, що кожен твій крок майже напевне віддалятиме тебе від твоєї справжньої мети, від корабля, від товаришів. Хоча, ні: хіба це твоя справжня мета, хіба це те, що чекає на тебе? Ні, твій справжній шлях - до смерті від задухи. Іди куди завгодно, однаково ти підеш, незалежно від напрямку, саме цим певним, справжнім шляхом, єдиним, який тобі залишається. Шановний товаришу, це буде вашою останньою прогулянкою, ідіть, будь ласка, ідіть!

Закривши очі, Гуро щосили стукнув себе кулаком по шолому, намагаючись хоч цим заглушити голос тієї глузливої, безжалісної людини. Даремні зусилля! Голос продовжував - і йому нічого не міг протиставити голос першої, гордої, певної себе людини. Голос вів далі:

- Ідіть, будь ласка! Ідіть, товаришу Гуро! Не затримуйтеся, однаково нічого не допоможе... нічого... смерть від задухи - ось що чекає на вас!..

- Проклятий! - вигукнув Гуро, натискаючи руками на шолом.

Він хотів затиснути руками вуха, щоб не чути. Але руки його стискали тільки метал шолома... Спокійний, глузливий голос шепотів йому на вухо далі й далі. Це було майже божевіллям. Це було нестерпно. Голос то глузував то набував щирих, дружніх інтонацій, немов маскуючись, щоб за якусь мить знов глузувати. Гуро не володів уже собою. Він кидався від дерева до дерева і стогнав, слухаючи цей мінливий глузливий голос, що дзвенів у нього у вухах.

- Ідіть, ідіть, будь ласка, товаришу Гуро! Вас ніхто не затримує, вам ніхто не заважає... ніхто не турбується про вашу долю... турбуються, турбуємося, турбуємося... ідіть, однаково кисню не вистачить... бо може не вистачити кисню, ми турбуємося... однаково вас ніхто не почує, не почує... і ви нікого не почувете, не чуєте... чи чуєте ви, товаришу Гуро, чи чуєте?..

Цей голос, маскуючись, стає подібним до голосу Василя. Ні, він остаточно божеволіє!

- Чи чуєте ви нас, товаришу Гуро?.. Прислухайтеся, прислухайтеся, ми турбуємося, бо у вас може не вистачити кисню... Прислухайтеся, ідіть до нас, ми допоможемо вам знайти шлях... Ми певні, що ви врятувалися, товаришу Гуро...

Всякому божевільню буває кінець. Чому цей голос, тихий і проникливий, втратив тепер свою глузливість, звучить так стурбовано?.. Та що це, нарешті? Ось він, тихий голос Василя, він отут, зовсім близько:

- Ми чекаємо вас, товаришу Гуро! Пеленгуйте нас, пеленгуйте. Нам пощастило полагодити потужний радіопередавач корабля, ми шукаємо вас по радіо, товаришу Гуро...

Що? Це не мариться? Це не божевільня? Це справді говорить Василь?

Охопивши обома руками стовбур дерева, схиливши безсило голову, Гуро прислухався. Він почував, як краплини поту збігають по його чолю, він відчував, якими вогкими стали раптом його очі - і йому не було соромно цього. Він забув уже про божевільні думки, він увесь обернувся на слух. Пеленгувати ракету? Потужний передавач?

- У вас у шоломі, товаришу Гуро, є рамка. Її треба витягти й поставити так, щоб її площина була скерована просто вперед, куди дивляться ваші очі. Тоді повертайтеся, повертайтеся повільно. Моя мова то тихшатиме, то голоснішатиме. Знайдіть такий напрямок, коли мій голос буде якнайгучнішим, і йдіть на нього, щоб він весь час звучав гучно. Це буде той самий напрямок, в якому вам треба повертатися додому. Я говоритиму весь час, весь час ви матимете змогу перевіряти напрямок. Не забувайте перевіряти напрямок, товаришу Гуро, бо треба йти лише тоді, коли мій голос буде якнайгучнішим. Ідіть швидше, бо ми боїмося, що у вас не вистачить кисню. Товаришу Гуро, чи чуєте ви нас? Ми чекаємо вас, товаришу Гуро. Пеленгуйте нас, пеленгуйте нас...

Таким само стурбованим голосом Василь продовжував говорити, викликаючи Гуро, не знаючи, чи чує він його, чи не чує...

Гуро всміхнувся й випростався. Знервованості його мов і не було. Зникло все. Зникли примари, зникла боротьба голосів у його вухах. Він глибоко зітхнув. Навпомацки знайшов на шоломі маленьку висувну рамку.

Так. Він поставив її просто перед собою. Почав повільно повертатися. Голос Василя спочатку потишшав, потім почав гучнішати. Далі, далі, ось він, напрямок!

Тепер голос Василя дзвенів просто біля вух, цей приємний, рідний, стурбований голос дотепного й спритного юнака. Любий Василю! Того разу тебе врятував Гуро; тепер ти врятовуєш мисливця!

- Пеленгуйте нас, пеленгуйте, товаришу Гуро! Я говоритиму весь час, весь час ви зможете перевіряти напрямок. Поспішайте, бо ми дуже турбуємося за вас, хоча й певні, що ви врятувалися від бабки...

Так, він врятувався від бабки, це було дуже просто, порівнюючи з дальшим. Він поспішатиме, щоб заспокоїти товаришів, щоб розцілювати миле й рідне обличчя юнака, який тримає в своїх руках тоненьку нитку, що витягне мисливця з диких хащів тропічного лісу!.. Тримай цю нитку, Василю, тримай!

- Ми чекаємо вас, товаришу Гуро, поспішайте!.. Пеленгуйте нас весь час, пеленгуйте!..

Вперед! Здається, все так, як слід. Голос Василя чути якнайкраще. Помилки бути не може.

Хащі змикалися щільним кільцем навколо людини в скафандрі, дикі рослини перетинали їй шлях, комахи з дзижчанням пролітали повз неї, намагаючись звернути на себе увагу, папороть плуталася поміж ногами, заважала йти. Але Гуро йшов уперед і вперед, ні на що не звертаючи уваги.

Він поспішав. Усі думки його були скеровані на голос Василя, він стежив за його стурбованими інтонаціями, він йшов уперед.

І тільки раз за півгодини він спинився. Бо побачив того самого синьо-червоного метелика, який прилітав до нього під час того божевільня. Метелик летів перед ним кілька хвилин, потім сів знову на лист папороті. І тепер Гуро звернув зі свого шляху, щоб не налякати свого знайомого.

- Бувай здоров, друже! Ти про мене не згадаєш напевне. А я про тебе й твої барвисті крила пам'ятатиму все життя, будь певний. Бо такі хвилини не забуваються. Бувай!

І, вимахуючи кинджалом, Гуро рушив далі швидкою ходою, обираючи собі шлях поміж папороттю й стовбурами дерев і весь час прислухаючись до стурбованого голосу Василя, який кликав його і вказував йому шлях.

XXII. ЗУСТРІЧІ БОРИСА ГУРО

Ліс здавався нескінченним; та хіба не був він таким і насправді? В цьому Гуро пересвідчився ще тоді, коли він летів у пазурах велетенської бабки. Але тоді цей величезний, неосяжний ліс був для мисливця чимось стороннім, був просто об'єктом для спостережень. Тепер ліс обернувся на хитрого, підступного ворога, що насунув на Гуро враз з усіх боків. Ліс дивився на мисливця тисячами очей своїх невидимих мешканців, ліс був переповнений несподіванками й таємницями, які чигали на людину на кожному кроці, перетинали їй шлях, заважали, затримували.

Самі великі дерева, увінчані буйними зеленими шапками листя, мало заважали Гуро. Він вільно обминав їх, весь час перевіряючи напрямок, в якому кликав його голос Василя. Але частенько ліс улаштовував перед мисливцем справжні загрози.

Цупкі повзучі рослини перепліталися складним мереживом, зітканим із живих міцних канатів. Вони звисали з великих дерев, перекидалися з одного на одне, пересновувалися. Такі перепони тяглися на сотні метрів, утворюючи суцільну непролазну стіну. Обходити такі перепони було б надто довго, і мисливцеві доводилося шукати заховані під великим ситим листям отвори, розрубувати тонші рослини своїм кинджалом, пролазити крізь такі отвори, щоб через десять-п'ятнадцять хвилин опинитися перед новою загрозою, ще щільнішою, ще довшою.

Нерівний ґрунт, перерізаний ярами, перетятий буграми, то вів Гуро вгору, де під самими, здавалося, хмарами вільно зростали прекрасні великі пальми й кипариси, то зводив його вниз, до густих заростей папороті, до грузьких трясовин, що засмоктували ноги, наче взуваючи враз мандрівника в свинцеві чоботи.

Але траплялися й легкі ділянки, де Гуро швидко посувався вперед, наспівуючи навіть якусь нікому невідому мелодію з кількох нот, щойно вигадану ним. Та це траплялося рідко.

Вже не перший раз Гуро радів з того, що цю важку подорож він відбуває у скафандрі. Тільки це врятовувало його в багатьох випадках, тільки це дозволяло йому йти без затримки, не звертаючи уваги на безліч перепон.

Вперше він зрозумів це, вибираючись з дрягвистої низини, нещадно ламаючи ситу велику папороть і викараскуючись угору, схилом глибокого яру. Щось несподівано майнуло перед його очима в'юнкою яскраво-зеленою стрічкою, впало на його ногу, обкрутилося круг неї і спинило її.

Гуро похолонув: це була здоровенна зелена гадюка. Роздратована несподіваним рухом людини, яка сполохала її, гадюка обвилася круг ноги мисливця й люто кусала її. Вона звивалася й сичала, її довгі вигнуті зуби впиналися в тканину скафандра, змочуючи її отруйною рідиною.

«Якщо прокусить скафандр, то вже ніщо не врятує!» - подумав Гуро, націляючись у гадюку кинджалом. Але в ту ж мить він згадав про металеву сітку, яка захищала від ушкоджень гумову тканину скафандра. Це заспокоїло його. Ніякі гадючі зуби неспроможні прокусити металеву сітку, Гуро був певний цього. Поклавши кинджал у ножни, він спокійно схопив гадюку рукою впоперек тіла, віддер її від ноги, перехопив ближче до хвоста. Розмахнувся нею в повітрі й розстрошив люту плескату голову об стовбур дерева.

- Це навчило б тебе ввічливіше ставитися до людей... коли б ти лишилася після цього живою, - задоволено сказав Гуро, відкидаючи вбиту гадину в хащі.

Вдруге він оцінив скафандр, коли його шлях перетяло довге, хоч і неглибоке озерце. В ньому буяло життя. Дивні тварини заселили його, вони вистрибували з каламутної мулкої води навздогін одна за одною, поринали назад у воду, хлюпалися в ній. Хіба що хвороблива фантазія божевільного художника здатна була б вигадати такі форми, такі неймовірні риси й сполучення властивостей, які бачив перед собою здивований, вражений Гуро. Ось пливе великий чорний жук, за ним тягнеться довгий жовтуватий хвіст із сегментів. Хвіст загрозливо піднесений вгору, він закінчується гострим кривим жалом, як у скорпіона - і так само, як у скорпіона, загрожуючи всім, напружено звивається в повітрі.

Ось зелена жаба завбільшки з людську голову. Але замість широкого жаб'ячого рота - в неї твердий дзьоб між великими круглими очима. І це робить жабу подібною до сови... ось вона навіть дзьобнула якусь тварину, що плівла повз неї, розтерла твердим дзьобом і проковтнула. У її широко відтуленому дзьобі вражений Гуро помітив гострі й нерівні зуби.

Коричнева гадюка з маленькими ніжками й високим гребінцем, звиваючись, вистригнула на поверхню, скинулася в повітрі й стрілою впала на зелену жабу із совиным дзьобом. Вона обвила її широку шию і тієї ж секунди вжала в спину. Жаба з зойком перекинулася на спину, дригаючи лапами. Вона була ще жива, коли коричнева гадюка вже почала її жерти.

Гуро на хвилину навіть забув, що він не має часу на спостереження, що він неодмінно мусить поспішати. Він стояв на березі озерця і дивився на цю боротьбу, на це буяюче й жорстоке життя.

«Вбивай, поїдай і живи!» - подумав він. Так, тут це правило тваринного життя здійснювалося без усяких прикрас, жорстоко і непримиренно!..

Але часу було дуже мало. Як пройти далі? Обходити довкола було б надто довго, це потребувало принаймні з півгодини: досвідчене око Гуро не могло помилитися. Йти просто через озерце? А всі ці тварини, що можуть напасти на нього, як ота гадюка?

- Хай спробують!

Взявши в одну руку пістолет і в другу фотоапарат, Гуро сміливо ступнув уводу. Грузьке дно, вкрите мулом і уламками рослин, не дозволяло йти швидко. Потворні химерні тварини вистрибували з води перед ним, сичали на нього, загрожували своїми жалами й зубами, але жодна не насмілилася напасти.

Вода підіймалася вище й вище. Ось вона вже доходить до живота ось уже до грудей. Гуро йшов обережно, щоразу намагаючись ногою місце куди ступнути. І враз він відчув, як щось затримало його. Ніби якась рука вхопилася за його ліву ногу й не пускала її далі. Посуватися вперед можна було лише на превелику силу. На щастя, другий берег був уже близько.

«Та що воно таке? Наче нічого під водою й не мусить бути такого великого... адже озерце порівняно неглибоке, тут нема де вміститися великій тварині...» - думав Гуро. Але зробити він нічого не міг, бо обидві його руки були зайняті.

Напружуючи всі сили, він викаскався на берег. Його ліва нога тягла за собою щось незграбне, безформне, блискуче від води. Мисливець поклав апарат у кишеню, пістолет у кобуру і нахилився, щоб роздивитися.

Чорна, пухка здоровенна п'явка присмокталася до його ноги. Вона була завбільшки з сома, сита й блискуча. П'явка присмоктувалася не лише передньою своєю частиною, не лише ротом; вся нижня половина її довгого тіла була вкрита круглими присосками, кожна з яких міцно присмокталася до ноги. Ось чому так важко було вибиратися з води! Огидна істота навіть тут, на березі, не хотіла покинути свою здобич. Вона звивалася, притискуючись до ноги, пересувалася повільно вище й вище, шукала більш придатного місця, щоб присмоктатися.

- Не виїде, не виїде, - мовив Гуро. Він витяг з ножен кинджал і спритним помахом розрізав п'явку вздовж спини. - Іди геть, мені ніколи з тобою морочитися!..

Один за одним відпали присоски - і чорне блискуче тіло п'явки, звиваючись, упало на ґрунт. І враз на нього накиннулися інші водянні істоти, що немов тільки цього й чекали. Вони роздирали ще живе тіло п'явки, шматували

його й жерли. Мисливець поглянув на це видовище і рушив далі. В нього не було часу. Годинник показував, що Гуро міг вільно дихати ще не більше, як три години. Чи встигне він дійти за цей час до ракети?..

- Товаришу Гуро, ми чекаємо вас. Поспішайте, товаришу Гуро, ми дуже турбуємося, що у вас не вистачить кисню... - нагадував йому голос Василя.

Мисливець прискорив ходу. Цей етап був порівнюючи легким. Грунт підіймався вгору, він був укритий лише великими старими деревами, що затуляли його від світла своїми густими шапками листя. Тільки папороць могла зростати тут, інші рослини вмирали. Гуро швидко йшов угору. Три години... три години... чи вистачить їх?..

- Поспішайте, поспішайте, товаришу Гуро! Пеленгуйте нас уважно, перевіряйте весь час напрямок!..

Хлопець, мабуть, украй стомився повторювати весь час те ж саме. Ось уже близько трьох годин він викликає Гуро, близько трьох годин він веде його своїм стурбованим голосом до ракети, до порятунку. Гуро уявляв собі:

Микола Петрович і Сокіл працюють, вони заклопотані ультразвуком. Це не означає, звісно, що вони забули його. Ні, цього він певний, вони не кидають думки про свого товариша, якого занесла гігантська бабка. Вони раді були б зробити все для його врятування. Але вони безсилі допомогти йому. І вони працюють - можливо й тому, щоб не такою нестерпною була тривога, щоб заповнити чим-небудь час. А Василь сидить біля передавача і викликає, викликає... він знає, що без нього Гуро напевне може збитися з дороги... Любий юначе, яка то важка праця - сидіти отак і викликати, не знаючи, чи чують тебе, чи справді ти допомагаєш, чи лише марно витрачаєш сили...

Гуро вгадав. Василь таки не відходив від апарата. Він сидів стомлений і блідий. Але невпинно повторював те ж саме:

- Пеленгуйте нас, товаришу Гуро, пеленгуйте! Ми дуже турбуємося за вас, поспішайте, перевіряйте напрямок...

Вже давно слова злітали з його уст чисто механічно, не заважаючи думкам. Свідомість юнака мов подвоїлася. Одна його половина, фізична, була біля передавача. Це вона невпинно повторювала слова, скеровані до Гуро, повторювала автоматично, не замислюючись над їх змістом, бо це тривало вже кілька годин.

І друга половина теж працювала вже кілька годин. Ця друга половина була десь із Гуро. Василь не знав, не уявляв собі, як саме врятувався мисливець від бабки. Але для нього не було жодного сумніву, що це було так. Борис Гуро не міг загинути, Борис Гуро мусив урятуватися! Як, чи в повітрі, чи на ґрунті, чи застреливши бабку, чи подарувавши їй життя - це не мало значення. Головне - Борис Гуро врятувався. А коли він врятувався, - він обов'язково мусив чути й Василеві слова. А чуючи їх, він мусив прийти до ракети, користуючись допомогою Рижка.

Звичайно, по дорозі додому Бориса Гуро могли спіткати й інші неприємності, на які так багаті хащі Венери. Але він переборє і їх, він незабаром повернеться, він буде тут, відважний мисливець. Тільки не припиняти викликів, тільки допомагати йому весь час дотримуватися вірного напрямку!..

Так, Борис Гуро йшов вірним напрямком. Голос Василя звучав у його вухах, мисливець часом повертав голову, перевіряв чутність, перевіряв свій напрямок. Все було гаразд. Він звик уже легкими ударами кинджала перерізати перепони з товстого павутиння, яке мов навмисне розпинали на його шляху ситі великі павуки - рідні брати того павука, якого мисливець убив у перший день їхнього перебування на Венері. Він звик по невлесних ознаках знаходити непомітні отвори в загорожах із повзучих рослин. Він звик уже не звертати уваги на великих гадюк, що з сичанням тікали від нього, чи, навпаки, кидалися на нього. Все це стало звичним, все це було дрібницями.

Тільки одного побоювався Гуро - зустрічі з якою-небудь велетенською потворою, як отой дракон-сколопендра або підземна панцерована істота, яка мешкала в інфрарадієвій печері. Правда, панцерована істота була підземною; правда, сколопенд्री, можливо, нічого було робити тут, у цих хащах... проте - хіба тими двома потворами обмежується велетенське населення цих диких хащів? Хіба не може кожної хвилини з-за першого-ліпшого стовбура визирнути ще якесь чудисько? Хіба може хтось ручитися, що за мить з верхівки отого великого дерева не стрибне якась химерна мара?

Навіть у диких джунглях Індії Борис Гуро почував би себе краще, спокійніше. І це було цілком зрозуміло. Адже всі найстрашніші мешканці джунглів були задалегідь відомі. Можна бути готовим до зустрічі з тигром, знаючи його звички, манеру нападати тощо. Але як його бути готовим до зустрічі з незаниманим чудиськом, якого ти собі навіть уявити не можеш? Бути готовим до зустрічі і водночас майже не мати зброї... Хіба це можна назвати справжньою зброєю - цей іграшковий пістолет, цей кинджал? Правда, були ще дві гранати. Але - тільки дві. Головне, не було звичної автоматичної гвинтівки, яку Гуро залишив біля ракети.

Ще невеличкий підйом між велетенськими кипарисами. Гаразд, нагору навіть легше йти, ніж під гору, не треба стримуватись.

Швидкими кроками мисливець підіймався, поглядаючи на небо, яке тут було видно: кипариси росли оддалік один від одного. Його турбувало: чи скоро почне сутеніти? Правда, його прожектор працює бездоганно, а радіоколивання поширюються незалежно від дня чи ночі. Але краще йти цим лісом удень, значно краще... День на Венері майже дорівнювався земному, - він тривав трохи більше, щось із шістнадцять годин, як точно встановив Микола Петрович. За його підрахунками, доба Венери дорівнювала двадцяти семи годинам - всього на три години більше, ніж на Землі.

- Це залежить від того, що Венера повільніше обертається навколо своєї осі, - пояснив Риндін товаришам. - І земна наука буде нам дуже вдячна за ці спостереження, бо час обертання Венери був досі невідомий на Землі. Хмарна ковдра нашої сусідки не давала змоги астрономам визначити це. Існували найрізноманітніші припущення щодо цього. Досить сказати, що частина астрономів відстоювала двадцятичотиригодинну добу на Венері, а друга частина запевняла, що доба на Венері дорівнює цілому земному рокові.

Тепер Гуро шкодував, що Венера так швидко обертається навколо своєї осі. Краще було б, коли б вона оберталася куди повільніше: тоді нескоро почало б сутеніти.

Узгір'я закінчилося. Ось останні кроки вгору. Чому так світло за тими крайніми кипарисами? Невже кінчився ліс?..

Перед очима Гуро відкрилася дивна картина.

Величезне плато було вільне від лісу. Він відходив праворуч і ліворуч, він широким колом обіймав це плато ген на обрії. Тільки трава - густа зелена трава вкривала тут ґрунт, рівний і твердий. Само по собі це було дивно - поверхня Венери, вільна від лісу!

Але не це вражало на тому рівному плато.

Якісь дивні фантастичні споруди виднілися там і тут на траві, химерні, незрозумілі споруди, жовтуваті, коричневі, напівпрозорі, туманні й рухомі. Так, вони не стояли на одному місці, вони повільно пересувалися, вони підходили одна до одної, наближалися, розходилися, розламувалися і знов зростали. Це було як у казці, як уві сні!

- Та що я, сплю чи що?! - мовив вражений мисливець.

Споруди гойдалися й розпадалися, змінювали свої форми.

Здавалося, вони були складені з геометричних тіл - куль, циліндрів. І кожна така куля, кожен такий циліндр з округлими краями рухався, пересувався, чіпляючись на мить за інші і відпадаючи від них. Ось золотава споруда з довгих пухких тіл, наче з напівпрозорих ковбас. Купа цих тіл лежить на траві. І ось ця купа ворухнеться, вона посувається вбік, зустрічається з купкою зелених кульок - і падає на них, розпадається, вкриває кульки. Ще кілька секунд - і знов виникає висока куля пухких округлих циліндрів, але немов уже товстіших. А кульки? Їх немає, вони зникли... Де вони?..

- Тварини? Але чому вони громадаються такими купами? Комахи? Не схоже... Що це таке? - питав себе мисливець, не наважуючись вийти на рівне плато з-за останнього кипариса.

Він зрозумів: кульки, зелені оті кульки - не просто зникли. Їх пожерли пухкі циліндри. Напали на них - і пожерли. Але як?

Рух дивних споруд не припинявся. Він був напрочуд легкий, здавалося, що всі ті кулі, циліндри і ковбаски нічого не важать, що їх вільно переносять подуви вітру.

- Поспішайте, товаришу Гуро, поспішайте! У вас може не вистачити кисню, - повторював застережливий голос Василя, - перевіряйте напрямки!

Напрямок лежить просто через це плато, від краю й до краю заселене дивними живими істотами, для яких немає назви. Обходити плато - ген-ген куди треба було б їти!.. Ні, звертати не можна. Треба йти. Кинджал в одну руку, пістолет у другу. Вперед!

Дивні істоти не звертали ніякісінької уваги на людину в скафандрі, що наближалася до них. Вони лишалися спокійними і байдужими. Та далеко не таким спокійним був Гуро.

Тепер він бачив виразно. Істоти ці були здебільшого напівпрозорі. Блискуча зморшкувата плівка одягала їх. Не було в них нічого - ні голів, ні кінцівок. Навіть рота не міг розгледіти мисливець. Вони вільно лежали одна на одній, мов бездушна купка великих пухирів. Але вони не лежали нерухомо, вони весь час обмінювалися місцями, вони ковзалися одна по одній. Мабуть, саме так вони й пересувалися по плато.

Здалеку ці купки здавалися невеличкими. Тепер Гуро бачив, що найменша з них була йому по плече. І дедалі відстань між окремими купами зменшувалася, лишалися тільки вузькі проходи між ними. Ці проходи то вужчали, то ширшали - і треба було пробігати ними в той час, коли купи дивних істот відсувалися вбік і поширювали прохід.

Гуро швидко біг повз ті купи, щосекунди змінюючи напрямки і шукаючи вільний шлях. Одного разу він не розрахував напрямку - і велика купа рожевих куль насунула на нього.

- Ти ба! - здивовано вигукнув мисливець і відстрибнув.

Істоти зовсім не були такими легкими, як здавалися.

Навпаки, вони мали не абияку вагу. Вони були мов виповнені води, такі важкі. І відштовхнути від себе таку купу не зміг би навіть найміцніший силач.

На щастя, купа рожевих куль тільки штовхнула Гуро. Мисливець відстрибнув убік і побіг далі. Але він помітив, що купи дивних істот немов почали рухатися швидше. Вони перекидалися, вони повзли в різні боки, вони, здавалося, шукали чогось. Проходи між ними стали небезпечними.

Іншим часом Гуро охоче спинився б, відійшов осторонь і з інтересом спостеріг би це казкове видовище. Дивні істоти були немов чимсь знервовані. Їх забарвлення змінювалося, переходячи з одного блілого кольору в інший. Вони метушилися, швидко перекидалися, стикалися. Ось кілька куп з'єдналися в одну - велику, широку і нетривку. За півхвилини величезна купа знову розпалася на окремі, менші.

Але мисливець не мав часу на спостереження. Його значно більше непокоїло те, що тепер стало помітно важче протискуватися між купами цих істот. Кожна з тих куп немов чекала його наближення, щоб перекинутися на Гуро всією своєю вагою. Два чи три рази Борис ледве уникнув цього, купи перекинулися з чверть метра позаду нього.

«Здається, ролі змінилися. Тепер не я вже мисливець, а ця чортівня полює на мене», - подумав Гуро, криво всміхаючись.

Він не помилявся. Дивні істоти немов чули його наближення, купи їх намагалися перетяти йому шлях, загородити його. Вони посувалися до людини звідусіль, вони рухалися швидше й швидше. Це ставало подібним до гри в кішки-мишки. Щойно мисливець знаходив просвіт і кидався в нього, як прохід зникав: назустріч Гуро котилися, перекидалися дивні кулі й циліндри. Він підстрибував убік, до іншого проходу; але враз закривався і цей - і знову Гуро бачив химерні кулі й циліндри, які посувалися на нього суцільною рухливою стіною.

Гуро на мить спинився. Це ставало загрозливим. Ось уже добрих чверть години він витратив на цю біганину, майже не вигравши нічого з тієї відстані, яка віддаляла його від лісу.

Що робити? Стріляти? Але їх усіх не перестріляєш. Рубати кинджалом? Теж марна річ. Кулі і циліндри насували, котилися хвилями, вони ось-ось задушуть його, і він не встигне ворухнути рукою. Пробити собі шлях гранатами? Але за поясом Гуро були всього лише дві гранати. І розлучатися з цією єдиною справжньою зброєю Гуро не хотів без крайньої потреби.

Відстань між ним і передньою частиною великої холоднуватої хвилі дивних істот зменшилася. Стояти на місці не можна було. Мисливець відстрибнув убік, але й звідти котилися назустріч йому кулі й циліндри. Куди тікати? Вже не залишалось жодного проходу.

І враз найближча велика рухома купа розсипалася. Синюваті кулі покотилися по траві під ноги Гуро. Ще, ще... Вони котилися швидко, вони штовхали його з усіх боків. Зблідлий, спітнілий Гуро, стиснувши зуби, відбивався ногами, розбиваючи найближчі кулі. Вони репалися, з тріском розриваючись, укриваючи траву й ноги мисливця в'язким холодцем, густим киселем, яким були наповнені їхні блискучі зморшкуваті оболонки. За кілька секунд лютої боротьби нога мисливця посковзнулася на слизькій, вкритій тим киселем траві. Неприродно махнувши руками, Гуро впав.

- А-ах! - скрикнув він.

Десятки, сотні важких і м'яких куль і циліндрів упали на нього згори. Він рвав їхні оболонки руками, шматував кинджалом. Зціпивши зуби, Гуро жорстоко бився. Він був увесь залитий тим в'язким холодцем, що заважав рухатися, він знищував кулі й циліндри десятками, - але на нього напосідали нові й нові сотні. Дальша боротьба ставала безглуздою. Гуро на хвилинку спинився й спокійно простягся на слизькій траві. Чого їм треба? Що вони можуть зробити з ним? Зжерти?.. Ні, він - непридатна їжа для цих істот. Що ж тоді?..

«Ану, подивимося», - подумав мисливець.

Які б не були наміри дивних істот, але не доводилося гаяти й хвилини. Тіло мисливця стискалося під величезною вагою сотень вібруючих куль і циліндрів. Він майже не міг ворухнитися. Не варт було й думати про те, щоб продертися попід істотами, плазуючи по траві. Здавалося, товстий шар їх на тілі мисливця дедалі збільшувався, дедалі важчав. Стало важко дихати.

«Вони задушуть мене так!» - з одчаєм подумав Гуро.

Крізь скафандр він відчував холод. Істоти були холодними, як лід. Вони гнітили важче й важче.

«Задушуть!..»

І знов голова мисливця стала ясною і тверезою. Хвилина загрозливої небезпеки, як завжди, прояснила розум. Несподівана думка прорізала мозок Гуро. Немов десь близько-близько біля себе почув він голос Миколи Петровича. Так, так, це було тоді, коли, ще на Землі, Риндін пояснював Гуро всі деталі апаратів у ракеті. Дійшла черга до скафандрів: Микола Петрович показував:

- Скафандри мають своє власне обігрівання. Повертом рукоятки ви пускаєте струм у металеву сітку, що взагалі призначена захищати гумову тканину від механічних пошкоджень. Вона нагрівається і рівномірно зігріває все ваше тіло. Але - звертаю вашу увагу! - це не можна робити довго, не можна давати сильний струм. Бо сітка може легко перегрітися, вона пошкодить гуму. Отже, не повертайте рукоятку до краю, Борисе, будьте обережні!..

Ось вихід із становища. Хай зіпсується гума, хай зіпсується скафандр, це можна буде згодом полагодити. Треба використати останню можливість!

Рука Гуро, зробивши велике зусилля, дотяглась до шолома, намацала там маленьку рукоятку і повернула її до кінця. Майже зразу рівномірне тепло обгорнуло все тіло мисливця. Скафандр помітно нагрівався. Ось уже стало жаркувато. На чолі Гуро виступив піт.

- Все одно як гаряча лазня, - крізь силу посміхнувся він. - Побачимо, як реагуватимуть на це мої вороги...

Скафандр розігрівся, як електрична пічка. Раптом Гуро відчув міцний поштовх. Ще, ще... Кулі й циліндри енергійно рухалися, вони штовхали його без упину - чи, може, відштовхувалися від нього?..

Найбільше припікало руки. Цілком зрозуміло: тканина на рукавичках була значно тоншою, вона легше пропускала тепло.

«Обпечуся, слово честі, обпечуся...» - подумав Гуро, зціплюючи й розціплюючи пальці в рукавичках. І ось він відчув, що руки його рухаються майже вільно. Він ворухнув ногою: теж вільно.

У вікнах шолома стало світліше. Так, так, кулі й циліндри відкотилися від нього. Вони не витримали. Розжарена металева сітка зробила своє діло. Ось на траві лежить кілька істот: вони здригаються, вони не рухаються вже так, як раніше. Ось помітні на них плямки опіків.

Гуро засміявся. Він був врятований. Дивні істоти відступили. Вони відкочуються від нього, вони бояться.

- Гаразд!

Гуро повернув рукоятку назад. Він ледве дихав, він обливався потом. Але відпочивати часу не було. Швидкою ходою мисливець пішов через плато. Добре, що ці істоти не пошкодили рамки на шоломі... Ось він, голос Василя:

- Перевіряйте, перевіряйте напрямок, товаришу Гуро!..

Швидше, швидше з цього небезпечного плато! До лісу було вже недалеко, коли Гуро почув за собою легкий шум. Він швидко озирнувся.

Тисячі й тисячі дивних істот котилися слідом за ним, наздоганяючи його. Вони аж немов підстрибували, вони поспішали за мисливцем.

Хутким поглядом Гуро зміряв відстань до лісу, до хвилі істот. Ні, він не встигне добігти до дерев!.. А повторювати боротьбу з цими живими купами - ні! Гаразд, він спинить їх. Поки що треба виграти відстань.

Гуро побіг до лісу. Ось уже між ним і найближчими деревами залишилося всього метрів двадцять. А холодцювата хвиля вже майже наздогнала його. Стоп! Не можна припустити, щоб вони знову збили його з ніг.

Мисливець обернувся назад. Кулі й циліндри не тільки мчали просто на нього. Певна частина заходила з флангів, ліворуч і праворуч, утворюючи широке півколо.

- Підходьте, підходьте! - промовив Гуро.

Його очі звузилися, він не зводив погляду з хвилі, що наближалася. Дивні, дивні істоти! Здається, ніколи людське око не бачило нічого подібного... нічого!..

Проте, ні. В уяві Гуро несподівано виникло маленьке, яскраво освітлене коло. І в ньому повільно пливли, пересувалися отакі кулі, коми, ковбаски й округлі палички. Де це було? Він пам'ятає цю картину... Пам'ять не зрадила мисливця. Так, він твердо пам'ятає: це було кілька років тому. Бувши в приятеля-лікаря, Гуро зацікавився мікроскопом. І лікар охоче показав йому в мікроскопі культуру якихось бактерій. В світлому колі рухалися ті кулі, коми, палички... Вони збиралися ціпками, купками... зовсім так, як оці... Значить, це - бактерії? Гігантські бактерії?..

Хвиля куль і округлих циліндрів наближалася. Ось уже до неї залишалося тільки метрів десять.

- Ну, тримайтеся!..

Хутким помахом руки Гуро жбурнув у хвилю гранату. Вона зробила в повітрі широку дугу і впала серед дивних істот. І враз сіра хмара диму оповила перші купки. Хмара виринула зсередини, вона підстрибнула вгору - і разом з нею в повітря полетіли розшматовані кулі й циліндри. Мисливець не дивився далі. Він повернувся і знову побіг до лісу. Він чув, як у гуркоті вибуху щось лускало, щось тріщало. Але він біг далі, не обертаючись. Ось перші дерева. Глибше, глибше!.. В гущавину!

Тільки тепер Гуро міг перепочити. Густі дерева й кущі захищали його. Що діялося позаду - мисливця не цікавило. Він був увесь мокрий від поту. Погляд його впав на годинник. Жах: у нього залишалося всього трохи більше години дихання!.. Нема часу відпочивати, швидше додому. Ось напрямок; ще раз перевірити його. Так, сюди.

І знов почалася мандрівка лісом. Тепер Гуро не звертав уваги ні на що. Все залежало від того, чи далеко він ще був від міжгір'я, від ракети. Він швидко йшов між деревами, часом починаючи бігти. Це зумовлювало підвищену витрату кисню - але компенсувалося більшою швидкістю. Гуро згадав: він бачив з лап бабки ту зелену галявину, де темніли камінням крапки. То й було плато з гігантськими бактеріями. Що ще чекає на нього в цьому пекельному лісі? Чи не доведеться ще потрапити йому до того чорного, немов обгорілого лісу з коричневими голими стовбурами?..

Він біг з горбка вниз. Потім, перестрибнувши через невеличку трясовину, знову почав викараскуватися вгору. Ліс був тут не таким густим. В далині видно було небо. І на його світлому фоні Гуро раптом побачив прозоре голе гілля. Тонкими темними візерунками воно вирисовувалося на рожевому небі. Невже це та ділянка лісу? Гаразд, там не може бути нічого страшного, там, навпаки, все добре видно, ніщо не завадить, можна буде прискорити ходу. Вперед, вперед!

Ні, це не були сліди пожежі. Правда, на деревах не можна було знайти навіть найкрихітнішого листячка, жодної травинки не було на ґрунті. Коричневі голі стовбури, мертве сухе гілля, голий бугруватий ґрунт. Нічого. Мертва ділянка, така незвичайна серед буяючої, квітучої, вічнозеленої природи Венери. Що трапилося тут? Чому всі дерева голі?

Гостре око Гуро помітило якийсь рух на голому гіллі. Там немов сиділи великі птахи. Невже є птахи на Венері? Перша зустріч із справжніми теплокровними тваринами?..

Але це не були птахи. За кілька кроків Гуро пересвідчився в цьому. Між дерев він помітив кілька величезних гусениць - кошлатих і ситих. Вони повільно повзали, не звертаючи на людину уваги. То й краще: ці гусениці були великі, як колоди, боротьба з ними відібрала б чимало часу.

Гуро поспішав. Він спіткнувся об каміння і схопився за ближче дерево, щоб зберегти рівновагу. Дерево струнулося - і Гуро відсахнувся: йому здалося, що стовбур загув, загуркотів. Що таке? Що за дивні дерева?..

Це гуло не дерево. З верескливим, пронизливим дзижчанням з його гілля злетіло кілька істот, яких досі мисливець вважав за птахів. Вони були всякі завбільшки - від маленьких, з кулак, до великих, з півметра завдовжки. Вони різко дзижчали й крутилися навколо Гуро.

- Знову кляті комахи! - сказав люто мисливець. - Ну, хай, мені ніколи.

Але потворні істоти не були настроєні так нейтрально. Вони кружляли над головою Гуро, немов збираючись напасти на нього. Ситі тулуби з довгими відростками на кінцях, великі м'які крила, довгі задні ноги як у коників - все це було б не страшне. Але химерні їхні голови здатні були вселити жах у кожного.

Два роги з відростками стирчали на голові кожної величезної комахи. Дві пари щупальців звисалися в повітрі. Серпуваті щелепи намагалися схопити Гуро. І настирливе, пронизливе дзижчання!..

Мисливець зрозумів небезпеку. Невідомо, чи здатні були ці серпуваті щелепи прокусити скафандр. Головне було те, що величезні комахи могли затримати його.

Ховаючись за стовбурами, Гуро швидко перебігав від одного дерева до другого. Він уникав сутички, він зберігав час. Але летючі потвори не відставали від нього. Ось одна з них сіла на шолом і вцепилася в рамку. Гуро почув, як рамка здригається.

- Ні, це не підходить. Геть!

Він махнув кинджалом, щоб скинути з шолома комаху. Проте, цієї затримки було досить, щоб його обліпили інші потвори. Вони насадили на нього, вони впиналися в тканину скафандра, їх м'які крила били в вікна шолома. Гострий і широкий кинджал мисливця миготів у повітрі, вражаючи комах одну за одною. Гуро біг між дерев, відбиваючись від нападу. Комахи не відставали.

Ось дві великі потвори впали з повітря на нього, ледве не збивши мисливця з ніг. Гуро зрозумів: треба щось зробити, так він не відіб'ється. Якщо він міг вражати кинджалом менших, то ці більші могли звалити його самого. Він зіперся спиною об стовбур дерева й витяг пістолет.

- Виходьте!

Навіть не прицілюючись, він натиснув на спуск. Постріл прорізав дзижчання. Одна з великих потвор, майже в половину росту самого Гуро, впала. Ще постріл, ще... Три комахи лежали на ґрунті. Безпосередня небезпека минула. Тепер можна бігти далі, менші комахи не зіб'ють його з ніг.

Далеко за голими деревами відкривався знову зелений краєвид. Гуро з тугою поглянув туди. Що це? Може, він помиляється?.. Ні, це було так. За далекими зеленими деревами майорів червоний прапор. Він здавався дуже маленьким, далеким, але це був він.

- Ракета!.. Міжгір'я!.. Товариші!..

Дихати стало важко. Невже він не розрахував, помилився, визначаючи кількість кисню в резервуарах?.. Швидше, швидше...

Новий удар у спину. Гуро озирнувся. Ще дві величезні комахи напали на нього. Прокляті! Вони затримують його, йому не вистачить кисню!..

Два постріли розляглися один за одним. І тепер Гуро зрозумів, що він украй стомлений, що він хвилюється, що йому не вистачає повітря. Бо впала тільки одна комаха. В другу він не влучив, він, уславлений стрілець!..

- Так от же тобі, от, от!

Три постріли зробили з комахи безформну купу на землі.

- Товаришу Гуро, поспішайте! Мабуть, ви вже близько, поспішайте, товаришу Гуро!.. - лунав у радіотелефоні голос Василя.

Тепер цей голос проходив мов крізь вату, він був глухий... чи це Гуро став гірше чути? Голова немов налята свинцем, біль здавлює виски... Скоріше, скоріше, неже він упаде тут, за кілометр від товаришів, бачачи червоний прапор, що майорить на скелі?

Ні, вперед! Хай спіткаються ноги, хай не можна підвести руки, хай безпорадно хилиться вниз голова, хай дзвенить у вухах і тягучий біль здавлює виски й лоба, - вперед!

Хитаючись, хапаючись за дерева, мляво відмахуючись від комах, мисливець важко йшов далі й далі. Він не чув уже голосу Василя, він не чув дзижчання огидних комах, він не чув і не бачив нічого, крім малесенької червоної крапки прапора в даліні. Ця червона крапка кликала його, підбадьорювала, вливала в нього єдину, останню надію. До неї, до неї!..

Збираючи всі рештки сили, мисливець повільно йшов уперед. Кинджал випав з його руки - і він не підняв його, він не міг нахилитися, йому здавалося, що він неспроможний буде підвестися. Спотикаючись, він брів до міжгір'я, до товаришів, не зводячи очей з малесенької червоної крапки далекого прапора...

Він махнув кинджалом, щоб скинути з шолома комаху.

XXIII. ПЛАН З ПОВІТРЯ

- Хлопець не хоче відходити від мікрофона, Миколо Петровичу. Каже: я ще зможу почергувати. Так і поїв, не відходячи від мікрофона. І ось знов сидить.

Сокіл показав рукою на Василя. Риндін відмахнувся:

- Хай чергує. Це все-таки дає якусь ілюзію допомоги Борисові. Коли я чую цей голос, мені здається, що Борис ще може повернутися. Ніби якийсь зв'язок з ним. Хоч я майже певен, що все це тільки ілюзія, але... Мені здається: якщо Василь змовкне, то...

Він безсило похилив голову. І стільки суму було в його словах, що Сокіл не знайшов що відповісти. Він мовчки одягнув скафандр і вийшов: так чи інакше, не можна було гаяти час. Найкращий засіб забути про горе - це працювати. Сокіл добре пам'ятав це правило.

А роботи було ще багато. Правда, запаси інфрачервоного були вже повні. Проте, ультрафіолет - бо знайдений Соколом метал був саме ультрафіолетом, - було ще мало. Геолог тільки почав приносити до ракети перші самородки.

Поклад ультрафіолету, як визначив Сокіл, був дуже багатий. Скеля, що розсілася від вибуху гранати, розкрила багатюще гніздо. Наче хтось навмисне приготував тут велику кількість самородків ультрафіолету. Гніздо це було довгасте, воно зникало далі під скелею. Сокіл зібрав усі самородки, що опинилися зовні, і тепер готував щілину, щоб підірвати скелю далі. Тоді залишиться тільки збирати самородки, вибиваючи їх з породи киркою або лопатою.

Василь сидів біля вікна каюти. Перед ним, почеплений до рами, висів мікрофон. Ось уже шість годин підряд юнак повторював свій заклик до Гуро. Чи чув його мисливець? Василь твердо вірив у це. Інакше не могло бути. Він, Василь, допоможе Гуро знайти шлях до ракети. І юнак не відходив від мікрофона, він не хотів дозволити нікому зайняти його місце.

- Товариш Гуро вже звик до мого голосу. Не треба, не треба, я посиджу ще, я витримаю, - відповідав він товаришам.

Микола Петрович похмуро працював, приводячи в порядок склад для ультрафіолету. Старий академік механічно, як машина, переставляв ящики, звільняв місце, складав перші самородки. Але все це він робив бездушно, мляво, неенергійно.

Вперше за весь час подорожі він підупав духом. Він відчував це сам. І водночас Риндін добре знав, що цього аж ніяк не можна було виявляти. Він намагався бути бадьорим, навіть пробував, силкувався жартувати. Микола Петрович відповідав, коли до нього зверталися, питав про щось сам. Але це не був той бадьорий Риндін, що досі заряджав усіх вірою й певністю успіху. Утрата чудового товариша й помічника, занесеного велетенською бабкою, якось вибила Миколу Петровича з колії, дуже вплинула на нього.

Він хотів, він палко хотів, щоб Борис Гуро врятувався. Саму думку про загибель мисливця Риндін відганяв від себе. Але він, завжди тверезий і вдумливий, добре розумів, як мало шансів було за те, що їм доведеться ще побачити Бориса. Він не спинав Василя, він сам з надією прислухався до його закликів. Хвилинами він не менш палко, ніж Василь, вірив що Гуро чує все; вірив, що мисливець поспішає до ракетного корабля в напрямку, який вказує йому радіо. Але це були тільки хвилини.

Ось і зараз - як заздрихав старий академік цьому юнакові з його невичерпною вірою в повернення Гуро! Варт було лише прислухатися, як вимовляв Василь ці слова, як дивився він у вікно на знайомий йому краєвид. Василь вірив у повернення Гуро будь-що. Знову й знову він повторював:

- Ми чекаємо вас, товаришу Гуро. Поспішайте, бо ми дуже турбуємося за вас!..

У тисячний, у десятитисячний раз хлопець повторював ці слова. А очі його невідривно стежили через вікно за близьким обрієм, на якому вимальовувалися скелі міжгір'я. Він стежив за кожним кущем, немов чекаючи з'явлення Гуро. Василь був певен, ось ще хвилина, дві, три - і Гуро вийде з-за кущів. Адже саме в цьому напрямку понесла його бабка. Тільки б не завадили сутінки, тільки б встигнути до ночі. Щастя, що день на Венері такий довгий!..

Микола Петрович гірко похитав головою: можна було лише поважати в юнакові таку любов до товариша, таку переконаність у його силах, у його щасливе повернення. І знову він подумав: яка чудова пора - юнацтво! Яке воно запальне, яке наполегливе! І як шкода, що він, Риндін, не може бути таким, як Василь. Він не може бути людиною самих емоцій, він мусить дивитися на речі тверезо. І, щоб довести це, він кине зараз це безнадійне чекання, він піде до складів. Треба працювати, чорт забирай, треба щось робити, щоб забути, щоб не стояла перед очима дорога й така далека постать Бориса...

Риндін уже обернувся, щоб вийти з каюти, як почув за собою голосний, збуджений вигук Василя:

- Він! Ось він! Іде!

Микола Петрович не встиг нічого спитати, як Василь уже вискочив у двері. Чути було, швидко протупотів коридором. Потім грюкнув зовнішній люк, і стало тихо.

Схопившись рукою за груди, де сказано стугоніло серце, готове ось-ось вистрибнути, Микола Петрович несміливо підійшов до вікна. Несміливо, бо він боявся вірити цьому, щоб потім гірко не розчаруватися. Адже немає нічого гіршого, як раптово розбита радість!..

Ось він, близький краєвид міжгір'я. Нічого не видно. Може - це лише примарилося Василеві? Хлопець надто довго сидів біля вікна, він стомився, він знервувався вкрай, йому примарилося?.. А серце все ще стугоніло, очі все ще прогортали кожен кущ з гарячим бажанням побачити знайому постать.

«Треба заспокоїтись. Я надто хвилююся», - подумав Микола Петрович. Але відірватися від вікна він не міг. Адже Василь бачив, бачив мисливця, божевільний Василь побіг назустріч мисливцеві, навіть не одягнувши скафандра... він уперше не виконав категоричний наказ командира корабля. Але - що ж він побачив? Нічого, нічого немає за вікном...

І раптом Микола Петрович безсило впав у крісло, що стояло біля вікна. Ноги його тремтіли, він радісно сміявся і відчував, як з очей його збігають, змочуючи вуса, гарячі сльози радості.

Там, далеко, де вже сутеніло, на високому гребені міжгір'я, - він помітив нарешті маленьку фігурку. Так, так, це була людина в скафандрі, людина в шоломі, це був Гуро. Борис вертається, це він, він іде до ракетного корабля живий, він врятований!..

Сльози котилися по щоках Миколи Петровича - і він забував витирати їх. Борис вертається, летючий хижак не завдав йому шкоди, він урятувався... Та хіба можна було навіть сумніватися в цьому? Хіба Микола Петрович хоча б на хвилинку губив віру в повернення Бориса, такого відважного, такого сміливого й рішучого Бориса?..

Проте - чого він хитається? Чого він не йде рівно? Він майже падає... Так утомився?..

Микола Петрович догадався: мисливцеві не вистачає кисню в його резервуарах. Він задихається, задихається Борис, що вже зовсім повернувся додому. Жах, безглуздя - задихнутися за кілька сотень метрів від корабля, від товаришів...

Вчепившись руками в раму вікна, Риндін бачив, як Гуро впав. Він упав на схил і ледве затримався, щоб не покотитися вниз. Очевидно, він був майже непритомний. Ноги його спотикалися, мов у п'яного. Руки його чіплялися за каміння. Ось він сів, спираючись руками об ґрунт. Намагається підвестися... знову падає... його шолом хитається з боку на бік, немов у Гуро не вистачає сили навіть сидіти...

- Він задихається, задихається!.. Вадиме!.. Василю!..

Знизу повільно (чи, може, це тільки звідси здавалося, що повільно) підіймався до Гуро Василь. Юнак був без скафандра. Він поспішав, він виکارаскувався на крутий схил, щоб заощадити час, не витратити його на обхідний шлях, де не було так круто. А ще нижче підіймався навздогін Василеві Сокіл - в скафандрі й шоломі.

Чи встигнуть вони? Гуро задихнеться, поки вони наблизяться до нього й принесуть до ракети...

Гуро впав знову. Ні, підводиться. Спирається на руки. Голова його звисла. Він уже не йшов, він повз, повз рачки до великої скелі. Ще за півхвилини він був біля неї, сів, зіперся на неї спиною. Непевними рухами почав скидати з себе шолом. Що це значить?..

- Так, так, Борисе! - прошепотів Микола Петрович. - Навіть вуглекислотне повітря Венери зараз буде краще для вас, ніж отруєні гази всередині шолома...

Від Василя до Гуро залишалося не більше, як метрів із двісті. Правда, ці двісті метрів припадали саме на кручу.

Гуро нарешті скинув шолом. Він поклав його біля себе і глибоко зітхнув широко відкритим ротом. Він бачив допомогу, що наближалася до нього. Він знесило махнув рукою назустріч Василеві. Здавалося, він щось хотів вигукнути, але видно було, що в нього на це не вистачає сили. Ось він підвівся, взявши шолом у руку, і знову рушив униз. Він усе ще хитався, він хапався вільною рукою за скелі, але йшов.

Гуро підвівся, взявши шолом у руку, і знову рушив униз.

Василь щось гукав йому знизу, махав рукою. Гуро не відповідав.

- Швидше, швидше, Василю... - шепотів Микола Петрович.

І ось Гуро впав знов. Його насичений вуглекислотою організм вимагав свіжого повітря, вимагав кисню. Кисню не було. Організм відмовився працювати. Гуро нерухомо лежав на скелі. Голова його безсило звисла, ще мить - і його бездушне тіло скотиться вниз, на гострі скелі, розіб'ється...

Микола Петрович до болю закусив губу:

- Та невже ж... невже ж...

Сокіл наздоганяв Василя, що вже нахилився над Гуро, намагаючись підняти його. Ось Сокіл узяв нерухоме тіло мисливця за ноги, Василь за плечі. Вони понесли його вниз, до ракети.

Тепер Микола Петрович не дивився більше у вікно. Він вистилав підлогу ковдрою, клав подушку, щоб було куди негайно покласти Гуро. Він вносив у каюту запасний циліндр із рідким киснем, готував трубку, через яку кисень піде до рота, до легенів Гуро. Часом він поглядав у вікно - чи далеко ще?

Ні, вони були зовсім близько. Вже сутеніло - швидко, як завжди сутеніло на Венері. Тепер Микола Петрович бачив у вікно самі силуети - більше нічого.

Грюкнув зовнішній люк. Важкі кроки почулися в коридорі. Відчинилися внутрішні двері.

- Швидше, швидше, сюди! Я приготував усе!

Першим увійшов Василь. Обличчя його посиніло, він важко, уривчасто й глибоко дихав, хапаючи повітря широко розкритим ротом, як риба, щойно витягнута з води. Він ніс на плечі Гуро.

- Сюди, сюди, на ковдру!

Голова Гуро бездушно дивилася в стелю каюти. Закриті очі, стиснутий рот - все це не віщувало нічого доброго. Проте, Микола Петрович не гаяв час марно. Він підніс до губів Бориса трубку від циліндра з киснем. Вставив її в губи. І з радістю помітив, що губи ледве помітно ворухнулися.

Все ще важко дихаючи, Василь високо підняв і пустив руки Гуро: він добре пам'ятав, що саме робив Гуро колись біля майже мертвого тіла Миколи Петровича!..

Груди Гуро підіймалися й опускалися залежно від широких і повільних рухів Василя. Сокіл стояв біля циліндра з киснем і регулював його. Микола Петрович, стоячи навколішки, подавав трубку. Губи мисливця непевно ловили цівку кисню, що з легким шипінням витікала з трубки.

Так минали хвилини. Всі мовчали. Чути було тільки важке дихання Василя та шипіння цівки кисню. Нарешті, новий звук прилучився до цього.

То вперше глибоко зітхнув Гуро. З обличчя його поволі збігала зловісна синява. Очі розплющилися і враз заплющилися знову. Щось подібне до усмішки з'явилося на його обличчі. Гуро жив, Гуро відчував, Гуро всміхався!..

Більше того, ось він зробив спробу сісти. Не розплющуючи очей, він напружувався, спирався руками об підлогу.

- Ні, ні, не треба, Борисе! - схвильовано сказав Микола Петрович.

Але залізний організм мисливця одужував значно швидше, ніж можна було сподіватись. За хвилину він все-таки сів, не зважаючи на всі прохання. Рука його знайшла холодну від хвилювання руку Василя. Очі Гуро з любов'ю спинилися на юнакові.

Ще через силу вимовляючи слова, Гуро сказав:

- Хлопчику мій... ми поквиталися... ти врятував мене...

Він стомлено змовк - і по паузі додав:

- Якби не ти... я не знайшов би... шляху назад...

Василь зніяковіло мовчав, лише потискуючи широкую руку мисливця. Микола Петрович обіймав за плечі Сокола й шепотів:

- Знов усі разом... знов...

Спиралючись на Василя, Гуро підвівся. Він, тиняючись, підійшов до стола, сів у крісло. Сили поверталися до нього з кожною хвилиною, з кожним новим подихом.

- Покурити хочеться, - всміхаючись, сказав він. - Майже цілу добу не курив... ніколи було...

З двох боків до нього посунулися люлька і сірники: люльку подавав Василь, сірники - Сокіл. Кожен хотів показати мисливцеві, який він радий з його повернення.

- Дякую, дякую, - з лагідною усмішкою відповів Гуро. - Слово честі, я й сам уже все можу. Втім, до тебе, Василю, в мене є прохання. Дай мені аркушик паперу... та не дуже маленький! І олівець.

Він з насолодою закурив. Сивий запашний дим його люльки звис у повітрі. Миколі Петровичу здалося, що нічого й не траплялося: ось сидить, як завжди, спокійний, упевнений Борис Гуро, він курить свою люльку, від неї плывуть запашні хвилі диму... нічого і не траплялося, не було ніяких турбот, ніхто нікуди не зникав, ні в кого не лилися гарячі сльози радості... Як звикли всі ці люди один до одного, як зріднилися вони!.. Микола Петрович на хвилинку віддався цим думкам. Було приємно просто почувати спокій після всіх тих турбот, після всього хвилювання, яке виповнювало цю важку добу.

Але перед Гуро вже лежав великий аркуш паперу. Василь сидів проти мисливця й дивився на нього закоханими очима. Гуро задумливо взяв у руку олівець, покрутив його в пальцях.

Перше, про що згадав мисливець, - були дивні кулі й циліндри, що полювали на нього на плато. Невідомо, що йому нагадало про це. Можливо, олівець, можливо - ще щось.

- Я хочу спочатку розповісти вам про деякі мої сьогоднішні зустрічі, - сказав нарешті Гуро, - якщо вам це не буде нудно, га? Ні, ні, я пожартував, - поспішив він додати, бо побачив справжнє обурення на обличчях товаришів. - Я знаю, що вас це цікавить. Довго говорити не хочу. Але про два випадки варто розповісти...

Він коротенько розповів про дивних мешканців плато і про голий коричневий ліс із мертвих дерев.

- Щодо перших, до тих куль і циліндрів, то тут я дійшов певних висновків. Мені здається, що це були гіпертрофовані бактерії. Вони поїдали одні одних, вони жили купами... мені тепер навіть здається, що я бачив, як вони розплodжувалися... просто ділячись надвоє... Чи може таке бути, Миколо Петровичу?

Старий академік відповів непевно:

- Коли б мені хтось на Землі сказав про таке, я не повірив би. Не можна уявити собі бактерії, ці напіврослини, напівтварини, найнижчу форму живого буття, у вигляді таких великих істот, як ви їх змалювали. Це було б механістичним збільшенням істоти, якого природа не знає взагалі. Але тут, на Венері... після того, як ми бачили всі ці потвори, я не знаю... тут можливо все. І єдине, що мені лишається, Борисе, це - приєднатися до ваших висновків. Правда, Вадиме?

Вадим цілком погодився. Венера приготувала мандрівникам надто багато несподіванок, щоб заперечувати будь-яку можливість, хоч би й найнеймовірнішу.

- Так, - продовжував Гуро, - тепер про мій ліс. Цього я не розумію досі. Чому він був такий голий? Це не пожежа, бо все гілля було ціле. Куди поділося листя, папороть, все зелене?..

- Ну, це зовсім просто, - сказав Сокіл. - Я навіть дивуюся, що саме тут ви, Борисе, не розумієте. Ви ж кажете, що бачили гусінь?

- Так. Величезні гусениці повзли під деревами.

- І бачили тих велетенських комах?

- Бачив, - погодився Гуро.

- Очевидно, це був період, коли гусінь оберталася на дорослих комах. Гусінь, любий Борисе, об'їла весь ліс, усе листя, вона пожерла й папороть, і траву. А по тому вона перетворилася на дорослих комах. От і все.

Гуро задумався.

- Вірно, - сказав він нарешті. - Це єдине пояснення. І до того ж цілком ймовірне. Василю, це тебе влаштовує?

Рижко кивнув головою.

- Тоді переходимо до дальшого пункту нашого порядку денного, - засміявся Гуро. - Виникла в мене одна думка, товариші. - Він глибоко затався з люльки. - Нібито все в нас гаразд тепер. І інфрарадій ми знайшли, і ультразолото. Чи не так, Вадиме?

- Не тільки знайшли, а вже й почали складати його в ракеті, - з гордістю відповів той.

- Так. Можна сказати, не даремно билися з усіякими страховищами, не даремно хвилювалися за кожного з нас по черзі. Не вистачає лише юрських ігуанодонів та археоптериксів...

Сокіл знизав плечима:

- А вам, Борисе, і з ними хотілося б зустрітися? Ще не досить з вас того, що встигли побачити? З мене, принаймні, досить...

Микола Петрович щиро засміявся:

- Знову заперечалися! От тепер я бачу наочно, що все гаразд! Якщо Борис і Вадим знов почали гризтися, - я цілком певний, що всі лихі пригоди позаду!

Гуро тим часом продовжував:

- Я думаю, нам час уже подумати всім про повернення до старої Землі. Що ви так дивитеся на мене? Слово честі, я не збожеволів. Так далеко справа не зайшла. Я чудово пам'ятаю, що наш корабель застряв у скелях, що у нас немає засобів визволити його тощо. Про це все ми чимало говорили. У мене є інша думка.

- Повернутися без ракет?

- Ні, Вадиме, ні. В ракеті. Ось, прошу, подивіться.

Олівець у руці Гуро рисував якусь грубу карту, якийсь план. Всі уважно стежили за ним, схиливши голови.

- Оце - наше міжгір'я, - говорив спокійно Гуро, пихкаючи люлькою. - Воно тягнеться отаким півколом і закінчується тут нагромадженням скель. Бачите? З іншого ж боку воно робить ще два коліна, вздовж нього протікає невеличкий струмок... Я думаю, так, кілометрів за три від того місця, де перебуваємо ми з вами. І цей струмок вливається у велике озеро. Я можу нарисувати тут лише край його, бо це озеро надто велике навіть для твого великого аркуша паперу, Василю.

Олівець Гуро викреслив велике півколо. Три пари очей здивовано подивилися на нього: звідки він може все це знати?

Але ніхто не висловив цієї думки. Невідомо, чи помітив Гуро ті трохи недовірливі погляди, але він спокійно продовжував:

- Це ще не все. До того ж таки озера вливається чималенька бурхлива річка. Дуже цікаво, знаєте: її річище просто паралельне нашому міжгір'ю. Воно, те річище, тягнеться отак...

Олівець мисливця накреслив і це річище.

- В цьому місці, де починається наше міжгір'я, річку відділяє від нього тільки оте нагромадження скель, що виникло там, я гадаю, внаслідок землетрусу. Більше того, я маю підстави думати, що наше міжгір'я, ця геологічна розколина, і було колись старим річищем отєї річки. Тільки після землетрусу, що нагромадив отам скелі й перетнув річці шлях, - вона повернула й потекла іншим річищем.

Риндін, що досі уважно слухав Гуро, раптом поклав руку на папір. Очі його запитливо дивилися на мисливця:

- Борисе, якщо все те, що ви розповіли нам і накреслили на цьому папері, вірно!..

- Все вірно, до останньої риски на цьому плані, - усміхаючись, відповів Гуро.

- Тоді ми вільні! Тоді... - Микола Петрович не знаходив слів.

Василь, все ще не розуміючи нічого, здивовано поглядав на нього.

- І я так думаю, Миколо Петровичу. Ось чому я й вирішив розповісти вам усе це, - радісно ствердив Гуро.

Риндін вихопив у нього олівець:

- Досить лише знищити оцю перепону, - він перекреслив олівцем нарисоване Гуро нагромадження скель у вершині міжгір'я, - і вода з річки рине в міжгір'я. Вона піде своїм старим річищем, вона наповнить наше міжгір'я, вона винесе нас звідси, ми опинимося на озері і...

- І дамо старт нашій ракеті, - закінчив за нього Гуро. - Саме так я й думав, Миколо Петровичу.

- Борисе, ви надзвичайна людина. Я просто не знаю, як це чудово! Друже мій, розв'язано останнє завдання, що стояло перед нами. Друзі мої, чи розумієте ви? Чи розумієте ви, що ми полетимо? Га?

Микола Петрович звертався до всіх по черзі. Очі його сяли, з обличчя не сходила радісна усмішка. Старий академік, забувши про всі неприємні переживання, про все, що траплялося з мандрівниками за останні дні, радів і сміявся, як дитина.

Гуро востаннє зятався з люльки й поклав її на стіл.

- Ну, радий ти, хлопчику? - спитав він Василя.

- Та хіба ж ви не бачите самі? - радісно відповів Василь, стискаючи мисливцеві руку.

- Одну хвилинку, Борисе, - недовіркою сказав Сокіл, що уважно розглядав карту. - Я не розумію лише одного. Здається; майже весь час ми були вкупі...

- Добре, що ви згадали оте «майже», - зауважив Гуро.

- Жодної розвідки ми не організовували, - продовжував Сокіл. - Звідки ви довідалися і про те озеро, і про річку, і про нагромадження великих скель у вершині нашого міжгір'я?.. Звісно, я дуже радий був почути про все це. Але я людина практична і не розумію, не уявляю собі тих джерел, якими ви користувалися, рисуєючи цей план.

- А ви подумайте, Вадиме, - всміхнувся Гуро.

Василь і собі замислився: справді-бо - звідки Гуро міг довідатися про все це? Навіть Микола Петрович із сумнівом подивився на мисливця:

- Я сподіваюся, ви не жартували, Борисе? - стривожено спитав він.

- Ні, ні, - весело заперечив Гуро. - Я охоче поясню все. Тільки ось, може, Сокіл догадається сам? Ану, Вадиме, доведіть свою догадливість. Це ж так просто, що не можна не догадатися.

- Мені нема чого доводити. Я не знаю. Здається, тут, на Венері, немає ще довідкових агентств, де ви могли б розпитати про все це. І карт Венери я в продажу ще не бачив. Навіть не певний, що їх устиг тут хтось скласти до нашого прильоту сюди...

Гуро голосно засміявся:

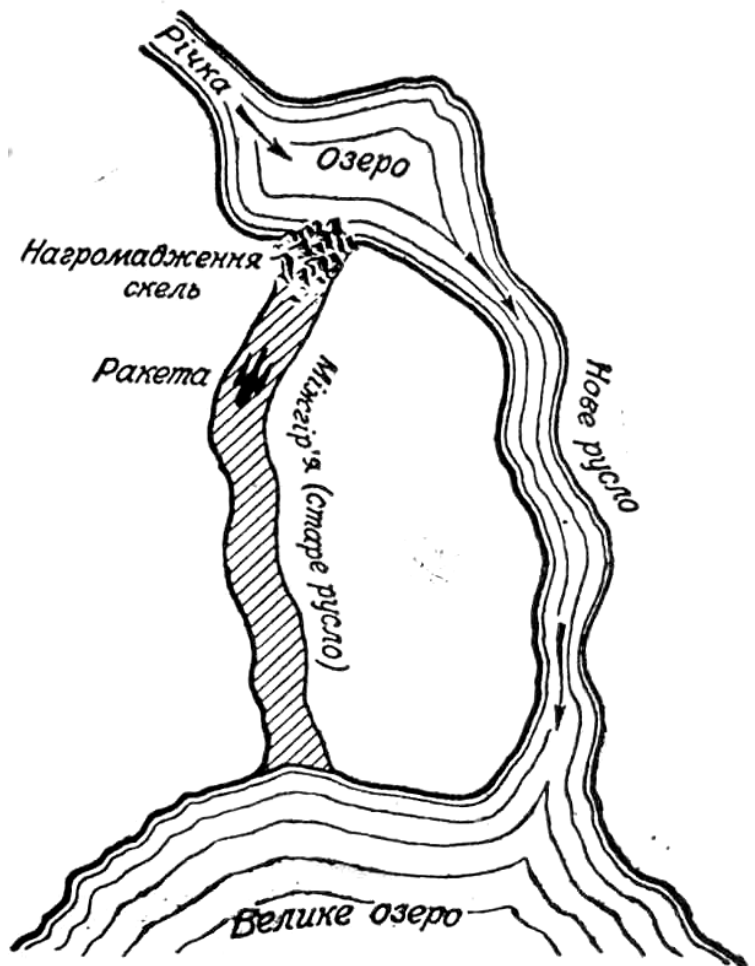
- Так, так. Я думаю, що оця карта, - він поклав руку на свій план, - поки що перша. Так таки не знаєте? Можу пояснити.

Він обвів насмішкуватим поглядом усіх товаришів і сказав:

- Що ж, на вашу думку, я даремно літав у пазурах тієї бабки? Мені ж однаково не було чого робити в повітрі. А коли людина вільна, вона завжди шукає розваги. Ото й я зайнявся тим, що роздивлявся з пташиного... чи, пробачте, бабчиного польоту, з висоти двісті-триста метрів усе, що було внизу. Виднокруг, самі розумієте, в мене був трохи ширший, ніж до того. Ну, я й бачив і міжгір'я, і ті скелі, і озеро, і річку. А з того зробив, як ви бачите, деякі висновки...

Він лукаво всміхнувся й додав:

- Не міг же я, справді, не використати такого чудового спостережного пункту! Слово честі, це було б злочином!..

План, накреслений Борисом Гуро.

XXIV. РИСКА ЗНИКАЄ В ХМАРАХ

Минали дні, і ніколи ще мандрівники не працювали з такою впертістю за весь час подорожі й перебування на Венері. Добування ультразолота відібрало всього три дні. Сокіл з допомогою Гуро підірвав велику кам'яну скелю далі й розкрив усе гніздо самородків ультразолота. Тут його було більше, ніж могли з собою повезти мандрівники.

Так само, як раніше Василь і Гуро були мобілізовані на добування інфрадію, так і тепер вони разом працювали на покладах ультразолота. Робота значно полегшувалася ще й тим, що ультразолото не доводилося носити здалека. Адже поклади його були майже біля самого ракетного корабля.

Микола Петрович тим часом перевіряв розрахунки Гуро. Але цього було замало; треба було вивчити, річку, рівень води в ній, всі природні умови скелястої греблі, що не давала досі воді текти міжгір'ям. Залишалося нерозв'язаним головне питання: чи вистачить у річці води, щоб підняти ракету й винести її до великого озера.

За чотири дні озброєний загін вирушив у похід до горішньої частини міжгір'я. Рада аргонавтів, як жартуючи назвав загальну бесіду мандрівників Василь, вирішила:

- Не відкладаючи, вивчити нагромадження скель у вершині міжгір'я і, якщо умови будуть сприятливі, негайно зробити в скелях щілини для прототритилу. Протягом тижня мусять бути закінчені всі роботи і зроблені вибухи. Інакше взаємне положення двох планет - Землі й Венери - буде вже несприятливим для старту.

Спостереження Миколи Петровича свідчили про те, що в цьому поясі Венери незабаром мусив початися період злив. Зміна діб року на цій планеті, очевидно, нагадувала зміни під земними тропіками. Наближалася пора злив, коли з ракети просто не можна буде вийти, не ризикуючи життям.

Щодня важко й сіро хмарилося небо, вже кілька разів приходили невеличкі грози.

Звичайно, на дні міжгір'я ніяка блискавка не дістала б ракету. Проте, Микола Петрович таки турбувався:

- Кожна блискавка - це не тільки красиве, ефектне видовище. Кожна блискавка - це складне й загрозове електричне явище. Самої блискавки я не боюся. Але під час грози з'являються вільні блукаючі електричні заряди. Вони проносяться в повітрі і можуть спричинитися до неприємних несподіванок. Адже наш склад, товариші, повний інфрадію...

- А ваше ультразолоте панцерування, Миколо Петровичу? - спитав Гуро.

- Зайва обережність ніколи не завадить, Борисе, зокрема, коли ми не знаємо остаточно всіх властивостей наших нових елементів. Хіба ми можемо передбачити, що скаже наш інфрадієвий в зоні найбільшого впливу космічного проміння? Ні! Отже, треба вжити всіх заходів.

Ультразолоте панцерування було останньою ідеєю старого академіка. Риндін вирішив, що цей важкий метал може не менш, ніж свинець, екранувати від шкідливого впливу космічного проміння. А що ультразолото по своїй природі було дуже м'яке, то відповідна обробка його не завдала мандрівникам ніяких труднощів.

Біля корабля було встановлене невеличке ковадло, на електричні молотки прилаштовані широкі наконечники. Кожен самородок ультразолота розбивався, розплющувався молотком, перетворювався на широкий млинець. І Микола Петрович обкладав тими млинцями скриньки з інфрадієм, додатково панцерував небезпечний елемент. Тепер космічне проміння мусило пройти крізь товстий шар ультразолота, шар електрично обробленого свинцю - і лише тому могло досягти інфрадію. Безперечно, це значно зменшувало небезпеку активізації інфрадію в міжпланетному просторі.

Перша подорож до вершини міжгір'я дала якнайкращі наслідки. Насамперед, мандрівникам пощастило не здибати на своєму шляху жодного страховища, якщо не зважати на зустріч з велетенським дощовиком, який сам дуже злякався й поспішив утекти від невідомих і страшних істот у скафандрах. Мандрівники не заважали йому...

Гуро не помилився, його думка була вірною.

Дійсно, шлях великої і бурхливої річки перетинало нагромадження скель. Давній землетрус зруйнував у цьому місці гору, вона розсипалася на шматки і загатила річку. Але воді треба було знайти собі дальший шлях. І річка, зробивши велике півколо і створивши широке озеро, обминала високу греблю з кам'яних брил. Лише вони, ці брили, стримували річку, що примушена була замість старого глибокого річища текти стороною, пробиваючись між невисоких гір.

Василь вперше бачив на Венері таку кількість води. Він сидів на березі глибокого озера і дивився на кристально чисту воду в глибокій задумі. Навіть на якесь запитання Гуро він відповів не в лад, чим дуже здивував мисливця.

- Що з тобою, хлопче? Чого це ти замислився?

Як міг пояснити Василь, що вигляд цієї води, цього широкого озера викликав у нього нестерпне бажання викупатися, поплавати, згадати часи, коли він завойовував першість на шкільних змаганнях плавців!.. Він схилив голову й мовчав. Гуро розсміявся:

- Ну, нема чого критися! Мені й самому хотілося б поплавати. Але доведеться потерпіти до повернення на Землю. Тут не можна.

- Чому не можна?

- Хлопче мій, після того, як я побачив у невеличкому ставку отих чудищ, мені всюди ввижаються страховища. Хто знає, які істоти ховаються під цією сріблястою поверхнею... Ходімо, ходімо! Подивись, як працює Вадим.

Соکیل старанно вибрав місця для зарядів прототритилу. Три щілини зробили мандрівники в самому підніжжі скель. За підрахунками Сокола, потужні заряди прототритилу мусили розбити скелі на дрібненькі уламки.

- Саме на дрібненькі, - підкреслив він. - Ці скелі дуже тверді, бачите, як важко бере їх перфоратор?.. Значить, вони становитимуть великий опір для прототритилу. А він відповідає на опір збільшенням розривної сили. Така властивість цієї вибухової речовини. Далі. Все це тільки на користь нам. Бо після вибуху вода рине тут з велетенською силою. Вона понесе з собою всі уламки, всі рештки скель, і ці кам'яні снаряди битимуться об нашу ракету. Бачите, яка неприємна перспектива? Ми перебуватимемо під бомбардуванням!..

- Так тоді... тоді каміння може пробити стіни ракети, - злякався Василь.

- Ні, не проб'є. Я ж сказав, що прототритил розтрощить скелі на найдрібніші уламки. І це наше щастя, бо інакше, звісно, якась брила могла б дуже пошкодити наш корабель, кинута на нього бурхливим потоком. А маленькі уламки не загрожують нічим. Висновок: треба не шкодувати прототритилу!

Микола Петрович, вислухавши згодом ці міркування, цілком погодився з ними.

Друга подорож до вершини міжгір'я відбувалася в умовах надзвичайної обережності. Кожен із мандрівників ніс за плечима металеві циліндри з прототротилом. Це був небезпечний і грізний вантаж.

Василь цілком довіряв Миколі Петровичу, який заспокоював їх перед виходом. Прототротил, казав Риндін, можна підпалити тільки електричною іскрою. Інакше вибух неможливий. Ніякі поштовхи й удари не були небезпечними. Ніякі... до певної міри. Недаремно ж, міркував Василь, у ракетному кораблі запаси прототротилу були ізольовані від поштовхів особливими гумовими подушками. А тут ця жахлива речовина мандрувала за плечима Василя в металевому циліндрі. І хоч як вірив Василь Риндіну, - однаково він не міг позбутись якогось неприємного почуття.

Та й Сокіл весь час, поки вони несли циліндри з прототротилом, був якийсь похмурий. Тільки Гуро, як і завжди, весело жартував і підбадьорював товаришів, навіть не забував поглузувати з Сокола, що частенько спотикався й після цього ще більше хмурнішав.

- А у вас це чудово виходить, Вадиме, - сміявся Гуро. - Мені навіть здається, що ви це навмисне робите. Хочете довести, як байдуже ви ставитеся до вашого вантажу...

Сокіл похмуро огризався:

- Легкодухість ніколи не була мені властива. Ви помилилися адресою, Борисе...

- Бачу, бачу. Василю, відійди трохи далі. Це Вадим натякає на тебе. Бач, як погано бути легкодушним?

Проте, отак ото жартуючи, навіть Гуро полегшено зітхнув, поклавши нарешті циліндр з прототротилом біля скелі:

- Фу!.. Скажемо, не криючись: не зовсім приємний вантаж!

Сокіл мовчки перевіряв щілини. Він узяв перфоратор, щоб розчистити їх востаннє. Василь сидів, відпочиваючи, на березі озера і дивився на його дзеркальну поверхню. Облямоване високими скелями, що надавали місцевості дикого й суворого вигляду, озеро було спокійне, жодної хвилячки не з'являлося на його поверхні. Дивно було думати, що це - та сама бурхлива річка, яка кипить і мчить свої води між горами. В цій широкій луці не помітно було навіть течії.

Василь думав: невже ж і під цією сріблястою поверхнею існують якісь потвори? Невже й вода на Венері населена неймовірними й жахливими страховищами? Який це страшний, незрозумілий світ!..

Красивий метелик пролетів над його головою, тріпочучи в повітрі широкими барвистими крилами. Василь стежив за його польотом. Метелик покружляв біля берега, мов не зважувався вилетіти на озеро. І потім полетів-таки над водою, то здіймаючись вище, то спускаючись майже до води. Він летів далі й далі. Ось він став уже ледве помітним.

- Красиве створіння! - промовив Василь, дивлячись услід метелику.

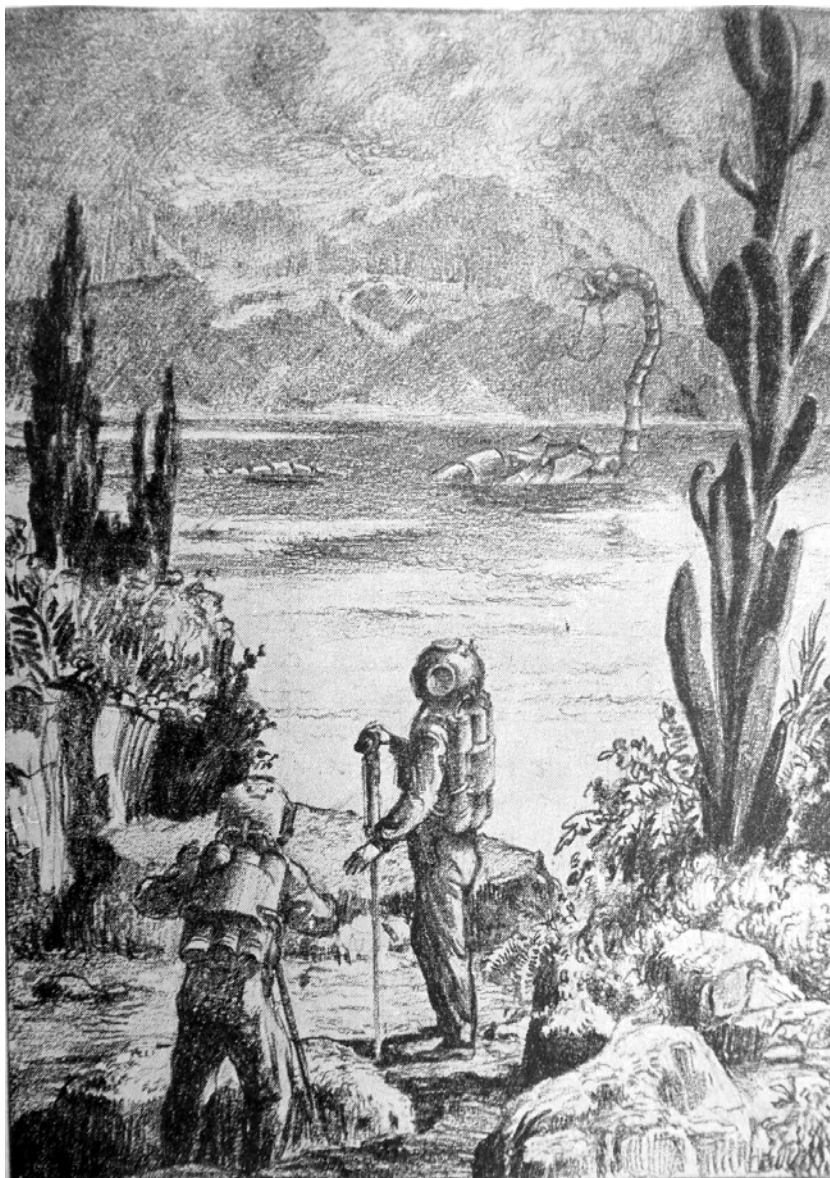
І раптом він випростався. Йому здалося, що там, далеко від берега, де летів ледве помітний метелик, на воді з'явилися жмурки. Що таке?

Розбризкуючи воду, над озером з'явилася плеската голова з рогом між очима. Вона блискавично вистрибнула з води, клацнула в повітрі щелепами - і метелик зник.

- Товариші! - вигукнув Василь. - Товариші!

Вадим Сокіл глянув від своєї щілини, не випускаючи з рук перфоратора, яким він працював. Гуро був ближче до берега. Вмить у його руках опинилася гвинтівка. Тихо клацнув її запобіжник.

Величезна істота пливла озером. Довга-довга шия, мов складена з окремих кілець. Широкий тулуб, схований під водою. І тільки там, де він закінчувався під водою, щось немов виривало. Чудище пливло спокійно,

Величезна істота пливла озером.

роздивляючись навколо себе своїми великими очима. Тонкий хвіст із відростками здіймався часом над поверхнею води. Та ще можна було помітити широкі плавці, тверді і товсті, якими чудисе допомагало собі.

Гвинтівка Гуро повільно підіймалася. Та Сокіл, підскачівши, схопив мисливця за руку:

- Не треба, Борисе, не треба стріляти!

- Чому?

- Наша робота наближається до кінця. Лишилася тільки проводка. Невідомо, може ваш постріл викличе з води ще якихось тварин... це завадить нам... не дасть закінчити сьогодні... не стріляйте, хай вона собі пливе!

Сокіл мав рацію. Гуро поклав гвинтівку на скелю. Очі його з жалем стежили за дивною твариною, що неквапливо пливла далі й далі. Гарний об'єкт для полювання, гарний!.. Але Сокіл мав рацію. Якщо можна уникнути сутички з потворою, треба уникнути.

Дивна істота зникла. Гуро повернувся до Василя:

- Так що, хлопчику, викупаємося? Побавимося з цими симпатичними тваринками? - рука його вказала на озеро.

...Сокіл закінчив розчистку щілин. З допомогою товаришів він уклав у них циліндри з прототритилом і забив щілини кам'яними пробками. Тільки чорний просмолений шнур, в якому ховалися тоненькі проводи, виходив із щілин і, в'ючись поміж скелями, показував шлях до циліндрів.

Товстий шнур, що увібрав у себе тонші, тягся дном міжгір'я щось із півтора кілометра до самого ракетного корабля. Цей шнур увиходив всередину ракети і кінчався біля пульта керування - командирського місця академіка Риндіна.

Лише одна ніч відділяла тепер мандрівників від найвідповідальнішої хвилини, яка могла принести їм визволення або остаточно поховати ракету під водою. Про цю можливість Микола Петрович чесно розповів товаришам.

- Я не хочу нічого приховувати від вас, - сказав він увечері. - Безперечно, я сподіваюся, що вода винесе ракетний корабель із собою, і ми вплинемо в озеро. Ракета легша від води, скелі не так міцно стискають її, щоб вода не підняла наш корабель. Особливо - перший, найміцніший поштовх велетенської хвилі, що рине міжгір'ям. Все це так...

Три пари очей дивилися на старого академіка з німим запитанням: так що ж?.. І Микола Петрович почував ці погляди, почував усю свою відповідальність, коли закінчував думку:

- Але не виключена, строго кажучи, й інша можливість. Можливість того, що вода не зможе викинути на поверхню наш корабель. Ми залишимося внизу, під водою. Тоді... тоді дуже погано... доведеться, мабуть, у скафандрах підирати скелі, що триматимуть ракету.

Він змовк. Загальну мовчанку обірвав дзвінкий голос Василя:

- Гірше не буде, Миколо Петровичу! Ми не маємо інших засобів визволитися. Треба ризикувати. Факт!

Цей «факт» примусив усміхнутися всіх. Гуро закінчив розмову:

- Василь правильно сказав. Факт! Нам нема чого більше чекати. Миколо Петровичу, ми з вами!..

Але ще довго ніхто з мандрівників не міг заснути тієї ночі. Кожен думав про своє. Соколові ввижались далекі краєвиди старої Землі - ті самі краєвиди Іван-озера, якими він милувався з вишки перед стартом. І ще чиєсь миле обличчя зринало перед ним, обличчя, яке жде його на Землі. Ет, хай небезпечна ця спроба визволитися з кам'яних обіймів міжгір'я, хай це ризик! Проте, це наближає їх до повернення, до можливості побачити знов Землю, зустрітися з тими, кого вони покинули на Землі!.. Швидше б минала ніч, швидше б ранок!

Гуро чомусь згадував свій невеселий політ у пазурах велетенської бабки, - політ, який дав йому можливість повернутися з цим ризикованим планом визволення ракети. Думки його спинялися весь час на зустрічі з дивними гігантськими бактеріями. Як шкода, що він не встиг сфотографувати їх!..

А Василь? Василь обмірковував певну наукову проблему. Вже не раз він повертався до думки, яка цілком володіла ним. І зараз вона ж таки не давала йому спати. Нарешті, він кашлянув і звернувся до Гуро:

- Товаришу Гуро, - несміливо спитав він, - я хотів би дещо у вас спитати. Можна? Звичайно, якщо ви не дуже хочете спати.

- А що саме?

- От ми не раз говорили про тваринний світ Венери. Ми всі сподівалися здибати тих допотопних страховищ, ігуанодонів, бронтозаврів тощо. Одне слово, подібних до вимерлих земних. А вийшло не так.

- Зовсім не так, хлопчику.

- Замість тварин юрського періоду ми здибували тих страшних і химерних сколопендр, бабку, дощовика, всяких комах. Саме комах - і нічого іншого. Так?

- Звісно, так. Ну, далі?

- Навіть ота тварина, що виплила з озера, і вона була величезною комахою. Це не був ящер...

- Правильно, Василю, зовсім не ящер, - підтвердив і Сокіл, що прислухався до розмови.

- От я й думаю, чому це на Венері рослинність зовсім така, яка була на Землі за часів юрського періоду, а тваринний світ такий своєрідний і не подібний до земного? Це ж просто наукова проблема,

- Яку не так легко розв'язати.

- А я дещо вигадав. Слово честі, вигадав!

- Цікаво. Товариші, - голос Гуро зазвучав урочисто, - слово надається практичному дослідникові товаришеві Рижко. Увага!

- Ні, я не жартую, товаришу Гуро, я серйозно.

- І я серйозно. Ми слухаємо, товаришу Рижко.

- Я думаю, що все це від вуглекислоти...

- Що?

- Через те, що в повітрі Венери забагато вуглекислоти...
- Та з'ясуй, будь ласка, як слід!
- Ну, от. Тут забагато вуглекислоти в повітрі. Так багато, що тим повітрям не можуть вільно дихати теплокровні тварини. Не можемо дихати ми - значить, не можуть дихати й інші тварини, які звикли до земних норм. Адже так?

- Поки що правильно. Далі.
- А далі таке. Я колись бачив і сам робив такі досліді... це коли ще хлопчиком був... ми клали в банку з вуглекислою мишу й таргана. Миша вмирала, а тарган жив. Він робився трохи м'якшим, але все-таки жив і не вмирав. Вони, ці комахи, можуть жити в повітрі, де забагато вуглекислоти для миші або якоїсь ще тварини. Це факт!

- Хм... починаю розуміти. Ну, закінчуй.
- От я й думаю, що зайвина вуглекислоти в повітрі Венери не давала вільно розвиватися тваринам взагалі, крім багатоніжок і до них подібних. Вони, навпаки, розвивалися добре, пристосовувалися... як ота підземна потвора пристосувалася до інфрачервоного. Комахи плодилися, жерли одна одну. Частина, сильніша, зростала. Ну, от вони й набули таких розмірів. А, може, їм таке вуглекислотне повітря навіть корисне? Ми ж цього не знаємо... Ну, от і все!

Тепер Василь знімає остаточно: а що, коли він заплутався і набалакав нісенітниць?.. Проте, він знову почув голос Сокола:

- Знаєте, Борисе, хлопець правильно міркує. Адже інших пояснень цього дивного явища у нас немає. І, як гіпотезу, я погоджуюся прийняти цю дотепну теорію нашого молодого дослідника.

Гуро засміявся:

- Приймайте, приймайте, Вадиме. Принаймні, поки вам її дають, цю теорію. Але ви мусите визнати, що Василь вигадав її самостійно, без будь-якої допомоги. Честь відкриття належить йому - і більш нікому. Не намагайтеся навіть увійти в компанію. Бо в моїй особі Василь має живого свідка свого відкриття. Ой, Василю, Василю, бути тобі колись академіком!..

Але Василь, остаточно знімає, вже сховався під ковдрою. І не помітив, як заснув, йому снилося, що він гордо й спокійно іде по Венері. Всі страховища - і бачені ним, і небачені - виглядають з-за дерев, з пошаною дивляться на нього. Жодне з них не наслідуються вийти й напасти на нього. Він іде гордо і впевнено, він указує рукою на тварини і визначає:

- Ти - комаха, і тобі корисне повітря з вуглекислою. Ти - багатоніжка. Ти - дощовик. Ти - сколопендра, і знай своє місце. Хоч ти й зросла дуже великою, але однаково залишилася тільки сколопендрою. Ану, хто там ще, виходьте, я подивлюся!

Він, Василь, видатний учений. Його поважають і шанують всі - навіть ці тварини. На грудях у нього сяє орден Леніна - відзнака за його наукові досягнення. Він іде й командує тваринам:

- Виходьте, виходьте! Ближче! Зараз я всім вам скажу, хто ви такі, звідки взяли і чому зросли такі великі. Вилізьте, вилізьте, мені ніколи! Вилізьте!..

Але - хто це заважає йому? Чий це голос повторює:

- Вилізьте! Вилізьте з гамаків, друзі мої! Вставайте! Час не жде!

Василь розплющує очі. Ранок. Біля нього стоїть Микола Петрович. Він командує:

- Швидше снідати, друзі мої! Сьогодні вирішується наша доля. Швидше, швидше! Василю, не ховатися під ковдру. Ану, вилізьте!..

Сніданок пройшов в урочистому мовчанні. Василь поглядав крізь вікно на звичні вже скелі, папороті, пальми. Йому згадувалося, з яким подивом він поглядав на цей краєвид в день прильоту. Яке тоді все було нове, незвичне, цікаве! А тепер... тепер хотілося якнайшвидше вибратися з цієї планети потворних комах!..

Сніданок закінчився. Голос Миколи Петровича пролунав особливо урочисто, коли він сказав:

- По гамаках, друзі мої! По гамаках! І прошу прив'язатися якнайміцніше.

Потім він додав так лагідно й ніжно, як міг говорити тільки він один, старий Микола Петрович Риндін:

- Не знаю, що жде нас за кілька хвилин. Проте, з якою радістю я зустріну визволення разом з вами, мої любі друзі!..

Його пильний погляд перевіряв ще раз усе в центральній каюті: чи все на місці, чи все прив'язане й зачинене. Потім він востаннє поглянув на товаришів і вийшов до навігаторської рубки.

Мандрівники мовчали. Просто перед Василем був широкий екран перископа. Крізь нього було видно скелі, шматочки неба, пальми, що похитувалися під подувами вітру, два великі кипариси... і прапор, їхній червоний прапор на високій шоглі!

Та ось почувся легкий скрегіт. Підкоряючись автоматичному механізму, що його примусив діяти Риндін, вікна закривалися металевими віконницями. Міцні сталеві щити висувалися з стін і закривали вікна. В каюті стало темно. Тільки великий екран перископа світився в центрі стелі перед очима мандрівників.

Картина скель на екрані пересувалася. Очевидно, Микола Петрович пересував перископ. І ось образ застиг. Василь пізнав ці скелі. То була вершина міжгір'я, звідки мусила прийти велика водяна хвиля.

- Увага! Включаю струм! - пролунав суворий і серйозний голос академіка.

Задзеленчав сигнальний дзвоник. Починається!

Та було все так само тихо. Жодного звука, жодного руху. Очі мандрівників невідривно дивилися на екран. Василь мимоволі рахував нишком:

- Раз, два, три... п'ять... вісім... дванадцять...

І, хоч цього всі чекали, - якимось зовсім несподівано, раптово над скелями з'явилася чорна хмара. Вона швидко розходилася в усі боки, закриваючи небо. Василь догадався: то був дим і порошок від страшного вибуху прототроїли.

Але юнак не встиг промовити й слова, як між скелями, там, де міжгір'я звертало праворуч, - блиснула вода, яксрава, як срібло. Майже вертикальна водяна стіна виросла в міжгір'ї, від одного боку до другого.

Ця стіна на мить завмерла на близькому обрії - і враз ринула до ракетного корабля, ринула з неймовірною швидкістю. Василь забув рахувати. З завмиранням серця він дивився на екран. Ось верхня частина водяної стіни, заввишки метрів з десять-п'ятнадцять, наче обвалилася кипучим водопадом униз. Але не встигла перша хвиля водопаду впасти й до середини водяної стіни, як та стіна знову вигнулася вперед і з іще більшою швидкістю стрибнула, здавалося, просто на екран.

- Ой! - не стримав вигуку Василь.

Міцний удар струснув ракетний корабель. Немов би хтось ухопився за його хвіст і безупинними дужими поштовхами намагався підняти ракету, поставити її сторч, на голову. Вже нічого не було видно на екрані. Тремтячий туман затяг його.

Ракетний корабель увесь тремтів. Гумові троси, що держали гамаки з мандрівниками, товсті амортизатори - то розтягалися, то скорочувалися. Гамаки виписували в повітрі складні лінії. З буфету в стіні випала й покотилася пляшка. А корабель гойдався, він немов напружувався, намагаючись стрибнути...

«Невже не витягне?» - подумав Василь.

І ось почувся неприємний, тягучий скрегіт. Ракетний корабель повільно рушив з місця. Він терся металевими боками об скелі, він продирався крізь них. Рвучко зупиняючись і знову посуваючись, ракета повільно повзла. Припинилися різкі поштовхи знизу вгору, замість них з'явилися інші - ззаду наперед.

Раптом корабель спинився. Оглушливий скрегіт перейшов у стукіт. Ракета не посувалася далі. Вона тремтіла, кожна річ у каюті вібрувала і дзвеніла. Вода не витягла корабель, він знову лежав, затиснутий скелями...

«Під водою... під водою...» - дзвеніло у вухах Рижка.

І знову важкий удар. Щось грякнуло по стінці ракети - десь біля бічної дюзи. Цей удар гучним дзвоном пролунав у каюті - і стих.

Василь почув стурбований голос Сокола:

- Таки вдарив якийсь уламок скелі!..

Ракетний корабель знов гойднувся. Мабуть, цей міцний удар зрушив ракету з місця. Знову почулися повільні поштовхи ззаду наперед. Поштовх, зупинка, знов поштовх... Немов жива істота, скрегогучи металом об каміння, ракета повзла між скелями, ніби шукаючи собі шлях у воді. Раптом вона різко шарпнулася, ще раз спинилася, немов важко вдарилася об щось. А потім усе змішалось перед очима Василя.

Каюта крутнулася, стеля її раптом стала підлогою. Гамак виписував плавну дугу. Потім Василь почув, що він висить униз головою і догори ногами. Ракета обернулася хвостом угору. З секунду вона стояла так, ніби чекаючи чогось, - і важко впала знов, уже на спину. Тепер її мчало хвостом уперед, розгойдуючи дедалі більше.

На екрані перископа щось блиснуло. Майнуло світло.

- Небо! Небо! - радісно гукнув Василь.

Так, це було сіре, хмарне небо. Невисоко над водою проносилися важкі, немов свинцеві, хмари, з яких готова була щохвилини ринути злива. Але це таки було справжнє небо. Ракета визволилася з кам'яних обіймів скель, вона пливла поверхнею нової бурхливої ріки, що котила кипучі свої хвилі давнім своїм руслом - міжгір'ям, у якому ще недавно лежала ракета.

- Ура! Ура! Ура! - вигукував Василь, не пам'ятаючи себе від радості.

Його вигуки були такі веселі, такі безпосередні, що з інших двох гамаків через кілька секунд теж пролунало:

- Ура! Ура! Ура!

То Сокіл і Гуро відповідали Василеві, що кричав далі:

- Пливемо, пливемо, річкою пливемо! Миколо Петровичу, пливемо!

Гойдання ракети почало зменшуватися. Корабель заспокоювався на поверхні річки. Василь відчував, що його груди розпирає шалена радість. Їй треба було знайти вихід, треба було щось зробити. Він не витримав.

Забувши про суворі накази Риндіна, про сталеву дисципліну на ракеті, прихильником якої він завжди був, - Василь відстебнув реміні, що прив'язували його до гамака, стрибнув униз, на підлогу і, ледве зберігаючи рівновагу, широко розставляючи ноги, як роблять це матроси на палубі пароплава під час хитавиці, кинувся до навігаторської рубки, вигукуючи своє «ура!»

Услід йому лунали вигуки здивованих Сокола й Гуро:

- Василю, куди ви?

- Хлопчику, ти що, збожеволів?

Але Василь не чув нічого.

Як куля, він влетів до навігаторської рубки, підбіг до здивованого Риндіна, який даремно намагався зробити суворе обличчя, ухопив його за шию обома руками і міцно поцілував у обидві щоки гарячими дзвінками поцілунками. Риндін, усміхаючись, похитав головою:

- Ой, пустун! Ой, недисциплінований хлопчисько! От я тобі...

Але в нього самого очі зробилися вогкими. Замість вичитувати хлопцеві нотації, він обняв його шию однією рукою і разом з ним дивився в екрани перископа, де швидко пропливали незнайомі скелі й кручі берегів, увінчані зеленими плямами хащів, мережаним листям папороті й небаченими розлогими деревами.

Ось береги почали відступати в боки. Річка, здавалося, ширшала.

Ракетний корабель, стиха погойдуючись, плив уже поверхнею величезного озера, срібло якого зливалось з далеким обрієм.

Лагідні хвилі билися в боки ракети, що пливла вперед і вперед, гордо піднявши ніс. Дюзи її дивилися під кутом у воду. Хід ракети помітно повільнішав. І ось вона спинилася остаточно, майже нерухомо.

Риндін обернувшись до себе схвильоване обличчя Василя:

- Хлопчику мій, іди до каюти. Скажи товаришам, що я даю старт. Я не знаю ще, в який бік ми піднімемося, на північ чи на південь, на захід чи на схід. Однаково, хмари надто густі, навіть інфрачервоний екран неспроможний показати нам, де зараз сонце. Ми не можемо навіть виконати наш обов'язок і надіслати на Землю третю ракету-листоношу. Бач, які хмари?

Він показав на небо. Непроникна темно-сіра ковдра вгорнула його від краю і до краю.

- Нічого, Миколо Петровичу, ми випустимо листоношу з міжпланетного простору, відразу, як вилетимо з Венери! - бадьоро відповів Василь.

- Гаразд, гаразд, там побачимо. Так от, іди до каюти. Скажи товаришам, що ми піднімемося наосліп. Будемо шукати наш шлях уже там, будемо орієнтуватися понад хмарами, в ясному міжпланетному просторі. Іди до каюти, хлопчику! Ми починаємо нашу подорож до Землі.

Він поцілував Василя в лоб і легенько відштовхнув його від себе.

- Іди!

А коли Василь відійшов на крок і озирнувся в дверях, - академік Риндін уже сидів біля пульта, знову такий же зосереджений і непохитний, як було це перед спуском на Венеру. Його рівна постать свідчила про силу й енергію. І тільки сиве волосся доводило, що в кріслі перед пультом керування ракетним кораблем сидить не юнак, не молода, сповнена свіжої сили людина, а старий академік.

Повільно, з легким скреготом, відтулилися, відсунулися вбік, сховалися в стіни металеві віконниці. У вікна вдарило фіолетувате світло Венери - примарне, тьмяне світло примарної планети, населеної химерними страховищами. Чи ж востаннє зазирнуло це світло до ракетного корабля?..

Голос академіка Риндіна пролунав знову суворо й строго:

- По гамаках, друзі мої, по гамаках. За хвилину даю старт, даю перші вибухи!

- Миколо Петровичу, попрощатися треба з планетою, - зауважив Гуро. - Чи побачимо колись її ще?

- Як не побачимо ми, побачать наші товариші. Наша подорож не остання, а перша. Наш червоний прапор залишився на скелі. Планета Венера відкрита радянською експедицією, на ній майорить наш рідний радянський прапор. Шлях до Венери відкритий, - і цим шляхом полетять десятки міжпланетних кораблів, - відповів Риндін. - На місця, товариші!

Руки Миколи Петровича лежали на важелях і рукоятках пульта керування. Все було наготові, щоб ракетний корабель рушив у політ.

- Ви готові? Увага, друзі мої...

Микола Петрович поглянув востаннє на сіре, важке, хмарне небо Венери. Пальці його стиснули важелі:

- Даю старт!

...Стривожена громоподібними вибухами, що лунали над великим озером, знепокоєна хвилями, що буйно билися в береги, - над верховіттям вічнозелених дерев, над незайманими хащами піднялася плеската голова дивної потвори.

Великими дурними очима голова подивилася на озеро, глянула на небо, безтямно подивилася на малесеньку чорну риску, що блискавично мчала небом, поринаючи в свинцеві хмари, і, нічого не зрозумівши, сховалася знову за дерева в хащі, в темряву і вогкість первісного лісу...

ЕПІЛОГ

Земля чекала...

Астрономи цілої земної кулі не виходили з обсерваторій, відриваючись від телескопів тільки для того, щоб зануритися в обчислювання, відривалися від обчислювань тільки для того, щоб знов припасти до окулярів телескопів. Щодня, щогодини, щохвилини в полі зору телескопів і рефлекторів могла з'явитися блискуча риска міжпланетного корабля Миколи Петровича Риндіна, переможного космічного корабля, що повертався з чудесної, нечуваної подорожі.

Не лише вчені, а й усі, хто цікавився долею експедиції Риндіна, всі читачі газет і журналів, - пам'ятали кожне слово з листів, одержаних на Землі від старого академіка та його товаришів.

Три ракети-листоноші досягли Землі з чотирьох. Одна з них, остання, або не встигла долетіти до Землі, або зникла, загубилася десь у міжпланетному просторі. Але й без неї людство знало: корабель академіка Риндіна вилетів у поворотну точку, він тепер наближається до Землі, він везе незнані, чудесні елементи, по які відряджена була експедиція.

Справою честі кожного астронома, кожного спостерігача небесних просторів - було помітити першим блискучу крапку серед нерухомих зірок. Ось чому астрономи не відходили від телескопів, ось чому знову й знову перевіряли вони розрахунки.

І ще одне хотів знати кожен: де спуститься ракетний корабель? Чи можна буде побачити цей спуск, чи пощастить побачити, як відчиняться двері ракети, як з'явиться в них знайома постать Риндіна, сива шапка його

волосся, фігури його товаришів - і серед них той хлопець, що опинився несподівано в ракеті і став справжнім учасником експедиції, переніс разом із експедицією всі труднощі польоту і перебування на незнаній планеті?..

Людство чекало.

І в цьому напруженому чеканні як постріл пролунала перша звістка. Говорила потужна московська станція ім'я Комінтерну:

- Алло, алло! Слухайте всі, слухайте всі! Кримська обсерваторія з допомогою нового великого телескопа знайшла в небесному просторі міжпланетний корабель академіка Риндіна. Корабель помітний тільки в найпотужніші телескопи. Він наближається до Землі. За підрахунками обсерваторії, корабель мусить почати спуск на Землю через дванадцять днів. Слухайте всі! Через дванадцять днів корабель академіка Риндіна мусить почати спуск на Землю!

І протягом цих дванадцятьох днів не було людини, яка б щонаочі не дивилася вгору, не намагалася б побачити в темному небі нову блискучу рухому зірочку. Звісно, це було неможливо, всі знали це; але знову й знову дивилися в небо, знову й знову шукали.

Минали дні. Щодня радіо сповіщало:

- Корабель академіка Риндіна наближається. Він помітний уже в нормальні телескопи. Кримська обсерваторія весь час спостерігає його наближення. Цілком можливо, що корабель почне спуск трохи раніше, бо астрономи помітили вибухи, які він робить, очевидно, з метою прискорити повернення на Землю. Останніми днями швидкість корабля збільшувалася. Головний астроном Кримської обсерваторії, товаришка Рижко, запевняє, що корабель почне спуск на два дні раніше, ніж передбачалося.

І кожен знав, що за наближенням корабля академіка Риндіна невідривно стежить з допомогою найпотужнішого в світі радянського телескопа ніхто інший, як астроном Рижко, мати того самого юнака, про долю якого було стільки розмов. Вона не зводить очей з крихітної блискучої зірочки, яка мчить до неї назад її сина, її завзятого, любого сина Василя.

Нове повідомлення:

- Корабель академіка Риндіна опинився біля Землі. За всіма спостереженнями, корабель починає гальмування. Він робить перший еліпс навколо Землі, гальмуючись об земну атмосферу. Спостерігайте міжпланетний корабель Риндіна, що перетворився тепер на супутника Землі. Корабель можна бачити щонаочі в такі часи...

Радіо сповіщало про часи, коли корабель наближався до Землі, коли він знов віддалявся й знов наближався, виписуючи свої гальмуючі еліпси. Тепер корабель бачило чимало людей. Кожен, хто мав хоч невеличку астрономічну трубу, навіть гарну підзорну трубу, - міг знайти його на небі, користуючись вказівками обсерваторії.

Далеко-далеко, немов серед зірок, - у небі рухалася малесенька блискуча зірочка. Вона повільно пропливала небосхилом. Вона була ледве помітна близько до обрію. Потім вона підіймалася вище й вище, до зеніту - і весь час яскравішала. В зеніті її можна було помітити навіть у добрий бінокль. А далі вона спускалася до протилежного обрію, затьмарювалася, ставала дедалі непомітнішою, щоб нарешті й зовсім зникнути за обрієм.

Міжпланетний корабель зменшував швидкість. Його гальмуючі еліпси скорочувалися. І прийшов день, коли радіо сповістило:

- Еліпси корабля Риндіна перетворилися на кола. Корабель облітає Землю по рівних правильних колах. З хвилини на хвилину можна чекати зниження.

Тепер лишилася одна думка: куди саме спуститься корабель? Чи зможе старий академік вибирати місце, чи йому доведеться сідати куди-небудь серед океану?.. Адже це буде найбезпечніший спуск! Але тоді ніхто цього не побачить у безмежних просторах Атлантичного чи Великого океанів!..

Астрономи говорили:

- Не можна припустити іншої думки. Риндін спускатиметься тільки в океані. Інший спосіб був би надто небезпечним.

Астрономи не врахували того досвіду керування ракетним кораблем, який набув його командир, академік Риндін!

Ввечері цього ж таки дня радіо схвилювало всіх несподіваною звісткою:

- Одержано радіоповідомлення від академіка Риндіна. Микола Петрович сповіщає, що він зробить посадку міжпланетного корабля на те ж саме місце, звідки він стартував, на поверхню великого Іван-озера. Така можливість пояснюється тим, що погода дозволяє академіку Риндіну дуже добре бачити Землю й вибирати бажане місце для посадки. Корабель піде на посадку завтра біля десятої години ранку. Можна сподіватися, що він опиниться на поверхні озера біля одинадцятої години ранку.

Поїзди неспроможні були вмістити всіх, хто хотів цієї ночі виїхати до Іван-озера. Дороги вкриті були безперервними стрічками автомобілів. Здавалося, ціла країна вирушила цієї ночі, щоб до ранку опинитися на берегах уславленого Іван-озера. З усіх сторін, як до центра величезної зірки, люди мчали сюди. Летіли автомобілі, мотоцикли, мчали поїзди, линули в повітрі літаки й дирижаблі. Стратосферні літаки приносили людей з далеких кінців Радянського Союзу, з Сибіру, з Середньої Азії, з Хабаровська й Камчатки. Найшвидкохідніші ракетні літаки блискавками гнали, вигадуючи час, з Нью-Йорка, з Парижа, з Лондона.

Ранкове сонячне проміння осяяло береги великого Іван-озера, вкриті десятками тисяч людей. Береги змінили свій звичайний вигляд. Не лишилося жовтого кольору піску, не лишилося зеленої трави. Були тільки людські маси, схвилювані, збуджені; і над ними маяли в повітрі, палахкотіли там і тут червоні квіти прапорів.

Вожді народів Радянського Союзу, керівники партії й радянського уряду прилетіли з Москви на швидкохідних автожирах о дев'ятій годині ранку. Автожири спустилися на плоский дах великої споруди на березі, тієї самої споруди, з якої свого часу виводили на поверхню Іван-озера ракетний корабель. Улюбленці народу, великі

керівники трудящих, пройшли до високої трибуни на даху споруди, зустрінуті радісними вигуками привітань, що розляглися по всьому озеру.

Урочисте чекання тривало. Напружено стугоніли серця, схвильовані думки виникали в людей: чи не занадто ризикє академік Риндін, обираючи для посадки поверхню Іван-озера? Чи не краще було б йому все-таки обрати безкраю поверхню океану?.. Кожен розумів, що Микола Петрович хотів спуститися в межах Радянського Союзу, вітати цим спуском трудящих Радянського Союзу, кожен радів з цієї думки - і кожен турбувався: як то впорається Риндін із цією відповідальною посадкою?

В чистому синьому небі не було ні хмаринки. Золоте розтоплене сонце нерухомо висіло над срібною поверхнею озера. Ледве помітні прозорі жмурки набігали на берег і зникали на ньому. Корабель Риндіна вже почав посадку. Але де він? Звідки він з'явиться? Якщо зважити на знайомий уже рух маленької зірочки, яка вночі повільно пливла в темному небі, то корабель мусить з'явитися зі сходу. Тисячі очей стежили за обрієм на сході озера, шукаючи найменшої зміни в небі.

Але небо було все ще чистим. Ніщо не порушувало його синяви.

Де ж корабель? Де він?

І враз усі здригнулися. Загула сирена. Це означало - корабель помічено, треба бути обережними! І водночас із сиреною напружене зітхання сколихнуло людську масу. Он він! Он корабель Риндіна!

Крихітна темна рисочка з'явилася далеко-далеко в небі, ледве помітна над східним обрієм. Вона з секунду нерухомо висіла, немов застигла над далекими лісами, а потім усі виразно побачили, що рисочка почала підійматися. Вона злітала вище і вище, здавалося, вона ось-ось зникне в небі. І разом з тим вона повільно більшала. Значить, не віддаляється, а, навпаки, наближається?.. Проте, це було вже ясно і без міркувань.

Рисочка спинила свій підйом у небо. Вона змінила напрямок і тепер мчала якимсь невидимим схилом до озера. Ось уже видно, що це не риска, а малесенька сигарка... тільки - що це тягнеться за нею? Мов би кілька малесеньких трикутничків... Так, так, це парашути, якими Риндін гальмує корабель! Все гаразд.

Сигарка наближалася. І знову люди зітхнули. Вони схвильовано дивилися, як сигарка немов перевернулася в повітрі. Тепер вона наближалася хвостом уперед. Навіщо це? Невже аварія?..

Ні, це останнє гальмування. Хмарки диму оповили сигару; прорізаючи їх, корабель Риндіна мчав до озера, до його спокійної поверхні. Нові вибухи, нові хмари диму, вже більші, вже темніші. І кожному було помітно, як зменшив швидкість корабель. І все-таки - як швидко він падає!

Ще мить - і разом з останніми вибухами корабель сховався у воді. Він упав в неї, як падає бомба з важкого літака і враз зник під поверхнею озера. Озеро підкинуло в повітря високий стовп води, велетенський фонтан, що піднісся в повітрі і повільно розсипався на дрібні бризки, падаючи назад, в озеро. Де ж корабель?

Фонтан на кілька секунд притяг загальну увагу, а корабель уже швидко плив поверхнею озера, гойдаючись і розпліскуючи хвилячки в найдрібніші бризки. Від нього підіймалася пара, він весь був оповитий паром. Вода кипіла навколо нього. Корабель був гарячий, він розжарився від тертя об повітря.

Помітно уповільнюючи ходу, корабель виписав на воді широке півколо. Він наближався до берега, він плив до великої споруди з трибуною на даху. Він спинився, гарячий, оповитий хмарою білої пари, мов стомлений.

Гримнула музика. Мідні могутні звуки лунали над озером. Але їх заглушила буря радісних вигуків, шторм оплесків, якими люди зустрічали корабель. А він погойдувався біля берега, від нього все ще підіймалася пара, його круглі вікна дивилися на береги, як очі велетенської риби.

І ось на спині цієї велетенської металевої риби щось ворухнулося. То відчинявся верхній люк. Люди на березі змовкли. Лише радісна, урочиста музика лунала в повітрі. Зараз... зараз з'являться учасники експедиції!

Люк відчинився. Але з нього ніхто не з'являвся. Люди на березі завмерли. Стихла музика. Стало тихо - так тихо, що чути було, як хлюпочуть хвилячки об металеві боки корабля.

І перед здивованими очима десятків тисяч людей з верхнього люка ракетного корабля швидко висунулася висока розсувна щогла. Вона здіймалася вище, вище... Для чого це?.. Що це буде?..

Широке червоне полотнище повільно попливло вздовж щогли вгору. Великий червоний радянський прапор з золотим серпом і молотом замаяв над ракетою, вітер розгорнув його на всю широчінь. Вітер показав усім цей радісний прапор, на якому було написано:

«Привіт Радянській Землі!»

Знов буря вигуків і оплесків пронеслася вздовж берегів, зразу ж завмираючи. Схвильовані люди забули про прапор. Вони побачили інше.

Над люком з'явилася така знайома всім сива голова Миколи Петровича Риндіна. Вітер куйовдив його волосся. Риндін підіймався на дах корабля з піднесеною на знак привітання рукою. А за ним з'явилися вже його супутники й товариші: Сокіл, який нервово поправляв окуляри, намагаючись сховати хвилювання, незмінно спокійний Гуро і сяючий Василь Рижко з радісним веселим обличчям.

І тепер уже нічого не можна було почути, ні музики, що даремно намагалася прорватися крізь ураган вигуків і оплесків, ні самих привітальних вигуків - нічого! Все змішалось, все гуло, все злилося в один суцільний могутній крик радості.

Радянська Земля зустрічала своїх героїв, відважних переможців космосу, завойовників Венери, зустрічала гідних синів радянського народу, сміливих, безстрашних аргонавтів Всесвіту!..

ПІСЛЯМОВА

Роман В. Влада «Аргонавти Всесвіту» належить до категорії науково-фантастичних творів. Події, описувані в ньому, ніколи не відбувалися; більше того, треба підкреслити, що сучасний стан розвитку техніки не дозволяє реально поставити питання про здійснення великої міжпланетної подорожі протягом найближчих років. Космічний переліт людини з планети на планету був і залишається досі сміливою мрією учених і письменників-фантастів.

Чому ж ця мрія виникає знов і знов не тільки в творах світової художньої літератури, але і в численних наукових творах видатних учених? Науково-фантастичні романи Жюль Верна «Від Землі до Місяця» та «Навколо Місяця»; Уельса - «Перші люди на Місяці», «Боротьба світів»; Богданова - «Червона зірка» і чимало інших творів багатьох письменників; наукові твори російського ученого-революціонера Кибальчича, радянських учених Ціолковського та Риндіна, іноземних учених Годарда, Вальє, Оберта, Гомана та інших - все це присвячене проблемі міжпланетних перельотів.

Безперечно, це пояснюється не тільки захоплюючою красою сміливої мрії про міжпланетну подорож. Головна причина полягає в тому, що безупинний розвиток світової науки щороку наближає людство до цілкового розв'язання цієї складної проблеми. Ми сказали, що сучасний розвиток техніки не дозволяє найближчими роками здійснити міжпланетну подорож. Але зовсім не виключена можливість того, що чимало з наших молодих сучасників стануть свідками (а дехто й учасниками) перших космічних перельотів. Для такого твердження є всі підстави.

З усією відповідальністю можна сказати, що вже тепер проблема зореплавання розв'язана в своїй значній частині. Ми маємо на увазі не технічну сторону справи, а механічну й фізичну.

Численні наукові роботи, дослідження та обчислення остаточно довели теоретичну можливість міжпланетних перельотів. Більш того, майже остаточно з'ясовані й принципи дії космічних кораблів. Немає сумніву, що в основі такого корабля лежатиме ракетний двигун.

І справа реального, практичного здійснення першої міжпланетної подорожі затримується тепер лише з технічного боку. В цьому окремому випадку світова техніка дуже й дуже відстала від теорії. А це відставання, в свою чергу, примушує вважати міжпланетну подорож на сьогодні лише сміливою, чарівною мрією. Бо техніці доведеться ще чимало попрацювати, щоб поставити висновки теоретичних міркувань на практичний ґрунт.

Але - згадаймо! - хіба не такою самою мрією ще років п'ятдесят тому була авіація, яка встигла за цей час стати для нас повсякденною дійсністю? Немає жодного сумніву, що наше майбутнє перетворить на таку саму дійсність і міжпланетні перельоти. Прийде день, коли людство побачить в небі ракетні космічні кораблі, які полинуть до далеких світів, як полинув у романі В. Влада поки що фантастичний міжпланетний корабель академіка Риндіна і його супутників.

Проблема міжпланетних сполучень розв'язувалася в різних науково-фантастичних творах по-різному; і залежало це, головне, від того стану розвитку науки й техніки, за умов якого той чи інший письменник писав свій твір. Наука посувалася вперед, написаний твір залишався позаду. Наукові думки й припущення авторів, хоч і цікаві, але подекуди скеровані в невірному напрямку, ставали незадовільними, нереальними. Сучасна ж наука, як ми вже говорили вище, твердо накреслила шляхи, якими мусить іти техніка, щоб розв'язати практично проблему міжпланетних сполучень.

Автор «Аргонавтів Всесвіту» використав для свого роману висновки сучасних теоретиків міжпланетних сполучень. Слід тут-таки оговорити, що в романі є низка спірних припущень автора, але про це мова буде далі.

Міжпланетний корабель академіка Риндіна побудований, урахувавши всі найцікавіші пропозиції таких учених, як Ціолковський, Вальє, Годард. В його устаткуванні знаходимо чимало дотепних приладів, починаючи з фантастичних мініаккумуляторів та інфрачервоного екрану й кінчаючи досить обґрунтованим науково використанням величезної різниці температур освітленої сонцем і тіневої сторін ракети. Звісно, такий велетенський міжпланетний корабель може вилетіти в космічний простір лише за допомогою неймовірної сили вибухової речовини; і автор примушений створити фантастичний прототроїл, нову вибухову речовину. Але це цілком припустимо.

Слід відзначити й те, що В. Владко знайшов цікаву мотивацію міжпланетного перельоту своїх героїв на Венеру. Радянська наукова експедиція вирушає на Венеру не випадково (як вирушали в космос герої попередніх романів, присвячених цій темі). Радянська експедиція має і теоретичні і практичні завдання: знайти на Венері й привезти на Землю потрібні соціалістичному будівництву нові елементи - ультразолото та інфрарадій. Це відразу надає міжпланетній подорожі академіка Риндіна реальний характер.

Читач науково-фантастичного роману завжди вимагає від автора наукової обґрунтованості. Читач цілком законно хоче доказів того, що автор веде його думку вірним з наукового погляду шляхом. І тільки маючи такі докази, читач починає довіряти авторові, приходять до висновку, що припущення автора мають підстави і не залишаються голим фантазуванням, а, навпаки, можуть здійснитися в майбутньому. Це цілком закономірний процес сприймання наукової фантастики.

Ультразолото та інфрарадій не існує. Це - вигадані автором хемічні елементи. Але для читача вони можуть існувати, бо автор роману поширює таблицю Менделєєва і знаходить для них більш-менш логічне місце. Міжпланетний корабель - поки що технічна мрія; але для читача він стає реальним, бо автор використав для його створення цілком реальні з наукового погляду пропозиції і проекти відомих теоретиків цієї справи. Сучасна наука не має даних про життя на Венері, тим більше вона не може дати відповідь на питання про характер цього життя. Але читач вірить, що Венера населена величезними комахами, бо автор підводить його до цієї думки через низку

наукових фактів і науково обґрунтованих припущень (порівняно молодий вік Венери, велика, як рівняти до земної, кількість вуглекислоти в атмосфері Венери тощо).

Така система мотивацій і доказів свідчить про постійне бажання автора залишатися весь час на науковому ґрунті, не захоплюючись зайвим фантазуванням і не втрачаючи через це довір'я читача, який сприймає навіть спірні припущення автора, як дещо цілком ймовірне. Наприклад, можна сперечатися і не погоджуватися з поглядами автора «Аргонавтів Всесвіту» щодо впливу космічного проміння на людські організми. Світова наука давно вже вивчає природу космічного проміння, так званого проміння Мілікена. Щоправда, це проміння, його походження і джерела й досі залишаються для науки загадкою; але ніколи ніхто з дослідників не відзначав будь-якого впливу космічного проміння на нервову систему людини. Наукових даних тут немає. Проте, не можна відняти у В. Владка права надати космічному промінню таких властивостей, зокрема в міжпланетному просторі, де впливу проміння Мілікена ніщо не заважає.

Такою самою спірною є й думка В. Владка про техніку радіозв'язку Землі з міжпланетним кораблем. Безперечно, шар Хевісайда мусить заважати такому зв'язку і навіть унеможливлювати його. Але навряд чи можливо з технічного боку «пробити» той шар Хевісайда з допомогою фантастичної «стратостатної антени». Шар Хевісайда буде подоланий в майбутньому, напевно, не механічним засобом, а електричним.

Ми могли б навести ще декілька спірних з наукового погляду місць у романі В. Владка, як от принципи поширення космічного проміння, тривалість доби на Венері, можливість зростання бактерій, навіть за особливих умов атмосфери Венери, до тих гігантських розмірів, які надає їм автор під час зустрічі Бориса Гуро з тими бактеріями тощо. Але слід підкреслити, що всі ці місця тільки спірні. З автором можна сперечатися щодо його висновків і припущень; проте, наукова база В. Владка навіть у таких спірних припущеннях залишається реальною.

Автор використав своє вигідне становище письменника, який писав роман про міжпланетну подорож уже після багатьох попередніх творів. Саме це дало йому можливість уникнути багатьох помилок, які допустили в своїх талановитих творах попередні автори фантастичних творів про міжпланетні подорожі. Чимало таких помилок помітив і пояснив читачам відомий популяризатор ідеї міжпланетних сполучень Я. Перельман.

Перше видання «Аргонавтів Всесвіту» В. Владка було зустрінуто молодими читачами з великим інтересом. Понад 1500 листів, одержаних автором з приводу його роману, свідчили про вплив твору на молодих читачів, доводили, що роман збудив у читачів зацікавленість проблемою міжпланетних сполучень. Автор використав ці листи, поради і вимоги читачів під час підготовки роману для другого видання. Порівняно з першим виданням твір значно доповнено, до нього додано епілог про повернення експедиції на Землю, якого наполегливо вимагали від автора читачі в своїх листах.

Зважаючи на все це, треба сподіватися, що нове видання «Аргонавтів Всесвіту» буде зустрінуто читачами з ще більшим інтересом. Для тих із них, хто бажав би глибше познайомитися з історією, сучасним станом і перспективами розв'язання проблеми міжпланетних сполучень (а таких читачів чимало, як можна це встановити з листів до автора), - ми подаємо нижче список науково-популярних і наукових творів, присвячених цьому питанню.

Список цей складений з розрахунком на читача, який, починаючи з найлегших для сприймання книжок, переходить далі до більш складних, читання яких потребує вже певної підготовки. Саме в такому порядку розміщені згадувані твори в нашому списку.

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІ І НАУКОВІ КНИЖКИ, ПРИСВЯЧЕНІ ПРОБЛЕМІ МІЖПЛАНЕТНИХ СПОЛУЧЕНЬ

Я. Перельман. «Ракетой на Луну».

Я. Перельман. «Межпланетные путешествия».

К. Э. Циолковский. «На Луне».

К. Э. Циолковский. «Ракета в космическое пространство».

М. Валье. «Полет в мировое пространство».

Проф. Н. А. Рынин. «Мечты, легенды и первые фантазии».

Проф. Н. А. Рынин. «Космические корабли».

Проф. Н. А. Рынин. «Лучистая энергия».

Проф. Н. А. Рынин. «Теория реактивного движения».

Проф. Н. А. Рынин. «Ракеты».

Проф. Н. А. Рынин. «Суперавиация и суперартиллерия».

Проф. Н. А. Рынин. «К. Э. Циолковский. Его жизнь, работа и ракеты».

Проф. Н. А. Рынин. «Теория космического полета».

Проф. Н. А. Рынин. «Астронавигация».

ЗМІСТ

	Стор.
I. Ракета виходить на озеро	3
II. Доповідь цілому світові	13
III. Стрибок у невідоме	24
IV. Життя без ваги	32
V. Несподіваний супутник	40
VI. Небесний маршрут	52
VII. Невеличкий бронтозаврик	61
VIII. Що наробив метеорит	73
IX. Щоденник Василя Рижка	83
X. Еліпси навколо Венери	115
XI. Невідомий світ	127
XII. Прапор на Венері	135
XIII. Хащі юрського періоду	145
XIV. Василю! Відгукися!	154
XV. Потворний переслідувач	164
XVI. Слідами велетнів	174
XVII. Бійка біля ракети	183
XVIII. Несподівана допомога	194
XIX. Що таке інфрарадій?	206
XX. Пригода біля скелі	220
XXI. Над хащами Венери	236
XXII. Зустрічі Бориса Гуро	249
XXIII. План з повітря	267
XXIV. Риска зникає в хмарах	280
Епілог	296
Післямова	304

Редактор *В Синенко.*

Малюнки *Й. Дайца.*

Матриці виготовлено в друкарні ім. Петровського, м. Харків.

Облліт № 2449. Уповнов. Головліту № 4659. Замовл. № 585. Тираж 11000.
Формат паперу 40X92¹₁₆. Друк. арк. 9¹₄, облік. авт. арк. 17. Підписано до
друку 20-IX 38 р. Чергов. № 69.

Друкарня ім. Леніна, Одеса, Пушкінська, 18

Ціна 3 карб. 50 коп.